महालेखापरीक्षकको वार्षिक प्रतिवेदन

२०७८

गण्डकी प्रदेश

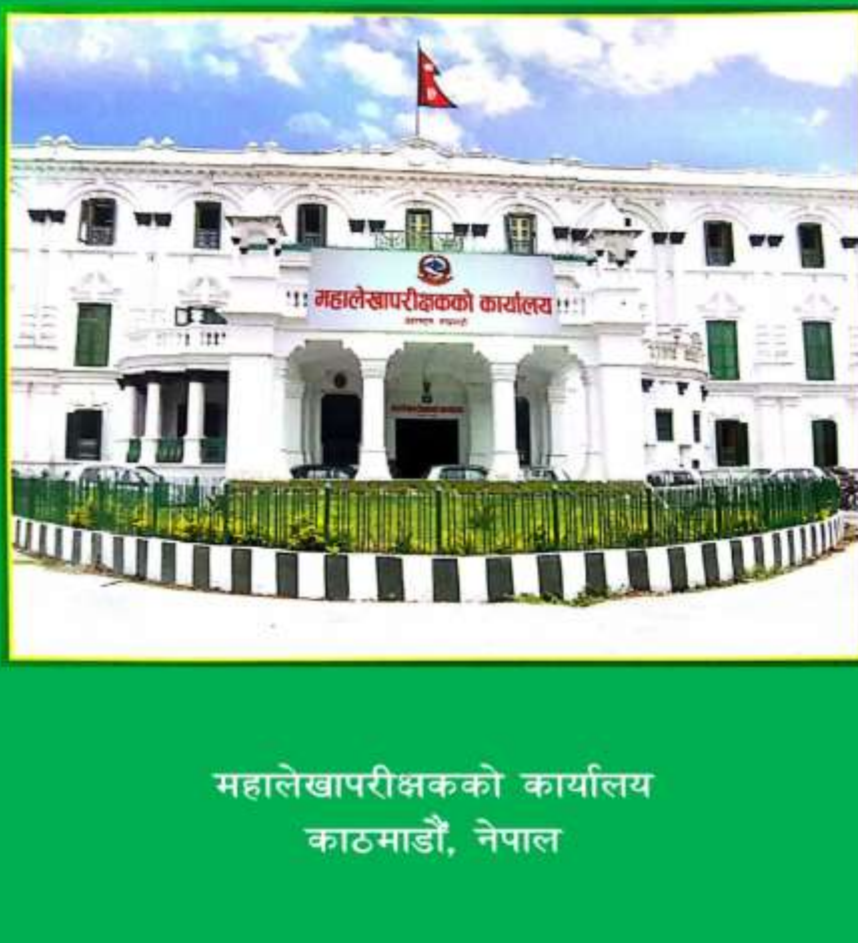

महालेखापरीक्षकको कार्यालय
काठमाडौं, नेपाल

गण्डकी प्रदेश

महालेखापरीक्षकको
वार्षिक प्रतिवेदन
२०७८
गण्डकी प्रदेश

महालेखापरीक्षकको कार्यालय

काठमाडौं, नेपाल

Serving the Nation and the People

दूरदृष्टि (Vision)

जनहितका लागि जवाफदेहिता, पारदर्शिता र निष्ठा प्रवर्द्धन गर्ने विश्वसनीय संस्था हुन प्रयत्नशील रहने ।

(We strive to be a credible institution in promoting accountability, transparency and integrity for the benefit of the people)

गन्तव्य (Mission)

सरोकारवालालाई सार्वजनिक कोषको दक्षतापूर्ण उपयोग सम्बन्धमा आश्वस्त पार्न स्वतन्त्र एवं गुणस्तरीय लेखापरीक्षण सेवा प्रदान गर्ने ।

(Provide independent and quality audit service to assure our stakeholders that the public funds are efficiently used)

मूल्य मान्यता (Core Values)

निष्ठा	(Integrity)
स्वतन्त्रता	(Independence)
व्यवसायिकता	(Professionalism)
पारदर्शिता	(Transparency)
जवाफदेहिता	(Accountability)

नेपालका
महालेखापरीक्षक

बबरमहल, काठमाडौं
नेपाल

पत्र संख्याः २०७८।७९
च.नं. ६०

मितिः २०७८।५।४

महालेखा परीक्षकको कार्यालय
नेपाल
२०१६

विषयः वार्षिक प्रतिवेदन

माननीय प्रदेश प्रमुखज्यू,
प्रदेश प्रमुखको कार्यालय,
गण्डकी प्रदेश, पोखरा ।

नेपालको संविधानको धारा २४१ बमोजिम गण्डकी प्रदेशको आर्थिक वर्ष २०७६।७७ को लेखापरीक्षण सम्पन्न गरी धारा २९४ को उपधारा (३) बमोजिम वार्षिक प्रतिवेदन पेस गरेको छु ।

भवदीय

(टिकमणि शर्मा, दंगाल)
महालेखापरीक्षक

फोन नम्बर ४२६२९५८ फ्याक्स नम्बर ४२६८३०९ पोष्ट बक्स नम्बर १३३२८

विषय-सूची

परिच्छेद	शीर्षक	पृष्ठ
महालेखापरीक्षकको भनाइ		
लेखापरीक्षणको उद्देश्य, क्षेत्र र पद्धति		
संचितकोष उपर राय		
परिच्छेद १	लेखापरीक्षण गरिएका निकायको विवरण	१
परिच्छेद २	लेखापरीक्षणबाट देखिएका बेरुजुको स्थिति	५
परिच्छेद ३	लेखापरीक्षणबाट देखिएका व्यहोरा	८
	लेखापरीक्षणबाट देखिएको प्रमुख व्यहोरा	८
	मन्त्रालय र निकायगत व्यहोरा	२०
	१. प्रदेश सभा सचिवालय	२०
	२. प्रदेश लोक सेवा आयोग	२०
	३. मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय	२२
	४. आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय	२३
	५. आन्तरिक मामिला तथा कानुन मन्त्रलय	२६
	६. उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय	३५
	७. भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	३७
	८. भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय	४८
	९. सामाजिक विकास मन्त्रालय	५८
	१०. मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय	६९
	११. प्रदेश नीति तथा योजना आयोग	७९
परिच्छेद ४	प्रतिवेदन कार्यान्वयन स्थिति	८१
परिच्छेद ५	सुधारका क्षेत्रहरू	८२
	अनुसूचीहरू	८६

महालेखापरीक्षकको भनाइ

नेपालको संविधानको धारा २४१ र लेखापरीक्षण ऐन, २०७५ बमोजिम संघ, प्रदेश र स्थानीय तहका सबै सरकारी कार्यालय, पूर्ण स्वामित्व भएका संगठीत संस्था र संघीय कानुन बमोजिम महालेखा परीक्षकबाट लेखापरीक्षण हुने भनी तोकिएका संस्था वा निकायको नियमितता, मितव्ययीता, कार्यदक्षता, प्रभावकारीता र औचित्य समेतको आधारमा लेखापरीक्षण हुने व्यवस्था छ । नेपालको संविधानको धारा २९४(३) बमोजिम संवैधानिक निकायले प्रत्येक प्रदेशको काम कारवाहीको सम्बन्धमा अलग अलग प्रतिवेदन तयार गरी प्रदेश प्रमुख समक्ष पेश गर्न सक्ने व्यवस्था छ । लेखापरीक्षण ऐन, २०७५ को दफा १९(४) मा महालेखापरीक्षकले प्रदेश प्रमुख समक्ष वार्षिक प्रतिवेदन पेश गर्ने र सोही ऐनको दफा १९(५) मा उक्त प्रतिवेदन मुख्यमन्त्री मार्फत प्रदेश सभामा पेश हुने व्यवस्था छ । उल्लेखित व्यवस्था बमोजिम आर्थिक वर्ष २०७६/७७ को लेखापरीक्षण गरी यो प्रतिवेदन तयार पारिएको छ । प्रतिवेदनमा लेखापरीक्षण गरिएको निकायको विवरण, लेखापरीक्षणबाट देखिएका बेरुजुको स्थिति, लेखापरीक्षणबाट देखिएका मुख्य व्यहोराहरू, लेखापरीक्षण प्रतिवेदनको कार्यान्वयन स्थिति र भविष्यमा गर्नुपर्ने सुधार समावेश गरिएको छ । प्रस्तुत प्रतिवेदन प्रदेश सभा, सार्वजनिक लेखा समितिमा छलफलद्वारा कार्यान्वयनमा आई आर्थिक अनुशासन कायम गर्न महत्त्वपूर्ण योगदान पुग्ने कुरामा विश्वस्त छु ।

नेपालको संविधान, लेखापरीक्षण ऐन, संघ एवं प्रदेशले तर्जुमा गरेका कानुन, लेखापरीक्षण मानदण्ड एवं असल अभ्यासहरू अनुसरण गरी वस्तुनिष्ठ ढंगले यो प्रतिवेदन तयार गरिएको छ । सरकारी लेखापरीक्षकहरूको आचारसंहिता लागु गरी सो को पालना सुनिश्चित गर्न अनुगमनको समेत व्यवस्था मिलाईएको छ । लेखापरीक्षणको क्रममा लेखा उत्तरदायी अधिकृत लगायत सम्बद्ध पक्षसँग आवश्यक छलफल गरी प्राप्त राय, सल्लाह र सुझाव बमोजिम लेखापरीक्षणलाई उद्देश्यमूलक बनाउने प्रयास गरिएको छ । लेखापरीक्षणको गुणस्तर अभिवृद्धि गर्न गुणस्तर आश्वस्तता पुनरावलोकन प्रणालीलाई सुदृढ तुल्याईएको छ ।

यस वर्ष कानुनको पालना, जवाफदेहिता वहन, लेखापालन र आर्थिक कारोबारको स्थिति, सार्वजनिक सम्पत्ति र स्रोत साधनको उपयोग, सार्वजनिक निर्माण र सेवा प्रवाह जस्ता विषयलाई लेखापरीक्षणको क्षेत्रमा समावेश गरिएको छ । यो वर्ष प्रदेश अन्तर्गत मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय सहित मन्त्रालय र मातहतका कार्यालय, प्रदेशसभा सचिवालय, मुख्य न्यायधिवक्ताको कार्यालय र प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालय समेत १५३ निकाय र १ विषयको रु.३० अर्ब ७४ करोड ६९ लाख ७ हजार लेखापरीक्षण सम्पन्न भएकोमा रु.६० करोड ४१ लाख बेरुजु कायम भएको छ । यो बेरुजु कुल लेखापरीक्षण अङ्कको १.९६ प्रतिशत हुन आउँछ । गत वर्ष लेखापरीक्षण अंकको ६.८८ प्रतिशत बेरुजु कायम रहेकोमा यस वर्ष १.९६ प्रतिशत भई बेरुजु प्रतिशत घटेको छ । यो वर्ष म्याद ननाघेको पेस्कीलाई लगती बेरुजु मानिएको छैन ।

प्रदेश अन्तर्गतका कार्यालयहरूको लेखापरीक्षणबाट मुख्य रूपमा कतिपय आवश्यक कानुन निर्माण गर्नुपर्ने, दरबन्दी बमोजिमका कर्मचारीको पदपूर्ति गर्नुपर्ने, बजेटमा समावेश भएका नीति तथा कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने र प्रदेशस्तरका सेवा प्रवाहलाई नियमित एवं व्यवस्थित गर्न एकीकृत कार्यालयको अवधारणा अनुसार सीमित संख्याका कार्यालयबाट कार्यसम्पादन गर्ने व्यवस्था गरिनुपर्ने देखिएको छ । प्रदेश र स्थानीय तहका पदाधिकारीले प्राप्त गर्ने सेवा सुविधामा एकरुपता कायम गर्नुपर्ने, राजस्व सङ्कलनलाई प्रभावकारी बनाई संघीय सरकारबाट प्राप्त हुने अनुदानप्रतिको निर्भरतालाई न्यूनिकरण गर्ने, अनुत्पादक खर्च नियन्त्रण गर्न मितव्ययिता

सम्बन्धी नीतिलाई प्रभावकारी रुपले कार्यान्वयन गर्ने, दिगो विकास लक्ष्यलाई प्राप्त गर्ने योजना तथा कार्यक्रममा समावेश गरी संघीय सरकार तथा स्थानीय तहसँग समन्वयात्मक ढङ्गले कार्य गर्नुपर्दछ ।

विकास निर्माणतर्फ परियोजना बैंकमा संकलित योजनामध्ये बढी उपलब्धीमुलक छनौट गरी कार्यान्वयन गर्ने, संघ, प्रदेश र स्थानीय तहमार्फत एकै प्रकृतिका कार्यक्रमहरू सम्पादन भई दोहिरिने, खप्टिने तथा टुक्रिने प्रवृत्ति नियन्त्रण गर्ने, साना तथा टुक्रे आयोजनमा लगानी नगर्ने, अनुदान र सहायता जस्ता वितरणमुखी कार्यक्रमहरूमा बजेट परिचालित गर्दा उपलब्धिको सुनिश्चितता गर्ने, अनुदानको अनुगमन प्रभावकारी बनाउने र जटिल प्रकृतिका निर्माण सुधारका कार्यहरू समेत उपभोक्ता समितिबाट गराउने प्रक्रियामा सुधार गरी जनसहभागिता जुटाई कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्नुपर्ने देखिन्छ । त्यस्तै फजुल खर्च घटाउने, अनावश्यक खर्च कटौती गर्ने, प्रदेश सरकार र मातहतका निकायमा हुने अनियमितता, भ्रष्टचारजन्य क्रियाकलाप नियन्त्रण गर्न नियमित अनुगमन, निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण गरी सुशासन कायम गर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्दछ ।

प्रदेशस्तरमा सार्वजनिक स्रोतको समुचित उपयोग गर्दै विकास निर्माण र सेवा प्रवाहलाई नमुनाको रूपमा सञ्चालन गर्न सकिने देखेको छु । यस प्रतिवेदनमा प्रदेश सरकारको कार्य क्षेत्र र मन्त्रालय तथा निकायहरुको विस्तृत विश्लेषण सहित समावेश भएका प्रतिवेदनका व्यहोरा र सुझावबाट प्रदेशस्तरको शासकीय व्यवस्था र विकास निर्माण कार्य सञ्चालनमा सहयोग पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ । महालेखापरीक्षकले प्रदेश प्रमुखसमक्ष पेश गरेको प्रतिवेदन यथासमयमा प्रदेश सभामा पेश हुनुपर्दछ । यसबाट जनप्रतिनिधिको थलोमा समयमै प्रतिवेदनउपर छलफल भई समस्या समाधान गर्न सहज हुने भएकोले यस्तो प्रतिवेदन पेश भएपछि प्रदेश सभामा तत्काल पेश गरी छलफलको व्यवस्था हुनुपर्दछ ।

प्रदेश सरकारलाई संघ र स्थानीय तहबीच समन्वय कायम गरी वित्तीय अनुशासन कायम गर्न र उपलब्ध स्रोत साधनको अधिकत्तम प्रयोग गर्दै विकास निर्माण, सेवा प्रवाह र रोजगारी सिर्जना जस्ता कार्यमा महत्त्वपूर्ण योगदान पुर्‍याउन सक्ने अवसर प्राप्त भएको छ । नेपालको संविधान बमोजिम आन्तरिक आय परिचालन गरी आत्मनिर्भर हुनेतर्फ प्रदेश सरकारका काम कारवाही निर्देशित गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

अन्त्यमा, लेखापरीक्षण सम्पन्न गरी प्रतिवेदन तयार गर्ने क्रममा अमूल्य सुझाव दिई सहयोग गर्ने माननीय प्रदेश प्रमुखज्यू, माननीय मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रीज्यूहरू, माननीय प्रदेश सभाका सभामुख तथा उपसभामुखज्यू, प्रदेश सभा सदस्यज्यूहरू लगायत प्रदेशका सबै निकाय र पदाधिकारी तथा विकास साझेदार, नागरिक समाज र सञ्चारकर्मीहरूप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्न चाहन्छु । साथै, कोरोना भाइरसको महामारीको बाबजूद अहोरात्र खटिई समयमै लेखापरीक्षण सम्पन्न गरी प्रतिवेदन तयार गर्ने कार्यालयका सम्पूर्ण कर्मचारीहरूलाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

(टंकमणि शर्मा, दंगाल)

महालेखापरीक्षक

लेखापरीक्षणको उद्देश्य, क्षेत्र र पद्धति

१. **संवैधानिक तथा कानूनी व्यवस्था** : नेपालको संविधानको धारा २४१ बमोजिम प्रदेश सभा, प्रदेश सरकार र प्रदेश सरकारी कार्यालयको लेखा कानुनबमोजिम नियमितता, मितव्ययिता, कार्यदक्षता, प्रभावकारिता र औचित्यसमेतको विचार गरी महालेखापरीक्षकबाट लेखापरीक्षण हुने व्यवस्था छ । प्रदेश आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०७४ को दफा ३३ बमोजिम प्रत्येक कार्यालयले सबै प्रकारका आय व्यय तथा कारोबारको तोकिएबमोजिमको लेखा र वित्तीय विवरण पेस गरी महालेखापरीक्षकको कार्यालयबाट अन्तिम लेखापरीक्षण गराउनुपर्ने उल्लेख छ ।

२. **उद्देश्य** : सार्वजनिक स्रोतको प्राप्ति र उपयोग तथा सार्वजनिक सेवा प्रवाहको सम्बन्धमा नियमितता, मितव्ययिता, कार्यदक्षता, प्रभावकारिता र औचित्यको आधारमा लेखापरीक्षण गरी उचित निष्कर्ष र सुझाव प्रदान गर्न तथा वित्तीय प्रतिवेदनउपर आश्वस्तता प्रदान गर्नु लेखापरीक्षणको प्रमुख उद्देश्य रहेको छ । देहायका विषयहरू सुनिश्चित गर्नु लेखापरीक्षणको अन्य उद्देश्यहरू रहेका छन्ः

- आर्थिक विवरण तोकिएको ढाँचामा तयार गरी यथार्थ स्थिति चित्रण गरेको,
- संचितकोष तथा अन्य सरकारी कोषको हिसाब यथार्थपरक रहेको,
- प्रदेश विनियोजन ऐनबमोजिम स्वीकृत सीमाभित्र रही तोकेको कार्य र प्रयोजनमा खर्च गरेको,
- राजस्वलगायत समस्त आम्दानी र धरौटी असुली एवं दाखिला गरेको,
- सरकारी सम्पत्तिको व्यवस्थापन एवं स्रोतको हानि नोक्सानी र दुरुपयोग हुन नपाउने गरी आन्तरिक नियन्त्रण व्यवस्था गरेको र सोको कार्यान्वयन भएको,
- आर्थिक कारोबार गर्दा प्रचलित ऐन कानुनको परिपालना गरेको एवं पुष्ट्याई गर्ने प्रमाण यथेष्ठ राखेको,
- स्वीकृत कार्यक्रमअनुसार निर्धारित समयभित्र लक्ष्य र उपलब्धि हासिल गरेको,
- सार्वजनिक निकायले तोकिएबमोजिम विकास निर्माण र सेवा प्रवाह गरेको,
- आर्थिक कारोवार गर्दा मितव्ययिता कार्यदक्षता र प्रभाकारितामा पर्याप्त ध्यान दिएको,
- सार्वजनिक निकायले जवाफदेहिता वहन गरेको,
- कोभिड १९ को विश्वब्यापी महामारीको रोकथाम, नियन्त्रण तथा उपचार सम्बन्धमा संचालित क्रियाकलाप र खर्च कानुनसम्मत एवं प्रभावकारी तवरले गरेको ।

३. **क्षेत्र** : यो वर्ष प्रदेश सभा, प्रदेश सरकारका मन्त्रालय तथा निकाय, संवैधानिक अंग र प्रदेश कार्यालयसमेत निकायको २०७६।७७ को आर्थिक कारोबारको लेखापरीक्षण सम्पन्न गरिएको छ । लेखापरीक्षणको क्रममा कानुनको परिपालना, विकास निर्माण र सेवा प्रवाहको स्थिति मूल्याङ्कन गर्न सूचना तथा तथ्यांकसमेत प्रयोग गरिएको छ ।

४. **पद्धति** : लेखापरीक्षण ऐन, २०७५ मा उल्लेखित व्यवस्था, नेपाल सरकारी लेखापरीक्षण मान, वित्तीय, कार्यमूलक, प्रकोप व्यवस्थापन तथा अन्य सान्दर्भिक लेखापरीक्षण निर्देशिका, मार्गदर्शन र असल अभ्यासको अनुसरण गरी लेखापरीक्षण गरिएको छ । समग्र लेखापरीक्षण गर्नुपर्ने निकायहरुलाई जोखिम

मूल्यांकनको आधारमा न्यून, मध्यम र उच्च जोखिमयुक्त निकायमा वर्गीकरण गरी उच्च जोखिमयुक्त ५६ निकायको विस्तृत लेखापरीक्षण, मध्यम जोखिमयुक्त ५४ निकायको प्रदेश एकल कोष खाताबाट छनौट गरिएका कारोवारको परीक्षण र न्यून जोखिमयुक्त ४३ निकायको सम्बन्धमा दूर लेखापरीक्षण कार्यविधि अवलम्बन गरी लेखापरीक्षण गरिएको छ ।

यसका अलावा लेखापरीक्षणबाट देखिएका व्यहोराउपर सम्बन्धित निकायका प्रमुखसँग छलफल गरेपश्चात् लेखापरीक्षणको प्रारम्भिक प्रतिवेदन जारी गरिएको र सो उपर निकायबाट प्राप्त जवाफ/प्रतिकृया समेतलाई आधार मानी यो प्रतिवेदन तयार गरिएको छ । लेखापरीक्षणको गुणस्तर अभिवृद्धि गर्न उच्च तहबाट सुपरीवेक्षण, स्थलगत निरीक्षण, लेखापरीक्षण सम्पन्न फाइल तथा प्रतिवेदनको पुनरावलोकन र छनौट भएका लेखापरीक्षण फाइलको गुणस्तर पुनरावलोकनसमेत गर्ने गरिएको छ । नीतिगत विषयमा राय लिन लेखापरीक्षण सल्लाहकार समिति गठन गरिएको र विभिन्न क्षेत्रका विषयविज्ञ संलग्न गराइएको छ ।

५. **छलफल र अन्तर्क्रिया :** महालेखापरीक्षकको २०७६/७७ को लेखापरीक्षणको सिलसिलामा गण्डकी प्रदेशका सम्पूर्ण निकायका उच्च पदस्थ पदाधिकारीहरुसँग लेखापरीक्षणमा महालेखापरीक्षकको भूमिका, जवाफदेहिता, पारदर्शिता र लेखापरीक्षण कार्यक्रम सम्बन्धमा भर्चुअल माध्यमबाट छलफल भएको थियो

६. **वार्षिक प्रतिवेदन :** महालेखापरीक्षकले प्रत्येक प्रदेशमा आफूले गरेको काम कारवाहीको सम्बन्धमा अलग अलग प्रतिवेदन तयार गरी प्रदेश प्रमुख समक्ष पेश गर्नसक्ने नेपालको संविधानको धारा २९४ को उपधारा (३) को व्यवस्था अनुसार यो प्रतिवेदन तयार गरिएको छ । यस प्रतिवेदनमा ५ परिच्छेद तथा १५ अनुसूची रहेका छन्। परिच्छेद १ मा लेखापरीक्षण गरिएका निकायको विवरण, परिच्छेद २ मा लेखापरीक्षणबाट देखिएका बेरुजुको स्थिति, परिच्छेद ३ मा लेखापरीक्षणबाट देखिएका प्रमुख व्यहोरा, परिच्छेद ४ मा प्रतिवेदन कार्यान्वयन स्थिति र परिच्छेद ५ मा सुधारका क्षेत्रहरु उल्लेख गरिएको छ ।

महालेखापरीक्षकको कार्यालय
Office of the Auditor General
बबरमहल, काठमाण्डौं, नेपाल
Babar Mahal, Kathmandu, Nepal

पत्र संख्याः २०७८/७९
च.नं.: १३४

मितिः २०७८/०५/०३

श्री सचिवज्यू,
आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय
पोखरा, कास्की ।

विषयः प्रदेश सञ्चितकोषको आर्थिक विवरण उपर लेखापरीक्षण प्रतिवेदन ।

कैफियत सहितको राय

हामीले गण्डकी प्रदेश संचितकोषको आर्थिक वर्ष २०७६/७७ को प्राप्ति भुक्तानीको एकीकृत आर्थिक विवरण, बजेटको तुलनात्मक विवरण र त्यससँग सम्बन्धित लेखा नीति तथा टिप्पणीहरू (अनुसूची-१५) को लेखापरीक्षण गरेका छौं ।

हाम्रो रायमा, यस प्रतिवेदनको कैफियत सहितको रायव्यक्त गर्ने आधार खण्डमा उल्लेख भएका विषयले पार्ने असर बाहेक, पेस भएको २०७७ आषाढ ३१ मा समाप्त भएको आर्थिक वर्ष २०७६/७७ को प्राप्ति भुक्तानीको एकीकृत आर्थिक विवरण, बजेटको तुलनात्मक विवरण र त्यससँग सम्बन्धित लेखा नीति तथा टिप्पणीहरू समावेश भएको आर्थिक विवरणले नेपाल सार्वजनिक क्षेत्र लेखामान र आर्थिक कार्यविधि र वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन तथा प्रचलित कानुन बमोजिम सारभूत रूपमा सही तथा यथार्थ अवस्था चित्रण गर्दछ ।

कैफियत सहितको रायव्यक्त गर्ने आधार

कैफियतसहितको लेखापरीक्षण राय व्यक्त गर्ने आधारका रूपमा आर्थिक विवरणलाई सारभूत असर पार्ने व्यहोरा निम्नानुसार छन्:

१. प्रदेश सरकारका मन्त्रालय र मातहतको लेखापरीक्षणबाट रु.६० करोड ४१ लाख बेरुजु देखिएको छ । सो मध्ये असुल गर्नुपर्ने रु.४ करोड ७४ लाख ७१ हजार, प्रमाण कागजात पेश गर्नुपर्ने रु.२८ करोड ८८ लाख ५७ हजार, अनियमित भएको रु.१२ करोड २० लाख ७५ हजार र पेस्की बाँकी रु.१४ करोड ५६ लाख ९७ हजार रहेको छ ।
२. प्रदेश सरकारको स्थिर सम्पत्ति मूल्याङ्कनका आधार र उक्त सम्पत्ति आर्थिक विवरणमा खुलासा गरेको छैन।
३. प्रदेश सरकारको लागि रु.७ अर्ब ११ करोड २२ लाख समानीकरण अनुदान प्राप्त भएकोमध्ये रु.३ अर्ब ७१ करोड २८ लाख ३२ हजार खर्च भई रु.३ अर्ब ३९ करोड ९३ लाख ६८ हजार प्रदेश संचितकोषमा बाँकी रहेको छ ।
४. स्थानीय तहलाई यस वर्ष रु.१ अर्ब ७२ करोड ५६ लाख ४९ हजार वित्तीय हस्तान्तरण (समानीकरण, सशर्त, समपुरक र विशेष अनुदान) गरेको छ । उक्त रकम सबै खर्च भए/नभएको यकिन तथ्यांक नराखी हस्तान्तरण भएको सबै रकमलाई खर्च उल्लेख गरेको छ । महालेखा नियन्त्रक कार्यालयबाट प्राप्त विवरण अनुसार उक्त अनुदानमध्ये रु.६ करोड ५० लाख २४ हजार (वित्तीय समानीकरण बाहेक) स्थानीय तहमा खर्च नभई बचत रहेकोमा सबै रकम खर्च देखाएकोले खर्च वृद्धि हुन गएको छ ।

५. प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयले २०७५।७६ को अन्तिम वित्तीयमा खर्च नभई बाँकी रहेको मौज्दात प्रतिवेदनमा रु.७ अर्ब २४ करोड ८५ लाख २९ हजार देखाएकोमा २०७६।७७ को एकीकृत वित्तीय प्रतिवेदनमा रु.७ अर्ब १४ करोड ३५ लाख ६५ हजार देखाई गत वर्षको एकीकृत वित्तीय प्रतिवेदनको तुलनामा रु.१० करोड ४९ लाख ६४ हजार घटी जिम्मेवारी सारेको छ ।

६. राजस्व बाँडफाँट अन्तर्गत प्रदेश सरकारलाई प्राप्त हुनुपर्ने मूल्य अभिवृद्धि कर बापत रु.३ अर्ब ७१ करोड २४ लाख र अन्तशुल्क रु.१ अर्ब १० करोड ४७ लाख प्राप्त भएको देखिएको छ । महालेखा नियन्त्रकको कार्यलयले २०७७।०३।२० पश्चात संकलन भएको मूल्य अभिवृद्धी कर र अन्तशुल्क बापतको बाँडफाँड हुने राजस्व २०७७।०७।२५ मा र प्राकृतिक श्रोतको रोयल्टी बापत २०७६।७७ मा प्राप्त राजस्व २०७७।०९।२७ मा मात्र बाँडफाँड गरिएकोले प्रस्तुत प्रदेश संचितकोषको हिसाबले यथार्थ राजस्वको अवस्था चित्रण गर्दैन् ।

७. प्रदेशले स्थानीय तहबाट प्राप्त दहत्तर बहत्तरको आय रु.१० करोड ४९ लाख ६८ हजार समेत जम्मा रु.१० करोड ९९ लाख २६ हजार आयमा लेखाङ्कन गरेको छ । स्थानीय तहबाट प्राप्त हुने बाँडफाँड राजस्व सम्बन्धमा अनुगमन गरेको छैन ।

८. ऐन नियमको परिपालना, आन्तरिक नियन्त्रण व्यवस्था, सम्पत्तिको संरक्षण, स्रोत साधनको प्राप्ति र उपयोग, बजेट व्यवस्थापन र स्रोत सुनिश्चितता, राजस्व असुली, सार्वजनिक खरिद व्यवस्थापन, कार्यक्रम स्वीकृति एवं कार्यान्वयन, अनुदान वितरण तथा अनुगमन, सेवा प्रवाह लगायतका विषयमा कमीकमजोरी देखिएका छन् ।

हाम्रो लेखापरीक्षण कार्य नेपालको संविधान, लेखापरीक्षण ऐन तथा महालेखापरीक्षकको कार्यालयले अवलम्बन गरेका नेपाल सरकारी लेखापरीक्षणमान, मार्गदर्शन तथा लेखापरीक्षणसँग सम्बन्धित अन्य प्रचलित कानुन बमोजिम गरिएको छ । संचितकोषको आर्थिक विवरण तयार गर्ने प्रदेश लेखा नियन्त्रकको कार्यालयसँग हामी स्वतन्त्र छौं । त्यसका लागि स्वीकृत आचारसंहिता अनुसार हामीले काम गरेका छौं । लेखापरीक्षणको क्रममा प्राप्त गरेका लेखापरीक्षण प्रमाणहरू हाम्रो राय व्यक्त गर्ने आधारका लागि पर्याप्त र उपयुक्त छन् भन्ने कुरामा कार्यालय विश्वस्त छ ।

वित्तीय विवरण उपर व्यवस्थापन र लेखाउत्तरदायी अधिकारीको जिम्मेवारी

नेपाल सार्वजनिक क्षेत्र लेखामान बमोजिम सही र यथार्थ हुने गरी वित्तीय विवरण तयार गर्ने तथा जालसाजी वा अन्य गल्तिका कारण वित्तीय विवरण सारभूत रूपमा गलत आँकडा रहित स्वरूपमा बन्ने गरी आवश्यक आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली लागू गर्ने जिम्मेवारी प्रदेश सरकारमा रहेको छ । प्रदेश मन्त्रालयका लेखाउत्तरदायी अधिकृतहरू प्रदेश संचितकोषको आर्थिक प्रतिवेदन प्रकृयाको अनुगमनका लागि जिम्मेवार रहेका छन् ।

वित्तीय विवरणको लेखापरीक्षण उपर लेखापरीक्षकको जिम्मेवारी

वित्तीय प्रतिवेदन समग्रमा जालसाजी वा अन्य गल्ति समेतका कारण सारभूत रूपमा गलत आँकडा रहित रहेको होस् भनि उचित आश्वस्तता प्राप्त गरी राय सहितको लेखापरीक्षण प्रतिवेदन जारी गर्नु लेखापरीक्षणको उद्देश्य हो । लेखापरीक्षणमा उचित आश्वस्तताले सामान्य स्तरको आश्वस्ततासम्म प्रदान गरेको हुन्छ, तर लेखापरीक्षण ऐन तथा महालेखापरीक्षकको कार्यालयले अवलम्बन गरेका सरकारी लेखापरीक्षण मानदण्ड, मार्गदर्शन तथा लेखापरीक्षणसँग सम्बन्धित अन्य प्रचलित कानुनबमोजिम गर्ने लेखापरीक्षण सम्पादन भएकै अवस्थामा पनि सबै प्रकारका जालसाजीजन्य वा अन्य गल्ति पत्ता लगाउने सक्ने निश्चितता भने हुदैन । वित्तीय विवरणका उपयोगकर्ताले सामान्यतया गर्ने आर्थिक निर्णयमा नै फरक पार्न सक्ने अवस्था देखिएका एउटै वा समग्रतामा हुने विशेष वा जालसाजीजन्य वा अन्य गल्तिलाई सारभूत रूपमा गलत आँकडा मानिएको छ ।

(रामु प्रसाद डोटेल)
उप-महालेखापरीक्षक

परिच्छेद-१

लेखापरीक्षण गरिएका निकायको विवरण

- **समष्टिगत लेखापरीक्षण**

(रु. हजारमा)

क्र.सं.	लेखापरीक्षण गरिएका निकाय र विषय	संख्या	रकम
१.	सरकारी कार्यालय	१४३	२८७८२७१६
२.	अन्य संस्था तथा समिति	१०	१९६४१९१
३.	कार्यमूलक लेखापरीक्षण-१		-
	जम्मा	**१५३**	**३०७४६९०७**

यो वर्ष प्रदेश मातहत १४३ सरकारी निकायको रु.२८ अर्ब ७८ करोड २७ लाख १६ हजार र समिति तथा अन्य संस्था १० को रु.१ अर्ब ९६ करोड ४१ लाख ९१ हजार समेत रु.३० अर्ब ७४ करोड ६९ लाख ७ हजारको लेखापरीक्षण सम्पन्न गरिएको छ । लेखापरीक्षण गरिएका निकायहरूको विवरण **अनुसूची- १(क)** मा उल्लेख छ ।

१. **सरकारी निकाय** : यो वर्ष सरकारी निकायको विनियोजन/राजस्व/धरौटी र अन्यतर्फ निम्नानुसार लेखापरीक्षण सम्पन्न भएको छः

(रु. हजारमा)

क्र. सं.	कारोबार	लेखापरीक्षण सम्पन्न	
		२०७५।७६ को रकम	२०७६।७७ को रकम
१.	विनियोजन निकासा	१३६९१७९१	१९६७६२४३
२.	राजस्व असुली	८७०९३१०	७३७३९८५
३.	धरौटी आम्दानी	४२९३४५	१०३६६३०
४.	अन्य कारोवार	२०७७४९	६९५८५८
	जम्मा	**२३०३८१९५**	**२८७८२७१६**

- ❖ अन्य संस्था र समितिलाई दिएको अनुदान रु.७३ करोड ७३ लाख ७५ हजार विनियोजन तर्फको लेखापरीक्षण अंकमा समावेश गरिएको छैन । लेखापरीक्षण सम्पन्न निकाय र लेखापरीक्षण रकमको विवरण **अनुसूची-२ र ५** मा उल्लेख छ ।

२. **समिति र अन्य संस्था** : यो वर्ष १० समिति र अन्य संस्थाको रु.१ अर्ब ९६ करोड ४१ लाख ९१ हजारको लेखापरीक्षण गरिएको छ । विस्तृत विवरण **अनुसूची-४ र ५** मा उल्लेख छ । लेखापरीक्षणबाट देखिएका प्रमुख व्यहोरा **परिच्छेद-३** को मन्त्रालय खण्डमा समावेश छ ।

- **प्रदेश बजेट र राजस्वको कार्यान्वयन स्थिति**

३. **प्रदेश बजेट तथा खर्च :** प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयबाट प्राप्त विवरणअनुसार २०७६।७७ को बजेट अनुमान र यथार्थ खर्च निम्नानुसार छः-

(रु. हजारमा)

शीर्षक/क्षेत्र	२०७६।७७ को		
	बजेट अनुमान	यथार्थ खर्च	प्रतिशत
चालु	१२२८५७७२	६४२६९२२	५२.३१
पुँजीगत	१९८४९०२०	१३९८६६९६	७०.४७
जम्मा	३२१३४७९२	२०४१३६१८	**६३.५२**

बजेट अनुमानको तुलनामा पुँजीगत खर्च ७०.४७ प्रतिशत गरेको अवस्थाले प्रदेशको समग्र कार्य सम्पादन प्रभावकारी रहेको छैन । योजना स्वीकृति, कार्यक्रम संचालन, सेवाप्रवाहको अवस्थामा सुधार र कार्य प्रकृयामा सरलीकरण गरी विनियोजन तथा खर्च दक्षता बढाउनुपर्दछ ।

४. **स्रोतगत अनुमान र यथार्थ खर्च :** प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयबाट प्राप्त विवरणअनुसार २०७६।७७ को अनुमान र खर्चको स्रोतगत विवरण निम्नानुसार छः

(रु. हजारमा)

स्रोत	२०७६।७७ को			अनुमानको तुलनामा खर्च प्रतिशत
	वजेट	यथार्थ आय	यथार्थ खर्च	
संघीय सरकार अनुदान	**१३९६३८००**	**१५१०७८३३**	**८९२६४९६**	**६३.९३**
समानीकरण अनुदान	७११२२००	७११२२००	३७१२८३२	५२.२
सशर्त अनुदान	५३५१६००	६०२४०३३	४१४९४०७	७७.५४
विशेष अनुदान	७५००००	१११९६००	५९३४०४	७९.१२
समपुरक अनुदान	७५००००	८६००००	४७०८५३	६२.७८
प्रदेश सरकार	**१८१७०९९२**	**१४५१७५५०**	**११४८७१२२**	**६३.२२**
राजस्व बाडँफाट	७७०५१००	४९२६९४४	११४८७१२२	६३.२२
आन्तरिक श्रोत	३२७७५००	२४४७०४१		
रोयल्टी	४०००००			
आन्तरिक ऋण	९८८३९२	०		
नेपाल सरकारको ऋण	१००००००	०		
गत वर्षको नगद मौज्दात	४८०००००	७१४३५६५		
जम्मा	**३२१३४७९२**	**२९६२५३८३**	**२०४१३६१८**	**६३.५२**

यो वर्ष प्रदेश सरकारको कुल खर्च रु.२० अर्ब ४१ करोड ३६ लाख १८ हजार मध्ये संघीय सरकारको अनुदानबाट अनुमानको ६३.९३ प्रतिशत र गत वर्षको प्रदेश सरकारको अनुमानित राजस्वबाट ६३.२२ प्रतिशत भएको छ । संघीय सरकारबाट प्राप्त हुने प्रक्षेपण गरेको विशेष र समपुरक अनुदान प्राप्त नभएको र प्रदेश सरकारले प्राप्त गर्ने आन्तरिक ऋणको प्रकृया थालनी नगरेको अवस्था छ । उपलब्ध स्रोत परिचालन नभएको कारणले विकास निर्माण, कार्य सम्पादनमा प्रभावकारिता आएको छैन ।

५. **संघ तथा स्थानीय तहलाई बजेट :** प्रदेश सरकारको नीति तथा कार्यक्रम र बजेटको उद्देश्य परिपूर्तिका लागि प्रदेश कानुन बमोजिम विकास निर्माण तथा सेवा प्रवाहका कार्य अगाडि बढाउनुपर्नेमा प्रदेशले विनियोजन गरेको बजेटबाट संघीय तथा स्थानीय सरकारका कार्यक्रम संचालन गर्न बजेट अख्तियारी दिएको मध्ये ७७ संघीय कार्यालयले रु.३४ करोड २२ लाख ९८ हजार तथा ८५ स्थानीय तहले रु.३३ करोड ५५ लाख ९६ हजार समेत रु.६७ करोड ७८ लाख ९४ हजार बजेट खर्च गरेका छन् । उक्त रकमको लेखापरीक्षणबाट देखिएका व्यहोराहरू सम्बन्धित जिम्मेवार अधिकृतलाई उपलब्ध गराईएको छ। यसको विवरण **अनुसूची-१३** मा समावेश छ ।

६. **राजस्व असुली :** प्रदेश सरकार सञ्चालनको मूल आधार राजस्व संकलन र परिचालन रहेको छ । आर्थिक वर्ष २०७६।७७ मा प्रदेश सरकारले प्राप्त गरेको राजस्व तथा आयको विवरण निम्न अनुसार छः

(रु. हजारमा)

राजस्व वर्गीकरण	आ.व. २०७५/७६	आ.व. २०७६।७७ को लक्ष्य	आ. व. २०७६/७७ को प्रगति
कर राजस्व	६,४८,८५,८७	१०,८१,०६,००	५,४१,४६,५२
गैह्कर राजस्व	१,२१,९०,७७	५७,२०,००	७२,९५,०४
विभाज्य कोष	९८,७१,७९	०	१,१६,२४,५४
अन्य राजस्व	७२,३९	०	६,७३,७५
कुल राजस्व	**८,८४,९७,८०**	**११,३८,२६,००**	**७,३७,३९,८५**

यस सम्बन्धी विवरण **अनुसूची-९** मा उल्लेख छ ।

६.१. सरकार सञ्चालनको मूल आधार राजस्व संकलन र परिचालन भएतापनि २०७६।७७ मा प्रदेश सरकारले बाँडफाँट भई प्राप्त हुने मूल्य अभिवृद्धि कर रु.३ अर्ब ७१ करोड २३ लाख ६२ हजार, अन्तशुल्क रु.१ अर्ब १० करोड ४७ लाख २ हजार, सवारी साधन कर रु.१ अर्ब १ करोड ६० लाख १५ हजार, घर जग्गा रजिष्ट्रेशन रु.५७ करोड २४ लाख ३० हजार र वन रोयल्टी, पर्यटन शुल्क लगायत आफ्नो क्षेत्राधिकारको विषयमा कर लगाउने र उठाउने कर रु.९६ करोड ८४ लाख ७६ हजार असुल गरेको छ ।

६.२. आर्थिक वर्ष २०७६।७७ मा प्रदेश सरकारले प्राप्त गरेको सवारी साधन कर गत वर्षको मौज्दात रु.२ करोड ११ लाख ६१ हजार समेत रु.१ अर्ब ३ करोड ७१ लाख ७६ हजार रहेकोमा सोको ४० प्रतिशतले हुने रु.४१ करोड ४८ लाख ७० हजार बाँडफाँट गरी स्थानीय तहमा हस्तान्तरण गरेको छ ।

७. **वित्तीय हस्तान्तरण :** आर्थिक वर्ष २०७६।७७ मा प्रदेश संचित कोषबाट स्थानीय तहमा गरेको वित्तीय हस्तान्तरणको विवरण निम्न छः

(रु. हजारमा)

क्र.स.	अनुदान	वार्षिक बजेट लक्ष्य	हस्तान्तरण	प्रतिशत
१	समानीकरण अनुदान	१,०५,००,०२	१,१३,९२,८१	१०८.५
२	सशर्त अनुदान	४५,८०,००	२२,१९,९४	४८.४७
३	समपुरक अनुदान	८१,४८,००	३०,००,३३	३६.८२
४	विशेष अनुदान	१३,५०,००	६,४३,४०	४७.६५
	जम्मा	**२,४५,७८,०२**	**१,७२,५६,४९**	**७०.२१**

प्रदेश सरकारले वित्तीय हस्तान्तरण मार्फत यो वर्ष ८५ स्थानीय तहमा रु.१ अर्ब ७२ करोड ५६ लाख ४९ हजार हस्तान्तरण गरेको छ । हस्तान्तरित अनुदान मध्ये समानीकरण अनुदानको रकम सबैभन्दा बढी रहेको छ ।

परिच्छेद-२

लेखापरीक्षणबाट देखिएका बेरुजुको स्थिति

१. **बेरुजु** : गण्डकी प्रदेश आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०७४ को दफा २ मा प्रचलित कानुनबमोजिम पुऱ्याउनुपर्ने रीत नपुऱ्याई कारोबार गरेको वा राख्नुपर्ने लेखा नराखेको तथा अनियमित वा बेमुनासिब तरिकाले आर्थिक कारोबार गरेको भनी लेखापरीक्षण गर्दा औंल्याइएको कारोबारलाई बेरुजुको रूपमा परिभाषित गरेको छ ।

सोही ऐनले बेरुजुलाई असुल गर्नुपर्ने, नियमित गर्नुपर्ने र पेस्की गरी ३ वर्गमा वर्गीकरण गरेको छ । यस कार्यालयले बेरुजु वर्गीकरण गर्दा असुल गर्नुपर्ने बेरुजुमा हिनामिना र मस्यौट, हानी, नोक्सानी र अन्य असुल गर्नुपर्ने गरी ३ समूहमा, नियमित गर्नुपर्ने बेरुजुलाई अनियमित भएको, प्रमाण कागजात पेस नभएको, जिम्मेवारी नसारेको र शोधभर्ना नलिएको गरी ४ समूहमा र पेस्कीलाई कर्मचारी, मोबिलाइजेसन, प्रतीतपत्र र संस्थागत पेस्की गरी ४ समूहमा वर्गीकरण गरेको छ ।

यो वर्ष प्रदेश सरकारी कार्यालय र समित तथा अन्य संस्थातर्फ लेखापरीक्षणबाट औंल्याइएको बेरुजु रु.६० करोड ४१ लाख रहेको छ । सो बेरुजु अंकको वर्गीकरण निम्नानुसार छः

(रु. हजारमा)

वर्गीकरण	सरकारी कार्यालय	समिति तथा अन्य संस्था	जम्मा	कुल बेरुजुको प्रतिशत
जम्मा बेरुजु	**५५११६६**	**५२९३४**	**६०४१००**	**१००.००**
१. असुल गर्नुपर्ने	**४२६५७**	**४८१४**	**४७४७१**	**७.८६**
२. नियमित गर्नुपर्ने	**३६२८१२**	**४८१२०**	**४१०९३२**	**६८.०२**
• अनियमित भएको	८३३७७	३८६९७	१२२०७५	२०.२१
• प्रमाण कागजात पेस नभएको	२७९४३४	९४२३	२८८८५७	४७.८२
• जिम्मेवारी नसारेको	०	०	०	०.००
• शोधभर्ना नलिएको	०	०	०	०.००
३. पेस्की	**१४५६९७**	**०**	**१४५६९७**	**२४.१२**
• कर्मचारी पेस्की	५७४	०	५७४	०.१०
• मोबिलाइजेसन पेस्की	१४४९०	०	१४४९०	२.४०
• प्रतीतपत्र पेस्की	०	०	०	०.००
• संस्थागत पेस्की	१३०६३३	०	१३०६३३	२१.६२

बेरुजु वर्गीकरणको विवरण **अनुसूची-१० र ११** मा उल्लेख छ ।

२. **अद्यावधिक बेरुजु** : गत वर्ष सम्म रु.१ अर्ब ६४ करोड ४८ लाख १६ हजार बेरुजु रहेकोमा यो वर्ष रू.७० करोड ९१ लाख ७९ हजार सम्परीक्षण भई रु.९३ करोड ५६ लाख ३७ हजार बाँकी रहेको र यो वर्ष रु.६० करोड ४१ लाख थप भई जम्मा बेरुजु रु.१ अर्ब ५३ करोड ९७ लाख ३७ हजार कायम भएको छ । यस सम्बन्धी विवरण **अनुसूची -१२** मा रहेको छ ।

(रु. हजारमा)

क्र.सं.	विवरण	गत वर्षसम्मको रकम	यो वर्षको रकम	जम्मा रकम
१.	प्रदेश सरकारी निकायको बेरुजु	९१७३४२	५५११६६	१४६८५०८
२.	समिति तथा अन्य संस्था	१८२९५	५२९३४	७१२२९
	जम्मा	**९३५६३७**	**६०४१००**	**१५३९७३७**

३. **बेरुजु विश्लेषण :** प्रदेश सरकारी कार्यालय, अन्य संस्था र समितिको बेरुजुको अवस्था निम्नानुसार रहेको छ :

३.१ प्रदेश आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०७४ को दफा ३८ मा बेरुजु फस्र्यौट गर्ने जिम्मेवारी सम्बन्धित लेखाउत्तरदायी अधिकृतको हुने व्यवस्था गरेको छ । सोही ऐनको दफा ३५(४) मा औंल्याइएको बेरुजुको ३५ दिन वा म्याद थप भएकोमा सो म्यादभित्र फस्र्यौट गर्ने र फस्र्यौट नगरेमा लेखाउत्तरदायी अधिकृत र विभागीय मन्त्री वा राज्यमन्त्रीलाई जानकारी दिने उल्लेख छ । सोही व्यवस्था बमोजिमको प्रक्रिया पूरा गर्दासमेत २०७६।७७ को बेरुजु फस्र्यौट नभएकाले उक्त व्यहोरा वार्षिक प्रतिवेदनमा समावेश गरिएको छ। यस सम्बन्धी विवरण **अनुसूची -१४** मा रहेको छ ।

३.२ यो वर्ष प्रदेश मातहतका सरकारी कार्यालय १४३ को लेखापरीक्षण गरेकोमा ७१ कार्यालयमा लगती बेरुजु देखिएको छैन । समिति तथा अन्य संस्था १० मध्ये १ मा लगती बेरुजु देखिएको छैन ।

३.३ यो वर्ष प्रदेश मातहतका सरकारी कार्यालय ७२ को १ हजार ४७६ दफा बेरुजु देखिएकोमा ८३ फस्र्यौट भई १ हजार ३९३ दफा बेरुजु कायम भएको छ । सो मध्ये सैद्धान्तिक दफा १ हजार ७१ र लगती दफा ३२२ कायम भएको छ । साथै, अन्य संस्था १० तर्फको १४४ दफा बेरुजु देखिएकोमा ९ फस्र्यौट भई १३५ दफा बेरुजु कायम भएको छ । सो मध्ये सैद्धान्तिक दफा ७५ र लगती दफा ६० कायम भएको छ ।

३.४ यो वर्ष लेखापरीक्षणबाट रु.४ करोड ७४ लाख ७१ हजार असुल गर्नुपर्ने देखिएको छ । लेखापरीक्षणको दौरानमा रु.१ करोड १७ लाख ८ हजार, प्रारम्भिक प्रतिवेदन पठाएपछि रु.३३ लाख ७२ हजार र सम्परीक्षणको क्रममा रु.१ करोड ६३ लाख ७२ हजार समेत रु.३ करोड १४ लाख ५२ हजार असुल भएको छ । यस सम्बन्धी विवरण **अनुसूची-७** मा उल्लेख छ ।

३.५ प्रदेश सरकारी कार्यालयतर्फ गत वर्षसम्मको पेस्की रु.१ अर्ब १२ करोड १३ लाख ५५ हजार रहेकोमध्ये रु.५९ करोड ६० लाख ७० हजार (५३.१६ प्रतिशत) फस्र्यौट भई बाँकी रु.५२ करोड ५२ लाख ८५ हजार र यो वर्ष थप रु.१ अर्ब ५४ करोड ३ लाख ८ हजार समेत कुल पेस्की रु.२ अर्ब ६ करोड ५५ लाख ९३ हजार बाँकी रहेको छ । यो वर्ष थप भएकोमध्ये म्याद ननाघेको पेस्की रु.१ अर्ब ३९ करोड ४६ लाख ११ हजार र म्याद नाघेको पेस्की रु.१४ करोड ५६ लाख ९७ हजार रहेको छ । सोमध्ये कर्मचारीतर्फ रु.२१ लाख ७८ हजार (०.१ प्रतिशत), मोबिलाइजेशनतर्फ रु.१ अर्ब ६७ करोड ५९ लाख ४० हजार (८१.१४ प्रतिशत) र अन्य पेस्की रु.३८ करोड ७४ लाख ७५ हजार (१८.७६ प्रतिशत) रहेको छ ।

त्यस्तै समिति, अन्य संस्थातर्फ गत वर्षसम्मको पेस्की रु.३० लाख ३२ हजार रहेकोमध्ये रु.२९ लाख ८२ हजार (९८.३५ प्रतिशत) फस्र्यौट भई बाँकी रु.५० हजार र यो वर्षको थप रु.३ लाख ५०

हजार समेत कूल पेस्की रु.४ लाख बाँकी रहेको छ ।यो वर्ष थप भएको पेस्कीमध्ये म्याद ननाघेको मोबिलाइजेशन पेस्की रु.३ लाख ५० हजार रहेको छ । पेस्की बाँकीको अध्यावधिक विवरण **अनुसूची** ६ मा रहेको छ ।

३.६ सरकारी कार्यालयतर्फ यो वर्ष रकमगत आधारमा बढी बेरुजु हुने मन्त्रालय निम्नानुसार छन्:

(रु. हजारमा)

क्र. सं.	मन्त्रालय	लेखापरीक्षण अङ्क	बेरुजु अङ्क				कुल बेरुजुको प्रतिशत	ले.प.अङ्कको तुलनामा बेरुजु प्रतिशत
			असुल गर्नुपर्ने	नियमित गर्नुपर्ने	पेस्की बाँकी	जम्मा		
१.	भौतिक पूर्वाधार तथा विकास मन्त्रालय	१४०६०२७७	३२९८१	२१५२२०	१३८६८७	३८६८८८	७०.१९	२.७५
२.	आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय	७५८५८१९	९४	६६०९६	०	६६१९०	१२.०१	०.८७
३.	सामाजिक विकास मन्त्रालय मन्त्रालय	२३१८३५९	५३६१	२६६७८	६६१०	३८६४९	७.०१	१.६७
४.	भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	१६५५०२९	२९९५	३००३१	४००	३३४२६	६.०६	२.०२
५.	उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय	१८५६१३४	९६६	२२५८१	०	२३५४७	४.२७	१.२७
	जम्मा	२७४७५६१८	४२३९७	३६०६०७	१४५६९७	५४८७०१		

सरकारी कार्यालयतर्फ भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय बढी बेरुजु हुने मन्त्रालय तथा निकायको क्रममा पहिलो स्थानमा रहेको, आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय दोस्रो, सामाजिक विकास मन्त्रालय तेस्रो र भूमी व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय चौथो स्थानमा रहेका छन् ।

३.७ सरकारी कार्यालय, समिति तथा अन्य संस्था तर्फ १२ निकायको रु.२५ लाख ४८ हजार अग्रिम कर कट्टी नगरेकोमा २ निकायको रु.३ लाख ४१ हजार असुल भई रु.२२ लाख ७ हजार बाँकी छ। यस सम्बन्धी विवरण **अनुसूची-८** मा उल्लेख छ ।

३.८ प्रदेश कार्यालयतर्फ यो वर्षको लेखापरीक्षण र बेरुजु अङ्कको तुलनात्मक स्थिति निम्नानुसार छः

(रु. हजारमा)

प्रतिवेदन	लेखापरीक्षण अङ्क	बेरुजु अङ्क	प्रतिशत	पेस्की बाहेकको बेरुजु	पेस्की बाहेकको बेरुजु प्रतिशत
२०७५	२९६३७७	५४०	०.१८	८८	०.०३
२०७७	२३८९२७४३	१६४४७४५	६.८८	५२०३५८	२.१८
२०७८	३०७४६९०७	६०४१००	१.९६	४५८४०३	१.४९

माथि उल्लेखित तेस्रो प्रतिवेदनको लेखापरीक्षण अङ्कमा राजस्व र अनुदानको हस्तान्तरण समेत समावेश गरिएको छ ।

परिच्छेद-३

लेखापरीक्षणबाट देखिएका व्यहोरा

लेखापरीक्षणबाट देखिएका प्रमुख व्यहोरा

१. **लेखापरीक्षण बक्यौता** : गत वर्ष लेखापरीक्षण हुन नसकी बक्यौता रहेको जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय, म्याग्दीको विनियोजनतर्फ रु.१ करोड ७१ लाख ७ हजार, राजस्व तर्फ रु.१० हजार र धरौटी तर्फ रु.९ लाख ३६ हजार समेत रु.१ करोड ८० लाख ५३ हजारको यस वर्ष समेत लेखापरीक्षण भएको छैन । यस सम्बन्धी व्यहोरा **अनुसूची-३** मा उल्लेख छ ।

२. **कानुन तर्जूमा** : संघीय संरचना अनुसार प्रदेशको संचालन र व्यवस्थापनको लागि २०७६।७७ सम्म ४६ ऐन, १० नियमावली, ३ गठन आदेश र १४३ निर्देशिका तथा कार्यविधि निर्माण भएका छन् । प्रदेशको सञ्चालन र व्यवस्थापनको लागि आवश्यक कानुन र कार्यविधि पहिचान गरी तर्जुमा गर्नुपर्दछ ।

३. **कानुनमा सामन्जस्यता** : स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को साबिक दफा ६४ को उपदफा १(च), ३ र ४ मा ढुङ्गा, गिट्टी र बालुवाको करमा प्रदेश तथा स्थानीय तहहरूको दोहोरो अधिकार रहने, करको दर सम्बन्धित प्रदेशले निर्धारण गरी स्थानीय तहहरूले संकलन गरेर प्रदेश स्तरको कोषमा जम्मा गर्ने व्यवस्था गरी बाँडफाँट हुने गरेको थियो । तर उक्त दफा संघीय आर्थिक ऐन, २०७५ द्वारा खारेज गरी दफा ६२(क) थप गरेर स्थानीय तहहरूले गिट्टी, ढुङ्गा, बालुवा बिक्री गरी प्राप्त रकम आफ्नो संचितकोषमा जम्मा गर्ने व्यवस्था गरेको छ । गण्डकी प्रदेशको कर तथा गैरकर सम्बन्धी ऐन, २०७५ को दफा १५ (६) अनुसार गिट्टी, ढुङ्गा, बालुवावापत सङ्कलित करको चालिस प्रतिशत प्रदेश संचितकोषमा दाखिला गर्नुपर्ने व्यवस्था छ। यसैगरी संघीय मन्त्रिपरिषद्ले ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा उत्खन्न, बिक्री तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी मापदण्ड, २०७७ जारी गरी गिट्टी, ढुङ्गा, बालुवा बिक्री बापतको राजस्व स्थानीय तहले सङ्कलन गरी प्रदेश र स्थानीय तहबीच क्रमशः ४० र ६० प्रतिशत हुनेगरी बाँडफाँट गर्ने व्यवस्था गरेको छ जुन स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा ६२(क) विपरीत देखिन्छ । यस वर्ष कतिपय पालिकाले गिट्टी, ढुङ्गा, बालुवा बिक्रीबाट प्राप्त राजस्व बाँडफाँट गरी पठाएको र विभिन्न १९ स्थानीय तहहरूले रु.३ करोड ५७ लाख ७५ हजार बाँडफाँट गर्न बाँकी रहेको छ । गिट्टी, ढुङ्गा, बालुवा बिक्रीबाट प्राप्त हुने राजस्व उत्पत्तिको आधार एवं सो राजस्व सङ्कलन गर्दा पर्ने वातावरणीय असर समग्र प्रदेशसँग सम्बन्धित भएकाले राजस्व बाँडफाँट सम्बन्धी कानुन तर्जूमा गर्दा सो बिषयलाई मध्यनजर गरेर संघीय कानुनसँग नबाझिने गरी स्पष्ट कानुनी व्यवस्था गर्ने र सोको आधारमा राजस्व संकलन तथा बाँडफाँट गर्नुपर्दछ ।

४. **कार्य जिम्मेवारी** : प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७४ बमोजिम अनुसार प्रदेश सरकार अन्तर्गत विद्यमान विभिन्न सात मन्त्रालयहरूको कार्य जिम्मेवारी तोकिएकोमध्ये सबै मन्त्रालयका लागि तोकिएका कार्य जिम्मेवारी आंशिक रूपमा मात्र कार्यान्वयनमा आएको छ । मन्त्रालयहरूले कार्यान्वयन हुन बाँकी कार्य जिम्मेवारीहरू कार्ययोजना बनाई क्रमशः कार्यान्वयनमा लैजानु पर्दछ ।

५. **संगठन र व्यवस्थापन** : प्रदेशस्तरका सरकारी निकायको संगठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षण गरी सेवा प्रवाहको लागि आवश्यक जनशक्ति निर्धारण गरी पदपूर्ति गर्नुपर्दछ । यस वर्ष प्रदेश सरकार अन्तर्गतका १४० सरकारी निकायमा २ हजार ८१३ दरबन्दी रहेकोमा २ हजार ३९ अर्थात् ७२ प्रतिशत पदपूर्ति भई ७७४ पद रिक्त रहेको छ । स्वीकृत दरबन्दीको एक चौथाइभन्दा बढी पद रिक्त रहेकोले प्रदेश कार्यालयहरूको सेवा प्रवाहमा असर पर्ने देखिएको छ ।

६. **तहगत दोहोरो संरचना** : संघीय व्यवस्था अनुरूप स्थानीय तथा प्रदेशमा हस्तान्तण हुने, संघ आफैंले गर्ने तथा प्रदेश वा स्थानीय तहले गर्ने र साझा रूपमा गर्ने कार्य स्पष्ट उल्लेख गरिएको छ । स्थानीय तहमा हस्तान्तरण भएका कार्यक्रम सञ्चालन गर्न तथा संघबाट खारेज भएका कार्यालय समेत प्रदेश स्तरमा पूर्वाधार, कृषि, स्वास्थ्य, वन, शिक्षा लगायतका क्षेत्रमा दोहोरो हुने गरी कार्यालय स्थापना गरेको छ । यसबाट समग्र शासन प्रणालीको खर्च बढ्ने र कार्य क्षेत्रमा दोहोरोपना हुने देखिन्छ । प्रदेश सरकारले संगठन तथा ब्यवस्थापन सर्वेक्षण गर्दा यसमा ध्यान दिनुपर्दछ ।

७. **बजेट कार्यान्वयन** : प्रदेश अर्थ मन्त्रीले आगामी आर्थिक वर्षको प्रदेश सरकारको राजस्व र व्ययको अनुमान प्रत्येक वर्ष आषाढ महिनाको १ गते प्रदेश सभामा पेस गर्नुपर्ने र सो साथ राजस्व संकलन, मध्यकालीन खर्च संरचना, अनुदान, सार्वजनिक ऋण र लगानी सम्बन्धी नीतिगत व्यवस्थासहितको बजेट अनुमान गर्नुपर्ने व्यवस्था छ। प्रदेश सरकारको २०७६।७७ को वार्षिक बजेट र सोको कार्यान्वयन स्थिति विश्लेषण गर्दा निम्नानुसार देखिएको छः

७.१ आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयले रु.३२ अर्ब १३ करोड ४७ लाख ९२ हजारको आय-व्यय अनुमान पेस गरेकोमा गत वर्षको बचत, कर र अन्य राजस्व समेत रु.२९ अर्ब ६२ करोड ५३ लाख ८३ हजार प्राप्त भई कुल अनुमानको ९२.१९ प्रतिशत आम्दानी भएको अवस्था छ ।

७.२ विनियोजनतर्फ यस वर्ष रु.२० अर्ब ४१ करोड ३६ लाख १८ हजार खर्च तथा रु.२ अर्ब ७८ करोड ३५ लाख ४ हजार समायोजन भई रु.६ अर्ब १८ करोड २१ लाख ७३ हजार बचत रहेको छ । प्रदेश सभाबाट स्वीकृत बजेट अनुसार खर्च गर्न नसकेको कारण ठूलो रकम बचत भएको छ । खर्च गर्ने दक्षता वृद्धि नभएको कारण बजेट यथार्थमा आधारित देखिएन । खर्च दक्षता बढाई बजेटलाई यथार्थपरक बनाउनु पर्दछ ।

७.३ गत वर्षको बचत, कर र अन्य राजस्व समेत कुल आय रु.३२ अर्ब १३ करोड ४७ लाख ९२ हजार मध्ये रु.१५ अर्ब १० करोड ७८ लाख ३३ हजार (४७ प्रतिशत) रकम संघीय हस्तान्तरित अनुदान र रु.७ अर्ब १४ करोड ३५ लाख ६५ हजार (२२.२३ प्रतिशत) गत वर्षको मौज्दात रहेको छ । आयको उल्लेखनीय हिस्सा संघीय अनुदान र गत वर्षको मौज्दातको रहेको देखिएकोले आन्तरिक आय परिचालनमा थप जोड दिनुपर्दछ ।

८. **कर तथा शुल्क** : प्रदेशले बनाएको कानुन बमोजिम कर लगाउने र उठाउने व्यवस्था छ । प्रदेशले आफ्नो अधिकार क्षेत्र भित्रको विषयमा कर लगाउन र ती स्रोतहरूबाट राजस्व उठाउन सक्ने समेत व्यवस्था छ । प्रदेशलाई घर जग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क, सवारी साधन कर, मनोरञ्जन कर, विज्ञापन कर, पर्यटन, कृषि आयमा कर, सेवा शुल्क दस्तुर, दण्ड जरिवाना कानुन बनाई कर तथा शुल्कका दर तोक्ने व्यवस्था छ । प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७४ अनुसार प्रदेशको आर्थिक अवस्थाको विश्लेषण तथा आर्थिक नीतिको तर्जुमा, कार्यान्वयन र नियमन कार्य सञ्चालन गर्ने कार्य आर्थिक मामिला

तथा योजना मन्त्रालयको रहेको छ । आर्थिक वर्ष २०७६।७७ मा आर्थिक ऐन समेत जारी भै कार्यान्वयनमा आएको भएतापनि सबै क्षेत्रको सम्भाव्य राजस्वको प्रक्षेपण र असुली कार्यमा प्रभावकारिता आउन सकेको देखिएन ।

९. **चौमासिक खर्च** : स्वीकृत बजेट अनुसार चौमासिक रूपमा कार्यक्रम सञ्चालन गरी भुक्तानी हुने व्यवस्था गर्न नसकिएको कारण कुल खर्चमध्ये तेस्रो चौमासिक र आषाढ महिनामा बढी खर्च भएको निम्नानुसार देखिएको छः

(रु. हजारमा)

विवरण	कुल खर्च	पहिलो चौमासिक	दोस्रो चौमासिक	तेस्रो चौमासिक	आषाढ महिना
चालु तथा पूँजीगत खर्च	२०४१३६१८	२१५३९५९	५८४०७९१	१२४१८८६८	८३६१४०१
प्रतिशत		**१०.५५**	**२८.६१**	**६०.८४**	**४०.९६**
पूँजीगत खर्च	१३९८६६९६	१४९६८५५	३८८६८८७	८६०२९५४	६२०२०५९
प्रतिशत		**१०.७०**	**२७.७९**	**६१.५१**	**४४.३४**

उल्लिखित तालिका अनुसार कुल खर्च रु.२० अर्ब ४१ करोड ३६ लाख १८ हजार भएकोमा उक्त खर्चको ६०.८४ प्रतिशत तेस्रो चौमासिक र ४०.९६ प्रतिशत आषाढ महिनामा खर्च भएको एवं कुल पुँजीगत खर्च रु.१३ अर्ब ९८ करोड ६६ लाख ९६ हजारको ६१.५१ प्रतिशत तेस्रो चौमासिक र सो मध्ये ४४.३४ प्रतिशत आषाढ महिनामा खर्च भएको छ । पहिलो र दोस्रो चौमासिकमा न्यून खर्च भई आर्थिक वर्षको अन्तमा खर्चको बढी खर्च हुने विगतको परिपाटीमा सुधार भएको छैन ।

१०. **विनियोजन दक्षता** : प्रदेश आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०७४ को दफा ८ अनुसार बजेट प्रस्ताव गर्दा त्यस्तो खर्च सिर्जना गर्ने स्पष्ट आधार सहित प्रस्तावित रकमको पुष्ट्याई खुलाउनु पर्ने एवं नयाँ आयोजनाको हकमा रकम प्रस्ताव गर्दा सम्भाव्यता अध्ययनको आधारमा खर्च हुन सक्ने रकम मात्र पुष्ट्याई सहित प्रस्ताव गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । प्रदेश सरकारको २०७६।७७ को बजेट खर्चको स्थिति निम्नानुसार छः

(रु. हजारमा)

मन्त्रालय / निकायको नाम	चालु			पुँजीगत			जम्मा		
	वजेट	खर्च	प्रतिशत	वजेट	खर्च	प्रतिशत	वजेट	खर्च	प्रतिशत
प्रदेश सभा सचिवालय	११२६२९	१०८४८०	९६.३२	३०२७०	२९०३५	९५.९२	१४२८९९	१३७५१६	९६.२३
मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रीपरिषद्	४५६५२३	२११०८७	४६.२४	८७१२५०	६४५३६९	७४.०७	१३२७७७३	८५६४५७	६४.५०
प्रदेश लोक सेवा आयोग	१००००	६२६	६.२६	३१५००	३०६५५	९७.३२	४१५००	३१२८१	७५.३७
आर्थिक मामिला तथा योजना	४४७४८९३	१७८९७३७	४०.००	१६८३८५०	१४२६८	०.८५	६१५८७४३	१८०४००५	२९.२९
उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण	१२९९५४८	६३०८८९	४८.५५	७३१८५९	५७७६५४	७८.९३	२०३१४०७	१२०८५४४	५९.४९
भूमी, कृषि तथा सहकारी	२१०८१२२	१४३०३६६	६७.८५	३१९९५९	१८९५७७	५९.२५	२४२८०८१	१६१९९४३	६६.७२
आन्तरिक मामिला तथा कानुन	३७९२३६	७९२०८	२०.८९	२१४७००	१२१७७८	५६.७२	५९३९३६	२००९८६	३३.८४
भौतिक पूर्वाधार विकास	८४००४९	३२७५६१	३८.९९	१५११०५१५	११७२३८६९	७७.५९	१५९५०५६४	१२०५१४३०	७५.५५
सामाजिक विकास	२५५५९८५	१८१७१७०	७१.०९	८३५६१७	६३७०९६	७६.२४	३३९१६०२	२४५४२६६	७२.३६
मुख्य न्यायाधिवक्ता	१९९३७	१३४५१	६७.४७	१०००	७४८	७४.८३	२०९३७	१४१९९	६७.८२
प्रदेश नीति तथा योजना आयोग	२८८५०	१८३४६	६३.५९	१८५००	१६६४६	८९.९८	४७३५०	३४९९२	७३.९०
कुल जम्मा	**१२२८५७७२**	**६४२६९२२**	**५२.३१**	**१९८४९०२०**	**१३९८६६९६**	**७०.४७**	**३२१३४७९२**	**२०४१३६१८**	**६३.५२**

द्रष्टव्य : *अर्थ विविध र स्थानीय तहतर्फ देखाएको बजेट र खर्च आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयमा समावेश छ ।*

उल्लिखित तालिकाको विश्लेषण गर्दा कुल बजेटको ६३.५२ प्रतिशत मात्र खर्च भएको छ । मन्त्रालयगत खर्चको विवरण हेर्दा सबैभन्दा कम खर्च आन्तरिक मामिला तथा कानुन मन्त्रालयले ३३.८४ प्रतिशत तथा सबैभन्दा बढी प्रदेश सभा सचिवालयको ९६.२३ प्रतिशत रहेको छ । समग्रमा सबै मन्त्रालयहरूको खर्च गर्न सक्ने क्षमता कमजोर रही स्वीकृत बजेटको न्यून मात्र खर्च भएकोले खर्च गर्ने क्षमता अभिवृद्धि गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

११. **बजेट वक्तव्यको कार्यान्वयन** : प्रदेश सरकारको २०७६।७७ को बजेट वक्तव्यमा घोषणा भएका विभिन्न मन्त्रालय एवं निकायसँग सम्बन्धित नीति तथा कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन हुन सकेको छैन । बजेटमा घोषणा भएअनुसार एक स्थानीय तह एक अस्पताल, एक हजार बेडको प्रदेश अस्पताल, विशिष्टीकृत मुटु, मृगौला, क्यान्सर अस्पताल निर्माण, बहुउद्देश्यीय रंगशाला स्थापना, प्रदेश खेलकुद एकेडेमी, प्रदेश औद्योगिक क्षेत्र स्थापना, मेट्रोबस टर्मिनल निर्माण, प्रदेश सरकारको प्रशासकीय भवन, प्रदेश सभा भवन र विशिष्ट पदाधिकारी भवन निर्माण, पेपरलेस डिजिटल गण्डकी प्रदेश लगायतका नीति तथा कार्यक्रमहरू कार्यान्वयनमा आएको छैन । बजेटमा घोषणा भएका कार्यक्रमहरू कार्ययोजना बनाई कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ।

१२. **मितव्ययीता कायम गर्ने मार्गदर्शन** : नेपाल सरकार (म.प.) बाट २०७५।१।२६ मा स्वीकृत सार्वजनिक खर्चमा मितव्ययिता र प्रभावकारिता कायम गर्ने सम्बन्धी नीतिगत मार्गदर्शन, २०७५ मा कार्यालय भवन, पदाधिकारीको कार्यकक्षको फर्निसिङ र पदाधिकारीलाई उपलब्ध गराइने सवारी साधनको किसिम, इन्धन, मर्मत खर्चमा एकरूपता ल्याउन निश्चित मापदण्ड बनाई कार्यान्वयनमा ल्याउनुपर्ने र अर्थ मन्त्रालयको परामर्शमा भवन, कार्यकक्ष, फर्निसिङको मापदण्ड र सवारी साधन इन्धन, मर्मतको मापदण्ड तयार गर्ने नीतिगत व्यवस्था भएकोमा मापदण्ड तयार गरी कार्यान्वयनमा नल्याएकोले प्रशासनिक खर्च मितव्ययी हुन सकेको छैन । तोकिएबमोजिमको मापदण्ड स्वीकृत गरी कार्यान्वयनमा ल्याउनु पर्दछ ।

१३. **सवारी साधन खरिद** : प्रदेश मन्त्रालय र मातहत निकायले यो वर्ष रु.३० करोड ७५ लाख ९७ हजारको सवारी साधन खरिद गरेको छ । गत वर्ष सवारी साधन खरिदमा रु.१५ करोड ७४ लाख ६८ हजार खर्च भएकोमा यस वर्ष सो खर्च ९५.३४ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ। सवारी साधन खरिदमा भएको वृद्धिसँग मर्मत र इन्धन खर्चसमेत वृद्धि हुने भएकोले सवारी साधन खरिदमा मापदण्डको पालना गरी मितव्ययीता कायम गर्नुपर्दछ । सवारी साधन खरिदको मापदण्ड तयार गरी यस्तो खर्च व्यवस्थित गर्नुपर्दछ ।

१४. **अनुदान कार्यविधि** : संघीय संसद राष्ट्रिय सभा प्रत्यायोजित व्यवस्थापन तथा सरकारी आश्वासन समितिको वार्षिक प्रतिवेदन, २०७६ मा विधायिकी अधिकार संसदमा मात्र निहित हुने, संसदले बनाएको कानुनमा प्रत्यायोजित अधिकार प्रदान गर्न सकिने व्यवस्था रहेको साथै प्रत्यायोजित अधिकार अन्तर्गत बनेका दस्तावेजहरूमध्ये कुन कानुनको कुन दफाले दिएको अधिकार प्रयोग गरी प्रत्यायोजित विधायन बनाइएको हो स्पष्ट नखुलाई जारी भएका निर्देशिका वा कार्यविधि र मापदण्डले कानूनी हैसियत प्राप्त गर्न नसक्ने व्यहोरा उल्लेख छ । प्रदेश सरकारका भूमि ब्यवस्था, कृषि तथा सहकारी लगायतका मन्त्रालयहरूले विभिन्न कार्यविधि बनाई सोही आधारमा यो वर्ष रु.१ अर्ब १० करोड ४६ लाख अनुदान खर्च गरेका छन्। यसरी अनुदान वितरणका लागि जारी गरिएका कार्यविधिहरूमा प्रत्यायोजित विधायनको स्रोत खुलाएको छैन । संघीय संसद राष्ट्रिय सभा प्रत्यायोजित ब्यवस्थापन तथा सरकारी आश्वासन समितिको

उल्लिखित प्रतिवेदन अनुसार कानूनी आधार उल्लेख नगरी जारी भएका ती कार्यविधिले कानूनी हैसियत प्राप्त गरेको मान्न मिल्ने देखिएन । यसरी कानूनी हैसियत प्राप्त नहुने कार्यविधिको आधारमा अनुदान खर्च गरेको कानुनसम्मत देखिएन ।

१५. **आवधिक योजनाको समीक्षा :** प्रदेश सरकारको प्रथम पञ्चवर्षीय योजना २०७६/७७ देखि कार्यान्वयनमा आएको छ । उक्त योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि प्रत्येक वर्ष हासिल गर्नुपर्ने नतिजा सूचक उल्लेख छ । यस बमोजिम पहिलो वर्ष बहुआयमिक गरिबीमा रहेको जनसंख्या १२.५ प्रतिशतमा झार्ने, गरिबीको रेखामुनी रहेको जनसंख्या १३.५ प्रतिशतमा झार्ने, अपेक्षित आयु ७३ वर्ष पुऱ्याउने, मानव विकास सूचकाङ्क ०.६० पुऱ्याउने, आर्थिक वृद्धिदर ७.८ प्रतिशत, उद्योग क्षेत्रको वृद्धिदर १५ प्रतिशत र प्रतिव्यक्ति आय १ हजार ३११ अमेरिकी डलर पुऱ्याउने लगायतको लक्ष्य राखेकोमा सोको प्रगति समीक्षा गरेको छैन । प्रत्येक वर्षको लागि तोकिएका सूचकहरू बमोजिम नतिजा हासिल गर्न नसकेमा आवधिक योजनाले परिकल्पना गरेका सोच, लक्ष्य र उद्देश्यहरू प्राप्त गर्न नसकिने हुँदा नतिजाको समीक्षा गरी कार्ययोजना बमोजिम तोकिएको समयभित्र नै क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्नुपर्दछ ।

१६. **दिगो विकास लक्ष्य** : प्रदेशमा दिगो विकासका बारेमा जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने, राष्ट्रिय दिगो विकास लक्ष्यका रणनीतिहरूमा प्रादेशिक दृष्टिकोणका लागि पैरवी गर्ने, राष्ट्रिय स्तरका लक्ष्यहरूलाई प्रादेशिक सन्दर्भ अनुरूप बनाउने, अनुगमन मूल्याङ्कन गर्ने, अनुभवहरूबाट सिक्ने, स्थानीय तहका विकासका क्रियाकलपाहरूको योजना, ढाँचा निर्माण, कार्यान्वयन र अनुगमनमा संलग्न गराउने एवं योजना र नीति तथा कार्यक्रममा दिगो विकासका सूचकहरूलाई समाहित गराई सोको आधारमा संचालित आयोजना तथा कार्यक्रमको उपलब्धि मापन गर्ने कार्य शुरु भएको छैन । प्रदेश नीति तथा योजना आयोग मार्फत संघीय सरकार एवं राष्ट्रिय योजना आयोगसँग समन्वय गरी प्रदेश सरकारले दिगो विकास लक्ष्य २०१६-२०३० का सूचकहरूलाई आन्तरिकीकरण गर्नुपर्दछ।

१७. **प्रदेश गौरवको आयोजना :** प्रदेश सरकारले विशेष महत्त्वका आयोजना तथा कार्यक्रमहरूलाई प्रदेश गौरवका आयोजना घोषणा गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । प्रदेश अन्तर्गत घोषणा भएका प्रदेश गौरवका आयोजना निम्न अनुसार छन् ।

(रु.हजारमा)

क्र.सं.	आयोजनाको नाम	लागत अनुमान	यस वर्षको बजेट	यस वर्षको खर्च	यस वर्षसम्मको खर्च
(क) प्रदेशको बजेटबाट सार्वजनिक क्षेत्रले निर्माण गर्ने प्रदेश गौरवका आयोजनाहरू:					
१	प्रदेश सदरमुकाम पोखरादेखि स्थानीय तहका केन्द्र जोड्ने सडक निर्माण आयोजना	२६७५२००	३८१०००	३६४०५८	३६४०५८
२	एकीकृत प्रदेश प्रशासनिक केन्द्रको निर्माण आयोजना	नखुलेको	-	-	-
३	मुख्यमन्त्री वातावरणमैत्री नमुना कृषि गाउँ आयोजना	नखुलेको	१४९९००	१२०९००	१२०९००
४	गण्डकी गाई फार्म तथा दुग्ध विकास आयोजना	३२००००००	११००००	०	०
५	स्याउमा आत्मनिर्भर हुने आयोजना ।	नखुलेको	४००००	३२८००	३२८००
६	घरवास) होमस्टे बिस्तार र सुदृढीकरण आयोजना	५५०००००	२५००००	०	२८८७४२
७	नवलपुरको लोकाहाखोलामा प्रदेश स्तरीय औद्योगिक क्षेत्र निर्माण आयोजना	नखुलेको	२००००	४७३	४७३

८	गण्डकी विश्व विद्यालय स्थापना र सञ्चालन आयोजना	नखुलेको	९००००	६०९२	६०९२
९	गण्डकी प्राविधिक प्रतिष्ठान स्थापना र सञ्चालन आयोजना	नखुलेको	४००००	०	०
१०	प्रदेश क्रिकेट मैदान निर्माण आयोजना	१६३००००	१००००	१९५०	१९५०
११	सूचना प्रविधि पार्क निर्माण आयोजना	नखुलेको	-	-	-
१२	प्रदेश प्रहरी तालिम केन्द्रको निर्माण आयोजना	नखुलेको	३००००	१४७७८	१४७७८
१३	ईगभरनेन्स आयोजना	नखुलेको	-	-	-
१४	वैडी रुपटार खण्ड (शालीग्राम कोरिडोर लोकमार्ग)	नखुलेको	१३००००	१२००००	१२००००
१५	एक घर एक धारा कार्यक्रम	नखुलेको	-	-	-
१६	आधारभूत खानेपानी कार्यक्रम	नखुलेको	-	-	-
१७	उज्यालो प्रदेश कार्यक्रम	७५७०००	४०००००	१२००००	३७४३००
१८	पर्यटन गन्तव्य विकास तथा प्रवर्द्धन कार्यक्रम	३४०७००	१७७२६५	१७७२६५	२७६४६५
१९	ताल तथा सिमसार क्षेत्र संरक्षण कार्यक्रम	नखुलेको	५०००	६३६	६३६
(ख) नेपाल सरकारसँग स्रोत माग गरिएका रुपान्तरणकारी प्रदेश गौरवका आयोजनाहरूः					
२०	पोखरा, डेडगाउँ, दुम्किबास, त्रिवेणी सडक निर्माण आयोजना	४४०००००	६००००	४००००	४००००
२१	उत्तरगंगा जलाशयुक्त विद्युत् आयोजना	१३०००००००	-	-	-
२२	फेवातालको संरक्षण र सौन्दर्यकरण आयोजना	४९२००००	१४०८०५	१४०८०५	१४०८०५
२३	कास्की र तनहुँको बिचमा पर्ने तल्लो पुडिटार क्षेत्रमा प्रदेश स्तरीय औद्योगिक क्षेत्र निर्माण आयोजना	४००००००	१५०००	-	-
२४	मुटु, मृगौला र क्यान्सरको एकीकृत प्रदेश अस्पतालको निर्माण आयोजना	१५०००००	२०००	-	-

उक्त आयोजनामध्ये अधिकांश आयोजना आ.व. २०७६।७७ मा सुरु गरी २०८०।८१ मा सम्पन्न गर्ने लक्ष्य रहेको देखिन्छ ।यस सम्बन्धमा निम्नानुसार देखिएको छः

१७.१ आयोजनाको क्षेत्र, भौगोलिक आवश्यकता, प्राविधिक, आर्थिक, सामाजिक र वातावरणीय रूपमा संभाव्यता, लाभान्वित जनसंख्या, निर्माण अवधि, रोजगारी सिर्जना, लाभ लागत विश्लेषण लगायतका आधारमा प्रदेशमा कार्यान्वयन गर्ने गौरवका आयोजना पहिचान र छनौट गर्ने मापदण्ड निर्धारण गरी सोही मापदण्डको आधारमा प्रदेश गौरवका आयोजनाहरू पहिचान एवं छनौट गर्नुपर्नेमा यस्तो मापदण्ड बनाएको छैन ।

१७.२ प्रदेश सरकारको कुनैपनि निकायले यसरी घोषणा भएका गौरवका आयोजनाहरूको कार्यान्वयन अवस्था मूल्याङ्कन गरेको देखिएन ।

१७.३ तालिकामा उल्लिखित १९ आयोजनामध्ये १३ को लागत अनुमान तयार नै गरेको छैन भने वार्षिक वजेट, हालसम्मको खर्च, हालसम्मको भौतिक तथा वित्तीय प्रगति खुलेको छैन । ती मध्ये ६ आयोजनाको लागि यस वर्ष बजेट नै विनियोजन नभएको अवस्था छ ।

१७.४ प्रदेशले घोषणा गरेका ५ वर्षे रुपान्तरणकारी प्रदेश गौरवका ५ आयोजनाको रु.१ खर्व ४४ अर्ब ८२ करोडको लागत अनुमान तयार भई यस वर्ष रु.२१ करोड ७८ लाख बजेट र रु.१८ करोड ८ लाख खर्च भएको अवस्था छ । वार्षिक बजेट तथा खर्च न्यून रहेकोले तोकिएको समयावधिभित्र सम्पन्न गर्न बजेटमा वृद्धि गर्नुपर्ने देखिन्छ । रुपान्तरणकारी प्रदेश गौरवका आयोजनाको लागि संघीय सरकारसँग स्रोत माग गर्ने उल्लेख भएकोमा श्रोतको प्राप्ति र खर्च सम्बन्धी अभिलेख नराखेकोले यसलाई व्यवस्थित गर्नुपर्दछ ।

१७.५ निजी क्षेत्रले निर्माण गर्ने बिरेठांटी मुक्तिनाथ केबलकार निर्माण आयोजना, बुद्ध मण्डला निर्माण आयोजना र फुलबारी काहुँडाँडा केबलकार निर्माण आयोजनालाई समेत प्रदेश गौरवको आयोजनामा समावेश गरेकोमा सोको कार्यान्वयन अवस्था सम्बन्धी अभिलेख राखेको छैन ।

१८. **उपभोक्ता समिति** : सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को दफा ९७ मा उपभोक्ता समिति मार्फत कार्य गराउँदा अवलम्बन गर्नुपर्ने विधिहरू उल्लेख छ । नियममा उल्लिखित विधिहरूको पूर्णरूपमा पालना नगरी रु.१ करोडभन्दा बढी लागत अनुमानको कार्य समेत उपभोक्ता समितिबाट गराउने, खर्चको बिल भरपाई व्यवस्थित नहुने, खर्च सावर्जनिकीकरण नगर्ने, आयोजना स्थलमा सूचना पाटी नराख्ने, जटिल प्रकृतिका जनश्रमदान प्राप्त नहुने आयोजना समितिबाट गराउने, हेभी मेशिनरी प्रयोग हुने कार्य समेत समितिबाट गराउने, समितिले पाएको कार्य निर्माण व्यवसायीबाट गराउने लगायतको अवस्था रहेको छ । सम्पन्न आयोजना हस्तान्तरण नहुने, हस्तान्तरण भएका आयोजनामा मर्मत सम्भारको व्यवस्था नहुने स्थिति समेत छ । उपभोक्ता समितिको गठन, दर्ता, नवीकरण, समितिबाट गराउन सकिने र नसकिने कामको वर्गीकरण, धरौटी, म्याद थप लगायत विषयहरूमा थप स्पष्ट गरी कार्यविधि समेत तर्जुमा गरी उपभोक्ता समिति मार्फत गर्ने कार्यलाई थप व्यवस्थित गर्नुपर्दछ ।

१९. **आयोजना बैङ्क** : आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७६ को दफा ९(२) मा बजेट प्रस्ताव गर्ने विभिन्न सात आधार मध्ये आयोजना बैङ्कमा प्रविष्ट भएका आयोजनाको लागि रकम प्रस्ताव गर्ने व्यवस्था समेत रहेको छ । प्रदेश सरकारले आयोजना बैङ्क स्थापना गरेको छैन । कार्यान्वयन गर्ने निकाय/मन्त्रालयहरूले सम्भाव्यता अध्ययन गरेको, आवधिक योजना र प्रदेशको प्राथमिकता अनुकूलका आयोजना समावेश गरी आयोजना बैङ्क निर्माण गरी ऐनको व्यवस्था अनुसार त्यस्ता आयोजनाहरूको लागि मात्र बजेट प्रस्ताव गर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्दछ ।

२०. **कन्टिन्जेन्सी खर्च** : सार्वजनिक खरिद कानुनमा निर्माण कार्यको लागत अनुमान तयार गर्दा वर्क चार्ज स्टाफ र अन्य सानातिना खर्चको लागि कन्टिन्जेन्सी थप गरी खर्च गर्न सकिने व्यवस्था छ । प्रदेश सरकार अन्तर्गतका निकायहरूको निर्माण कार्यको अतिरिक्त अनुदान वितरण रकममा समेत कार्यविधिमा व्यवस्था गरी कन्टिन्जेन्सी कट्टा गरी खर्च गर्ने गरेका छन् । यस वर्ष भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय र अन्तर्गतका २६ निकायले निर्माण कार्यमा रु.३७ करोड ३५ लाख ५० हजार खर्च गरेका छन् । उक्त रकमबाट इन्धन, सवारी साधन मर्मत, अनुगमन, सूचना प्रकाशन, कार्यालय सामान खरिद लगायतमा खर्च हुने गरेको छ । कन्टिन्जेन्सी खर्चलाई व्यवस्थित गर्न कार्यविधि बनाउनु पर्दछ।

२१. **सम्पत्तिको अभिलेख तथा प्रतिवेदन** : प्रदेश आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०७४ बमोजिम मन्त्रालयहरूले आफ्नो जिम्मामा रहेको घर, जग्गा, सवारी साधन लगायत जिन्सी मालसामानको लगत तथा मातहत कार्यालयहरूबाट प्राप्त प्रतिवेदन र आफ्नो कार्यालय समेतको जिन्सी प्रतिवेदन एकीकृत रूपमा तयार गरी भाद्र मसान्तभित्र प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयमा पठाउनु पर्नेमा पठाएका छैनन् ।

२२. **प्रगति समीक्षा** : यस वर्षको बजेट वक्तव्यको बुँदा नं. १३४ मा बजेटको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नका लागि आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रीको संयोजकत्वमा बजेटको मासिक प्रगति समीक्षा तथा प्रत्येक दुई महिनामा मुख्यमन्त्रीको संयोजकत्वमा प्रदेश स्तरीय विकास समस्या समाधान समितिले कार्यक्रमको प्रगति समीक्षा गर्ने उल्लेख भएकोमा सोको प्रभावकारी नभएको कारण कुल बजेटको ६३.५२ प्रतिशत मात्र खर्च भएको छ । मन्त्रालयको राजस्व, खर्च, आयोजना र कार्यक्रम सञ्चालन गर्न नेपाल

सरकारबाट प्राप्त भएको समानीकरण अनुदान तथा सशर्त अनुदान, मन्त्रालयको लागि प्रदेश सरकारको नीति तथा बजेटमा समावेश भएका कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन अवस्थाको बारेमा मूल्याङ्कन गरी यथार्थ नतिजाको विवरण तयार गरेको छैन । बजेट समीक्षा कार्यलाई प्रभावकारी बनाउनुपर्दछ ।

२३. **एकीकृत वित्तीय विवरण :** प्रदेश आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०७४ को दफा २५ अनुसार विनियोजन, राजस्व, धरौटी तथा अन्य कारोवार समेत सम्पूर्ण आय-व्ययको नेपाल सार्वजनिक क्षेत्र लेखामानको ढाँचामा एकीकृत वित्तीय विवरण तयार गर्नुपर्नेमा मन्त्रालयहरूले विनियोजन तर्फको मात्र एकीकृत वित्तीय विवरण तयार गरेका छन् । राजस्व, धरौटी तथा अन्य कारोवार समेत समावेश गरी एकीकृत वित्तीय प्रतिवेदन तयार गर्नुपर्दछ ।

२४. **लेखाङ्कन तथा प्रतिवेदन :** कारोबारको लेखा र प्रतिवेदनको ढाँचा महालेखा नियन्त्रक कार्यालयको सिफारिसमा २०७६।२।१९ र नेपाल सार्वजनिक वित्तीय क्षेत्र प्रतिवेदन लेखामान (नेप्सास)को ढाँचा २०७५ मार्गमा नै स्वीकृत भइसकेको छ । प्रदेश मन्त्रालय तथा केन्द्रीय निकायहरूले स्वीकृत भएबमोजिमको ढाँचामा प्रतिवेदन तथा लेखाङ्कन गर्नुपर्नेमा सो अनुसार गरेको छैन । तोकिएको ढाँचामा लेखाङ्कन तथा प्रतिवेदन गरिनुपर्दछ ।

कोभिड-१९ को व्यवस्थापन सम्बन्धी विशेष लेखापरीक्षणबाट देखिएको प्रमुख व्यहोरा

२५. **जोखिम आकलन र पूर्वतयारी -** महामारी रोकथाम र नियन्त्रणको लागि महामारी शुरु हुनु पूर्व नै जोखिम आकलन र पूर्वतयारी गर्नुपर्ने हुन्छ । तर प्रदेशले जोखिम आकलन गरेको देखिएन । पूर्वतयारी अन्तर्गत प्रदेशले छुट्टै कोभिड-१९ जोखिम न्यूनीकरण कार्य योजना तयार गरेको छैन । फलस्वरुप कति संक्रमित हुने, कुन क्षेत्र र वर्ग बढी जोखिमयुक्त हुने, संक्रमण बढ्दै जाँदा खोजपडताल, आइसोलेसन र उपचार कसरी व्यवस्थापन गर्ने विषयमा अन्यौल देखिन्छ । प्रदेशले सङ्घीय सरकारको निर्णयसंग तालमेल हुने गरी भेला जमघट नियन्त्रण गर्ने कार्य गरेको छ । सीमित रुपमा अत्यावश्यक सामग्री व्यवस्थापन गर्ने, क्वारेन्टिन निर्माण व्यवस्थापन गर्न संघलाई अनुरोध गर्ने कार्य गरेको देखिन्छ ।कोभिड-१९ को संक्रमणको जोखिम आकलन गरी पूर्वतयारी एवं महामारी रोकथाम, नियन्त्रण र व्यवस्थापन सम्बन्धमा मुख्यमन्त्रीको संयोजकत्वमा उच्चस्तरीय निर्देशक समिति, आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रीको संयोजकत्वमा समन्वय समिति गठन भएको छ । यसैगरी प्रमुख सचिवको संयोजकत्वमा प्रदेश स्तरीय समन्वय समिति, सामाजिक विकास मन्त्रालय अन्तर्गत स्वास्थ्य क्षेत्रका प्राविधिक जनशक्ति सम्मिलित कार्य प्रकृति र क्षेत्र अनुसार छुट्टा छुट्टै १० उप-समिति गठन भई क्रियाशील रहेको देखिन्छ । संरचनागत व्यवस्था भएपनि कार्ययोजना तयार गरी पर्याप्त पूर्वतयारीको कामहरू नगरेकोले संक्रमण नियन्त्रण रोकथाम गर्न कठिनाई परेको देखियो ।

२६. **बजेट निकासा -** कोभिड-१९ को जटिलता व्यवस्थापन र जटिल बिरामीको सघन उपचारको लागि अस्पतालहरूमा ५ वेडको सघन उपचार कक्ष (आइसियु) सेट-अप तथा सन्चालनको लागि प्रदेश सरकारले २०७७।२।६ मा विभिन्न ९ अस्पताललाई रु.१३ करोड ७८ लाख ५३ हजार तथा धौलागिरी अस्पताललाई भेन्टिलेटर खरिदको लागि रु.१ करोड ६० लाख र अक्सिजन प्लान्टको लागि रु.६० लाख निकासा गरेको छ । यसैगरी सङ्घीय सशर्त अनुदानबाट कर्मचारीको जोखिम भत्ता लगायत कर्मचारी व्यवस्थापन र औषधि तथा औषधिजन्य सामग्रीहरूको लागि मातहतका कार्यालयलाई रु.५ करोड २७ लाख ७३ हजार निकासा गरेको छ । यसरी प्रदेश सरकारबाट कोभिड-१९ रोकथाम नियन्त्रण तथा

उपचारको लागि रु.२१ करोड २५ लाख खर्च भएको छ । रकम निकासा भएअनुसार कार्य भए नभएको सम्बन्धमा अनुगमन गरेको छैन । अन्य निकायलाई दिएको रकम निर्धारित प्रयोजनमा खर्च भए नभएको अनुगमन गर्नुपर्दछ ।

२७. **कोभिड कोष** - विश्वव्यापी कोरोनाको महामारीसँगै यसलाई नियन्त्रण गर्नको लागि प्रदेश सरकारले कोभिड चल्ती कोष भनी विविध खाता सञ्चालन गरेको छ । उक्त खातामा प्रदेश सरकारको विनियोजन बजेटबाट रु.३० करोड तथा बाँकी कर्मचारी तथा पदाधिकारीको तलब कट्टी, विभिन्न बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाबाट समेत गरी कुल रु.३४ करोड ७० लाख ६१ हजार जम्मा भएकोमा यस कोषबाट ३५ कार्यालयलाई रु.१८ करोड ५४ लाख ६७ हजार निकासा दिएको छ । यस सम्बन्धमा देखिएका व्यहोरा निम्न छन्:

२७.१ सामाजिक विकास मन्त्रालयमा रहेको यस कोषबाट प्रदेश सरकार बाहेकका पोखरा स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठानलाई रु.५० लाख, जिपि कोइराला श्वासप्रश्वास रोग अस्पताललाई रु.१० लाख, नेपाल रेडक्रस सोसाइटीलाई रु.१ लाख ६० हजार, जिल्ला प्रशासन कार्यालय लमजुङलाई रु.३० लाख र विभिन्न ७ पालिकालाई रु.८० लाख दिएको छ । उक्त निकायलाई दिएको रकमको खर्च विवरण तथा प्रगति माग गरेको छैन ।

२७.२ यस कोषबाट कुल रु.१८ करोड ५४ लाख ६७ हजार विभिन्न कार्यालयलाई निकासा दिएकोमा उक्त रकम बाट कति खर्च भयो तथा कति बाँकी छ सोको विवरण मन्त्रालयले तयार गरेको छैन । रकम निकास दिने तर खर्चको विवरण नलिने कार्य उचित देखिँएन । कोषबाट निकासा दिएको रकममध्ये प्रदेश स्वास्थ्य आपूर्ति व्यवस्थापन केन्द्रलाई रु.१२ करोड ८५ लाख ८१ हजार दिएकोमा आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा औषधि तथा उपकरणमा रु.४ करोड ७३ लाख ६४ हजार मात्र खर्च गरी रु.८ करोड १२ लाख १७ हजार बाँकी रहेको छ । कोषबाट देखाएको खर्चको विवरण पेस भएन। अन्यत्र पनि यस्तो खर्च रकम बाँकी रहेको हुनसक्ने भएकोले यथार्थ मौज्दात रकम यकिन छैन ।

२७.३ यस कोषवाट स्वास्थ्य निर्देशनालय, प्रदेश जनस्वास्थ्य प्रयोगशाला, स्वास्थ्य तालिम केन्द्र, प्रदेश स्वास्थ्य आपुर्ति केन्द्र तथा स्वास्थ्य कार्यालय कास्की समेत ५ कार्यालयलाई भिटिएम खरिदको लागि रु.५ लाख तथा पिसिआर टेष्ट किटको लागि रु.५ लाखको दरले कुल ५० लाख अख्तियारी दिएको छ । सार्वजनिक खरिद ऐन तथा नियमावलीमा विशेष परिस्थितिमा खरिद गर्ने छुट्टै व्यवस्था भएकोमा समेत सार्वजनिक खरिद नियमावली विपरीत टुक्रा टुक्रा गरी खरिद हुने गरी एउटै आइटमको लागि विभिन्न कार्यालयलाई अख्तियारी दिनु उचित देखिएन ।

२७.४ मन्त्रालयले प्रदेश अन्तर्गत क्वारेन्टिन र आइसोलेशन केन्द्र र त्यसमा बस्नेको संख्या, स्वास्थ्य सामग्री एवं उपकरण खरिद, राशन वितरणमा खर्च लगायत कोभिड व्यवस्थापनमा भएका कार्य एवं खर्चको अभिलेख राखेको छैन । कोभिड व्यवस्थापनमा भएको खर्च अभिलेख राख्नुपर्दछ ।

२८. **निर्देशिका र मापदण्ड** - नेपाल सरकार स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय लगायतका निकायले कोरोना सङ्क्रमण महामारी रोकथाम र नियन्त्रणका लागि गर्ने कामलाई व्यवस्थित गर्न क्वारेन्टिन कन्ट्र्याक ट्रेसिङ आइसोलेशन कोभिड-१९ अस्पताल र क्लिनिक सञ्चालन, व्यक्तिगत सुरक्षा सामग्रीको प्रयोग लगायत कोभिड-१९ नियन्त्रण तथा उपचारको लागि मापदण्ड तथा निर्देशिकाहरू जारी गरेको छ । यी मापदण्ड तथा निर्देशिकाहरूको प्रयोगले सीमित साधन स्रोतबाट अधिकतम उपलब्धी हासिल गर्न मद्दत गर्ने, कोरोना भाइरसको सङ्क्रमण नयाँ भएकोले प्राविधिक रुपमा पनि एकै प्रकारको सेवा प्रदान गर्न निर्देशिकाले सहयोग

गर्ने एवं सेवाको गुणस्तर समेत कायम हुने अपेक्षा गरेको छ । प्रदेश सरकारले यिनै निर्देशिकाहरू पालना गर्ने गराउने गरेकामा सोको पालना अवस्था सम्बन्धमा समीक्षा भएको छैन । निर्देशिका, मापदण्ड पालना एवं अनुगमन गर्नुपर्दछ ।

२९. **कर्मचारी जोखिम भत्ता** - कोरोनाको महामारीमा काम गर्ने स्वास्थ्यकर्मी तथा अन्य कर्मचारीलाई उत्प्रेरित गर्न सङ्घीय सरकारले रकम उपलव्ध गराएकोमा उक्त रकमबाट कोरोना महामारीमा खटेका कर्मचारीलाई यस वर्ष दमौली अस्पताल तनहुँले रु.५० लाख, जिल्ला अस्पताल स्याङजाले रु.५९ लाख ६५ हजार, धौलागिरी अस्पतालले रु.९१ लाख १३ हजारसमेत विभिन्न २३ कार्यालयबाट रु.४ करोड ३८ लाख ५३ हजार खर्च गरेका छन् ।

स्वास्थ्य मन्त्रालयवाट जारी भएको कोरोना भाइरसको संक्रमणको उपचारमा संलग्न जनशक्तिको जोखिम भत्ता व्यवस्थापन आदेश, २०७६ को दफा ७ मा तोकिएका जनशक्तिलाई दफा ९ बमोजिम २०७६।१२।९ देखि २०७७।३।३१ सम्म दोहोरो नपर्ने गरी कोभिड-१९ जोखिम भत्ता पाउने व्यवस्था अनुसार स्याङ्जा जिल्ला अस्पतालले जोखिम भत्ता भुक्तानी गरेकोमा अस्पताल विकास समिति मार्फत निर्णय गरी थप १५ दिनको तलब बराबर कोभिड जोखिम भत्ता वितरण गर्दा रु.७ लाख २६ हजार दोहोरो पर्न गएको नियन्त्रण गर्नुपर्दछ ।

३०. **क्वारेन्टिन सेन्टर** - प्रदेशभित्र कुल ३४ क्वारेन्टिन स्थलमा कुल ८४५ वेड संख्या रहेको उल्लेख छ । उक्त क्वारेन्टिन स्थलमा २०७६।७७ मा २१ हजार ३३५ व्यक्ति बसेकोमध्ये भारतबाट आउनेको संख्या १४ हजार ६५३ रहेको उल्लेख छ । यसैगरी प्रदेश सरकारले कुल ३८ आइसोलेसन केन्द्रमा १ हजार ३९७ स्थापना गरेको उल्लेख गरेपनि अभिलेख नहुँदा आइसोलेसनमा वस्नेको संख्या यकिन छैन ।

३१. **खरिद उपकरणको प्रयोग** - कोभिड-१९ रोग नियन्त्रण रोकथाम साथै अन्य रोगको लागि मातृशिशु मितेरी अस्पताल, कास्कीले भेन्टिलेटर लगायतको मेडिकल इक्युपमेन्ट खरिद गर्न ३ प्याकेज बनाइ रु.१ करोड ३२ लाख ५३ हजार भुक्तानी गरेको छ । खरिद गरिएका उपकरणहरू हालसम्म पनि प्रयोगमा ल्याएको छैन । स्वास्थ्य जटिलता समाधान गर्न बजेट खर्च गरिनु तर प्रयोगमा नआइ थन्क्याएर राख्नु उचित देखिएन। खरिद स्वास्थ्य उपकरण उपयोगमा ल्याउनुपर्दछ ।

मनाङ जिल्ला अस्पतालले विभिन्न व्यवसायीसँग रु.४८ लाख ६० हजारको अक्सिजन प्लान्ट तथा रु.९६ लाख ७९ हजारको आइसियु उपकरण खरिद गरेकोमा सञ्चालनका लागि जनशक्ति व्यवस्था नगरेकोले वारेन्टी अवधि समाप्त हुँदासम्म पनि सञ्चालनमा ल्याउन सकेको छैन ।

३२. **सोझै खरिद** - गोरखा जिल्ला अस्पतालले सार्वजनिक खरिद नियमावलीमा भएको व्यवस्था अनुसार विशेष परिस्थितिमा खरिद भनी एक फर्मबाट रु.६९ लाख ४४ हजारको आइसियु भेन्टिलेटर सोझै खरिद गरेको छ । विशेष परिस्थितिमा खरिद गर्दा सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम १४५ को प्रक्रिया अवलम्बन गरी यथासम्भव सूचना प्रकाशन गरी खरिद गर्नुपर्नेमा सो प्रकृया पूरा नगरी सोझै खरिद गर्नु उचित देखिएन । सार्वजनिक खरिद अनुगमन कार्यान्वयनबाट जानकारी दिएको छैन ।

३३. **प्राविधिक जाँचपास** - सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम ११५ मा आपूर्ति गरिएका मालसामान सम्झौतामा उल्लेखित प्राविधिक स्पेशिफिकेशन र गुणस्तर बमोजिमको भए नभएको निरीक्षण वा परीक्षण गर्नु गराउनुपर्ने उल्लेख छ । कोभिड -१९ को व्यवस्थापनका लागि जिल्ला अस्पताल, पर्वतले भेन्टिलेटर लगायत १६ प्रकारका सामग्री खरिद गर्न रु.१ करोड ६९ लाख ९ हजारको लागत

अनुमान तयार गरी वोलपत्रमार्फत खरिद गरी रु.१ करोड ३६ लाख १५ हजार भुक्तानी भएको छ । उक्त १६ आइटम खरिद गर्न २०७७।३।३० मा सम्झौता भएकोमा सोही दिन सामग्री आपूर्ति, दाखिला तथा जडान भएको भनी खर्च लेखेको छ । एक सप्लायर्सबाट रु.१८ लाख ८० हजारका सामान ल्याएकोमा प्राविधिक जाँचपास नै भएको छैन । यसैगरी अक्सिजन प्लान्ट एण्ड पाइपलाइन खरिद गर्नको लागि बोलपत्र गरेकोमा एक मात्र फर्मले रु.६३ लाख ८७ हजारको प्रस्ताव गरेकोमा निज फर्मबाट उक्त सामान खरिद गरेको तर प्राविधिक जाँचपास बेगर जडान भएकोले स्पेशिफिकेशन अनुसार खरिद भएको भनी यकिन गर्न सकिएन ।

३४. **उपकरणको उपयोग** - कोभिड -१९ को व्यवस्थापनका लागि जिल्ला अस्पताल, पर्वतले आईसियू भेन्टिलेटर लगायत १६ प्रकारका सामग्री खरिद गर्न रु.१ करोड ६९ लाख ९ हजारको लागत अनुमान तयार गरी वोलपत्रमार्फत खरिद गरेकोमा सो अस्पतालमा आईसियू र भेन्टिलेटर सञ्चालन गर्न आवश्यक जनशक्ति नभएका कारण हालसम्म पनि सञ्चालनमा आएको छैन ।खरिद भए एक वर्ष भन्दा बढी हुँदा समेत उपकरण उपयोगमा नआउँदा एकतर्फ वारेन्टी पिरीयड समेत समाप्त हुने एवं बिरामीले उपचार सेवा पाएका छैनन् । आवश्यक जनशक्तिको व्यवस्था गरी उपकरण सञ्चालन एवं सेवा प्रबाह गर्नुपर्दछ ।

३५. **कार्यमा दोहोरोपना** - स्वास्थ्य कार्यालय लमजुङले सङ्घीय कोभिड कोषबाट रु.३३ लाख र अन्य श्रोतबाट रु.१६ लाख समेत जम्मा रु.४९ लाख आम्दानी भएकोमा जोखिम भत्तामा रु.१९ लाख ८४ हजार, पिपिइमा रु.५ लाख, कन्ट्याक ट्रेसिङमा रु.४ लाख तथा औषधि खरिदमा रु.५ लाख खर्च गरी रु.१३ लाख ३२ हजार कोषमा बाँकी रहेको छ । बेनी अस्पतालले कोषबाट रु.८५ लाख ८३ हजार खर्च गरेको छ । जसबाट आईसोलेशन केन्द्र निर्माणमा रु.३५ लाख ७४ हजार, क्वारेन्टिन निर्माण तथा व्यवस्थापनमा रु.१३ लाख २२ हजार खर्च गरेको छ । आइसोलेशन केन्द्र, क्वारेन्टिन निर्माण तथा राहत आदिमा सबै स्थानीय तहले समेत खर्च गरेको देखिन्छ । यसरी विभिन्न निकायबाट एकै प्रकारको कार्य गरी खर्च गर्दा दोहोरोपना हुने अवस्था देखिएकोले यसमा सुधार गर्नुपर्दछ ।

३६. **धौलागिरी अञ्चल अस्पताल** - बागलुङको यस अस्पतालले २०७६ चैत्रदेखि कोभिड-१९ को उपचारको अन्तरङ्ग र बहिरङ्ग सेवा सुरु गरेको छ । अस्पतालको ७५ शय्यामध्ये २५ शैंया कोभिड-१९ उपचारको लागि छुट्टयाएको यस अस्पतालले २०७७ आषाढ मसान्तसम्म ११७ बिरामीलाई भर्ना गरी उपचार सेवा प्रदान गरेको छ । अस्पतालमा प्रोटोकल अनुसार कोभिड र नन्-कोभिड बिरामीहरूलाई उपचारको अलग अलग व्यवस्था मिलाएको छ । अस्पतालमा एक एम्बुलेन्स रहेको छ । अस्पतालमा चिकित्सक, नर्स, प्यारामेडिक्स लगायत ७८ दरबन्दी मध्ये २८ रिक्त रहेको र रिक्त मध्ये ७ नर्स र २ प्यारामेडिक्स करारमा नियुक्ती गरेको देखिन्छ । सुरुको अवस्थामा बेड, आइसियु, भेन्टिलेटर, पिपिई, ग्लोब्स लगायतका स्वास्थ्य सामग्री र उपकरणको अभाव एवं जनशक्ति पदपूर्ति नभएको कारण उपचारमा कठिनाई परेको देखिन्छ । अस्पतालले आषाढ मसान्तसम्म उपचारको क्रममा रु.१० लाख खर्च भएको जनाएको छ । सो बमोजिम प्रति बिरामी उपचार खर्च रु.८ हजार ५७४ परेको देखिन्छ ।

अस्पतालले उपलब्ध गराएको विवरण अनुसार प्रदेश सञ्चित कोष, सङ्घीय कोभिड कोष र अन्य स्रोतबाट रु.२ करोड ६६ लाख ३६ हजार प्राप्त भएकोमा बिरामीको उपचार बाहेक क्वारेन्टिन निर्माणमा रु.९९ लाख ९८ हजार, आइशोलेसन केन्द्र निर्माण एवं व्यवस्थापनमा रु.७३ लाख ९ हजार, जनशक्ति परिचालनमा रु.९१ लाख १३ हजार र अन्य शीर्षकमा रु.१ लाख समेत रु.२ करोड ६५ लाख २० हजार खर्च भएको छ ।

३७. **वस्तुगत सहायता** - स्वास्थ्य कार्यालय, मुस्ताङबाट उपलब्ध विवरण अनुसार कार्यालयलाई यो वर्ष चीन सरकारबाट एन ९५ मास्क, डिस्पोजल मेडिकल मास्क, डिस्पोजल मेडिकल ग्लोव्स, गाउन/पिपिई, शक टेष्ट किट समेतको १ लाख ३८ हजार ७०० थान स्वास्थ्य सामग्री प्राप्त भएकोमा ३८ हजार २७८ थान खर्च भई १ लाख १ हजार ४२२ थान मौज्दात रहेको छ । उक्त सामग्रीको मूल्य समेत समावेश गरी वित्तीय विवरण तयार गर्नुपर्नेमा सो गरेको देखिएन । साथै प्राप्त वस्तुगत सामानको वितरण स्पष्ट देखिने अभिलेख राख्नुपर्दछ ।

मन्त्रालय र निकायगत व्यहोरा

प्रदेश सभा सचिवालय

नेपालको संविधानको धारा १७६ बमोजिम गण्डकी प्रदेशमा ६० सदस्यीय प्रदेश सभा गठन भएको छ । त्यसैगरी धारा १९५ बमोजिम प्रदेश सभाको काम कारबाही सञ्चालन, व्यवस्थापन गर्न प्रदेश सभा सचिवालय रहने व्यवस्था छ ।

यो वर्ष सचिवालयको विनियोजन रु.१३ करोड ७५ लाख १६ हजार, राजस्व रु.१ लाख १८ हजार, धरौटी रु.१७ लाख १६ हजार समेत रु.१३ करोड ९३ लाख ५० हजारको लेखापरीक्षण सम्पन्न भएको छ । लेखापरीक्षणबाट देखिएका व्यहोरा निम्नानुसार छन्ः

१. **कानुन निर्माण :** आर्थिक वर्ष २०७४।७५ मा पहिलो पटक गठित प्रदेश सभाको २०७६।७७ सम्म ७ वटा अधिवेशन बसी सभामा कानुन निर्माणको लागि ४९ विधेयक दर्ता भएको मध्ये ४६ विधेयक पारित गरेको छ ।

२. **भूतप्रभावी कानुन :** गण्डकी प्रदेश सभाका पदाधिकारीहरूको पारिश्रमिक र सुविधा सम्बन्धी ऐन, २०७५ को दफा २३ ले प्रदेश सरकारले राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी अनुसूचीमा हेरफेर गर्न सक्ने व्यवस्था गरे अनुरूप गण्डकी प्रदेश सरकार मन्त्रिपरिषद्को २०७६।०९।०९ को निर्णयले अनुसूची १ लाई संशोधन गरी प्रदेश सभाका पदाधिकारी तथा सदस्यहरूको सेवा सुविधामा २०७६।०४।०१ देखि लागू हुने गरी वृद्धि गरी २०७६ श्रावण १ देखि कार्तिकसम्म थप पारिश्रमिक वापत रु.३० लाख ७० हजार भुक्तानी गरेको छ । भुतप्रभावी कानुन निर्माण मार्फत सेवा सुविधा थप गर्ने कार्य कानुनको सिद्धान्त विपरीत देखिन्छ ।

३. **समितिको निर्णय कार्यान्वयन :** संविधानको धारा १९३ मा प्रदेश सभाले विषयगत समिति गठन गर्न सक्ने व्यवस्था अनुसार प्रदेश मामिला, अर्थ तथा विकास, सार्वजनिक लेखा समिति लगायतका समितिको गठन गरेको छ । यसरी गठन भएका समितिहरूले २०७४।७५ देखि २०७६।७७ को अविधमा विभिन्न ६६१ निर्णयहरू गरेको छ । समितिका निर्णय एवं निर्देशनहरूको कार्यान्वयन अवस्था सम्बन्धमा अनुगमन गरेको छैन । निर्णय कार्यान्वयनको सुनिश्चितता गर्नुपर्दछ ।

४. **रकमान्तर :** अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा २९ मा बजेटमा पुँजीगत खर्चको रूपमा विनियोजन भएको रकम चालु खर्चमा रकमान्तर गर्न नपाइने उल्लेख छ साथै आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयको बजेट कार्यान्वयन सम्बन्धी मार्गदर्शनको बुँदा नं. १४ मा पुँजीगततर्फ विनियोजित रकम चालु खर्चमा रकमान्तर गरिने छैन भनी उल्लेख भएकोमा अर्थ विविध (भैपरी आउने पुँजीगत) बाट अन्य भत्ता तथा सवारी साधन मर्मतमा रु.१२ लाख रकमान्तर गरेको छ । कानुनमा भएको व्यवस्थाको पालना हुनुपर्दछ ।

५. **दरबन्दी र पदपूर्ति :** सचिवालय अन्तर्गत ३६ दरबन्दी रहेकोमा ३० पदपूर्ति भई सचिव १ र २ उपसचिव समेत ६ पद रिक्त छ । मर्यादापालकको दरबन्दी ७ रहेकोमा पदपूर्ति नभएको र प्रहरीबाट ४७ जना काजमा खटाई कार्यसम्पादन गरेको छ । दरबन्दी बमोजिम पदपुर्ति नहुँदा दैनिक कार्यसञ्चालन, अनुगमन मूल्याङ्कन लगायतका कार्यमा समस्या देखिएको छ । कर्मचारी दरबन्दी बमोजिम पदपूर्ति गरी जनशक्ति व्यवस्थापन हुनुपर्दछ।

६. **बैठक भत्ता :** प्रदेश सभाका पदाधिकारी तथा सदस्यहरूको पारिश्रमिक र सुविधा सम्बन्धी ऐन, २०७४ को दफा ४ मा पदाधिकारी तथा सदस्यलाई प्रदेश सभा वा कुनै समिति वा उपसमितिको बैठकमा भाग लिएको प्रत्येक दिनको लागि बैठक भत्ता उपलब्ध गराउने उल्लेख छ । सोही ऐनको दफा २(ङ) को सदस्यको परिभाषा अनुसार सदस्य भन्नाले प्रदेश सरकारका मन्त्री वा पदाधिकारी बाहेकका प्रदेश सभाका सदस्यलाई सम्झनुपर्ने व्यवस्था रहेकोले समितिको बैठकमा उपस्थित मन्त्रीलाई बैठक भत्ता उपलब्ध गराउन मिल्ने देखिँदैन । सचिवालयले यस वर्ष विभिन्न समितिका बैठकमा सहभागी भएका ७ मन्त्रीहरूलाई रु.३ लाख ६ हजारमा कर कट्टी गरी रु.२ लाख ६० हजार बैठक भत्ता भुक्तानी भएको छ । उक्त रकम असुल हुनुपर्दछ ।

- **बेरुजु स्थिति :** सचिवालयमा यो वर्ष रु.९ लाख ८४ हजार बेरुजु देखिएकोमा प्रारम्भिक प्रतिवेदन उपलब्ध गराएपछि रु.७ लाख २४ हजार फर्स्यौट गरेकोले रु.२ लाख ६० हजार बेरुजु बाँकी रहेको छ। यससम्बन्धी विवरण **अनुसूची-१०** मा रहेको छ ।

प्रदेश लोक सेवा आयोग

नेपालको संविधानको धारा २४४ मा प्रदेश लोक सेवा आयोगको व्यवस्था छ । आयोगमा अध्यक्ष र २ सदस्यहरू रहने व्यवस्था छ । प्रदेश लोक सेवा आयोग ऐन २०७६ अनुसार निजामती सेवा, प्रदेश अन्य सेवा, प्रदेश प्रहरी सेवा र अनुसन्धान व्यूरो, प्रदेश संगठित संस्थाको सेवा स्थानीय सरकारी सेवा वा स्थानीय तहको संगठित संस्थाको सेवाको पदमा नियुक्तिका लागि उपयुक्त उम्मेदवार छनौट गर्न परीक्षा संचालन गर्नु आयोगको कर्तव्य हुने व्यवस्था छ । प्रदेश सरकार वा स्थानीय तहबाट निवृत्तिभरण पाउने पदको नियुक्ति, प्रदेश वा स्थानीय तहको संगठित संस्थाको सेवाका कर्मचारीको सेवाका शर्त सम्बन्धी कानुन र त्यस्तो सेवाका पदमा बढुवा र विभागीय कारवाही गर्दा अपनाउनुपर्ने सामान्य सिद्धान्तको विषयमा आयोगको परामर्श लिनुपर्ने व्यवस्था रहेको छ ।

यो वर्ष आयोगको विनियोजन रु.३ करोड १२ लाख ८१ हजार, राजस्व रु.५ हजार समेत रु.३ करोड १२ लाख ८६ हजारको लेखापरीक्षण सम्पन्न भएको छ । लेखापरीक्षणबाट देखिएका व्यहोरा निम्नानुसार छन्ः-

१. **कार्यालयको स्थापना** : प्रदेश मन्त्रिपरिषद्ले २०७६।८।१९ मा प्रदेश लोक सेवा आयोगको स्थापना गर्ने निर्णय अनुसार कार्यालय सञ्चालनको लागि आवश्यक कर्मचारी मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्का कार्यालयबाट खटाई २०७६।११।१२ मा कार्यालयको स्थापना भएको छ । आयोगको गठन २०७७।१२।११ मा मात्र भएकोले यो वर्ष कुनै काम भएको छैन ।

२. **दरबन्दी र पदपूर्ति** : प्रदेश लोकसेवा आयोगको प्रस्तावित १६ दरबन्दी स्वीकृत भएकोमा १ पद मात्र पदपूर्ति भएको र मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को २०७६।११।११ को निर्णय अनुसार मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषदको कार्यालयबाट ४ कर्मचारी काजमा खटाई आयोगको कार्यसम्पादन भएको छ । स्वीकृत दरबन्दी बमोजिम पदपूर्तिको व्यवस्था गर्नुपर्दछ ।

- **बेरुजु स्थिति** : आयोगको लेखापरीक्षणबाट यो वर्ष लगती बेरुजु देखिएको छैन । यस सम्बन्धी विवरण **अनुसूची-१०** मा रहेको छ ।

मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय

प्रदेश सरकार, गण्डकी प्रदेश (कार्य विभाजन) नियमावली २०७४ बमोजिम कार्यालयको कार्यक्षेत्रमा प्रदेशभित्रको शासन व्यवस्थाको सामान्य निर्देशन, नियन्त्रण र सञ्चालन गर्ने, प्रदेश मन्त्रिपरिषद्मा पेस हुने नियम र आदेशको तर्जुमा, स्वीकृति तथा प्रमाणीकरण गर्ने र प्रदेश प्रमुखको निर्देशन कार्यान्वयन र प्रतिवेदन गर्ने लगायतका कार्य रहका छन् ।

यो वर्ष मातहत समेत ३ कार्यालयको विनियोजन रु.८५ करोड ६४ लाख ५७ हजार, राजस्व रु.१ लाख ५९ हजार र धरौटी रु.२ लाख ५० हजार समेत रु.८५ करोड ६८ लाख ६६ हजारको लेखापरीक्षण सम्पन्न भएको छ । लेखापरीक्षणबाट देखिएका मुख्य व्यहोरा निम्नानुसार छन्ः

१. **कार्य जिम्मेवारी :** प्रदेश सरकार (कार्यविभाजन) नियमावली, २०७४ मा मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयको कार्य जिम्मेवारी तोकिएको छ । उक्त नियमावलीमा उल्लेख भएबमोजिम प्रदेशस्तरीय मानव संशाधन विकास योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन, प्रदेशस्तरका सरकारी निकायको संगठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षण र व्यवस्थापन परीक्षण, प्रदेशस्तरमा सार्वजनिक सेवा वितरणको न्यूनतम मापदण्ड निर्धारण र सेवाग्राही सन्तुष्टि तथा सेवा प्रवाहको अनुगमन एवं गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको कर्मचारी र कार्यालयको व्यवस्थापन सम्बन्धी कानुन तर्जुमा लगायतको कार्य हुन बाँकी रहेको छ । कार्यान्वयन तालिका बनाई तोकिएको कार्य जिम्मेवारी कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ ।

२. **संगठन र व्यवस्थापन** : प्रदेश अन्तर्गतका सरकारी निकायको संगठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षण गरी संगठन र दरबन्दी निश्चित गर्नुपर्दछ । प्रदेश सरकार अन्तर्गका १४३ सरकारी निकायमा २ हजार ८१३ दरबन्दी रहेकोमा २ हजार ३९ अर्थात् ७२ प्रतिशत पदपूर्ति भई ७७४ पद रिक्त रहेको छ । स्वीकृत दरबन्दीको करिब एक चौथाई पद रिक्त रहेकोले प्रदेश कार्यालयहरूको सेवा प्रवाहमा असर पर्ने देखिएको छ । यो वर्ष प्रदेश संगठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षणको लागि रु.४० लाख बजेट व्यवस्था भएकोमा खर्च भएको छैन । संगठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षण मार्फत प्रदेश सरकारको कार्य सञ्चालनको लागि आवश्यक जनशक्ति प्रदेश लोक सेवा आयोग मार्फत पदपूर्ति गरी सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी बनाउनु पर्दछ ।

३. **अनुगमन मूल्याङ्कन :** प्रदेश सरकार (कार्यविभाजन) नियमावली, २०७४ मा मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयको कार्य जिम्मेवारी अन्तर्गत प्रदेश सरकारको नीति कार्यान्वयन अनुगमन र मूल्याङ्कन एवं प्रदेश मन्त्रालयहरूको कार्यको अनुगमन र मूल्याङ्कन गरी सोको प्रतिवेदन समेत पेस गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेको छ। कार्यालयले अनुगमन मूल्याङ्कनको सूचकांक तयार गरी सोही आधारमा नीति तथा कार्यक्रम कार्यान्वयनको अनुगमन र मूल्याङ्कन गरेको छैन । यसमा सुधार गर्नुपर्दछ ।

आर्थिक वर्ष	बैठक सञ्चालन पटक	निर्णय संख्या
२०७४	९	५५
२०७५	४७	३२८
२०७६	३९	२४८
२०७७	३४	१७६
जम्मा	**१२९**	**८०७**

४. **निर्णय कार्यान्वयन :** प्रदेश सरकार (कार्यविभाजन) नियमावली अनुसार मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयको कार्य जिम्मेवारी अन्तर्गत प्रदेश मन्त्रिपरिषद्का निर्णयको कार्यान्वयन र अनुगमन गर्ने उल्लेख छ । २०७४ देखि २०७७ को अवधिमा १२९ बैठक सञ्चालन गरी विभिन्न ८०७ निर्णय गरेकोमा कार्यालयले मन्त्रिपरिषद्बाट भएका निर्णयहरू कार्यान्वयन सम्बन्धमा अनुगमन गरी प्रतिवेदन तयार गरेको छैन । अनुगमनको अभावमा निर्णय कार्यान्वयनको सम्बन्धमा जानकारी हुनसक्ने अवस्था छैन । मन्त्रिपरिषद्का निर्णय कार्यान्वयनको अनुगमनको व्यवस्था मिलाउनु पर्दछ ।

५. **परिषद्को निर्णय कार्यान्वयन :** स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ अनुसार प्रदेश तथा स्थानीय तहले गर्ने काम कारवाहीमा नीतिगत सामन्जस्यता, योजना व्यवस्थापनमा रणनीतिक साझेदारी, साझा अधिकारक्षेत्रको प्रयोग, प्राकृतिक स्रोत साधनको उपयोग र बाँडफाँट सम्बन्धी विषयमा प्रदेश र स्थानीय तहबीच समन्वय कायम गर्न मुख्यमन्त्रीको संयोजकत्वमा एक प्रदेश समन्वय परिषद् रहने र परिषद्को बैठक वर्षको कम्तिमा एक पटक बस्ने व्यवस्था भएबमोजिम २०७६ पौष ३ र ४ मा परिषद्को बैठक बसेकोमा प्रदेशका योजना छनौट, तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्दा संविधानको मर्म र भावना अनुसार गर्ने, दिगो विकासका लक्ष्यहरू हासिल गर्न प्रदेश र स्थानीय तहले प्राथमिकताका आधारमा स्रोत साधन विनियोजनको व्यवस्था गर्ने, निर्वाचन क्षेत्र पूर्वाधार विकास कार्यक्रम सिद्धान्ततः संघीयताको भावना र मर्म विपरीत भएकोले यसलाई पुनर्विचार गर्न सम्बन्धित निकायसँग आवश्यक पहल गर्ने लगायत निर्णयहरू गरेको छ । उक्त निर्णयको कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ ।

६. **तहगत दोहोरो संरचना :** संघीय व्यवस्था अनुरूप स्थानीय तथा प्रदेशमा हस्तान्तण हुने, संघ आफैंले गर्ने तथा प्रदेश वा स्थानीय तहले गर्ने कार्य र साझा रूपमा गर्ने कार्य संविधानमा स्पष्ट उल्लेख छ । स्थानीय तहमा हस्तान्तरण भएका कार्यक्रम सञ्चालन गर्न तथा संघबाट खारेज भएका कार्यालय समेत प्रदेश स्तरमा स्थापना भएको छ । कास्की जिल्लामा संघको भवनतर्फको संघीय आयोजना कार्यान्वयन इकाई रहेकोमा सोही प्रकृतिको कार्य गर्न प्रदेशमा शहरी विकास तथा भवन कार्यालयको स्थापना गरेको छ । संघीय संरचनाको शुरुवात हुनुपूर्व कास्कीमा यातायात व्यवस्था कार्यालय, गण्डकी, एउटा मात्र रहेकोमा हाल प्रदेश सरकारले यातायात व्यवस्था कार्यालय सवारी, कास्की र यातायात व्यवस्था कार्यालय सवारी चालक अनुमतिपत्र, गण्डकी गरी २ कार्यालयको संरचना खडा गरेको छ । यसबाट समग्र शासकीय प्रणालीको खर्च बढ्ने र कार्यक्षेत्रमा दोहोरोपना हुनेतर्फ विचार गरेको छैन । स्थानीय तहमा हस्तान्तरण भएका कार्यक्रम सञ्चालन गर्न तथा संघबाट खारेज भएका कार्यालय समेत प्रदेश स्तरमा स्थापना भएका उदाहरणहरू निम्नानुसार छन्:

विषयगत कार्यालय	संघ	प्रदेश
सडक तथा पूर्वाधार	सडक डिभिजन, कास्की	पूर्वाधार विकास कार्यालयहरू ५
	रुपाताल संरक्षण एकीकृत बिकास परियोजना (गण्डकी प्रदेशका अन्य जिल्लामा समेत कार्यक्षेत्र रहेको)	जसश्रोत तथा सिँचाइ बिकास डिभिजन कार्यालयहरू ११ वटा
कृषि	प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजना	कृषि ज्ञान केन्द्र

विषयगत कार्यालय	प्रदेश	स्थानीय तह
कृषि	कृषि ज्ञान केन्द्र	कृषि कार्यक्रम हस्तान्तरण
घरेलु	घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय	घरेलु कार्यक्रम हस्तान्तरण
स्वास्थ्य	स्वास्थ्य कार्यालय	स्वास्थ्य कार्यक्रम हस्तान्तरण
विषयगत कार्यालय	**संघले खारेज गरेको कार्यालय**	**प्रदेशले स्थापना गरेको कार्यालय**
वन	क्षेत्रीय वन निर्देशनालय	वन निर्देशनालय तथा डिभिजन वन कार्यालय ११
कृषि	क्षेत्रीय कृषि निर्देशनालय	कृषि विकास निर्देशनालय तथा पशुपन्क्षी तथा मत्स्य बिकास निर्देशनालय
सडक	क्षेत्रीय सडक निर्देशनालय	यातायात पूर्वाधार निर्देशनालय
शिक्षा	क्षेत्रीय शिक्षा निर्देशनालय	शिक्षा निर्देशनालय
स्वास्थ्य	क्षेत्रीय स्वास्थ्य निर्देशनालय	स्वास्थ्य निर्देशनालय स्वास्थ्य कार्यालय ११ र अस्पताल १२

स्थानीय तहमा हस्तान्तरण भएका कार्यक्रमको लागि एवं संघीय सरकारबाट खारेज भएका कार्यालय समेत प्रदेश तहमा स्थापना भएबाट काममा दोहोरोपन एवं प्रशासनिक खर्चमा वृद्धि हुने अवस्था रहेको छ । यसमा सुधार गर्नुपर्दछ ।

७. **आर्थिक सहायता :** सार्वजनिक खर्चमा मितव्ययिता र प्रभावकारीता कायम गर्ने सम्बन्धी नीतिगत मार्गदर्शन, २०७५ मा सरकारको वार्षिक कार्यक्रममा परेका बाहेक कुनै पनि सरकारी तथा गैरसरकारी संस्थालाई आर्थिक सहायता र अनुदान नदिने, तोकिएको मापदण्डभित्र रहेर मात्र क्षतिपूर्ति, आर्थिक सहायता तथा औषधि उपचार खर्च वापत आर्थिक सहायता प्रदान गर्ने, यस्तो सहायता पाउने व्यक्ति तथा संस्थाको अभिलेख राखी एउटै व्यक्ति तथा संस्थालाई दोहोरो सुविधा उपलब्ध गराउन नहुने र उक्त व्यवस्था प्रदेश सरकारका सबै कार्यालयहरूले पालना गर्नुपर्ने उल्लेख छ । प्रदेश सरकारले जारी गरेको आर्थिक सहायता सम्बन्धी कार्यविधि, २०७६ मा व्यक्तिगत सहायता रु.२५ हजार र संस्थागत सहायता रु.१ लाखसम्म मुख्यमन्त्रीको तोकआदेशबाट सोझै, सोभन्दा माथिको रकम मन्त्रिपरिषद्को निर्णयबाट दिन सकिने व्यवस्था छ । कार्यालयले यस वर्ष व्यक्तिगततर्फ ६९ जनालाई रु.८ लाख १५ हजार तथा ३८ संस्थालाई रु.१ करोड ९१ लाख ७९ हजार समेत रु.१ करोड ९९ लाख ९४ हजार आर्थिक सहायता वितरण गरेको छ । यस्तो खर्चमा नियन्त्रण गर्नुपर्दछ ।

८. **विद्युतीय सुशासन गुरुयोजना :** मुख्यमन्त्री कार्यालयबाट ई-गभर्नेस लागू गरी पेपरलेस डिजिटल गण्डकी प्रदेश बनाउने उद्देश्यले घोषणा भएको ई-गभरनेस आयोजना अन्तर्गत यस वर्ष विद्युतीय सुशासन गुरुयोजना तयारीको लागि रु.२० लाख विनियोजन भएकोमा यस सम्बन्धी कुनै काम भएको छैन ।

- **बेरुजु स्थिति :** कार्यालय तथा मातहत समेत ३ निकायमा यो वर्ष रु.२ लाख २० हजार बेरुजु देखिएकोमा प्रारम्भिक प्रतिवेदन उपलब्ध गराएपछि १ निकायबाट रु.६ हजार फस्यौंट गरेकोले रु.२ लाख १४ हजार बेरुजु बाँकी रहेको छ । यससम्बन्धी विवरण **अनुसूची-१०** मा रहेको छ ।

आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय

प्रदेश सरकार (कार्यविभाजन) नियमावली, २०७४ बमोजिम मन्त्रालयको कार्यक्षेत्रमा प्रदेशको आर्थिक विश्लेषण गर्ने, आर्थिक नीतिको तर्जुमा गर्ने र सोको कार्यान्वयन, नियमन, नियन्त्रणको साथै प्रदेश स्तरको श्रोतको बाँडफाँट, लगानी प्रक्षेपण र वित्तीय व्यवस्थापन, आर्थिक विकासमा सार्वजनिक, निजी, सहकारीता र गैर सरकारी क्षेत्रसँगको साझेदारी एवं समन्वय र सहकार्य सम्बन्धी नीति, मापदण्ड बनाई लागू गर्ने लगायतका कार्य रहेका छन्।

यो वर्ष मन्त्रालय र मातहतका १३ कार्यालयको विनियोजन रु.१ अर्ब ८० करोड ४० लाख ४ हजार, राजस्व रु.५ अर्ब ७८ करोड ११ लाख ९३ हजार र धरौटी रु.६ लाख २२ हजार समेत रु.७ अर्ब ५८ करोड ५८ लाख १९ हजारको लेखापरीक्षण सम्पन्न भएको छ । लेखापरीक्षणबाट देखिएका व्यहोरा निम्नानुसार छन्ः

१. **कार्य जिम्मेवारी :** प्रदेश सरकार कार्यविभाजन नियमावली अनुसार मन्त्रालयले प्रदेशको आर्थिक अवस्थाको विश्लेषण, आर्थिक नीतिको तर्जुमा, लगानी प्रक्षेपण, मूल्य स्थिति, सहवित्तीयकरण, प्रादेशिक वित्त सन्तुलन, अन्तर प्रदेश विकास योजनाको समन्वय लगायतका विषयमा कार्यान्वयन र नियमन गर्ने उल्लेख भएकोमा यी कार्य गर्न बाँकी रहेका छन् । यसैगरी प्रदेशस्थित सरकारी सम्पत्तिको एकीकृत विवरण तयारी, सशर्त अनुदानको सदुपयोग सम्बन्धमा अनुगमन गरी प्रतिवेदन तयारी, प्रदेश राजस्व सम्बन्धी नीति तथा कानुनको तर्जुमा, राजस्व चुहावट नियन्त्रण सम्बन्धी प्रादेशिक नीति, कानुन तथा मापदण्ड तर्जुमा, कार्यान्वयन र नियमन, बीमा र बीमा व्यवसायको विस्तार र नियमन लगायतको काम हुन बाँकी देखिन्छ। तोकिएको जिम्मेवारी पुरा गर्नुपर्दछ ।

२. **बजेट र खर्च :** प्रदेश आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०७४ मा प्रदेशबाट संचालित योजनाको लक्ष्य, नीति र नीति आयोगको मार्गदर्शनलाई ध्यानमा राखी प्रदेश सरकारले गर्नुपर्ने काम र हासिल गर्नुपर्ने लक्ष्य एवं आर्थिक स्रोत समेतलाई मध्यनजर राखी बजेट बनाउनुपर्ने व्यवस्था छ। मन्त्रालयले तयार गरेको विगत तीन वर्षको बजेट, खर्च र बचतको अवस्था निम्नानुसार रहेको छः-

(रु. हजारमा)

आर्थिक वर्ष	आय व्यय अनुमान	वास्तविक आय	वास्तविक खर्च	फिर्ता तथा समायोजन	बचत
२०७४।७५	१०२०५००	१०२०५००	२९५४३२	-	७२५०६८
२०७५।७६	२४०२३३४८	२२२५६७७६	१३९२६३३३	११८६८७८	७१४३५६५
२०७६।७७	३२१३४७९२	२९३७९२९५	२०४१३६१८	२७८३५०४	६१८२१७३

उल्लिखित तालिकाको विश्लेषण गर्दा शुरु वर्ष संघले मात्र विनियोजन गरेको रकमलाई आम्दानी बाँधेकोले अनुमान र वास्तविक आय बराबर भएतापनि त्यस पश्चातका वर्षमा अनुमान गरे भन्दा कम आय प्राप्त भएको छ । अनुमानको तुलनामा २०७४/७५ मा २८.९५ प्रतिशत, २०७५/७६ मा ५७.९७

प्रतिशत र २०७६/७७ मा ६३.५२ प्रतिशत खर्च भई तीन वर्षमा औसत ६०.५७ प्रतिशत खर्च भएको छ । बजेटको तुलनामा न्यून खर्च भएको कारण प्रत्येक वर्ष बचत रहन गएको छ । खर्च गर्ने दक्षता वृद्धि नभएको कारण बजेट यथार्थमा आधारित देखिएन। खर्च दक्षता बढाई बजेटलाई यथार्थपरक बनाउनु पर्दछ ।

३. **राजस्व प्राप्ति** : यस वर्ष रु.३२ अर्ब १३ करोड ४७ लाख ९२ हजार बजेट अनुमान भएकोमा रु.२९ अर्ब ६२ करोड ५३ लाख ८३ हजार (९२.१९ प्रतिशत) आम्दानी भएको छ । आम्दानी मध्ये रु.१५ अर्ब १० करोड ७८ लाख ३३ हजार (५१ प्रतिशत) संघीय हस्तान्तरित अनुदान रहेको र २४.११ प्रतिशत गत वर्षको मौज्दात रहेको छ । आयको उल्लेखनिय हिस्सा संघीय अनुदान र गत वर्षको मौज्दात देखिएकोले आन्तरिक आय परिचालनमा थप जोड दिनुपर्दछ ।

४. **वित्तीय हस्तान्तरण** : यो वर्ष प्रदेश सरकारले वित्तीय हस्तान्तरण अन्तर्गत रु.१३ अर्ब ९६ करोड ३८ लाख प्राप्त हुने लक्ष्य राखेकोमा रु.१५ अर्ब १० करोड ७८ लाख ३३ हजार अनुदान प्राप्त गरेको छ । वार्षिक बजेटको तुलनामा समानीकरण अनुदान १०० प्रतिशत, सशर्त अनुदान ११२.५६ प्रतिशत, विशेष अनुदान ११४.६६ प्रतिशत र समपुरक अनुदान १४८.२१ प्रतिशत प्राप्त भएको छ । वित्तीय हस्तान्तरण अन्तर्गत लक्ष्यको तुलनामा धेरै रकम प्राप्त भएको तर खर्च रु.८ अर्ब ९२ करोड ६४ लाख ९७ हजार मात्र गरेकोले शुरु लक्ष्यभन्दा ६३.९२ प्रतिशत खर्च भएको अवस्था छ । खर्च दक्षता अभिवृद्धि गर्नुपर्छ।

५. **राजस्व बाँडफाँट** : अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ बमोजिम सङ्घीय सरकारबाट बाँडफाँट भई प्राप्त हुने मूल्य अभिवृद्धि करबाट रु.३ अर्ब ८५ करोड २५ लाखको लक्ष्य राखेकोमा लक्ष्यको तुलनामा ९६.३६ प्रतिशत तथा बाँडफाँट भई प्राप्त हुने अन्त शुल्कबाट रु.३ अर्ब ८५ करोड २६ लाखको लक्ष्य रहेकोमा लक्ष्यको तुलनामा २८.६७ प्रतिशत गरी कुल लक्ष्यको ६२.५२ प्रतिशत मात्र प्राप्ति भएको अवस्था छ । प्रदेश सरकारले प्राप्त गर्नुपर्ने राजस्वको हिसाब राखेको छैन ।

६. **रजिष्ट्रेशन शुल्क** : अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा ५ मा घरजग्गा रजिष्ट्रेशन सम्बन्धी दस्तुर वापत प्राप्त हुने राजस्व सम्बन्धित स्थानीय तहले संकलन गरी प्रदेश र स्थानीय तहबीच बाँडफाँट हुने कानूनी व्यवस्था छ । हाल रजिष्ट्रेशन दस्तुर वापतको राजस्व जिल्लास्थित मालपोत कार्यालयहरूबाट संकलन भई सोको बाँडफाँट भएको अवस्था छ । रजिष्ट्रेशन दस्तुर वापत यस वर्ष रु.१ अर्ब ६५ करोड प्राप्त गर्ने लक्ष्य रहेकोमा ३४.६९ प्रतिशत मात्र प्रगति भई लक्ष्यको तुलनामा अन्यन्त न्यून राजस्व प्राप्त भएको अवस्था छ । रजिष्ट्रेशन दस्तुर असुली र प्राप्ति सम्बन्धमा मन्त्रालयले अनुगमन गर्नुपर्दछ ।

७. **आयोजना स्वीकृति** : प्रदेश आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०७४ को दफा ८ अनुसार विकास आयोजनाको बजेट तर्जुमा गर्दा आयोजनाको सम्भाव्यता अध्ययन र आर्थिक, प्राविधिक, वातावरणीय उपयुक्तताको आधारमा प्रतिफल समेतको विचार गरी त्यस्तो आयोजना स्वीकृत भएको हुनुपर्दछ । जिल्लास्तरीय आयोजना प्रदेश योजना आयोग वा मन्त्रालयको नीतिभित्र रही सम्बन्धित मन्त्रालयका सचिवले र प्रदेशस्तरीय आयोजना प्रदेश योजना आयोग वा मन्त्रालयले स्वीकृत गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । स्वीकृत आयोजना कार्यान्वयन गर्नको लागि विस्तृत सर्वेक्षण, ड्रइङ्ग, डिजाइन, लागत अनुमान र सोअनुसार वार्षिक कार्यक्रम निश्चित गरी वार्षिक बजेट तर्जुमा गर्नुपर्नेमा मन्त्रालयले उल्लिखित प्रकृया पूरा नगरी

कार्यक्रम तथा बजेट स्वीकृत गरेको छ । कानूनी प्रक्रिया पुरा गरी आयोजना स्वीकृत तथा सञ्चालन गर्नुपर्दछ ।

८. **बजेट वक्तव्यको कार्यान्वयन :** प्रदेश सरकारको २०७६/७७ को बजेट वक्तव्यमा समावेश भएका एक स्थानीय तह एक अस्पताल, एक हजार बेडको प्रदेश अस्पताल, विशिष्टीकृत मुटु, मृगौला, क्यान्सर अस्पताल निर्माण, प्रदेश खेलकुद एकेडेमी र बहुउद्देश्यीय रङ्गशाला स्थापना, प्रदेश औद्योगिक क्षेत्रको स्थापना, मेट्रोबस टर्मिनल निर्माण, स्याटेलाइट सिटी सम्बन्धी कार्य, प्रदेश सरकारको प्रशासकीय भवन, प्रदेश सभा भवन र विशिष्ट पदाधिकारी भवन निर्माण लगायतका कार्यको लागि बजेट समेत व्यवस्था गरेकोमा कार्यान्वयनमा गएको छैन । मन्त्रालयको समीक्षा प्रतिवेदनमा अधिकांश निर्माण कार्य जग्गा उपलब्ध नभएकोले हुन नसकेको उल्लेख छ । कार्यान्वयन गर्न सकिने कार्यक्रम मात्र बजेटमा समावेश गर्नुपर्दछ ।

९. **अवण्डा बजेट :** अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा २७ मा संचितकोषमाथि व्ययभार हुने रकम बाहेकका अन्य रकम आफ्नो बजेटमा व्यवस्था गरी सम्बन्धित व्यवस्थापिकाबाट त्यस्तो बजेट स्वीकृत भएपछि मात्र खर्च गर्नुपर्ने उल्लेख छ । मन्त्रालयले अर्थ विविध समेत विभिन्न मन्त्रालयमा कुल रु.४ अर्ब ९३ करोड १० लाख बजेट अवण्डाको रूपमा राखेको छ । भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालयले प्राप्त अख्तियारी रकम मध्ये रु.७ करोड २९ लाख सुरुमै बाँडफाँट नगरी पटक-पटक बाँडफाँट गरेको छ । यस वर्ष कुल बजेटको १५ प्रतिशत रकम अवण्डाको रूपमा राखी पछि रकमान्तर गरी निकासा दिएको अवस्था छ । अवण्डा राखी खर्च गर्ने कार्य बजेट सिद्धान्त विपरीत देखिँदा यस्तो कार्यमा नियन्त्रण गर्नुपर्दछ।

१०. **समपुरक अनुदान :** नेपाल सरकारको समपुरक अनुदान सम्बन्धी कार्यविधि, २०७५ को बुँदा नं. ६ मा प्रदेशलाई कुल लागतको अधिकत्तम ४० प्रतिशतसम्म समपुरक अनुदान प्रदान गर्न सक्ने उल्लेख छ । प्रदेश सरकारका १६ योजनाको लागि रु.१ अर्ब ११ करोड १६ लाख बजेट प्राप्त भएकोमा रु.१ अर्ब १ करोड १८ लाख ९४ हजार खर्च भएको छ । कार्यविधि अनुसार खर्च गर्दा कुल खर्चको ४० प्रतिशतले हुने रु.४० करोड ४७ लाख ५८ हजार खर्च हुनुपर्नेमा रु.४७ करोड ८ लाख ५३ हजार खर्च भई रु.६ करोड ६० लाख ९५ हजार बढी खर्च भएको छ ।

११. **कार्यक्रम संशोधन :** आर्थिक कार्यविधि नियमावली, २०६४ को नियम २४ मा कार्यक्रम संशोधन गर्नुपरेमा स्पष्ट कारण खोली आवश्यक संशोधन गर्न सक्ने उल्लेख छ । बजेट तयारी गर्दा कार्यक्रम संशोधन गर्न नपर्ने गरी तलदेखि माथि जाने गरी मागमा आधारित कार्यक्रम तयार गरी सोही कार्यक्रमका आधारमा बजेट दिनुपर्नेमा अनुमानित बजेट राखी कार्यक्रम तयार गरी स्वीकृत गर्ने तर पछि पटक पटक कार्यक्रम संशोधन गरेको देखिन्छ । भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय अन्तर्गतका कार्यालयहरूको शुरु कार्यक्रममा परिवर्तन गरी आर्थिक वर्षको अन्त्यमा रु.४५ करोड ८१ लाख ३८ हजारको कार्यक्रम संशोधन तथा रकमान्तर गरी खर्च गरेको छ। यसमा सुधार गर्नुपर्दछ ।

१२. **स्रोत सुनिश्चितता :** बहुवर्षीय ठेक्का बन्दोवस्त सम्बन्धी निर्देशिका, २०७५ को बुँदा नं. ६ र ७ मा बहुवर्षीय ठेक्काको हकमा आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयबाट सहमति लिनुपर्ने, बुँदा नं. ९ मा बहुवर्षीय ठेक्का स्वीकृत भएका र कार्यान्वयनमा रहेका आयोजनाहरूको लागि बजेट व्यवस्था गरेर मात्र नयाँ आयोजनामा बजेट प्रस्ताव गर्नुपर्ने उल्लेख छ । भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालयको ३०६

योजनाको लागि रु.२९ अर्ब ४४ करोड ८३ लाख बजेट सुनिश्चितता भएको छ । ठूलो रकमको श्रोतको सुनिश्चतता हुँदा नयाँ महत्त्वपूर्ण कार्यक्रम आउने सम्भावना न्यून हुने तथा प्रदेशलाई प्राप्त हुने अनुदान तथा राजस्वमा कमी आएमा उक्त योजनाहरू अलपत्र पर्ने हुँदा अति आवश्यक योजनालाई मात्र स्रोतको सुनिश्चितता प्रदान गर्नुपर्दछ ।

१३. **रकमान्तर :** प्रदेश विनियोजन ऐन, २०७६ अनुसार शुरु विनियोजित रकमको २५ प्रतिशतसम्म रकमान्तर गर्न सक्ने व्यवस्था उल्लेख छ । मन्त्रालयले यस वर्ष कुल रु.४ अर्ब ९३ करोड १० लाख बजेट अवण्डा (अर्थ बजेट) मा राखेको मध्ये यसबाट कुल रु.२ अर्ब ६८ करोड ६१ लाख २८ हजार विभिन्न मन्त्रालय तथा निकायमा रकमान्तर गरेको छ । जसमध्ये चालु शीर्षकमा रु.१ अर्ब ५३ करोड ६७ लाख ७३ हजार र पुँजीगत शीर्षकमा रु.१ अर्ब १४ करोड ९३ लाख ५५ हजार रकमान्तर गरेको छ। आषाढमा मात्र रु.५७ करोड ७७ लाख ७ हजार रकमान्तर गरेको छ । यस सम्बन्धमा देखिएका व्यहोरा देहायअनुसार छन्ः

१३.१. अर्थ बजेटबाट यस मन्त्रालयलाई रु.१ करोड ७ लाख बजेट छुट्याई प्रदेश आकस्मिक कोष गठन गर्नको लागि आषाढ ३१ गते रु.१ करोड रकमान्तर गरेको छ ।

१३.२. अर्थ बजेटबाट आन्तरिक मामिला तथा कानुन मन्त्रालयलाई रु.२ करोड ८४ लाख ९१ हजार रकमान्तर गरेको छ । उक्त रकम कोभिड रोकथामको लागि जिल्ला प्रशासन कार्यालयहरूलाई रु.२ करोड २५ लाख भुक्तानी दिएको छ भने बाँकी रकम प्रहरी कार्यालय तथा नेपाली सेनालाई दिएको छ ।

१३.३. उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालयलाई कुल रु.१५ करोड ९८ लाख १७ हजार रकमान्तर भएकोमा उक्त रकम मध्ये फेवातालको सिल्टेसन ड्यामको लागि २०७७।३।४ मा रु.१४ करोड ८ लाख ५ हजार रकमान्तर भएको छ ।

१३.४. भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालयलाई अर्थ बजेटबाट रु.१ अर्ब ५५ करोड २६ लाख ९५ हजार रकमान्तर गरेको छ । जसमा संघीय सशर्तको थप रकम रु.१४ करोड ४ लाख २०७७।३।२८ मा विभिन्न खानेपानी कार्यालयहरूलाई रकमान्तर गरेको छ ।

१३.५. सामाजिक विकास मन्त्रालयलाई रु.६० करोड ६३ लाख ३५ हजार रकमान्तर गरेको छ । जसमा रु.३० करोड कोरोना रोकथामको लागि कोरोना कोषमा मात्र रकमान्तर भएको छ । उक्त कोषबाट हुने खर्च एकल कोष खातामा आवद्ध गरेको छैन ।

अधिकांश रकम तेश्रो चौमासिकमा रकमान्तर गरी खर्च गरेकोले आर्थिक वर्षको अन्त्यमा खर्चको चाप परेको छ । आर्थिक वर्षको अन्तमा रकमान्तर गरी खर्च गर्ने कार्यमा नियन्त्रण गर्नुपर्दछ ।

१४. **अन्तर सरकारी वित्तीय हस्तान्तरण :** यस वर्ष सशर्त, विशेष तथा समपुरक अनुदानतर्फ रु.७ अर्ब ९९ करोड ५६ लाख प्राप्त भएकोमा रु.५ अर्ब २१ करोड ३२ लाख खर्च भई रु.२ अर्ब ७८ करोड २४ लाख ६९ हजार संघीय सरकारलाई फिर्ता गरेको छ । उक्त रकम मध्ये रु.२ अर्ब २०७७ आषाढ ३१ मा र बाँकि रकम २०७७ श्रावणमा फिर्ता भएको छ । अतः बजेटको ठूलो अंश फिर्ता गर्नु उचित देखिएन ।

१५. **मध्यमकालीन खर्च संरचना :** प्रदेश आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०७४ को दफा ५ बमोजिम तयार गरेको मध्यमकालीन खर्च संरचनाले ३ आर्थिक वर्षको खर्च विश्लेषण गर्नुपर्नेमा रुपान्तरणकारी आयोजना घोषित उत्तरगंगा जलाशययुक्त आयोजना र प्रदेश गौरव आयोजनामा समावेश प्रदेश सदरमुकाम पोखरादेखि स्थानीय तहका केन्द्र जोड्ने सडक निर्माण आयोजनाको लागि बजेटको अनुमान नै गरेको छैन । बजेट बनाउँदा मध्यमकालीन खर्च संरचनालाई आधार मानी बजेट तयार गर्नुपर्ने अवस्थामा मध्यमकालीन खर्च संरचनामा रुपान्तरणकारी र गौरवका आयोजनामा रकम नछुट्याउनु उचित देखिएन ।

यसैगरी मध्यमकालीन खर्च संरचनाले २०७६।७७ को लागि रु.३४ अर्ब ८४ करोड २१ लाख ६० हजार बजेट खर्च हुने अनुमान गरेकोमा पहिलो प्राथमिकताक्रमको लागि नै रु.३४ अर्ब ८० करोड १० लाख ४२ हजार (९९.८८ प्रतिशत) बजेट रहेको छ । बजेटको अधिकांश रकम पहिलो प्राथमिकताक्रम अन्तर्गत हुने तर खर्च नगर्ने परिपाटी रहेको छ । आयोजनाको प्राथमिकीकरण यथार्थपरक बनाउनु पर्दछ ।

१६. **प्रदेश आर्थिक प्रशासन :** प्रदेश आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०७४ को दफा ३२ मा प्रदेशभित्रको आर्थिक प्रशासन सञ्चालन गर्ने जिम्मेवारी प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयको हुने उल्लेख छ । आन्तरिक लेखापरीक्षणलाई स्वतन्त्र, निष्पक्ष र प्रभावकारी बनाउन आन्तरिक लेखापरीक्षण र आर्थिक प्रशासन सञ्चालनका लागि अलग कर्मचारी खटाउने व्यवस्था भएकोमा तद्अनुरूप कर्मचारीको व्यवस्था गरेको छैन । ऐनमा भएको व्यवस्थाको पालना गरी आन्तरिक लेखापरीक्षणलाई प्रभावकारी बनाउनु पर्दछ ।

१७. **आन्तरिक ऋण :** आ. व. २०७६।७७ को बजेटमा घाटा बजेट पूर्ति गर्न रु.९८ करोड ८३ लाख ९२ हजार आन्तरिक ऋण लिने तथा रु.१ अर्ब नेपाल सरकारबाट ऋण लिने उल्लेख गरेकोमा उक्त ऋण लिएको छैन भने आन्तरिक ऋण प्राप्ती गर्नको लागि चाहिने कानुनहरूको समेत निर्माण भएको छैन ।

१८. **पेस्की :** प्रदेश सरकारले पुँजीगततर्फ रु.१३ अर्ब ९८ करोड ६६ लाख ९६ हजार खर्च गरेको मध्ये रु.२ अर्ब २८ करोड ५२ लाख ९९ हजार मोविलाइजेशन पेस्की रहेको प्रदेशको आन्तरिक लेखापरीक्षण प्रतिवेदनबाट देखिन्छ । उक्त पेस्की रकम कुल पुँजीगत खर्चको १६.३४ प्रतिशत रहेको छ। बजेट खर्चमा वृद्धि गर्नको लागि आर्थिक वर्षको अन्त्यमा पेस्की दिनु उचित देखिएन ।

प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालय

१९. **एकीकृत वित्तीय विवरण :** प्रदेश आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०७४ को दफा ४ तथा २२ मा प्रदेशको संचितकोषको सञ्चालन, प्रदेश सरकारको एकीकृत लेखा राख्ने र वित्तीय विवरण तयार गर्ने र मन्त्रालय, महालेखा नियन्त्रक कार्यालय तथा महालेखापरीक्षक समक्ष पेस गर्ने दायित्व प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयको हुनेमा यस कार्यालयले धरौटी र कार्यसञ्चालन कोषको एकीकृत हिसाब तयार गरेको छैन । जसले प्रदेशिभत्रको धरौटी र कार्यसञ्चालन कोषको यकिन विवरण प्राप्त हुन सकेन । राजस्वको समेत मन्त्रालयगत विवरण तयार नगरी जिल्लागत रूपमा एकमुष्ट विवरण मात्र तयार गरेको छ । यसमा सुधार गरी हरेक कारोवारको एकीकृत हिसाब तयार गर्नुपर्दछ ।

२०. **प्रदेश संचितकोष :** प्रदेश सरकारको २०७६।७७ को संचित कोषको प्राप्ति तथा भुक्तानीको एकीकृत आर्थिक विवरण यस प्रकार रहेको छः-

(रु. हजारमा)

विवरण	चालु आर्थिक वर्ष २०७६/७७	गत आर्थिक वर्ष २०७५/७६
प्राप्ति		
१. राजस्व तथा अनुदान	२२,२३५,७३०	२१,५३१,६३१
क. राजस्व	७,०६०,५२२	८,७०२,०८१
अ. कर	६,०२४,२६२	६,४८८,५८६
आ अन्य राजस्व	७२९,५०४	२,२१३,४९५
इ प्राकृतिक श्रोत बापतको रोयल्टी	३०६,७५६	-
ख. वित्तीय हस्तान्तरण बाट प्राप्त रकम	१५,१०७,८३३	१२,८२२,३११
अ. समानीकरण	७,११२,२००	६,७७६,७००
आ. सशर्त	६,०२४,०३३	६,०४५,६११
इ. समपुरक	१,१११,६००	-
ई. विशेष	८६०,०००	-
ग. बेरुजु तथा अन्य प्राप्ती (बेरूजू रकम तथा अन्य रकम असुली बापतको प्राप्ति)	६७,३७५	७,२३९
२. यस वर्षको खुद प्राप्ति	२२,२३५,७३०	२१,५३१,६३१
भुक्तानी तर्फ		
३. चालु तथा पुँजीगत तर्फको भुक्तानी	१८,६८०,५४०	१२,८७४,४९१
क. संचित कोष माथि व्ययभार हुने रकमबाट खर्च	४,६३९	३,१९९
अ. चालु खर्च	४,६३९	३,१९९
आ. पुँजीगत खर्च	-	-
ख. विनियोजन ऐनद्वारा भएको खर्च	१८,६७५,९०१	१२,८७१,२९३
अ. चालु खर्च (अन्तर सरकारी वित्तीय हस्तान्तरण बाहेक)	४,६९४,१०५	४,१५५,४७१
आ. पुँजीगत खर्च	१३,९८१,७९६	८,७१५,८२२
४. वित्तीय हस्तान्तरण	१,७२५,६४९	१,०५१,८४२
५. अन्तर सरकारी कारोवार/अनुदान	२,७८२,४६९	८८६,३७८
६. अन्य कारोवारको समायोजन	८,४६४	३००,५००
७. यस वर्षको जम्मा भुक्तानी	२३,१९७,१२२	१५,११३,२१२
८. यस अवधिको कोषमा भएको थप घट	(९६१,३९२)	६,४१८,४१९
९. आर्थिक वर्षको सुरूवातको मौज्दात	७,१४३,५६५	७२५,१४६
१०. आर्थिक वर्षको अन्त्यको मौज्दात	६,१८२,१७३	७,१४३,५६५

यस सम्बन्धमा देखिएका व्यहोराहरू देहायअनुसार छन्ः

२०.१. प्रदेश आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०७४ को दफा २६ मा प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयले नेपाल सरकारबाट प्राप्त अनुदान र राजस्व बाँडफाँट अन्तर्गत प्राप्त रकम, प्रदेश सरकारको आय, ऋण तथा अनुदान र खर्चको विवरण साथै प्रदेश अन्तर्गतका स्थानीय तहहरूको एकीकृत वित्तीय प्रतिवेदन तयार गरी

महालेखापरीक्षकले तोकेको ढाँचामा महालेखा नियन्त्रक कार्यालयमा पठाउनुपर्ने व्यवस्था छ । कार्यालयले स्थानीय सरकारको एकीकृत प्रतिवेदन तयार नगरी प्रदेश सरकारको आर्थिक कारोवारको मात्र प्रतिवेदन पेस गरेको छ । यस सम्बन्धमा गत वर्षको प्रतिवेदनमा समेत औंल्याइएकोमा स्थिति यथावत छ।

२०.२. राजस्व संकलनको विवरण बैंक दाखिला भएको राजस्वको विवरणको आधारमा तयार गरेको उल्लेख गरेको छ । विवरणमा गत आर्थिक वर्षमा नै आम्दानी बाँधेको बैंक दाखिला छुट हुन गएको राजस्व संकलन समेत समावेश भएको तर यस आर्थिक वर्षमा आम्दानी बाँधी चेक दाखिला हुन बाँकी राजस्व समावेश नभएको व्यहोरा उल्लेख छ । आम्दानी बाँधी चेक दाखिला हुन बाँकी राजस्व विवरण खुलाएको छैन ।

२०.३. स्थानीय तहलाई यस वर्ष रु.१ अर्ब ७२ करोड ५६ लाख ४९ हजार वित्तीय हस्तान्तरण (समानीकरण, सशर्त, समपुरक र विशेष अनुदान) गरेको छ । उक्त रकम सबै खर्च भए/नभएको यकिन तथ्यांक नराखी हस्तान्तरण भएको सबै रकमलाई खर्च उल्लेख गरेको छ । महालेखा नियन्त्रक कार्यालयबाट प्राप्त विवरण अनुसार उक्त अनुदानमध्ये रु.६ करोड ५० लाख २४ हजार (वित्तीय समानीकरण बाहेक) स्थानीय तहमा खर्च नभई बचत रहेकोमा सबै रकम खर्च देखाएकोले खर्च वृद्धि हुन गएको छ । प्रदेश विनियोजन ऐन, २०७६ अनुसार वित्तीय हस्तान्तरण भएको रकम मध्ये सशर्त, समपुरक र विशेष अनुदानको रकम खर्च नभई बाँकी रहेकोमा वास्तविक खर्च यकिन गरी फिर्ता गर्नुपर्दछ ।

२०.४. प्रदेश सरकारले स्थानीय तहलाई वित्तीय हस्तान्तरण बाहेक पटके अख्तियारी समेत प्रदान गरी ठूलो रकम निकासा दिएकोमा सोको तथ्यांक प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयसँग रहेको छैन । उक्त व्यहोरालाई वित्तीय प्रतिवेदनमा समावेश समेत गरेको छैन । यस वर्ष भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालयबाट नापी तथा मालपोत कार्यालयलाई, आन्तरिक मामिला तथा कानुन मन्त्रालयबाट जिल्ला प्रहरी कार्यालय तथा जिल्ला प्रशासन कार्यालयहरूलाई, सामाजिक विकास मन्त्रालयबाट समेत विभिन्न स्थानीय तहहरूलाई अख्तियारी प्रदान गरेकोमा उक्त रकमको तथ्यांक प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयसँग छैन । यसमा सुधार गर्नुपर्दछ ।

२०.५. प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयले २०७५।७६ को अन्तिम वित्तीयमा खर्च नभई बाँकी रहेको मौज्दात प्रतिवेदनमा रु.७ अर्ब २४ करोड ८५ लाख २९ हजार देखाएकोमा २०७६।७७ को एकीकृत वित्तीय प्रतिवेदनमा रु.७ अर्ब १४ करोड ३५ लाख ६५ हजार देखाई गत वर्षको एकीकृत वित्तीय प्रतिवेदनको तुलनामा रु.१० करोड ४९ लाख ६४ हजार घटी जिम्मेवारी सारेको छ । आर्थिक वर्ष व्यतित भएको लामो समयपछि मात्र एकीकृत वित्तीय विवरण तयार गरेकोमा उक्त समयमा समेत यथार्थ विवरण तयार नगर्नु उचित देखिएन ।

२०.६. राजस्व तथा अनुदानतर्फ रु.२२ अर्ब २३ करोड ५७ लाख प्राप्त भएको उल्लेख छ । सो मध्ये प्राकृतिक श्रोत वापतको रोयल्टी रु.३० करोड ६७ लाख ५६ हजार प्रतिवेदन तयार गर्दासम्म प्राप्त नभएकोमा उक्त रकम संघीय सरकारबाट बाँडफाँट भई प्राप्त हुने प्राकृतिक श्रोत वापतको रोयल्टी रकम २०७७ पौष मसान्तभित्र प्राप्त हुने गरी वित्तीय विवरणमा उल्लेख गरेको छ । प्राप्त नभएको रकम वित्तीय विवरणमा उल्लेख गरेबाट राजस्व हिसाब यथार्थपरक देखिँदैन । उक्त रकम समयमा प्राप्त गर्नुपर्दछ ।

२१. **सरकारी सम्पत्तिको अभिलेख :** प्रदेश आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०७४ को दफा ४९ मा प्रत्येक कार्यालयले आफ्नो जिम्मामा रहेको घर जग्गा, सवारी साधन लगायतका जिन्सी मालसामानको लगत अद्यावधिक गरी राख्नुपर्ने, मन्त्रालय लगायतका तालुक निकायले आफ्नो मातहतका सम्पूर्ण कार्यालयको जिन्सीको एकीकृत प्रतिवेदन तयार गर्नुपर्ने तथा प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयले सम्पूर्ण प्रदेश सरकारी कार्यालयको सम्पत्तिको अभिलेख अद्यावधिक गर्नुपर्ने उल्लेख छ । कार्यालयले एकीकृत सम्पत्तिको विवरण तयार गरेको छैन। ऐनमा भएको व्यवस्थाको कार्यान्वयन हुनुपर्दछ ।

२२. **जिल्लागत बजेट र खर्च :** प्रदेश सरकारको कुल बजेट रु.३२ अर्ब १३ करोड ४७ लाख ९२ हजार रहेकोमा जिल्लागत रूपमा प्राप्त एकीकृत वित्तीय विवरणमा कुल रु.३३ अर्ब ८९ करोड ३७ लाख ५१ हजार देखाएको छ । जुन प्रदेशको कुल बजेटको तुलनामा रु.१ अर्ब ७५ करोड ८९ लाख ५९ हजार बढी हो । जसले गर्दा जिल्लागत बजेट त्रुटीपूर्ण देखिएको छ । जिल्लागत रूपमा प्राप्त बजेटको तुलनामा पर्वत जिल्लाले कुल बजेटको ८१.७१ प्रतिशत खर्च गरी बजेटको तुलनामा सबैभन्दा बढी खर्च गर्ने जिल्ला बनेको छ भने सबैभन्दा कम खर्च गर्ने जिल्ला कास्की रहेको छ । कास्की जिल्लामा कुल बजेटको ४०.५३ प्रतिशत मात्र खर्च गरेको छ ।

२३. **प्रदेश विभाज्य कोष :** अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को दफा ५ मा विभाज्य कोषमा संकलन हुने सवारी साधन कर वापत प्राप्त हुने राजस्व प्रदेश सरकारले संकलन गरी प्रदेश तथा स्थानीय तहबीच बाडँफाट गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । जसअनुसार प्रदेशले यस वर्ष प्रदेश आर्थिक ऐनले निर्धारण गरेको करको दर बमोजिम यस वर्ष कुल रु.१ अर्ब १ करोड ६० लाख १५ हजार संकलन गरेको तथा गत वर्षको बाँडफाँट गर्न बाँकी रु.२ करोड ११ लाख ६१ हजार समेत कुल रु.१ अर्ब ३ करोड ७१ लाख ७६ हजारको ४० प्रतिशत रकम ८५ स्थानीय तहलाई रु.४१ करोड ४८ लाख ७० हजार स्थानीय संचितकोषमा पठाएको छ भने बाँकी ६० प्रतिशत रकम प्रदेश संचितकोषमा दाखिला गरेको छ ।

२४. **प्रदेश आकस्मिक कोष :** प्रदेश सरकारले यस वर्ष अर्थ विविध शीर्षकबाट आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयलाई रु.१ करोड रकमान्तर गरी प्रदेश आकस्मिक कोषमा राखेको छ । कोष परिचालन कार्यविधि तयार गरेको छैन भने कोषमा रहेको रकम प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयले तयार गरेको एकीकृत वित्तीय प्रतिवेदनमा समावेश छैन । कोषको रकम एकीकृत वित्तीय प्रतिवेदनमा समावेश गर्नुपर्दछ ।

२५. **आन्तरिक लेखापरीक्षण :** प्रदेश आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०७४ को दफा ३२(१)मा सरकार अन्तर्गतका कार्यालय तथा निकायको आन्तरिक लेखापरीक्षण चौमासिक रूपमा प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयबाट हुने व्यवस्था भएकोमा चौमासिक रूपमा लेखापरीक्षण नगरेको, कानुनको परिपालना, स्रोतको नतिजामूलक उपयोग, नीतिगत एवं प्रक्रियागत पक्षहरूमा सुझाव सहितको टिप्पणी नगरेको लगायतका अवस्था देखिएको छ । यसबाट आन्तरिक लेखापरीक्षण प्रभावकारी बनाउनु पर्दछ ।

२६. **बेरुजुको लगत :** प्रदेश आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०७४ को दफा ३६(२) मा प्रदेशस्तरको केन्द्रीय निकायले आफ्नो र मातहतका सबै कार्यालयहरूको बेरुजुको अभिलेख अद्यावधिक गरी प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयमा पठाउने र कार्यालयले यसरी प्राप्त बेरुजुको एकीकृत लगत राख्ने व्यवस्था मिलाउने उल्लेख छ । सो बमोजिमको एकीकृत लगत राखेको छैन । कानूनी व्यवस्थाको पालन गरी बेरुजुको एकीकृत लगत राख्नुपर्दछ ।

२७. **वित्तीय सुशासन :** प्रभावकारी वित्तीय व्यवस्थापन मार्फत सार्वजनिक आय तथा व्ययको सर्वोत्तम परिचालन, लेखाङ्कन, प्रतिवेदन तथा लेखापरीक्षण मार्फत वित्तीय व्यवस्थापनमा पारदर्शिता र जवाफदेहिता अभिवृद्धि गर्नु प्रदेश सरकारको दायित्व हो । सार्वजनिक वित्तीय व्यवस्थापन प्रभावकारी बनाउन सार्वजनिक आय र व्ययको अद्यावधिक स्थितिको लेखाङ्कन गर्दा प्रतिवेदन प्रणाली व्यवस्थित बनाउनु आवश्यक छ । समयमै कार्यक्रम स्वीकृत गरी वार्षिक खरिद योजना बनाउने, ठेक्का बन्दोवस्त, चालु खर्चको सीमा निर्धारण, आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली सुदृढीकरण गर्ने जस्ता क्षेत्रमा चुनौती रहेका छन् । चुनौती सम्बोधन गर्न बजेट सूचना व्यवस्थापन प्रणाली, लागत लाभ विश्लेषण सहितको योजना तथा कार्यक्रम, सार्वजनिक क्षेत्र लेखामान, कम्प्यूटरमा आधारित लेखा प्रणालीको प्रयोग जस्ता क्षेत्रमा सुधार गरी वित्तीय व्यवस्थापनमा जवाफदेहिता अभिवृद्धि गर्नुपर्दछ ।

- **बेरुजु स्थिति :** मन्त्रालय तथा मातहत समेत २ निकायमा यो वर्ष रु.६ करोड ७२ लाख २५ हजार बेरुजु देखिएकोमा प्रारम्भिक प्रतिवेदन उपलब्ध गराएपछि १ निकायबाट रु.१० लाख ३५ हजार फर्स्यौट गरेकोले रु.६ करोड ६१ लाख ९० हजार बेरुजु बाँकी रहेको छ । यससम्बन्धी विवरण **अनुसूची-१०** मा रहेको छ ।

आन्तरिक मामिला तथा कानुन मन्त्रालय

प्रदेश सरकार (कार्यविभाजन) नियमावली, २०७४ बमोजिम मन्त्रालयको कार्य क्षेत्रमा प्रदेशको शान्ति सुव्यवस्था र सुरक्षा कायम गर्ने, प्रदेश स्तरका इन्टरनेट सेवा र अनलाइन तथा अन्य प्रविधिमा आधारित सञ्चार माध्यमको दर्ता, अभिलेख, अनुमति, नवीकरण, अनुगमन र नियमन गर्ने तथा प्रदेशको लागि आवश्यक पर्ने नीति एवं कानुनहरूको तर्जुमा, समसामयिक संशोधन र फैसला कार्यान्वयन गर्ने लगायतका कार्य रहेका छन्।

यो वर्ष मन्त्रालयको विनियोजन रु.२० करोड ९ लाख ८६ हजार, राजस्व रु.९६ हजार र अन्य कारोवार रु.२ करोड ६७ लाख ४५ हजार समेत रु.२२ करोड ७८ लाख २७ हजारको लेखापरीक्षण सम्पन्न भएको छ । लेखापरीक्षणबाट देखिएका व्यहोरा निम्नानुसार छन्ः

१. **कार्य जिम्मेवारी** : प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली बमोजिम प्रदेश प्रहरी सञ्चालन, प्रादेशिक कारागार तथा हिरासतको व्यवस्थापन र सुरक्षा, प्रदेशभित्रका गैरसरकारी संघ, संस्थाहरूको अभिलेख र समन्वय, संघीय मापदण्ड बमोजिम हातहतियार, खरखजना तथा विष्फोटक पदार्थको नियमन, पारिवारिक मामिला सम्बन्धी नीति, कानुन र मापदण्ड तर्जुमा, प्रदेशस्तरको विद्युतीय संचार माध्यम सञ्चालन सम्बन्धी नीति, कानुन र मापदण्ड तर्जुमा, प्रदेशस्तरमा तारयुक्त र ताररहित ब्रोडव्याण्ड पूर्वाधारको विकास, साइवर सुरक्षा अनुगमन, श्रमजीवि सञ्चारकर्मीहरूको न्यूनतम पारिश्रमिक अनुगमन, केवुल वितरणको इजाजत, नवीकरण र नियमन, सूचनाको हक सम्बन्धी प्रादेशिक नीति, कानुन तथा मापदण्ड तर्जुमा लगायतका कार्यहरू कार्यान्वयन हुन बाँकी देखिन्छ । तोकिएको जिम्मेवारी पुरा गर्नुपर्दछ ।

२. **कानुन तर्जूमा** : संघीय संरचना अनुसार प्रदेशको सञ्चालन र व्यवस्थापनको लागि २०७६।७७ सम्म ४६ ऐन, १० नियमावली, ३ गठन आदेश र १४३ निर्देशिका तथा कार्यविधि निर्माण भएका छन् । प्रदेशको सञ्चालन र व्यवस्थापनको लागि आवश्यक कानुन र कार्यविधि पहिचान गरी तर्जुमा गर्नुपर्दछ ।

३. **नीति तथा कार्यक्रमको कार्यान्वयन** : यस वर्षको नीति तथा कार्यक्रममा उल्लेख भएका कारागार हिरासत तथा बाल सुधार गृहको नियमित अनुगमन गरी सुधार गृहको रूपमा रुपान्तरण गर्ने कार्य र संघसँगको सहकार्यमा आवश्यक भौतिक संरचना निर्माण तथा स्तरोन्नति गर्ने कार्यको लागि बजेट व्यवस्था गरेको पाईएन । आवश्यक बजेटको व्यवस्थापन गरी घोषित नीति र कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ ।

४. **लक्ष्य प्रगति** : गण्डकी प्रदेशको आर्थिक कार्यविधि नियमावली, २०७६ को नियम २६ र २७ मा बजेट कार्यान्वयन गर्ने निकायले प्रगति विवरण तयार गरी समीक्षा गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । मन्त्रालयको यस वर्षको समग्र भौतिक प्रगति देखिने गरी प्रगति विवरण तयार गरेको छैन । विभिन्न ५१ क्रियाकलापहरू मध्ये सडक सुरक्षा तथा ट्राफिक व्यवस्थापनका लागि गण्डकी प्रदेशमा भित्रिने सीमा नाकामा सिसिटिभि खरिद तथा जडान, प्रदेश स्तरीय संचार ग्राम स्थापना, सूचना प्रविधि पार्कका लागि आधारभूत पूर्वाधार निर्माण, प्रदेशभित्रका सुरक्षाकर्मीहरूका लागि विपद् उद्धार सामाग्री खरिद लगायत ११ क्रियाकलापमा कार्य नभई प्रगति शून्य रहेको छ । स्वीकृत कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ ।

५. **प्रदेश गौरवका आयोजना** : यस मन्त्रालयले कार्यान्वयन गर्ने जिम्मेवारी पाएको प्रदेश गौरवका आयोजनाहरूको कार्यान्वयन अवस्था निम्नानुसार रहेको छः-

५.१. पोखरा महानगरको जामुने बोटमा सूचना प्रविधि पार्क निर्माण र सञ्चालन गरी डिजिटल गण्डकी प्रदेश बनाउने र प्रदेशलाई अन्तराष्ट्रिय बजारसँग जोड्ने उद्देश्य रहेको पार्क निर्माणको लागि जग्गा प्राप्ति नभएकोले आयोजना शुरु हुन सकेको छैन ।

५.२. प्रदेश प्रहरी तालिम केन्द्र निर्माण गरी प्रहरी प्रशासनलाई दक्ष बनाउने कार्यका लागि रु.३ करोड बजेट व्यवस्था भएकोमा निर्माणाधीन ५ वटा भवनको ट्रस र भुइँ ढलान कार्यमा रु.१ करोड ४७ लाख ७८ हजार खर्च भई यो वर्ष ६० प्रतिशत भौतिक प्रगति भएको छ ।

प्रदेश गौरवका रूपमा घोषणा भएको उल्लिखित दुई आयोजनाहरूको कूल लागत र सम्पन्न हुने अवधि निर्धारण गरेको छैन ।

६. **मूल्य अभिवृद्धि कर** : मूल्य अभिवृद्धि कर नियमावली, २०५३ अनुसार निर्माण व्यवसायी वा आपूर्तिकर्तालाई मूल्य अभिवृद्धि कर भुक्तानी गर्दा पचास प्रतिशतले हुने रकम कट्टा गरी राजस्व दाखिला गर्नुपर्नेमा विभिन्न सात निर्माण व्यवसायी तथा आपूर्तिकर्तालाई पुरै भुक्तानी दिएकोले रु.१२ लाख ६३ हजार राजस्व जम्मा भएको सुनिश्चित गर्नुपर्दछ ।

७. **विपद् व्यवस्थापन कोष** : प्रदेश विपद् व्यवस्थापन कोषमा गत वर्षको जिम्मेवारी रु.१ करोड ६५ लाख ९५ हजार र यो वर्ष प्राप्त रु.१ करोड १ लाख ५० हजार समेत रु.२ करोड ६७ लाख ४५ हजार आम्दानी गरेकोमा राहत तथा उद्धार कार्यमा रु.५२ लाख ६२ हजार खर्च भई रु.२ करोड १४ लाख ८३ हजार बाँकी रहेको छ । कोष परिचालन सम्बन्धी कार्यविधि तयार नगरी खर्च गरेकोले कार्यविधि तर्जुमा गर्नुपर्दछ ।

८. **सवारी साधन खरिद** : मन्त्रालयले बोलपत्रको माध्यमबाट रु.१ करोड ५१ लाख १५ हजारको ४ पिकअप गाडी, क्याटलग विधिबाट रु.४० लाख ७५ हजारको १ थान कार र रु.६ लाख ४४ हजारको ३ स्कुटर समेत रु.१ करोड ९८ लाख ३४ हजारको सवारी साधन खरिद गरेको छ । सवारी साधन खरिदको मापदण्ड तयार गरी यस्तो खर्च व्यवस्थित गर्नुपर्दछ ।

९. **सोझै खरिद** : सार्वजनिक खरिद कानुन अनुसार प्रतिस्पर्धात्मक विधि अवलम्वन गरी वस्तु तथा सेवा खरिद गर्नुपर्नेमा मन्त्रालयले रु.५३ लाख ५६ हजारको फर्निचर तथा मेशिनरी औजार पटक पटक सिधै खरिद गरेको छ । सार्वजनिक निकायले खरिद गर्दा प्रतिस्पर्धात्मक विधि अवलम्वन गर्नुपर्दछ ।

- **बेरुजु स्थिति** : मन्त्रालयको लेखापरीक्षणबाट रु.४७ लाख ८४ हजार बेरुजु देखिएकोमा प्रारम्भिक प्रतिवेदनको प्रतिक्रिया साथ रु.३० लाख १४ हजार फस्र्यौट भएकोले रु.१७ लाख ७० हजार बाँकी रहेको छ । यस सम्बन्धी विवरण **अनुसूची-१०** मा रहेको छ ।

उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय

प्रदेश सरकार (कार्यविभाजन) नियमावली, २०७४ बमोजिम मन्त्रालयको कार्य क्षेत्रमा उद्योग, वाणिज्य, आपूर्ति, वन तथा भू-संरक्षण, वातावरण, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन एवं धार्मिक तथा साँस्कृतिक क्षेत्रमा नीति, कानुन एवं कार्यक्रमको तर्जुमा र कार्यान्वयनको अनुगमन गर्ने लगायतका कार्य रहेका छन्।

यो वर्ष मन्त्रालय र मातहतका २९ कार्यालयको विनियोजन रु.१ अर्ब २० करोड ८५ लाख ४४ हजार, राजस्व रु.२६ करोड ४८ लाख ७८ हजार, धरौटी रु.२५ करोड ४८ लाख ७६ हजार र अन्य कारोवार रु.१२ करोड ७८ लाख ३६ हजार समेत रु.१ अर्ब ८५ करोड ६१ लाख ३४ हजारको लेखापरीक्षण सम्पन्न भएको छ । लेखापरीक्षणबाट देखिएका व्यहोरा निम्नानुसार छन्ः

१. **कार्य जिम्मेवारी :** प्रदेश सरकारको कार्य विभाजन नियमावलीमा उल्लेख भएका मध्ये सिन्डिकेट तथा कार्टेलिङ नियन्त्रण, परिवहन प्रणाली तथा कार्गो व्यवस्थापन, कलकारखाना र औद्योगिकीकरण सम्बन्धी नीति, योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र नियमन, औद्योगिक वस्तुको निर्यात प्रवर्द्धन, मूल्य र कालोबजारी तथा कृत्रिम अभाव नियन्त्रण एवं नियमन, उपभोक्ता अदालत गठन र सञ्चालन, हानिकारक पदार्थहरूको नियमन तथा व्यवस्थापन लगायतका कार्य गर्न बाँकी देखिन्छ । कार्ययोजना बनाई तोकिएको जिम्मेवारी पूरा गर्नुपर्दछ ।

२. **नीति तथा कार्यक्रम** : प्रदेश सरकारको २०७६/७७ को नीति तथा कार्यक्रममा घोषणा भएका मुस्ताङ्ग, मनाङ्ग र उत्तरी गोरखालाई फिलमसिटी र विशेष पर्यटन क्षेत्रको रूपमा विकास गर्ने, लोमान्थाङ क्षेत्रलाई विश्व सम्पदा सूचीमा सूचिकृत गर्न पहल गर्ने, गण्डकी प्रदेशको पर्यटनलाई विश्वव्यापी रूपमा प्रतिस्पर्धी बनाउन डिजिटल पर्यटन कार्यक्रम सञ्चालन, प्रदेशको उत्पादन तथा पर्यटकीय स्थलको प्रचारप्रसार गर्न विश्वका प्रमुख भाषामा वेभपोर्टल निर्माण गरी सञ्चालन गर्ने, लघुउद्यम, घरेलु तथा साना उद्योगको प्रतिष्पर्धात्मक क्षमता वृद्धि गरी बजार पँहुच तथा विस्तारका लागि सक्षम बनाउन लघु उद्यम सेवा विस्तारलाई निरन्तरता दिईने, लघु उद्यम, घरेलु तथा साना उद्योगको उत्पादनको पहिचानको लागि सामूहिक चिन्ह प्रयोग गर्न सहजीकरण गर्ने, स्थानीय तहसँगको समन्वयमा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको हरित उद्यान निर्माण गरी सञ्चालनमा ल्याईने लगायतका कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गरेको देखिएन ।

३. **आवधिक योजना कार्यान्वयन** : यसै वर्षदेखि कार्यान्वयनमा आएको पहिलो आवधिक योजना २०७६।७७-२०८०।८१ मा उल्लेख भएका वातावरणमैत्री उत्पादनलाई हरित सर्टिफिकेटको व्यवस्था, ईट्टाभट्टा, उद्योग लगायत वायु प्रदुषकहरूको अनुगमन तथा नियन्त्रण, प्रदुषण मापन गर्ने प्रयोगशाला निर्माण तथा उपकरण जडान, प्लाष्टिक जन्य वस्तुको प्रयोग सम्बन्धी मापदण्ड निर्माण तथा प्लाष्टिकबाट डिजल बनाउन निजी क्षेत्रसँग सहकार्य गर्ने, रेडियोधर्मी तथा विकिरणीय वस्तुको व्यवस्थापन गर्न प्रबन्ध मिलाउने, वनमा आधारित ठूला उद्योग स्थापनामा सहयोग, तालहरूको विस्तृत अभिलेख तयार गर्ने र अभिलेखलाई डिजिटाईजेशन गर्ने, वन पैदावारमा आधारित उद्योग स्थापनामा प्रोत्साहन सहयोग गर्ने, पर्यटक

आपतकालीन उद्धार केन्द्रको आवश्यकता भएका ठाउँ पहिचान र निर्माण गर्नु लगायतका १९ कार्यहरू पहिलो वर्षको बजेट तथा कार्यक्रममा समावेश नभएका कारण कार्यान्वयनमा गएको छैन ।

४. **सवारी साधन खरिद :** मन्त्रालय र मातहत कार्यालयको लागि सवारी साधन खरिद गर्न पर्यटन कार्यक्रम एवं पूर्वाधार संरचना निर्माणको लागि विनियोजन भएको रु.२ करोड ५० लाख र भवन निर्माण कार्यको लागि विनियोजन भएको रु.१ करोड समेत रु.३ करोड ५० लाख रकमान्तर गरी रु.५५ लाख ६६ हजारको १ इलेक्ट्रिक कार र रु.२ करोड ६७ लाख ५० हजारको ५ जीप समेत रु.३ करोड २३ लाख १६ हजारमा सवारी साधन खरिद गरेको छ । सवारी साधन खरिदको मापदण्ड तयार गरी यस्तो खर्च व्यवस्थित गर्नुपर्दछ ।

५. **प्रदेश गौरवका आयोजना :** प्रदेश सरकारले विशेष महत्त्वका आयोजना तथा कार्यक्रमहरूलाई प्रदेश गौरवका आयोजनाको पहिचान गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । यस मन्त्रालयले कार्यान्वयन गर्ने जिम्मेवारी पाएको आयोजना निम्न छन्:

(रु. हजारमा)

क्र.सं.	प्रदेश गौरवका आयोजनाहरूको नाम	आयोजनाको कुल लागत	यो वर्षको बजेट	यो वर्षको खर्च रकम	यो वर्ष सम्मको खर्च
१.	घरबास होमस्टे विस्तार र सुदृढीकरण आयोजना	नखुल्ने	२५००००	०	२८८७४२
२.	नवलपुरको लोकाहाखोलामा प्रदेश स्तरीय औद्योगिक क्षेत्र निर्माण आयोजना	डिपिआर नभएको	२००००	४७३	४७३
३.	पर्यटन गन्तव्य विकास तथा प्रवर्द्धन कार्यक्रम	नखुल्ने	१७७२६५	१७७२६५	२७६४६५
४.	ताल तथा सिमसार क्षेत्र संरक्षण कार्यक्रम	डिपिआर नभएको	५०००	६३६	६३६
५.	फेवातालको संरक्षण र सौन्दर्यकरण आयोजना	४९२००००	१४८००	१४८००	१४८००
६.	कास्की र तनहुँको बिचमा पर्ने तल्लो पुडिटार क्षेत्रमा प्रदेश स्तरीय औद्योगिक क्षेत्र निर्माण आयोजना	डिपिआर नभएको	१५०००	०	०
		जम्मा	**४६४०६५**	**१९३१७४**	**५८१११६**

यस सम्बन्धमा निम्नानुसार देखिएको छः-

५.१. ग्रामीण क्षेत्रमा गरिबी निवारण र पर्यटन क्षेत्रको विविधीकरण गर्न घरबास होमस्टेको विस्तार र सुदृढीकरण गर्ने उद्देश्य रहेको घरबास होमस्टे विस्तार र सुदृढीकरण आयोजनामा २०७४।७५ मा रु.२८ करोड ८७ लाख ४२ हजार अनुदान प्रदान भएको छ । यो वर्ष रु.२५ करोड बजेट व्यवस्था भएकोमा खर्च भएको छैन।

५.२. औद्योगिक क्षेत्र निर्माण गरी आयात प्रतिस्थापन र मझौला तथा ठुला उद्योग स्थापना गर्न निजी क्षेत्रलाई आव्हान गर्ने उद्देश्यले नवलपुरको लोकाहामा प्रदेश स्तरीय औद्योगिक क्षेत्र निर्माण आयोजनाको लागि आवश्यक जग्गा प्राप्त नभएको एवं डिपिआर तयार नभएको कारण कार्यान्वयनमा आएको छैन । यो वर्ष रु.२ करोड बजेट विनियोजन भएकोमा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन कार्यमा रु.४ लाख ७३ हजार खर्च गरेको छ।

५.३. प्रदेश पर्यटकीय गन्तव्यको पूर्वाधार निर्माण गरी पर्यटन प्रवर्द्धन गर्ने उद्देश्यले सञ्चालन भएको पर्यटन गन्तव्य विकास तथा प्रवर्द्धन कार्यक्रम अन्तर्गत प्रदेशको प्रत्येक निर्वाचन क्षेत्र समेटिने गरी प्रमुख

पर्यटकीय गन्तव्यहरूको घोषणा भई पर्यटन पूर्वाधार निर्माण भइरहेको छ । यस कार्यक्रममा हालसम्म रु.२७ करोड ६४ लाख ६५ हजार खर्च भएको छ ।

५.४. प्रदेशभित्रका ताल तथा सिमसार संरक्षण गर्ने उद्देश्यले संचालित ताल तथा सिमसार क्षेत्र संरक्षण कार्यक्रम अन्तर्गत संस्थागत संरचनातर्फ ताल संरक्षण तथा विकास प्राधिकरणको स्थापना, कानुन निर्माण एवं आवश्यक कर्मचारीको व्यवस्था भएको छ । विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन र लागत अनुमान तयार नगरी यो वर्ष रु.५० लाख बजेट विनियोजन भई कार्यालय सामान खरिदमा रु.६ लाख ३६ हजार खर्च भएको छ ।

५.५. फेवातालको क्षेत्र निर्धारण गर्ने, दायाँबायाँ ढल निर्माण गर्ने, जलाधार क्षेत्र संरक्षण गर्ने र दाँयाबाँया सौन्दर्यकरण गरी पर्यटक आकर्षण गर्ने उद्देश्यले संचालित फेवातालको संरक्षण र सौन्दर्यकरण आयोजना अन्तर्गत यस वर्ष पोखरा महानगरपालिकासँगको समन्वयमा सिल्टेशन ड्याम र चेक ड्याम निर्माण कार्य भएको छ। आयोजनाको रु.१ करोड ४८ लाख पोखरा महानगरपालिकालाई उपलब्ध गराएको र महानगरपालिकाले सोही बराबर रकम थप गरी निर्माण कार्य गरेको छ । आयोजनाको खर्चमा महानगरपालिकाबाट भएको खर्च समेत समावेश गर्नुपर्दछ ।

५.६. निजी क्षेत्रलाई उद्योग खोल्न आमन्त्रण गर्ने उद्देश्यले कास्की र तनहुँको बीचमा पर्ने तल्लो पुडिटार क्षेत्रको करिब २ हजार ८०० रोपनी क्षेत्रमा प्रदेश स्तरीय औद्योगिक क्षेत्र निर्माण गर्न यो वर्ष रु.१ करोड ५० लाख बजेट व्यवस्था भएकोमा जग्गा प्राप्ति नभएको कारण खर्च भएको छैन । आयोजनाको डिपिआर समेत तयार भएको छैन ।

डिभिजन वन कार्यालयहरू

६. **काठ मौज्दात :** प्रदेश अन्तर्गत मुस्ताङ्ग बाहेक १० कार्यालयहरूमा गत वर्षको मौज्दात सहित ५ लाख ३१ हजार १४१.८६ क्यू फिट साल तथा ३ लाख ८ हजार २९०.५९ क्यू फिट अन्य जातका काठ रहेकोमा यो वर्ष ३ लाख ८४ हजार ६३७.६१ क्यू फिट साल तथा २ लाख ५२ हजार ४७०.०१ क्यू फिट अन्य जातका काठ बिक्री गरी १ लाख ४६ हजार ५०४.२५ क्यू फिट साल तथा ५५ हजार ८२०.५८ क्यू फिट अन्य जातका काठ मौज्दात रहेको देखिन्छ । यसरी मौज्दात रहेको काठको न्यूनतम मूल्य रु.१६ करोड ५ लाख ६४ हजार रहेको छ । उक्त मौज्दात रहेको काठ समयमै लिलाम बिक्री नगर्दा घामपानीको कारणले गुणस्तरमा ह्रास आई प्रयोगमा ल्याउन नसकिने र बिक्रीबाट राजस्व आम्दानी घट्न जाने हुँदा समयमै लिलाम बिक्री गर्नुपर्दछ ।

७. **वनको जग्गा लिजमा :** वन नियमावली, २०५१ को नियम २० मा राष्ट्रिय वा अन्तरार्ष्ट्रिय सरकारी वा गैरसरकारी संस्थालाई तोकिएको शर्तमा तोकिएको क्षेत्र र अवधिको लागि बोलकबोल प्रथाद्वारा वन क्षेत्र उपलब्ध गराउन सक्ने व्यवस्था छ । प्रदेश अन्तर्गत ५० संस्थालाई ४२८.०४ हेक्टर जग्गा लिजमा दिएको मध्ये ३९ संस्थाबाट रु.१३ करोड ५७ लाख ६९ हजार ५२५ रोयल्टी प्राप्त भएको बाँकी ११ बाट प्राप्त नभएकोले सम्झौता बमोजिमको रोयल्टी असुल गर्नुपर्दछ । लिजमा उपलब्ध गराएको जग्गा सम्झौता अनुसार प्रयोग भए नभएको र क्षतिपूर्ति वापत ६ लाख ८५ हजार वृक्षारोपण गरेकोमा सोको रेखदेख र संरक्षण भए नभएको सम्बन्धमा मन्त्रालयबाट अनुगमन गर्नुपर्दछ ।

८. **बिरुवा संरक्षण** : मन्त्रालय र मातहतका कार्यालयहरूले यस वर्ष विभिन्न प्राजतिका ६१ लाख ८० हजार बिरुवा उत्पादन गरी रु.९ करोड ८८ लाख ७५ हजार खर्च गरेको छ । नियमित कार्यक्रमको रूपमा प्रत्येक वर्ष बिरुवा उत्पादन गरी वितरण एवं रोपण गरिने गरेकोमा यसरी भएको कार्यको संरक्षणमा पर्याप्त ध्यान नदिएको कारण यसको प्रभावकारिता न्यून रहेको छ । रोपिएका बिरुवाहरूको संरक्षणमा बढी ध्यान दिनुपर्ने देखिन्छ ।

९. **वन पैदावार शुल्क** : वन पैदावार संकलन तथा बिक्री वितरण निर्देशिका, २०७३ अनुसार वन पैदावारको लिलाम बिक्रीबाट प्राप्त रकम मध्ये ९० प्रतिशत रकम नेपाल सरकारको राजस्व खातामा र १० प्रतिशत स्थानीय निकायलाई पठाउनुपर्ने व्यवस्था रहेको छ । स्थानीय तहलाई पठाउनुपर्ने रु.१ करोड ५४ लाख ५७ हजार डिभिजन वन कार्यालय, नवलपुरले विविध धरौटी खातामा जम्मा गरी राखेको छ । उक्त रकम सम्बन्धित स्थानीय तहमा पठाउनु पर्दछ ।

भू तथा जलाधार व्यवस्थापन कार्यालयहरू

१०. **तारजाली वितरण** : जलाधार क्षेत्रहरूको संरक्षण तथा सम्वर्द्धन गर्न बाढी, पहिरो, भूक्षय जस्ता प्राकृतिक प्रकोपहरूको जोमिखलाई कम गर्न भू तथा जलाधार व्यवस्थापन कार्यालय, पर्वतले यसवर्ष रु.२४ लाख ९९ हजारको ७ हजार वर्ग मिटर तार जाली उपभोक्ताहरूलाई वितरण गरेकोमा तारजालीको प्रयोग तथा उपयोग सम्बन्धमा कार्यालयबाट अनुगमन भएको छैन ।

११. **गुरु योजना कार्यान्वयन** : भू तथा जलाधार व्यवस्थापन कार्यालय, पर्वतले एक परामर्शदाताबाट जलजला क्षेत्रको पर्यटन गुरुयोजना र जलजला तालको विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन गराई रु.१९ लाख ६६ हजार भुक्तानी गरेको छ । प्राप्त प्रतिवेदन अनुसार निर्माण कार्यका लागि रु.६६ करोड १० लाख ८३ हजार लागत लाग्ने उल्लेख भएकोमा उक्त कार्यको थालनी भएको छैन।

घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालयहरू

१२. **दर्ता र नवीकरण** : प्रदेश अन्तर्गतका ११ घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालयमा उद्योग र वाणिज्य दर्ता क्रमशः ६ हजार २०७ र ८ हजार १३१ रहेकोमा क्रमशः ३ हजार १७९ र ४ हजार ६७४ ले नवीकरण गराएका छन् । दर्ता गरी नवीकरण नगराउने उद्योग एवं वाणिज्य संस्थाको अनुगमन गरी नवीकरण गराउनेतर्फ ध्यान दिनुपर्दछ । दर्ता भएका उद्योगमा ७ हजार ४९५ रोजगारी सिर्जना भएको उल्लेख छ । यसरी दर्ता भएका उद्योग र वाणिज्यले दर्ता गर्दाका बखत उल्लेख गरेका कार्यहरू गरे नगरेको अनुगमन गर्नुपर्दछ ।

कार्यमूलक लेखापरीक्षण

घरबास (होमस्टे) विस्तार र सुदृढीकरण आयोजना

होमस्टेको प्रवर्द्धन मार्फत पर्यटन क्षेत्रबाट प्राप्त हुने प्रतिफल ग्रामीण समुदायसम्म पुऱ्याउने, ग्रामीण क्षेत्रका जनतालाई पर्यटन व्यवसायमा सहभागी गराई जीवनस्तर सुधार गर्ने एवं ग्रामीण क्षेत्रमा स्वरोजगारका अवसर

सिर्जना गर्दै तथा आम्दानी वृद्धिमा सहयोग पुऱ्याउँदै ग्रामीण क्षेत्रमा रहेका सम्भाव्य गाउँबस्तीलाई आर्थिक केन्द्रको रूपमा विकास गर्न प्रदेश सरकारले होमस्टे विस्तार र सुदृढीकरण आयोजनालाई प्रदेश गौरवको आयोजना घोषणा गरी होमस्टेमा पर्यटन पूर्वाधार विकास गर्न पूँजीगत अनुदान प्रदान गर्दै आएको छ ।होमस्टे अनुदान वितरण र उपयोग तोकिएको प्रयोजनमा दक्षतापूर्ण तवरले भए नभएको परीक्षण गरी सुझाव सहितको प्रतिवेदन गर्नु लेखापरीक्षणको उद्देश्य रहेको छ ।

१३. **प्रदेश गौरवको आयोजना** : प्रदेशमा कार्यान्वयन गर्ने गौरवका आयोजना पहिचान र छनौट गर्ने गरी मापदण्ड बनाई सोहि आधारमा उपयुक्त आयोजनाहरूलाई प्रदेश गौरवको आयोजनाको रूपमा पहिचान गर्नुपर्नेमा मापदण्ड लागू गर्न बाँकी रहेकोले आयोजना छनौटको आधार स्पष्ट छैन । आयोजनाको लाभ लागत विश्लेषण, कार्यक्रमको लागत, कार्यान्वयन गर्न अवधि लगायतका कुराहरू निश्चित नगरी सञ्चालन भएको छ । प्रदेश गौरवका आयोजना छनौट सम्बन्धी मापदण्ड निर्धारण गरी गरी सोही आधारमा आयोजना छनौट एवं कार्यान्वयन गर्नु पर्दछ ।

१४. **होमस्टे प्रवर्द्धन** : मन्त्रालयले होमस्टे प्रवर्द्धनको लागि २०७५।७६ मा रु.२८ करोड ८७ लाख ४२ हजार अनुदान प्रदान भएको एवं २०७६।७७ मा सो प्रयोजनको लागि रु.२५ करोड बजेट व्यवस्था भई प्रस्ताव आह्वान गरेकोमा कोभिड १९ को कारण कार्यक्रम सञ्चालन भएको छैन । यो वर्ष भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालयले होमस्टेमा अर्गानिक खेती गरी खानपीनको बन्दोबस्त गर्न कृषि कार्यका लागि स्याङजा तनहुँ लगायत ७ जिल्लाका २५ होमस्टेलाई रु.१ करोड ३५ लाख २ हजार अनुदान प्रदान गरेको छ ।

यसैगरी मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयले होमस्टे पर्यटनलाई सहयोग पुग्ने गरी प्रदेश सरकारका १६१ कर्मचारीहरूलाई पर्यटन विदा प्रदान गरी एक महिनाको तलवले हुने रु.५९ लाख ३७ हजार खर्च गरेको छ । यसरी होमस्टे प्रबर्द्धन सम्बन्धी कार्य प्रदेशका तीन मन्त्रालयहरूबाट सञ्चालन भई रहेको देखिन्छ । समन्वय र एकरूपताको लागि होमस्टे प्रबर्द्धन सम्बन्धी कार्यक्रम एकै निकायबाट सञ्चालन गर्नुपर्दछ ।

१५. **होमस्टे दर्ता र नवीकरण** : प्रदेश सरकारले जारी गरेको होमस्टे कार्यविधि २०७५ को बूँदा नं.४ र १३ अनुसार होमस्टेको दर्ता र नवीकरण स्थानीय तहमा हुने व्यवस्था रहेको छ । होमस्टेहरू पर्यटन प्रबर्द्धनसँग सम्बन्धित व्यवसायीक संस्था हुन वा सामाजिक संस्था हुन स्पष्ट छैन । स्थानीय तहमा दर्ता हुने तर व्यवसायको रूपमा सञ्चालन नगर्ने हो भने २०७५।७६ मा प्रदेशभित्रका ११ जिल्लाका २७४ होमस्टेलाई प्रदान गरेको रु.२८ करोड ८७ लाख ४२ हजार अनुदानबाट अपेक्षित नतिजा प्राप्त हुने अवस्था रहँदैन। मन्त्रालयसँग प्रदेशभित्र दर्ता र नवीकरण भएका निजी तथा सामुदायिक होमस्टेको अभिलेख रहेको छैन । प्रदेशभित्र दर्ता र नवीकरण भएको होमस्टे सम्बन्धी जानकारी नराखी होमस्टेको सुधारको लागि गौरवको कार्यक्रम सञ्चालन गरेको अवस्था छ । साथै अपेक्षा गरे अनुरूपको उपलब्धि हासील गर्नको लागि व्यवसायिक ढंगले संञ्चालन हुने व्यवस्था मिलाउनु पर्दछ ।

१६. **मापदण्डको पालना** : गण्डकी प्रदेश होमस्टे सञ्चालन कार्यविधि, २०७५ मा होमस्टे दर्ताका लागि पुरा गर्नुपर्ने न्यूनतम र दर्ता पश्चात पुरा गर्नुपर्ने अन्य मापदण्डहरू उल्लेख छन् । अनुदान प्राप्त गर्ने २७४

मध्ये बाग्लुङ, पर्वत, स्याङ्जा, गोरखा लगायत ६ जिल्ला स्थित ४० होमस्टेको स्थलगत निरीक्षण गर्दा पाहुनाको लागि हरेक घरमा कम्तीमा एक कोठा र दुई बेड हुनुपर्ने र बढीमा चार कोठा र आठ बेड मात्र राख्न पाइने, शौचालयको अनिवार्य व्यवस्था भएको हुनुपर्ने, स्नानगृहको अनिवार्य व्यवस्था भएको हुनुपर्ने लगायतका होमस्टे दर्ताका लागि पुरा गर्नुपर्ने न्यूनतम ६ मापदण्डहरूको पालना अवस्था औसत ६७.५ प्रतिशत र सुरक्षा निकायसँग समन्वय गरी पर्यटक सुरक्षाको व्यवस्था मिलाउनु पर्ने, पर्यटकको स्वास्थ्य स्थितिको पूर्व जानकारी लिई सोही बमोजिमको खानपानको व्यवस्था गर्नुपर्ने, सामुदायिक होमस्टेको लागि कम्तिमा एक सामुदायिक भवन वा हलको व्यवस्था हुनुपर्ने लगायत होमस्टे दर्ता पश्चात पुरा गर्नुपर्ने विभिन्न ७ मापदण्डहरूको पालना अवस्था औसतमा ७० प्रतिशत रहेको छ । यस आधारमा करिब एक तिहाई होमस्टेहरू तोकिएको मापदण्ड पुरा नगरी सञ्चालनमा रहेको पाइयो ।

यसरी कार्यविधि बमोजिम होमस्टे दर्ता अघि र पश्चात पालना गर्नुपर्ने न्यूनतम मापदण्डहरू पूर्णरूपमा पालना नभएको एवं सो कार्यको लागि समेत अनुदान प्रदान गरेको कारण होमस्टेहरू न्यूनतम मापदण्ड समेत पुरा नगरी दर्ता भएका र यसरी मापदण्ड पुरा नभई दर्ता भएका होमस्टेहरू अनुदानको लागि छनौट भएको देखिन्छ । तोकिएका मापदण्ड पुरा नभएका होमस्टेबाट गुणस्तरीय सेवा प्रदान गर्न नसक्ने हुँदा मापदण्ड पालनामा पर्याप्त ध्यान दिई मापदण्ड पुरा भएकाहरूलाई मात्र अनुदान प्रदान गर्नुपर्दछ ।

१७. **होमस्टे सञ्चालन र व्यवस्थापन** : गण्डकी प्रदेश होमस्टे सञ्चालन कार्यविधि, २०७५ मा होमस्टे सञ्चालन र ब्यवस्थापनको लागि विभिन्न कार्य गर्नुपर्ने उल्लेख छ । अनुदान प्राप्त गर्ने २७४ मध्ये बाग्लुङ, पर्वत, स्याङ्जा, गोरखा लगायत ६ जिल्लास्थित ४० होमस्टेको स्थलगत निरीक्षण गर्दा होमस्टे व्यवस्थापन र सञ्चालन सम्बन्धमा गर्नुपर्ने पर्यटकीय क्रियाकलापहरू र पर्यटक र संचालकहरूले पालना गर्नुपर्ने आचारसंहिताको बारेमा जानकारी गराउने, पाहुनाको दर्ता र रेकर्डको व्यवस्था गर्ने, आय-व्ययको स्रेस्ता व्यवस्थित र दुरुस्त राख्ने लगायतका विभिन्न ९ कार्यहरूको सम्पादन स्थिति औसतमा ६२.५ प्रतिशत रहेको छ । यसरी कार्यविधिले गरेको व्यवस्था नियमित रूपमा पालना भएको सुनिश्चित नभई अनुदान उपलब्ध गराउने एवं अनुदान प्राप्ति पश्चात् पनि कार्यविधिको पालनामा पर्याप्त ध्यान नदिने स्थितिले होमस्टेको दिगो सञ्चालन र व्यवसायीकरणमा असर पर्ने देखिएकोले कार्यविधिमा तोकिएबमोजिम होमस्टेको व्यवस्थापन र सञ्चालनमा समितिहरू क्रियाशील रहनु पर्दछ।

१८. **होमस्टे छनौट** : होमस्टेमा पर्यटन विकास तथा पूर्वाधार व्यवस्थापन गर्न पूँजीगत अनुदान दिने सम्बन्धी कार्यविधि, २०७५ को बुँदा नं. ६ सम्म प्रत्येक स्थानीय तहमा कम्तिमा एउटा परियोजना पर्नेगरी आयोजना छनौट गर्ने उल्लेख छ । प्रस्ताव आह्वानको सूचना अनुसार विभिन्न स्थानीय तहमा दर्ता भएका ३१६ होमस्टेले प्रस्ताव पेस गरेकोमा ६४ स्थानीय तहका २७४ प्रस्ताव छनौट भएको छ । यसरी भएको छनौट विश्लेषण गर्दा कास्की र पर्वत जिल्लाका सबै स्थानीय तहमा दर्ता भएका होमस्टे छनौट भएकोमा अन्य जिल्लाका सबै स्थानीय तहमा दर्ता भएका होमस्टे छनौट भएका छैनन् । स्थलगत निरीक्षण र सम्भाव्यताको आधारमा होमस्टे छनौट गर्ने व्यवस्था नगरेको अवस्थामा छनौट नभएका सबै होमस्टे पहुँच लगायतका आधारमा सम्भाव्य रहे नरहेको विश्लेषण गरेको छैन । साथै केही स्थानीय तह भित्रका धेरै होमस्टे छनौट गर्दा क्षेत्रगत विविधतालाई ध्यान दिएको पाइएन । उदाहरणको लागि स्याङजाका ४४ होमस्टेले अनुदान पाएको मध्ये गल्याङ नगरपालिका भित्रका १७ होमस्टे छनौट गरेको

छ । एक स्थानीय तहभित्र यति होमस्टे दिगो रूपमा सञ्चालन हुन सक्ने नसक्ने विश्लेषण नगरी छनौट गरेको छ । होमस्टे छनौट गर्दा क्षेत्रगत विविधता र सम्भाब्यतालाई समेत ध्यान दिनुपर्दछ ।

१९. प्रस्ताव मूल्याङ्कन आधार : होमस्टेमा पर्यटन विकास तथा पूर्वाधार व्यवस्थापन गर्न पुँजीगत अनुदान दिने कार्यविधि, २०७५ अनुसार अनुदानको लागि प्राप्त प्रस्ताव, लागत सहभागिता, कार्य अनुभव, व्यवस्थापन क्षमता, समावेशिता र वातावरणमैत्री समेत पाँच आधारबाट अधिकत्तममा ९० अङ्कमा न्यूनतम ५० अङ्क प्राप्त भए छनौट हुने उल्लेख छ । पर्यटनको सेवा सुविधा विस्तारको लागि अनुदान प्रदान गर्ने कार्यक्रमको प्रस्ताव छनौट गर्दा पर्यटक आमगनलाई मूल्याङ्कनको आधारमा समावेश गरेको देखिएन । फलस्वरूप पर्यटक आगमनको तुलनात्मक रूपमा अत्यन्त न्यून भएका होमस्टेहरूमा बढी अनुदान प्रदान भएको छ । उदाहरणको लागि होमस्टे सञ्चालन भएका प्रतिघर वर्ष भरीमा २, ५ र ७ जना मात्र पर्यटक आएका पर्वत, गोरखा र बागलुङमा पर्यटक संख्याको आधारमा सबैभन्दा बढी अनुदान प्रदान भएको छ । पाहुना संख्या नगण्य भएका होमस्टेहरूमा अनुदानबाट भएका कार्यक्रमहरू निजी प्रयोगमा मात्र आउने देखिएकोले अनुदान प्रदान गर्ने प्रस्ताव मूल्याङ्कन गर्ने आधारमा पर्यटनको आवागमनलाई समेत समावेश गरी उच्चतम भार दिनुपर्दछ ।

२०. अनुदान वितरण र उपयोग : होमस्टेमा पर्यटन विकास तथा पूर्वाधार व्यवस्थापन गर्न पुँजीगत अनुदान दिने सम्बन्धी कार्यविधि, २०७५ बमोजिम पर्यटन पूर्वाधार निर्माणको लागि २०७५।७६ मा २७४ होमस्टेलाई रु.२८ करोड ८७ लाख ४२ हजार अनुदान प्रदान गरेको छ । अनुदान प्राप्त विभिन्न ४० होमस्टेको स्थलगत निरीक्षण गरेकोमा अनुदानबाट निर्माण भएका पूर्वाधारको अवस्था निम्नानुसार देखिएको छः

मारुनी सामुदायिक होमस्टे जैमिनी नपा-३, बागलुङ

२०.१. मारुनी सामुदायिक होमस्टे, जैमिनी नगरपालिका ३, बाग्लुङ्गलाई सामुदायिक भवन निर्माणको लागि प्रदेश सरकारबाट रु.१० लाख अनुदान प्राप्त भएकोमा स्थानीय तहबाट रु.१ लाख ५० हजार र होमस्टे संचालकबाट रु.१४ लाख लागत सहभागिता समेत रु.२५ लाख ५० हजार खर्च भएको छ। यसरी प्राप्त अनुदानभन्दा निकै बढी खर्च हुँदाको अवस्थामा समेत सामुदायिक भवनको पहिलो तला ढलान र दोस्रो तलाको पिलर उठाउने कार्य मात्र भई अनुदान प्रदान गरेको २ वर्षसम्म पनि अधुरो अवस्थामा रहेको छ।

२०.२. पिप्रहर सामुदायिक होमस्टे, देवचुली-१७, नवलपुरको सामुदायिक भवन निर्माण कार्यको लागी रु.१० लाख अनुदान प्रदान भएको र सोबाट साविकको सामुदायिक भवनमा तला थप गरेकोमा तला थप कार्य अनुदान प्रदान गरेको २ वर्षसम्म पनि निर्माणाधीन अवस्थामा रहेको छ ।

भमरकोट सामुदायिक होमस्टे, मोदी गाउँपालिका, पर्वत

२०.३. भमरकोट सामुदायिक होमस्टे, मोदी गाउँपालिका, पर्वतले रु.१२ लाख अनुदान र होमस्टे संचालकको रु.२ लाख लागत सहभागिता समेत रु.१२ लाखबाट सामुदायिक भवन, सौचालय र भ्यू टावर निर्माण कार्य गरेको छ । उल्लिखित कार्य मध्ये भ्यू टावरको निर्माण उपयुक्त स्थानमा नभएकोले दृश्यावलोकन हुन सक्ने देखिएन । निर्माण भएको उक्त टावर प्रयोगमा पनि आएको पाइएन जसले गर्दा अनुदान रकमको उपादेयता रहेन ।

२०.४. जयगाँउ सामुदायिक होमस्टे, मोदी गाउँपालिका-६, पर्वतले रु.१० लाख अनुदान र होमस्टे संचालकको रु.२ लाख लागत सहभागिता समेत रु.१२ लाखबाट सामुदायिक होमस्टे निर्माण, ईन्टरनेट जडान, पानी टंकी निर्माण सम्बन्धी कार्य गरेकोमा पानीको स्रोत अभावमा निर्माण गरेको पानी टंकी प्रयोगमा आएको छैन । यसरी पानीको श्रोत उपलब्धताको व्यवस्था नगरी टयाँकी मात्र बनाएको उपलब्धिमूलक देखिएन।

जयगाँउ सामुदायिक होमस्टे मोदी गाउँपालिका-६,पर्वत

कार्यक्रम अनुसार अनुदान प्रदान गर्दा उपलब्ध रकमबाट गर्ने निर्माण कार्य सम्पन्न हुने कुराको सुनिश्चितता नभई अनुदान प्रदान गरेको कारण कतिपय निर्मित संरचना पुरा नभई अधुरो रहेको, निर्मित संरचनाहरू उपयुक्त स्थानमा नरहेको एवं प्रयोगमा नआएको अवस्था देखिएको छ । यसैगरी कतिपय सामुदायिक भवन लगायतका संरचनाहरू निजी जग्गामा निर्माण भएको लगायतका व्यहोराहरू देखिएका छन् । यस प्रकारको स्थिति देखिएबाट अनुदानको प्रभावकारी उपयोग हुन नसकेको देखिन्छ । तसर्थ अनुदान प्रदान गर्दा निर्माण कार्य सम्पन्न हुने एवं प्रयोगमा आउने कार्यमा प्रदान गर्नेगरी कार्यविधिमा सुधार गर्नुपर्दछ ।

२१. निर्माण तथा अन्य कार्य : होमस्टेमा पर्यटन विकास तथा पूर्वाधार व्यवस्थापन गर्न पूँजीगत अनुदान दिने सम्बन्धी कार्यविधि, २०७५ अनुसार पर्यटक सूचना केन्द्र, सामुदायिक भवन, बहुउद्देश्यीय भवन, सार्वजनिक सभागृह, प्रदर्शनी स्थल, हस्तकला केन्द्र, कोसेली घर, सौगात गृह, सांस्कृतिक संग्रहालय, सार्वजनिक पुस्तकालय, इन्टरनेट, टेलिफोन, विद्युत सुविधा, लागायतका पूर्वाधार निर्माणका लागि अनुदान उपलब्ध गराउने उल्लेख छ । आर्थिक वर्ष २०७५।७६ मा प्रदान गरेको अनुदानबाट भएका निर्माण तथा कार्यको अवस्था निम्नानुसार छन् :

२१.१. विभिन्न पूर्वाधारका क्षेत्रमध्ये सबैभन्दा बढी १४० सामुदायिक भवन निर्माणको लागि रु.७ करोड २५ लाख ४५ हजार र रकमगतरूपमा सबैभन्दा बढी पदमार्ग निर्माणको लागि रु.८ करोड ३६ लाख २५ हजार अनुदान प्रदान भएको छ । यसैगरी अन्य शीर्षकमा खर्च भएको रु.११ करोड ४४ लाख ६४ हजार होमस्टे सञ्चालनको लागि आवश्यक कुर्सि टेवल लगायतका फर्निचर, बेड बिस्तरा लगायत फर्निसिङ्गका सामग्री, साँस्कृतिक पोशाक खरिद, इन्टरनेट, सोलार र विद्युत जडान, होमस्टेका कोठा निर्माण एवं मर्मत, शौचालय र स्नानगृह निर्माण, आँगनमा ढुंगा छाप्ने लगाएको कार्यको लागि अनुदान प्रदान गरेको छ । जसअनुसार सामुदायिक भवन, स्वागत द्वार, सांस्कृतिक संग्रहालय र पदमार्ग लगायतका निर्माण कार्यमा ६० प्रतिशत र बाँकी ४० प्रतिशत अन्य कार्यमा खर्च भएको छ । निर्माण

बाहेक अन्य क्षेत्रमा प्रदान गरेको अनुदानबाट सामुदायिक रूपमा लाभ नपुगी होमस्टे सञ्चालन गर्ने व्यक्तिलाई व्यक्तिगत रूपमा लाभ पुग्ने अवस्था रहेको छ । होमस्टे संचालन गर्दा पुरा गर्नुपर्ने मापदण्ड भित्रका कार्य गर्न २०७५।७६ को अनुदानमध्ये ४० प्रतिशत रकम प्रदान भएको छ । होमस्टे दर्ता गर्दा पुरा गर्नुपर्ने कार्यको लागि समेत अनुदान प्रदान गरेको र यस्तो अनुदानबाट सामुदायिक संरचनाभन्दा पनि व्यक्तिको घरमा निर्माण सुधार भएको अवस्था देखिएको छ । यसरी प्रदान हुने अनुदान सार्वजनिक पूर्वाधार निमार्णमा मात्र खर्च गर्न पाउने व्यवस्था गर्नुपर्दछ ।

२१.२. सामुदायिक भवनको लागि १४० होमस्टेहरूलाई प्राप्त रु.७ करोड २५ लाख ४५ हजार अनुदानबाट सामुदायिक लगायतका भवन निर्माण गरेका छन् । यसरी भवन निर्माणको लागि आवश्यक जग्गा समुदायको नाममा हुनुपर्ने गरी कार्यविधिमा व्यवस्था नभएको कारण व्यक्तिको जग्गामा समेत भवन निर्माणको लागि अनुदान प्रदान गरेको छ । उदाहरणको लागि स्थलगत निरीक्षणको क्रममा बेतनी सामुदायिक होमस्टे शहिद लखन गाउँपालिका गोरखाले अनुदान प्राप्त रु.१० लाखमा निर्माण गरेको सामुदायिक भवनको जग्गा समुदायको नाममा नभई व्यक्तिको नाममा रहेको छ । यसैगरी लम्जुङको राई नासकोट सामुदायिक होमस्टेले रु.१५ लाख अनुदानमा निर्माण गरेको सामुदायिक भवन, बाग्लुङको मारुनी सामुदायिक होमस्टे जैमिनी र बेलढुङ्गा सामुदायिक होमस्ट काठेखोलाले प्राप्त दश दश लाख अनुदानबाट निर्माण गरेको सामुदायिक भवन समेत निजी जग्गामा निर्माण भएका छन् । यसरी व्यक्तिको नाममा रहेको जग्गामा सरकारी कोषबाट सामुदायिक प्रयोजनको लागि भवन निर्माण गर्न अनुदान प्रदान गरेको उपयुक्त देखिएन । यसबाट भवनको भोगचलनमा समस्या आउन सक्ने अवस्था समेत रहेकोले यस प्रकार भवन निर्माणको लागि अनुदान प्रदान गर्न आवश्यक जग्गा समुदायको नाममा हुनुपर्ने व्यवस्था गर्नुपर्दछ ।

२१.३. पदमार्ग अन्तर्गत प्राप्त अनुदान रकमबाट होमस्टे सञ्चालन भएका घरहरूमा जान ढलान गरी सिँढी निर्माण एवं होमस्टे सञ्चालन भएको गाउँको बाटो ढलान गरेका छन् । होमस्टेको मौलिकता कायम राख्न होमस्टे सञ्चालन भएका एक घरबाट अर्को घरमा जाने सिँढी निर्माण गर्दा ढुंगा लगायतका स्थानीय सामग्री प्रयोगमा ध्यान नदिई ढलान गरेको देखिन्छ ।

सम्झौता बमोजिमको लागत सहभागिता समेत जुटाई तोकिएको कार्य सम्पन्न गर्न नसकेको एवं बढी लागत पर्ने आयोजना भएको कारण प्राप्त अनुदान रकम अपर्याप्त भएको कारण अधुरो रहेको देखिन्छ। अनुदानबाट संचालित कार्य अधुरो रहेबाट संरचनाको उपयोग नहुने तथा अनुदानको प्रभावकारिता न्यून हुने देखिएकोले सम्झौता बमोजिमको कार्य सम्पन्न गर्नु पर्दछ ।

२२. **होमस्टे पाहुना संख्या** : प्रदेश होमस्टे सञ्चालन कार्यविधि, २०७५ मा समितिले होमस्टेमा आएका पाहुनाको दर्ता र रेकर्डको अवस्था समेत अनुगमन गर्ने उल्लेख छ । अनुदान प्राप्त गर्ने २७४ होमस्टेमा २०७५।७६ मा ८ हजार १५२ पाहुना आएको मध्ये ५ हजार ९१० विदेशी पाहुना रहेका छन् । होमस्टे संख्या र होमस्टे सञ्चालन गर्ने घर संख्याको आधारमा सो वर्ष औसतमा ३११ र ३३ पाहुना आएको देखिन्छ । जिल्लागत रूपमा विश्लेषण गर्दा उक्त वर्ष कास्कीमा सबैभन्दा बढी प्रति होमस्टे ७८९ र होमस्टे सञ्चालन गर्ने प्रति घर ८४ र सबैभन्दा कम पर्वतमा प्रति होमस्टे १६ र होमस्टे सञ्चालन गर्ने प्रति घर २ मात्र आएको देखिन्छ । गोरखा, बागलुङ र मनाङमा वर्ष भरीमा प्रति घर क्रमशः ५, ७ र ९ जना मात्र पाहुना आएका छन् । पाहुना संख्या र वितरित अनुदान तुलना गर्दा सो वर्ष प्रति पाहुना औसतमा रु.३ हजार ३९१ अनुदान प्रदान भएकोमा सबैभन्दा बढी पर्वतमा प्रति पाहुना रु.६२ हजार

१२१ र सबैभन्दा कम नवलपुरमा प्रति पाहुना रु.७०२ अनुदान प्रदान भएको छ । पाहुना र अनुदान संख्या तुलना गर्दा कम पाहुना आउने पर्वत, गोरखा, बागलुङ लगायतका जिल्लाले बढी अनुदान प्राप्त गरेका छन्।

२३. **लागत सहभागिता :** होमस्टेमा पर्यटन विकास तथा पूर्वाधार व्यवस्थापन गर्न पुँजिगत अनुदान दिने सम्बन्धी कार्यविधि, २०७५ को परियोजना कार्यान्वयन सम्बन्धी सम्झौतामा होमस्टेमा पूर्वाधार विकास सम्बन्धी अनुदान प्राप्त गर्नका लागि होमस्टे व्यवस्थापन समितिले प्रस्ताव गरेको पर्यटन पूर्वाधारको लागतको कम्तिमा १० प्रतिशत बजेट सम्बन्धित स्थानीय तहले छुट्याएको वा व्यवस्था गरेको सिफरिस पत्र समावेश गर्नुपर्ने उल्लेख छ । परियोजना सम्बन्धी सम्झौता गर्दा स्थानीय तहको सिफारिश पत्र लिएको भएतापनि मन्त्रालयबाट प्राप्त विवरण अनुसार अनुदान प्राप्त गर्ने २७४ होमस्टे मध्ये ११२ मा मात्र स्थानीय तहले रु.१ करोड ५८ लाख ८८ हजार लागत सहभागिता गरेका छन् । अनुदान प्राप्त गर्ने विभिन्न १६२ होमस्टेमा स्थानीय तहको लागत सहभागिता रहेको छैन । स्थानीय तहबाट लागत सहभागिता भएका होमस्टेहरूले प्रदेश र स्थानीय तह दुवैबाट अनुदान प्राप्त गरेको स्थिति छ । स्थानीय तहको प्रतिवद्धता अनुसारको लागत सहभागिताको अभावमा होमस्टे परियोजनाहरूमा प्रस्ताव बमोजिम कार्य सम्पन्न गर्न रकमको कमी हुने अवस्था समेत देखिएको छ । प्रदेश सरकारले प्रदेश गौरवको आयोजनाको रूपमा कार्यान्वयन गरेको भएतापनि स्थानीय तहको प्राथमिकता अन्य क्षेत्रमा हुनसक्ने हुनाले प्रदेशले बनाएको कार्यविधि बमोजिम लागत सहभागिता गराउन बाध्य हुने अवस्था समेत नदेखिएकोले कार्यविधिको उक्त व्यवस्था पुनरावलोकन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

२४. **जनशक्ति व्यवस्थापन :** पूर्वाधार निर्माण कार्यको लागत अनुमान, कामको मूल्याङ्कन र नापजाँच कार्यसम्पन्न प्रतिवेदन गुणस्तर सुनिश्चितता लगायतका कार्यको लागि सम्बन्धित क्षेत्रका प्राविधिक जनशक्तिको आवश्यकता पर्दछ । होमस्टेमा पर्यटन पूर्वाधार विकास गर्न पुँजीगत अनुदान उपलब्ध गराएको रकमबाट सामुदायिक भवन, सांस्कृतिक संग्रहालय, प्रवेशद्वार, पदमार्ग लगायतका पूर्वाधारका कामहरू भएका छन् । कार्यक्रम बमोजिम अनुदान प्रदान गर्ने र प्राप्त अनुदानबाट सम्झौताबमोजिमको कार्य भए नभएको हेर्ने जिम्मेवारी डिभिजन वन कार्यालयबाट हुने गरेकोमा ती कार्यालयहरूमा निर्माण कार्यसँग सम्बन्धित जनशक्ति रहेका छैनन् । जनशक्तिको अभावमा कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्न कठिनाई भएको एवं अन्य निकायका प्राविधिक कर्मचारीहरूको सहयोग लिई कार्यसम्पन्न गर्नुपरेको अवस्था छ । यसरी निर्माण कार्यसँग सम्बन्धित जनशक्ति नभएको कार्यालयबाट कार्यक्रम कार्यान्वयन गराउँदा सम्बन्धित कार्यालयहरूलाई कार्यसम्पादनमा कठिनाई परेको देखिएकोले आवश्यक प्राविधिक जनशक्तिको व्यवस्थापन गरी कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ ।

२५. **सुपरिवेक्षण अनुगमन तथा मूल्यांकन :** होमस्टेमा पर्यटन विकास तथा पूर्वाधार व्यवस्थापन गर्न पुँजीगत अनुदान दिने सम्बन्धी कार्यविधि २०७५ मा परियोजनाको सुपरिवेक्षण अनुगमन तथा मूल्यांकन मन्त्रालयको जिल्ला स्थित निकायका प्रमुख वा मन्त्रालयले तोकेको अधिकारी वा मन्त्रालयले बनाएको कार्यदल सम्बन्धित स्थानीय तहको प्रतिनिधि र होमस्टे महासंघ गण्डकी प्रदेशको प्रतिनिधिबाट हुने र सोको प्रतिवेदन मन्त्रालयमा पेस गर्नुपर्ने उल्लेख छ । मन्त्रालय तथा कार्यान्वयन गर्ने निकायबाट कार्यविधि अनुसार सुपरीवेक्षण, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन भएको छैन । कुनैपनि आयोजना कार्यान्वयनमा देखिएका समस्याको समयमै पहिचान गरी सुधारका उपाय अवलम्वन गर्न सुपरिवेक्षण अनुगमन तथा

मूल्यांकनको आवश्यकता हुनेमा सोको अभावमा अनुदान कार्यक्रम कार्यान्वयन सम्बन्धमा रहेका कमी कमजोरी एवं समस्याको समयमै जानकारी प्राप्त गरी सुधार गर्नसक्ने अवस्था रहेको देखिएन ।साथै प्रदान गरिएको अनुदान तोकिएको प्रयोजनमा नै उपयोग भएको आश्वस्तता हुने अवस्था छैन । यस स्थितिले प्रदेश गौरव घोषणा गरी सञ्चालन गरेको कार्यक्रमको सफलतामा नै असर पर्ने देखिएकोले नियमित रूपमा सुपरिवेक्षण अनुगमन तथा मूल्यांकन गरी प्रतिवेदन लिने व्यवस्था गर्नुपर्दछ ।

होमस्टेहरू व्यवसायीक रूपमा दर्ता भई आय आर्जन गर्ने र मुनाफा कमाउने प्रकृतिका समेत भएको, स्थानीय रूपमा आय आर्जन गर्ने अवस्थामा स्थानीय तहबाट साझेदारीमा कार्यक्रम सञ्चालन भई स्थानीय तहको आयस्रोत वृद्धि हुने अवस्थालाई समेत मध्यनजर गरी अनुदान दिनुपर्नेमा लक्षित प्रतिफल निश्चित वर्गमा मात्र पुग्ने, मन्त्रालय र कार्यालय एवं स्थानीय तहबाट अनुदान उपलब्ध गराउँदा दोहोरो समेत पर्ने अवस्था रहेकोले निश्चित वर्गलाई मात्र फाइदा हुनेगरी अनुदान उपलब्ध गराउने नीतिमा पुनरावलोकन गर्नुपर्दछ । साथै होमस्टेको संख्या र गुणस्तर, पाहुनाको स्वास्थ्य सुरक्षा र सहज पहुँच, होमस्टेको अन्य क्षेत्रसँगको अन्तर सम्बन्ध एवं महामारी तथा आपतकालीन अवस्थामा होमस्टेको सञ्चालनको व्यवस्था गर्दै होमस्टेलाई व्यवसायीक रूपमा सञ्चालन गर्नुपर्दछ ।

- **बेरुजु स्थिति** : मन्त्रालय तथा मातहतका समेत १४ निकायमा रु.२ करोड ४६ लाख ६५ हजार बेरुजु देखिएकोमा प्रारम्भिक प्रतिवेदन उपलब्ध गराएपछि ३ निकायले रु.११ लाख १८ हजार फर्स्यौट गरेकोले रु.२ करोड ३५ लाख ४७ हजार बेरुजु देखिएको छ । यससम्बन्धी विवरण **अनुसूची-१०** मा रहेको छ ।

भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय

प्रदेश सरकार (कार्यविभाजन) नियमावली, २०७४ बमोजिम मन्त्रालयको कार्य क्षेत्रमा प्रदेशभित्रको भूमि प्रशासन र जग्गा नापजाँच, कृषि उत्पादन, पशु विकास तथा खाद्य पोषण सम्बन्धी प्रादेशिक नीति, कानुन, मापदण्ड र योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र नियमन गर्ने लगायतका कार्य रहेका छन्।

यो वर्ष मन्त्रालय र मातहत समेत २६ कार्यालयको विनियोजन रु.१ अर्ब ६१ करोड ९९ लाख ४३ हजार, राजस्व रु.३७ लाख ६६ हजार, धरौटी रु.३ करोड ८ लाख २९ हजार र अन्य कारोवार रु.४ लाख ९१ हजार समेत रु.१ अर्ब ६५ करोड ५० लाख २९ हजारको लेखापरीक्षण सम्पन्न भएको छ । लेखापरीक्षणबाट देखिएका व्यहोरा निम्नानुसार छन्ः

१. **कार्य जिम्मेवारी :** प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७४ अनुसार मन्त्रालयको कार्य जिम्मेवारी मध्ये कृषिउपजको न्यूनतम समर्थन मूल्य तय गरी कार्यान्वयन, चरन तथा खर्क सम्बन्धी प्रादेशिक नीति तथा कानुन तर्जुमा, कृषिजन्य र पशुपंक्षीजन्य औषधि, विषादी र उपयोग सम्बन्धी प्रादेशिक नीति, भूमि व्यवस्थापन, भूमि प्रशासन र जग्गा नापजाँच, भूमिसुधार, भू-उपयोग तथा चक्लाबन्दी सम्बन्धी प्रादेशिक नीति तथा नियमन, निजी, सरकारी तथा सार्वजनिक जग्गाको प्रादेशिक अभिलेख, भूमिहिन सुकुम्बासी, दलित, मुक्त कमैया, हलिया, हरवा, चरवा आदि वर्गको बसोबास, जीविकोपार्जन र पुनः स्थापना सम्बन्धी प्रादेशिक नीति तथा कानुन, गरिबी निवारण सम्बन्धी प्रादेशिक नीति, कानुन तथा मापदण्डको तर्जूमा लगायतका काम हुन बाँकी देखिन्छ ।

२. **नीति कार्यान्वयन :** प्रदेश सरकारको २०७६।७७ को नीति तथा कार्यक्रममा मुख्य मुख्य उत्पादनमा तीन वर्षमा आत्मनिर्भर तथा पाँच वर्षमा खाद्यान्न उत्पादन दोव्बर वनाउने लक्ष्य राखेकोमा सोको कार्ययोजना तथा प्रगति तयार गरेको छैन । साथै वैदेशिक लगानी आकर्षित गरी उन्नत नश्लको गाई पालन गरी प्रदेशलाई दुग्ध पदार्थमा आत्मनिर्भर बनाउने, उत्पादित वस्तुको गुणस्तर नियमन गर्ने कानुन तर्जुमा, कृषि ऋण, प्रतिफलमा आधारित बीमा कार्यक्रम, अर्गानिक कृषि उपज प्रमाणिकरण प्रयोगशाला स्थापना गर्ने, सरकारी कार्यालयभित्र बगैंचा पार्क बनाउने लगायतका मुख्य कार्य भएको छैन ।

३. **बजेट वक्तव्यको कार्यान्वयन :** प्रदेश सरकारको २०७६/७७ को बजेट वक्तव्यमा कृषि, पशुपंक्षी विकास सम्बन्धी सम्भाव्यता अध्ययन, स्थानीय तहको वाउण्ड्री सर्भे, मनाङ मुस्ताङ लगायत ६ जिल्लामा कोल्ड स्टोर निर्माण, स्थानीय तहको सहकार्यमा विपन्न कृषक भूमिहिन लगायतको सुकुम्वासीको पहिचान, नापी कार्यालयको सहकार्यमा कित्तानापी नक्सामा सार्वजनिक वाटो क्रमशः अद्यावधिक गर्ने लगायत विभिन्न ११ कार्यक्रमको लागि रु.९ करोड ८३ लाख १० हजार बजेट व्यवस्था भएकोमा ती कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन भएका छैनन् ।

४. **पञ्चवर्षीय योजनाको कार्यान्वयन :** प्रदेशको प्रथम पञ्चवर्षीय योजना २०७६।७७-२०८०/८१ लागू भएको छ। योजना अनुसार प्रथम वर्षमा देहायका कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने लक्ष्य राखेकोमा प्रगति शुन्य रहेको स्थिति छ ।

क्र. सं.	पञ्चवर्षीय योजनामा उल्लेखित व्यहोरा	इकाइ	प्रथम वर्षको लक्ष्य
१.	कृषियोग्य भूमि चक्लावन्दी नीति तर्जुमा	संख्या	१
२.	कृषक वर्गीकरण र परिचयपत्र वितरण	वडा	७२
३.	सुलभ व्याजदर ऋण प्रवाह	जना	६०
४.	कृषि सहकारीले लगानीको ७० प्रतिशत कर्जा कृषि क्षेत्रमा गरे नगरेको अनुगमन गर्ने	पटक	१
५.	सिक र गर कार्यक्रम सञ्चालन गर्न निजी क्षेत्रसँग सहकार्य गरी वीउ पुँजी उपलब्ध गराउने	संख्या	५०
६.	वातावरण मैत्री कृषि वाली र प्रविधिको संभाव्यता अध्ययन	संख्या	१
७.	पशुपालन व्यवसाय प्रवर्द्धनको लागि बीमा र सहुलियत ऋण सेवा	संख्या	७२
८.	स्थानीय तहको सहकार्यमा ल्यान्डपुलीङ	हेक्टर	१५
९.	सहकारी संघसंस्था सम्बन्धीत तथ्यांक संकलन तथा व्यवस्थापन, निष्कृय सहकारी संघसंस्था पहिचान तथा खारेजी	संख्या	१००
१०.	सहकारीको अनुगमन नियमन संख्या	संख्या	२००

योजना लागू भएको शुरुवाती अवस्थामा लक्ष्य अनुसार काम हुन नसक्दा यसको असर समग्र योजनाको अवधिभर पर्ने देखिन्छ । अतः योजनाको पूर्ण कार्यान्वयन गर्न वार्षिक लक्ष्य अनुसारका क्रियाकलाप सञ्चालन गरी कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ ।

५. **कृषि क्षेत्रको समग्र परिसूचक :** प्रथम पञ्चवर्षीय योजना तथा मध्यमकालिन खर्च संरचनामा उल्लेख भएअनुसार कृषिको प्रमुख परिसूचकतर्फ २०७६/७७ को लक्ष्य र प्रगतिको अवस्था निम्नानुसार देखिएको छः-

सूचक	इकाई	लक्ष्य	प्रगति	प्रगति प्रतिशत
कृषिमा कुल लगानी	रकम	१४० करोड	१९२ करोड	१३७.१४
सिंचित क्षेत्र विस्तार	हेक्टर	१५०	७०	४६.६७
एक पालिका एक उत्पादन कार्यक्रम	संख्या	२७	३५	१२९.६३
प्रति व्यक्ति प्रति वर्ष खाद्यान्न उपलब्धता	के जी	२६०	२३६.४	९०.९२
खाद्यान्न वाली उत्पादन प्रतिवर्ष	मे टन	१२४३५९१	१०८८६६८	८७.५४

उल्लेखित तालिका अनुसार कृषिमा रु.१४० करोड लगानी गर्ने लक्ष्य राखेकोमा रु.१९२ करोड अर्थात् कुल लक्ष्यको १३७ प्रतिशत प्रगति भएको अवस्थामा प्रति व्यक्ति प्रति वर्ष खाद्यान्न उपलब्धता २६० के.जी. लक्ष्य रहेकोमा २३६ के.जी. प्रगति भएकोले लक्ष्यको तुलनामा ९१ प्रतिशत प्रगति भएको अवस्था छ । सिंचित क्षेत्र विस्तारमा १५० हेक्टर लक्ष्य रहेकोमा ७० हेक्टर अर्थात् ४७ प्रतिशत मात्र प्रगति भएको छ । कृषिमा लगानी वृद्धि हुँदै गएकोमा सिँचाइ क्षेत्र विस्तार अपेक्षित रूपमा हुन नसकेको कारण उत्पादनमा वृद्धि हुन नसकेको अवस्था छ । अतः सिँचित क्षेत्र विस्तार गरी कृषि क्षेत्रको उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गर्नुपर्दछ ।

६. **प्रदेश गौरवका आयोजना :** प्रदेशको पञ्चवर्षीय योजनाले कृषि मन्त्रालय अन्तर्गतका ३ योजनालाई प्रदेश गौरवको योजना उल्लेख गरेको छ।

(रु. लाखमा)

क्र.सं.	प्रदेश गौरवका आयोजनाहरूको नाम	कुल लागत अनुमान	यस वर्षको बजेट	यस वर्षको खर्च	यस वर्ष सम्मको खर्च
१	मुख्यमन्त्री वातावरणमैत्री नमूना कृषि गाउँ आयोजना	नखुलेको	१४९९	१२०९	१२०९
२	गण्डकी गाई फार्म तथा दुग्ध विकास आयोजना	३२००००	११००	०	०
३	स्याउमा आत्मनिर्भर हुने आयोजना	उल्लेख नभएको	४००	३२८	३२८

यस सम्बन्धमा देखिएका व्यहोरा निम्नानुसार छन्ः-

६.१. मुख्यमन्त्री वातावरणमैत्री नमूना कृषि गाउँ आयोजना अन्तर्गत प्रदेश सभाका प्रत्येक निर्बाचन क्षेत्रका कम्तिमा दुई गाउँमा जलवायु अनुकूलन नमूना कृषि प्रणाली विकास गरी कृषि क्षेत्रको उत्पादकत्व वृद्धि गर्ने उद्देश्य रहेको यस आयोजना कुल लागत र सञ्चालन अवधि खुलेको छैन ।

६.२. चीन सरकारको सहकार्यमा सार्वजनिक निजी मोडेलमा गण्डकी गाई फार्म र दुग्ध विकास संस्थाको विकास गरी प्रदेशलाई दुग्ध उत्पादनमा आत्मनर्भिर बनाउने उद्देश्य रहेको गण्डकी गाई फार्म तथा दुग्ध विकास आयोजना हालसम्म कानूनी आधार नबनेकोले खर्च नभएको अवस्था छ ।

६.३. स्याउमा आत्मनिर्भर हुने आयोजना अन्तर्गत यस वर्ष रु.३ करोड २८ लाख २२ हजारका ४१ हजार १३० स्याउ बिरुवा खरिद गरी मनाङ, मुस्ताङ र गोरखाका कृषकलाई वितरण गरेको छ । उक्त बिरुवाको रोपण तथा हालको अवस्थाको सम्बन्धमा मन्त्रालयले अनुगमन गरेको छैन ।

७. **न्यून खर्च :** स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रम कार्यान्वयन गरी लक्ष्य हासिल गर्नुपर्नेमा मन्त्रालय लगायत देहायका ५ कार्यालयहरूले स्वीकृत बजेट रु.१ अर्ब ९ करोड ७५ लाख ५४ हजार मध्ये रु.४८ करोड १४ लाख ३२ हजार (४४ प्रतिशत) मात्र खर्च गरी तोकिएको लक्ष्य हासिल हुन सकेको छैन ।

(रु. हजारमा)

कार्यालयको नाम	चालुतर्फ			पुँजीगततर्फ			कुल जम्मा		
	विनियोजित बजेट	खर्च	खर्च प्रतिशत	विनियोजित बजेट	खर्च	खर्च प्रतिशत	वार्षिक विनियोजित बजेट	कुल खर्च	खर्च प्रतिशत
भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	५६१७०२	२८६६२३	५१	९५१००	२९४६	३	६५६८०२	२८९५६९	४४
बाली संरक्षण प्रयोगशाला	२०४६७	१२९६६	६३	७३००	१३०१	१८	२७७६७	१४२६७	५१
कृषि ज्ञान केन्द्र लम्जुङ्ग	१४५७२४	३८०९७	२६	१०७१०	८५२२	८०	१५६४३४	४६६१८	३०
कृषि ज्ञान केन्द्र तनहुँ	१५६१८६	८०६१६	५२	१७२२०	१४२८५	८३	१७३४०६	९४९०२	५५
कृषि ज्ञान केन्द्र स्याग्दी	६५०२०	२४४६४	३८	४१००	३९६७	९७	६९१२०	२८४३१	४१
मत्स्य विकास केन्द्र मिर्मी	१३५२५	७१४५	५३	५००	५००	१००	१४०२५	७६४५	५५
जम्माः	९६२६२४	४४९९११	४७	१३४९३०	३१५२१	२३	१०९७५५४	४८१४३२	४४

८. **अनुदानमा एकद्वार नीति :** कृषि, पशु तथा मत्स्य विकास कार्यक्रमको अनुदान एकद्वार प्रणालीबाट सञ्चालन हुँदा पारदर्शीता हुने र दोहोरो वितरणको अवस्था रहँदैन । यस वर्ष मन्त्रालय र मातहतका

निकायबाट रु.१ अर्ब १० करोड ४६ लाख अनुदान दिएको छ । संघीय सरकार, प्रदेश मन्त्रालय, पशु तथा मत्स्य विकास निर्देशनालय, कृषि विकास निर्देशनालय, भेटेरीनरी अस्पताल तथा पशु सेवा विज्ञ केन्द्र, कृषि ज्ञान केन्द्र, प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजना तथा स्थानीय तह समेतबाट स्पष्ट नीति तथा कार्यक्रम र सीमा निर्धारण नगरी एकै प्रकृतिका अनुदान कार्यक्रम एक भन्दा बढी निकायबाट दिने गरेको र दिएको अनुदानको केन्द्रिकृत अभिलेख राख्ने नगरेबाट एकै कृषक पटक पटक लाभग्राही हुने अवस्था छ। अनुदान एक सरकारले मात्र दिने गरी एकद्वार नीति बनाउनुपर्ने देखिन्छ ।

९. **कार्यविधिको कानूनी आधार** : संघीय संसद राष्ट्रिय सभा प्रत्यायोजित व्यवस्थापन तथा सरकारी आश्वासन समिति वार्षिक प्रतिवेदन, २०७६ मा विधायिकी अधिकार संसदमा मात्र निहित हुने, संसदले बनाएको कानुनमा प्रत्यायोजित अधिकार प्रदान गर्न सकिने व्यवस्था रहेको साथै प्रत्यायोजित अधिकार अन्तर्गत बनेका दस्तावेजहरूमध्ये कुन कानुनको कुन दफाले दिएको अधिकार प्रयोग गरी प्रत्यायोजित विधायन बनाइएको हो स्पष्ट नखुलाई जारी भएका निर्देशिका वा कार्यविधि र मापदण्डले कानूनी हैसियत प्राप्त गर्न नसक्ने व्यहोरा उल्लेख छ । मन्त्रालयले अनुदान वितरणका लागि जारी गरेको कुनैपनि कार्यविधिमा प्रत्यायोजित विधायनको स्रोत खुलाएको छैन । यसरी कानूनी हैसियत प्राप्त नहुने कार्यविधिको आधारमा यो वर्ष मन्त्रालय र मातहतका निकाय समेतबाट रु.१ अर्ब १० करोड ४६ लाख अनुदान उपलब्ध गराएको छ । अनुदान वितरणलाई कानुन सम्मत बनाउनु पर्दछ ।

१०. **कार्य संचालन स्तरको कार्य** : कार्यविभाजन नियमावली अनुसार नीति तथा कार्यक्रमको निर्माण, कार्यान्वयनको अनुगमन लगायतको कार्यमा केन्द्रित रहनुपर्नेमा मुख्यमन्त्री वातावरण मैत्री नमूना कृषि गाउँ कार्यक्रम, सहकारी संस्थालाई अनुदान कार्यक्रम र चक्लाबन्दी प्रवर्द्धन कार्यक्रम मन्त्रालय आफैंले सञ्चालन गरी रु.१६ करोड ५३ लाख ५३ हजार अनुदान दिएको छ । मन्त्रालय मातहत २६ कार्यालयहरू रहेकोमा मातहतका कार्यालयबाट कार्यक्रम सञ्चालन गर्न अख्तियारी नदिई आफैंले कार्यक्रम सञ्चालन गरेको उचित देखिएन । साथै मन्त्रालयले यस वर्ष संचालित कार्यक्रमको अनुगमनमा रु.४१ लाख ३५ हजार खर्च गरेकोमा अनुगमनबाट देखिएका कमी कमजोरीमा गरिएको सुधारको अवस्था जानकारी हुने गरी अभिलेख राखेको छैन । यसमा सुधार गर्नुपर्दछ ।

११. **सहकारीको स्थिति** : प्रदेश सरकारले सहकारी दर्ता तथा नियमन गर्न सहकारी ऐन, २०७५ तथा सहकारी नियमावली, २०७६ तयार गरी लागू गरेको छ । प्रदेश अन्तर्गत ८०६ सहकारी संस्थाको कुल निक्षेप रु.२ अर्ब ५० करोड ७ लाख, लगानी रु.१ अर्ब ७९ करोड ३९ लाख र शेयर सदस्य संख्या ८९ हजार ३७० रहेको छ ।

सहकारी ऐनको दफा ४७ मा सहकारीमा राखेको वचतको व्याज र ऋणको व्याजदरको अन्तर ५ प्रतिशत भन्दा बढी हुन नहुने, सहकारी संस्थाले प्रदान गरेको ऋणमा लाग्ने व्याजलाई मुल ऋणमा पूँजीकृत गरी सोको आधारमा व्याज लगाउन नपाइने, सहकारीले अचल सम्पत्ति खरिद गर्न नपाइने, कुल ऋण लगानीको ३० प्रतिशत रकम कृषि उत्पादन तथा प्रशोधन वा उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी गर्नुपर्ने व्यवस्था भएकोमा सोको अनुगमन गरेको छैन ।

१२. **मापदण्ड विपरीत अनुदान** : सहकारी संघ/संस्थालाई अनुदान प्रदान गर्ने कार्यविधि, २०७५ को बुँदा नं. ६ मा सहकारी खेति गर्ने कृषि सहकारी संस्थालाई बिउ पुँजि अनुदान प्रदान गर्दा त्यस्ता सहकारी संस्थाले उत्पादन, प्रशोधन र बजारीकरणको कार्य गरेको हुनुपर्ने र उपरोक्त तीन कार्य नगरेको सहकारी

संस्थाहरूलाई पुँजीगत अनुदान प्रदान नगरिने उल्लेख छ । यस वर्ष ३६ समूहलाई एक सहकारी एक उत्पादन कार्यक्रम अन्तर्गत दिएको रु.१ करोड ५३ लाख ७ हजार पुँजीगत अनुदान मध्ये एक मात्र कार्य गर्ने २ सहकारी संस्थालाई रु.१३ लाख ५ हजार र दुई मात्र कार्य (उत्पादन र बिक्रि वा उत्पादन र प्रशोधन वा प्रशोधन र बिक्री) गर्ने ३४ सहकारी संस्थालाई रु.१ करोड ४० लाख २ हजार अनुदान उपलब्ध गराएको छ । कार्यविधि अनुसार तीन प्रकारको कार्य नगर्नेलाई अनुदान नदिने स्पष्ट व्यवस्था भएकोमा सोको पालना भएको छैन । अनुदान वितरण गर्दा कार्यविधिको पालना गर्नुपर्दछ । यस सम्बन्धमा देखिएका थप व्यहोराहरू निम्नानुसार छन्ः

१२.१. कार्यविधिमा अनुदान रकम खर्च गर्दा सार्वजनिक खरिद कानुनको प्रकृया पुरा गर्नु पर्ने उल्लेख छ । अनुदानग्राही ३६ सहकारी संस्था मध्ये छ संस्थाले रु.६३ लाख ८ हजारको पुँजीगत सामान सोझै खरिद गरेको बिलको आधारमा रु.३५ लाख ९१ हजार अनुदान भुक्तानी गरेको छ । अनुदान रकमबाट खरिद गर्दा प्रतिस्पर्धात्मक विधि अवलम्वन गर्नुपर्दछ ।

१२.२. कार्यविधिमा कृषिको काम गर्ने सहकारी भनी उल्लेख गरेकोमा वर्गीकरणमा नपरेको बचत तथा ऋण सहकारी सस्थालाई एक सहकारी एक उत्पादन कार्यक्रम अन्तर्गत अनुदान वितरण गरेको छ । प्रदेशले सहकारी ऐन, २०७५ को दफा ४७ मा बचत तथा ऋणको मुख्य कारोवार गर्ने गरी दर्ता भएका संस्था बाहेक अन्य विषयगत संस्थाले वचत तथा ऋणको मुख्य कारोवार गर्न नपाउने दफा १८ मा कृषि लगायतको काम गर्ने सहकारीलाई उत्पादक सहकारी संस्था र बैङ्क, बचत तथा ऋणको कारोवार गर्ने सहकारीलाई वित्तीय सहकारी संस्थाको रूपमा विषयगत आधारमा वर्गीकरण गरेको छ । यस अनुसार बचत तथा ऋण सहकारी संस्थाको मुख्य कारोवार बचत स्वीकार तथा ऋण प्रदान गर्ने हुनेमा त्यस्ता वचत तथा ऋण सहकारी संस्थालाई समेत कृषि उत्पादन, बजारीकण तथा प्रशोधनको कार्यमा सहयोग पुऱ्याउने भनी ६ संस्थालाई रु.२५ लाख ७५ हजार अनुदान प्रदान गरेको कार्यविधि विपरीत देखिएको छ। कार्यविधिको पालना गरी अनुदान वितरण गर्नुपर्दछ ।

१३. **सोझै अनुदान वितरण** : अनुदान दिने सम्बन्धमा बनेका सबै कार्यविधिहरूमा सूचना आह्वान गरी, निश्चित मापदण्ड बमोजिम अधिकत्तम अंक प्राप्त गर्नेसँग मात्र सम्झौता गर्नुपर्ने प्रावधान रहेको छ । कार्यविधि अनुसारको छनौट प्रकृया पालना गर्न नपर्ने गरी सोझै वार्षिक कार्यक्रममा नाम तथा ठाउ नै किटान भएका अनुदानग्राहीलाई यस वर्ष कृषि विकास निर्देशनालय, पशुपंक्षी तथा मत्स्य विकास निर्देशनालय लगायत ५ कार्यालयबाट रु.२ करोड २७ लाख ८ हजार अनुदान प्रदान भएको छ । प्रतिस्पर्धा गर्न नपर्ने गरी सोझै वार्षिक कार्यक्रममा समावेश गरी अनुदान वितरण गर्ने कार्य नियन्त्रण गर्नुपर्दछ ।

१४. **विभिन्न निकायबाट एउटै समूहलाई अनुदान** : मुख्यमन्त्री वातावरणमैत्री नमूना गाउँ कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधि, २०७५ मा प्रदेशको सबै स्थानीय तह समेटिने गरी मन्त्रालयको प्राथमिकताको आधारमा सालवसाली रूपमा क्रमशः अन्य स्थानीय तहहरूमा कार्यक्रम विस्तार गर्दै लैजाने र प्रदेशभित्रका ८५ वटै पालिका समावेश भएपछि क्रमशः पालिकाभित्र दोहोरिने गरी तर एउटै वडामा नपर्ने गरी फरक फरक वडामा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने उल्लेख छ । मन्त्रालयले हालसम्म सबै पालिकामा कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्न नसकेको अवस्थामा तनहुँ भिमादस्थित एउटै पालिकाभित्रको एउटै वडाको एकै कृषक समूहलाई पर्ने गरी मन्त्रालय, कृषि विकास निर्देशनालय लगायत विभिन्न ५ कार्यालयबाट ग्रिन हाउस, स्क्रिन हाउस,

बाख्रा खोर, ह्याचिङ्ग लगायतका कार्यको लागि रु.१ करोड १९ लाख १६ हजार अनुदान दिएको छ । अलग अलग कार्यक्रमबाट एउटै समूहलाई अनुदान दिएकोले कार्यविधिको पालना भएको देखिएन ।

१५. **बढी अनुदान :** मुख्यमन्त्री वातावरणमैत्री नमूना गाउँ कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधि, २०७५ अनुसार पुँजीगत उत्पादन सामग्री एवं पूर्वाधारको निर्माण लगायत रु.५ लाख भन्दा माथिका भौतिक संरचना निर्माणमा समुदायको सहभागिता १० प्रतिशत तथा स्थानीय सरकारको २० प्रतिशत योगदान जुटाउनुपर्ने उल्लेख छ । मन्त्रालयले स्थानीय तहको साझेदारी हुनुपर्ने व्यवस्थालाई ध्यान नदिई समग्र कामको ८५ प्रतिशत भुक्तानी दिँदा विभिन्न समूहलाई भौतिक निर्माणका कार्यमा रु.९ लाख ५९ हजार, स्थायी टनेल निर्माणको काममा रु.३१ लाख ९८ हजार तथा भकारो सुधार तथा मलखादको काममा रु.२६ लाख ३७ हजार समेत कुल रु.६७ लाख ९४ हजार बढी भुक्तानी भएको छ । कार्यविधिमा भएको व्यवस्थाको पालना गर्नुपर्दछ ।

१६. **होमस्टे अनुदान :** होमस्टे प्रवर्द्धन कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधि, २०७५ को परिच्छेद ४ मा अनुगमन प्रतिवेदनको आधारमा बढीमा रु.१० लाख सम्म अनुदान सहयोग उपलब्ध गराउने उल्लेख भएअनुसार मन्त्रालयले २०७५।७६ को कामलाई सोही वर्ष रकम भुक्तानी नगरी यस वर्ष भुक्तानी गरेको छ । होमस्टे अनुदान कार्यक्रम उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालयबाट सञ्चालन भई धेरै रकम अनुदान दिएकोमा यस मन्त्रालयले समेत २५ होमस्टेहरूलाई कृषिको कामको लागि रु.१ करोड ३५ लाख २ हजार अनुदान दिएको छ । एउटै अनुदानग्राहीलाई एक भन्दा बढी निकायबाट अनुदान दिँदा अन्य कृषकले अनुदान नपाउने हुँदा काम गरेका र गर्न उत्सुक वास्तविक कृषकलाई लक्षित गरी कृषि अनुदानका कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपर्दछ।

१७. **सम्मेलन खर्च :** विकासोन्मुख राष्ट्रको दिगो पशु विकास सम्बन्धी सातौं अन्तराष्ट्रिय सम्मेलनको सहआयोजना गर्न भेटरिनरी एशोसियसनसँग कार्यक्रमको लागत अनुमान रु.८९ लाख ३३ हजार मध्ये रु.२० लाख अर्थात् २२.३८ प्रतिशत भुक्तानी दिने गरी सम्झौता भएको छ । उक्त कार्यक्रममा कुल खर्च रु.५९ लाख ८४ हजारको २२.३८ प्रतिशतले रु.१३ लाख ३९ हजार मात्र भुक्तानी दिनुपर्नेमा रु.२० लाख नै भुक्तानी दिएकोले रु.६ लाख ६१ हजार बढी भुक्तानी भएको छ । सम्झौताको अनुपातमा भुक्तानी दिनुपर्दछ ।

१८. **चक्लाबन्दी प्रवर्द्धन कार्यक्रम :** कृषि योग्य जग्गाहरूमा आधुनिकीकरण र यान्त्रीकीरण मार्फत उत्पादन लागत कम गर्न र उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि गर्न चक्लाबन्दी प्रवर्द्धन कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यविधि, २०७५ अनुसार यस वर्ष १४ सहकारी/समूहलाई १ हजार ६८३ रोपनी जग्गा चक्लाबन्दी गरे वापत रु.२ करोड ५२ लाख ५० हजार अनुदान दिएको छ । कार्यविधिमा पहाडीक्षेत्रमा १०१ रोपनी भन्दा माथि २०० रोपनी क्षेत्रफल सम्मको जग्गाको लागि बढीमा रु.२० लाखसम्म उपलब्ध गराइने उल्लेख गरेकोमा अधिकांश लाभग्राहीले तल्लो सीमा अर्थात् १०१ रोपनीको हाराहारीमा मात्र काम गरेकालाई सबै रकम भुक्तानी दिएको अवस्था छ । यस सम्बन्धमा देखिएका व्यहोरा देहायअनुसार छन्ः-

१८.१. मन्त्रालय र एक सहकारी संस्थाबीच १०५ रोपनी जग्गा चक्लाबन्दी गर्न मन्त्रालयले रु.२० लाख दिने सम्झौता भएकोमा कार्यसम्पन्न हुँदा ३१ प्लटमा ८५.२१ रोपनी क्षेत्रफलमा मात्र चक्लाबन्दी भएकोले कार्यविधि अनुसार रु.१३ लाख मात्र दिनुपर्नेमा रु.२० लाख प्रदान भएकोले बढी भुक्तानी दिएको रु.७ लाख असुल गर्नुपर्दछ ।

१८.२. एक सहकारीसँग ५१ रोपनी जग्गामा चक्लाबन्दी गर्नको लागि सम्झौता गरी रु.१० लाख भुक्तानी गरेको छ। जग्गा सम्याउने कार्यमा कुल रु.१३ लाख १३ हजार खर्च भएको प्रतिवेदन पेस भएकोमा जग्गा खन्ने कामको लागि भन्दा जग्गामा माटो भर्ने कामको लागि बढी दर राखी खर्च गर्दा बढी भुक्तानी भएको रु.३ लाख ३६ हजार उक्त रकम असुल गर्नुपर्दछ ।

१८.३. मन्त्रालय र एक कृषक समूहबीच ३०१ रोपनी जग्गा चक्लाबन्दी गर्न रु.३० लाख १० हजार अनुदान दिने गरी सम्झौता गरेकोमा २९० रोपनी जग्गामा काम गरेकोले कार्यविधि अनुसार रु.२८ लाख ९० हजार भुक्तानी भएको छ । सम्झौता अनुसार भुक्तानी भइसकेको अवस्थामा कार्यविधिले व्यवस्था नगरेको भूगोलको जटिलता उल्लेख गरी मन्त्रिपरिषद्को निर्णय अनुसार पुनः रु.२८ लाख ४६ हजार थप भुक्तानी भएको कानुनसम्मत देखिँदैन । जटिल भूगोल भएकोमा उक्त जग्गा कृषि बाहेक अन्य प्रयोजनमा आउन सक्ने देखिँदा कामको निरन्तर अनुगमन गर्नुपर्दछ ।

१९. **राजस्व र व्ययको विश्लेषण** : रेशम विकास कार्यक्रम, कास्कीले कुल २२६ के.जी. रेशम वीज कोया उत्पादन गरी रेशम विकास कार्यक्रम खोपासी काभ्रेमा बुझाएको देखिएकोमा उक्त कोयाको रु.१ लाख १३ हजार वजार मूल्य हुने देखिएकोमा खर्च हेर्दा पुँजीगत बाहेक चालुमा मात्र रु.१ करोड ५१ लाख ९७ हजार खर्च गरेको छ । कार्यालयले रेशमको लागि सामान खरिद, ज्यामी ज्याला, फर्म व्यवस्थापन, मलखाद आदि जस्ता तलब बाहेकको प्रत्यक्ष खर्चमा मात्र रु.५७ लाख ६३ हजार खर्च गरेको छ । च्याउको लागि सेड निर्माण तथा केमिकल खरिदमा रु.१० लाख ८० हजार खर्च गरेकोमा रु.४४ हजार मात्र आम्दानी गरेको छ भने मौरी अन्तर्गत घार खरिद, फूल रोपण, एग्रो फरेष्ट्रि, बिरुवा खरिद आदि खरिदमा रु.१० लाख ४४ हजार खर्च गरेकोमा आम्दानी नै भएको छैन । सरकारी कृषि फर्महरूलाई नमूनाको रूपमा सञ्चालन गरी कृषि क्षेत्रमा गरेको लगानीबाट राम्रो आम्दानी हुन्छ भन्ने जानकारी दिन तथा कृषि क्षेत्रमा आकर्षण बढाउने केन्द्रको रूपमा विकास गर्नुपर्दछ ।

कृषि विकास निर्देशनालय

२०. **कार्यक्रम संसोधन नगरी खर्च** : एकीकृत आर्थिक संकेत तथा वर्गीकरण र व्याख्या, २०७४ अनुसार सशर्त पुँजीगत अनुदान शीर्षक (२६४२३) मा बजेट राखी अनुदान प्रदान गर्नुपर्नेमा निर्देशनालयले कार्यक्रम संशोधन नगरी गैर आवासीय भवन निर्माण (३१११२) शीर्षकबाट रु.१ करोड २० लाख अनुदान प्रदान गरेको छ । फरक शीर्षकबाट अनुदान वितरण गरेको अनियमित देखिएको छ ।

२१. **सार्वजनिक जग्गामा भवन** : सरकारी जग्गाको सही सदुपयोग गर्नुपर्नेमा भिमादको एक सहकारी संस्थाले नगरपालिकाको सिफारिसमा सार्वजनिक जग्गामा अदुवा संकलन केन्द्र बनाई रु.२० लाख खर्च गरेको छ। अलैंची वयरहाउस निर्माण उपभोक्ता समिति लमजुङले सरकारी जग्गामा वयरहाउस निर्माण गर्न रु.५० लाख अनुदान प्राप्त गरेको छ । निजी प्रयोजनमा आउने र साझा सरोकार तथा पहुँच नहुने क्रियाकलापमा सरकारी जग्गा प्रयोग गर्न दिने अधिकार स्थानीय तहलाई नहुने अवस्थामा नगरपालिकाले दिएको जग्गाको आधारमा भण्डारण केन्द्र बनाउन दिई रु.७० लाख खर्च गरेको उचित देखिएन।

२२. **स्थानीय तहको साझेदारी** : वार्षिक स्वीकृत कार्यक्रम अनुसार स्थानीय तहको साझेदारीमा प्रशोधन केन्द्र तथा टिस्यु कल्चर ल्याव स्थापना सहयोग तथा कृषि वजार केन्द्र स्थापना समेत २ कार्यक्रम स्वीकृत

भएकोमा उक्त कार्यक्रममा स्थानीय तहको साझेदारी नगरी सो काममा रु.४ करोड ६५ लाख ४७ हजार खर्च गरेको छ । स्वीकृत भए अनुसार नै कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपर्दछ ।

२३. **लाभग्राहीबाट खरिद** : सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम ३१(१) मा सार्वजनिक निकायले २० लाख भन्दा बढी लागत अनुमान भएको मालसामान खरिद गर्दा बोलपत्रको माध्यमबाट खरिद गर्नुपर्ने उल्लेख छ । निर्देशनालयले १५ समूहलाई कोल्ड रुमहरू खरिदमा रु.१ करोड ७२ लाख ९७ हजार र एउटै लाभग्राहीलाई स्क्रिनहाउस वापत रु.४९ लाख ९ हजार पेस गरेको बिलको आधारमा भुक्तानी भएको छ । अनुदानबाट सामान खरिद गर्दा प्रतिस्पर्धात्क विधि अवलम्बन गर्नुपर्दछ ।

२४. **कृषकको योगदान** : स्थानीय तहसँगको साझेदारीमा कृषि बजार केन्द्र स्थापना कार्यक्रम अन्तर्गत साझेदारीमा कृषि बजार केन्द्र स्थापना तथा सञ्चालन निर्देशिका, २०७५ अन्तर्गत रही प्रस्ताव आव्हान गरेकोमा विभिन्न ४ कृषक/समूह/सहकारीले प्रस्ताव पेस गर्दा आफ्नो तर्फबाट वढी योगदान हुने गरी प्रस्ताव पेस गरेकोमा निर्णय तथा सम्झौता गर्दा सोही अनुपातमा गर्नुपर्नेमा नगरी प्रस्तावमा उल्लेखित योगदानको प्रतिशत भन्दा बढी प्रतिशत भुक्तानी दिएको कारण रु.९ लाख ५ हजार बढी व्ययभार परेको छ । प्रस्तावको अध्ययन नगरी कार्यविधि अनुरूपको मात्र योगदान कायम गरी निर्णय तथा भुक्तानी दिनेलाई जिम्मेवार बनाउनु पर्दछ ।

२५. **कृषि बीमा** : साझेदारीमा कोल्ड स्टोर/चिस्यान केन्द्र/कोल्ड रुम स्थापना कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधि, २०७५ अनुसार अनुदान प्राप्त गर्नेले कामको अनिवार्य रूपमा बीमा गर्नुपर्नेमा कृषि विकास निर्देशनालयले बीमा नगराई १६ कृषक/फर्मलाई रु.१ करोड ५६ लाख ९२ हजार अनुदान दिएको छ । यसैगरी साझेदारीमा प्रशोधन केन्द्र तथा टिस्युकल्चर ल्याव स्थापना सहयोग कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधि, २०७५ अनुसार बीमा गर्नुपर्नेमा ५ कृषकलाई रु.१ करोड १४ लाख ६५ हजार भुक्तानी दिएकोमा बीमा गरेको छैन ।

यसैगरी कृषि, पशुपंक्षी तथा मत्स्य नमूना (मोडेल) फार्म कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधि, २०७५ तथा प्राङ्गारीक कृषि प्रवर्द्धन मिशन कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यविधि, २०७५ मा अनुदान प्राप्त गर्नेले अनिवार्य रूपमा बीमा गर्नुपर्ने उल्लेख छ । कृषि ज्ञान केन्द्र, तनहुँले मोडेल फर्म अन्तर्गत ५९ कृषकलाई रु.९४ लाख ८२ हजार तथा प्राङ्गारीक कृषि प्रवर्द्धन अन्तर्गत २९ कृषक/फर्म/समितिलाई रु.१ करोड ४ लाख ४० हजार तथा कृषि ज्ञान केन्द्र, गोरखाले मोडेल फर्म अन्तर्गत २५ कृषकलाई रु.६३ लाख १८ हजार तथा प्राङ्गारिक कृषि प्रवर्द्धन अन्तर्गत २८ कृषक/फर्म/समितिलाई रु.३६ लाख ९ हजार र कृषि ज्ञान केन्द्र, लमजुङले विभिन्न संस्थालाई रु.२५ लाख २१ हजार अनुदान उपलब्ध गराएकोमा बीमा गरेको छैन । कार्यविधि अनुसार कृषि बीमा गर्नुपर्दछ ।

कृषि ज्ञान केन्द्रहरू

२६. **माटो परीक्षण** : विभिन्न बालीका पकेटचेन प्रवर्द्धन सदुपयोग कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधि, २०७५ मा प्राप्त प्रस्तावहरू उपर भौगोलिक तथा प्राविधिक सम्भाव्यता र माटोको उर्वरा शक्तिको परीक्षण गर्नुपर्ने व्यवस्था भएकोमा कृषि ज्ञान केन्द्र, पर्वतले विभिन्न बालीका १०० पकेटमा रु.८ करोड ११ लाख २७ हजार अनुदान दिएको तथा कृषि ज्ञान केन्द्र, स्याङजाले ८४ बाली पकेटमा रु.१३ करोड ३१ लाख ५४

हजार अनुदान दिएकोमा पकेट क्षेत्रको भौगोलिक तथा प्राविधिक सम्भाव्यता र माटोको उर्वरा शक्तिको परीक्षण गरेको छैन । माटो परीक्षण बेगर कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा लक्षित उपलब्धि प्राप्तिमा असर पर्न सक्ने भएकोले कार्यविधि अनुसार माटो परीक्षण गर्नुपर्दछ ।

२७. **पकेट विकास कार्यक्रम :** साना व्यवसाय कृषि उत्पादन केन्द्र (पकेट) विकास कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधि, २०७३ मा मौरीपालन पकेट विकास कार्यक्रम अन्तर्गत मौरीको हकमा न्यूनतम ५०० आधुनिक घारमा मौरी पालन गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेको छ । कृषि ज्ञान केन्द्र, तनहुँले एक पकेट संचालक समितिलाई रु.८ लाख ७२ हजार भुक्तानी दिएकोमा २५० र अर्को मौरीपालक पकेट क्षेत्र संचालक समितिलाई रु.१३ लाख ३६ हजार भुक्तानी दिएकोमा प्रस्तावनामा ४०० घार मात्र रहेको अवस्था छ । कावासोतीको एक समितिलाई रु.१४ लाख ७७ हजार अनुदान दिएकोमा उक्त समितिले कुल मौरीसहितको घार ६२ मात्र र खाली मौरी घार ५०० खरिद गरेको छ।

यसैगरी कृषि ज्ञान केन्द्र, गोरखाले विभिन्न तीन मौरी पकेट संचालक समितिलाई रु.१६ लाख ३९ हजार भुक्तानी गरेको छ । कार्यविधि अनुसार तीन समितिमा न्यूनतम १ हजार ५०० घार हुनुपर्नेमा ७५ मौरी सहितको घार तथा ४४५ खाली मौरी घार मात्र खरिद गरेको देखिन्छ । कार्यविधिमा ५०० आधुनिक घारमा मौरीपालन गर्नेलाई मात्र पकेट क्षेत्र भनी उल्लेख गरेकोमा कार्यालयले कम घार भएकोमा समेत पकेट क्षेत्र भनी अनुदान उपलब्ध गराउनु उचित देखिएन ।

२८. **चालु खर्च अनुदान :** कृषि ज्ञान केन्द्र, गोरखाले एक आलु ब्लक कृषि संचालक समितिले रु.४० लाखको काम गरेकोमा रु.२० लाख अनुदान दिएको छ । जसमा शुरु लागत अनुमानमा पुँजीगततर्फ कुलो निर्माण समेतमा रु.२४ लाख ५० हजार र चालुतर्फ विउ खरिद लगायतमा रु.१५ लाख ५० हजार हुने उल्लेख गरेकोमा काम सम्पन्न हुँदा रु.८ लाख २५ हजार मात्र पुँजीगत कार्यमा खर्च गरेको छ । बाँकी रु.३१ लाख ७५ हजार आलु विउ खरिद, रोप्ने ज्याला, मल, ढुवानी आदिजस्ता चालु प्रकृतिको कार्यमा खर्च गरेको छ । लागत अनुमान तयार हुँदा निर्माणको काम हुने उल्लेख भएकोमा कार्यसम्पन्न हुँदा चालु प्रकृतिको कार्यमा अधिक रकम खर्च गर्नु उचित देखिएन ।

२९. **कार्यविधि कार्यान्वयन :** कृषि, पशुपंक्षी तथा मत्स्य नमूना (मोडेल) फार्म कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधि, २०७५ को बुँदा नं. ७ मा कृषि ज्ञान केन्द्रले स्वीकृत कार्यक्रममा नबढ्ने गरी र रु.५ लाख वा सोभन्दा माथिका प्रस्तावको आधारमा बढीमा ५० प्रतिशत रकम अनुदान दिने गरी कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपर्ने उल्लेख छ । कृषि ज्ञान केन्द्र, गोरखाले विभिन्न फर्म तथा व्यक्तिलाई अनुदान दिएकोमा कम्तीमा ५ लाख लागत हुनुपर्नेमा उक्त रकमको लागत नभएका १३ फर्मलाई रु.१३ लाख ५३ हजार अनुदान दिएको छ । कार्यविधिको पालना गर्नुपर्दछ ।

३०. **सम्झौताको पालना :** कार्यालयले लक्षित उद्देश्य अनुसारको कार्य गरी प्रगति हासिल गर्नुपर्दछ । कृषि ज्ञान केन्द्र, गोरखाबाट प्राप्त विवरण अनुसार प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजना अन्तर्गत नयाँ तथा पुराना ब्लक तथा पकेट कार्यक्रमका लागि सम्झौता भएको अवस्थामा समेत ९ लाभग्राहीले काम नै नगरी रु.१ करोड ४० लाख ५० हजार फ्रिज गरेको अवस्था छ । यसरी सम्झौता गरी काम नगर्ने कृषकले गर्दा काम गर्ने कृषकले अनुदान पाउन कठिन हुने भएकोले लाभग्राही छनौट गर्दा यसमा ध्यान दिनुपर्दछ ।

भेटेरीनरी अस्पताल तथा पशु सेवा विज्ञ केन्द्रहरू

३१. **घुम्तीकोष** : कृषि तथा पशुपंछी विकास मन्त्रालयको २०७६/५/१२ को पत्रानुसार २०५६/५७ देखि सञ्चालन हुँदै आएको घुम्तीकोष पशु सेवा कार्यालय खारेज भएकोले उक्त पुरानो कार्यालयबाट लगानी भएको घुम्तीकोषको रकम, कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयको विविध खातामा रहेको मौज्दात तथा कृषकबाट उठेको र उठाउनुपर्ने रकम यथाशीघ्र पशुसेवा विभागको खातामा बेरुजु जम्मा गरिदिने भन्ने परिपत्र गरेको छ। जसअनुसार पशु सेवा विभागबाट भेटेरीनरी अस्पताल तथा पशु सेवा विज्ञ केन्द्र, बागलुङलाई रु.२४ लाख ७० हजार प्राप्त भएकोमा रु.१५ लाख २१ हजार विभागमा फिर्ता गरेको र रु.९ लाख ४९ हजार लगानीमा रहेको देखिएकोले परिपत्र अनुसार उक्त रकम असुल गर्नुपर्दछ ।

३२. **रेन्बो ट्राउट ब्लक** : भेटेरीनरी अस्पताल तथा पशु सेवा विज्ञ केन्द्र, लमजुङले रेन्बो ट्राउट ब्लक कार्यक्रम अन्तर्गत मनाङ्गको एक रेन्बो ट्राउट फर्मलाई कुल रु.३१ लाख ८२ हजारको काम गरेको आधारमा अनुदान दिएको छ । स्थलगत निरीक्षण गर्दा भुरा माछा खरिद गरेर ट्राउट व्यवसाय प्रवर्द्धन गर्नुपर्नेमा ठूलो माछा नै खरिद गरी उपभोग गरेको छ । ट्राउट माछा फर्मको १४ रेस वे निर्माण गरेकोमा १२ रेस वे प्रयोगमा नै ल्याएको छैन । अतः छनौट गर्दा उपभोग मात्र गर्ने अनुदानग्राही छनौट नगरी उत्पादनमुलक तथा व्यवसायिक अनुदानग्राही छनौट गरी आत्मनिर्भर हुने कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपर्दछ ।

- **बेरुजु स्थिति** : मन्त्रालय तथा मातहत समेत १२ निकायमा यो वर्ष रु.५ करोड २ लाख ९२ हजार बेरुजु देखिएकोमा प्रारम्भिक प्रतिवेदन उपलब्ध गराएपछि ७ निकायबाट रु.१ करोड ६८ लाख ६६ हजार फस्यौंट गरेकोले रु.३ करोड ३४ लाख २६ हजार बेरुजु बाँकी रहेको छ। सो मध्ये रु.४ लाख म्याद नाघेको पेस्की बाँकी रहेको छ । यससम्बन्धी विवरण **अनुसूची-१०** मा रहेको छ ।

भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय

प्रदेश सरकार (कार्यविभाजन) नियमावली, २०७४ बमोजिम मन्त्रालयको कार्यक्षेत्रमा प्रदेश स्तरको सडक, उर्जा, विद्युत, सिँचाइ, खानेपानी जल उत्पन्न प्रकोप (नदी तथा पहिरो) व्यवस्थापन सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान नीति, कानुन, मापदण्ड, गुरुयोजना तर्जुमा, समन्वय र नियमन लगायतका कार्य गर्ने रहेका छन् । उक्त कार्य सम्पादन गर्न मन्त्रालय र मातहतका ३२ निकायबाट सेवा प्रवाह भई रहेको छ ।

यो वर्ष मन्त्रालय र मातहत समेत ३३ कार्यालयको विनियोजन रु.१२ अर्ब ५ करोड १४ लाख ३० हजार, राजस्व रु.१ अर्ब २७ करोड ८२ लाख ६२ हजार, धरौटी रु.७२ करोड ९८ लाख ९९ हजार र अन्य कारोवार रु.६ लाख ८६ हजार समेत रु.१४ अर्ब ६ करोड २ लाख ७७ हजारको लेखापरीक्षण सम्पन्न भएको छ । लेखापरीक्षणबाट देखिएका व्यहोरा निम्नानुसार छन्:

१. **कार्य जिम्मेवारी :** मन्त्रालयले आफ्नो कार्य जिम्मेवारीमा रहेका विषयहरूलाई कार्यरूप दिन नीति तथा कार्यक्रम र कार्ययोजनामा समावेश गर्नुपर्नेमा कार्यक्षेत्रभित्र रहेका घर एकीकरण (हाउस पुलिङ्ग) सम्बन्धी नीति, खानेपानी तथा सरसफाई सम्वन्धी प्रादेशिक नीति, खानेपानी तथा सरसफाई क्षेत्र विस्तारमा निजि क्षेत्रको सहभागिता प्रबर्द्धन नीति तथा मापदण्ड, यातायात सुरक्षा तथा सवारी प्रदुषण नियन्त्रण सम्बन्धी योजना निर्माण एंव वातावरण मैत्री अपाङ्ग मैत्री तथा लैङ्गिकमैत्री यातायात प्रबर्द्धन विषयलाई नीति तथा कार्यक्रममा समावेश गरेको छैन । अतः जिम्मेवारी भित्रका कार्यलाई नीति र कार्यक्रममा समावेश गर्नुपर्दछ ।

२. **बजेट र खर्चको अवस्था :** विनियोजन ऐन, २०७६ अनुसार २०७६।७७ को लागि रु.१५ अर्ब ५९ करोड ५ लाख ६४ हजार विनियोजन भएकोमा रकमान्तर गरी रु.१७ अर्ब ५४ करोड ४७ लाख २७ हजार बजेट कायम भएकोमा रु.१२ अर्ब ५ करोड १४ लाख ३० हजार खर्च भई संशोधित बजेटको ६८.६९ प्रतिशत खर्च भएको छ । विनियोजित बजेटमध्ये रु.५ अर्ब ४९ करोड ३२ लाख ९७ हजार खर्च भएको छैन । लक्षित कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरी बजेट खर्च गर्नुपर्दछ।

३. **पूँजीगत बजेट र खर्च :** प्रदेश आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०७४ को दफा १० मा प्राप्त बजेट सीमा र मार्गदर्शनभित्र रही आफू र मातहत कार्यालयको लागि नीति र कार्यक्रम समेत राखी बजेट प्रस्ताव गर्नुपर्ने उल्लेख छ । मन्त्रालयको विगत तीन बर्षको संशोधित पूँजीगत बजेट र खर्चको अवस्था निम्नानुसार रहेको छ।

४. मन्त्रालयको पूँजीगत खर्चको स्थिति विश्लेषण गर्दा २०७५।७६ मा स्वीकृत बजेटको ६९.७७ प्रतिशत मात्र खर्च भएकोमा २०७६।७७ मा खर्चको प्रतिशत वृद्धि भई ७०.२५ प्रतिशत पुगेतापनि बजेटको तुलनामा

(रु. हजारमा)

आर्थिक वर्ष	बजेट	खर्च	खर्च प्रतिशत
२०७४/७५	२२३८५०	१४०७१	६.२९
२०७५/७६	१०४९८०८८	७३२४५७८	६९.७७
२०७६/७७	१६६८८९९८	११७२३८६९	७०.२५

खर्च न्यून नै देखिन्छ । आयोजना एवं कार्यालय प्रमुखसँग गर्नुपर्ने काम र समयसीमा सहितको कार्यसम्पादन सम्झौता एवं स्वीकृत बजेट अनुसारको कार्यक्रम सञ्चालन गरी पूँजीगत खर्च दक्षता अभिवृद्धि गर्नुपर्दछ।

५. **रकमान्तर :** प्रदेश आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०७४ को दफा १७ मा विनियोजन ऐनमा तोकिएको कुनै शीर्षकमा रकम नपुग भएमा सो नपुग भएको रकम कुनै शीर्षकमा बचत हुने भएमा विनियोजन ऐनमा तोकिएको सीमाभित्र रही आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयले रकमान्तर गर्न सक्ने व्यवस्था रहेको छ। मन्त्रालय अन्तर्गतका विभिन्न ७ बजेट उपशीर्षकहरूमा रु.२३ करोड १ लाख ४० हजार रकमान्तर गरी बजेट थप गरेकोमा सुरु विनियोजित बजेटको ६८.१५ प्रतिशत मात्र खर्च भएको छ । सुरु बजेट नै खर्च नहुने अवस्थामा रकमान्तरबाट बजेट थप गरेको उचित देखिएन ।

६. **चौमासिक खर्च :** मन्त्रालय र मातहतका निकायको पुँजीगततर्फ रु.११ अर्ब ७२ करोड ३८ लाख ६७ हजार भएकोमा निम्नानुसार प्रथम चौमासिकमा १५ प्रतिशत, दोश्रो चौमासिकमा ३५ प्रतिशत र तेस्रो चौमासिकमा ५० प्रतिशत खर्च भएको र आषाढमा मात्र २७.१९ प्रतिशत खर्च छ ।

बजेट उपशीर्षक	कुल खर्च	चौमासिक खर्च			
		प्रथम चौमासिक	दोस्रो चौमासिक	तेस्रो चौमासिक	आषाढ महिना
विभिन्न १०	११७२३८६७	१७३५३९३	४०७१२४४	५९१७२३०	३१८७७९६
खर्च प्रतिशत आ	१००	१४.८०	३४.७३	५०.४७	२७.१९

आर्थिक वर्षको अन्त्यमा बढी खर्च हुँदा कामको पर्याप्त अनुगमन हुन नसकी गुणस्तरमा समेत असर पर्न सक्ने भएकोले स्वीकृत कार्यक्रम अनुसार चौमासिक रूपमा खर्च गर्नुपर्दछ ।

७. **ठेक्का व्यवस्थापन :** आर्थिक कार्यविधि नियमावली, २०६४ को नियम २०(१) मा निर्माण कार्यको लागत अनुमान तयार गर्ने तथा ठेक्का पट्टा स्वीकृत गर्ने कार्य समेत प्रथम चौमासिक अवधिमा समाप्त गरी सक्नुपर्ने व्यवस्था छ । मन्त्रालय मातहतका १७ निकायले यस वर्ष ९ अर्ब ९७ करोड ५६ लाख ८० हजारका ८०७ खरिद सम्झौता गरेकोमा प्रथम चौमासिकमा रु.२ अर्ब ४६ करोड ७५ लाख ७२ हजारका ८५, दोश्रो चौमासिकमा रु.३ अर्ब १६ करोड ७३ लाख ३ हजारका ३३७, तेस्रो चौमासिकमा रु.४ अर्ब ३४ करोड ८ लाख ५ हजारका ३८५ र आषाढमा रु.२ अर्ब ४ करोड २ लाख ६३ हजारका २०९ सम्झौता गरेको छ । कानूनी व्यवस्था अनुसार समयमै ठेक्का व्यवस्थापन गर्नुपर्दछ ।

८. **दरबन्दी र पदपूर्ति :** मन्त्रालय र अन्तर्गतका ३२ कार्यालयको लागि कुल ५७५ दरबन्दी रहेकोमा ३२१ पदपूर्ति भई २५४ रिक्त रहेको छ । स्वीकृत मध्ये प्राविधिक जनशक्तिको दरबन्दी ३१७ रहेकोमा १६३ मात्र पदपूर्ति भएको छ । कार्यबोझको आधारमा जनशक्ति उपलब्ध नहुँदा समयमा कार्य सम्पन्न गर्न कठिनाई हुने भएकोले स्वीकृत दरबन्दी बमोजिम पदपूर्ति गरी जनशक्ति व्यवस्थापनमा गर्नुपर्दछ।

९. **लक्ष्य तथा प्रगति :** मन्त्रालय र अन्तर्गत निकायबाट संचालित कार्यक्रम मध्ये १ हजार ७४ खानेपानी आयोजना निर्माण गर्ने लक्ष्य भएकोमा १ हजार ५५ योजना सञ्चालनमा रहेको र ७४ योजना मात्र सम्पन्न भई बाँकी योजना निर्माणाधीन रहेका छन् । ढल व्यवस्थापनतर्फ ४ आयोजना सञ्चालन गर्ने लक्ष्य लिएकोमा प्रगति शुन्य रहेको छ । सिंचाई योजना ६२४ निर्माण गर्ने लक्ष्य भएकोमा ४४३ मात्र निर्माण शुरु भएको र सो मध्ये १८५ योजना मात्र सम्पन्न भएको छ । सिंचित क्षेत्रफल ८ हजार ५२०

हेक्टर पुऱ्याउने लक्ष्य लिएकोमा ७ हजार १३१ हेक्टरमा मात्र सिंचाई सुविधा पुगेको छ । यसैगरी २१५ कि. मी. ग्राभेल सडक, १५० कि. मी. कालोपत्रे सडक पुऱ्याउने लक्ष्य रहेकोमा क्रमश ५३.०४ र २०.९१ कि. मी. मात्र प्रगति भएको छ । सडक पुल ७० र झोलुङ्गे पुल ५० निर्माण गर्ने लक्ष्य भएकोमा क्रमशः २५ र १ मात्र सम्पन्न भएको छ । अधिकांश क्षेत्रमा लक्ष्यको तुलनामा प्रगति न्यून छ। समयमै कार्य सम्पादन गरी निर्धारित लक्ष्य हासिल गर्नुपर्दछ ।

१०. **प्रदेश गौरवका आयोजना :** प्रदेश सरकारले विशेष महत्त्वका आयोजना तथा कार्यक्रमहरूलाई प्रदेश गौरवका आयोजनामा घोषणा गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । यस मन्त्रालयले कार्यान्वयन गर्ने जिम्मेवारी पाएको आयोजनाको कार्यान्वयन अवस्था निम्नानुसार छः

(रु. हजारमा)

क्र सं.	प्रदेश गौरवका आयोजनाहरूको नाम	लागत अनुमान	यो वर्षको बजेट	हाल सम्मको खर्च
प्रदेशको बजेटबाट सार्वजनिक क्षेत्रले निर्माण गर्ने प्रदेश गौरवका आयोजनाहरू				
१.	प्रदेश सदरमुकाम पोखरादेखि स्थानीय तहका केन्द्र जोड्ने सडक निर्माण आयोजना	२६७५२००	३८१०००	३६४०५८
२.	एकीकृत प्रदेश प्रशासनिक केन्द्रको निर्माण आयोजना	हालसम्म वजेटको व्यवस्था नभएको		
३.	वैडी रुपटार खण्ड (शालीग्राम कोरिडोर लोकमार्ग)	नखुल्ने	१३००००	१२००००
४.	एक घर एक धारा कार्यक्रम	नखुल्ने	३१८५	९०८८
५.	आधारभूत खानेपानी कार्यक्रम	नखुल्ने	३३१०	९१६९
६.	उज्यालो प्रदेश कार्यक्रम	७५७०००	४०००००	३७४३००
नेपाल सरकारसँग स्रोत माग गरिएका रुपान्तरणकारी प्रदेश गौरवका आयोजनाहरू				
७.	पोखरा, डेडगाउँ, दुम्किबास, त्रिवेणी सडक निर्माण आयोजना	३२००००	६००००	४००००
८.	उत्तरगंगा जलाशयुक्त विद्युत् आयोजना	हालसम्म बजेटको व्यवस्था नभएको		

१०.१. ट्र्याक नभएको ठाउँमा ट्र्याक खोल्ने, मौसमी सडक भएकोलाई ग्राभेल गर्ने र ग्राभेल भएकोलाई कालोपत्रे गर्ने उद्देश्य रहेको प्रदेश सदरमुकाम पोखरादेखि स्थानीय तहका केन्द्र जोड्ने करिब १ हजार २६० किलोमिटर लामो सडक निर्माण आयोजनामा हालसम्म रु.३६ करोड ४० लाख ५८ हजार खर्च भएको छ ।

१०.२. प्रदेशका सबै मन्त्रालय र अन्य प्रदेशस्तरीय कार्यलय एकै ठाउँमा अटाउने नमूना प्रदेश प्रशासनिक केन्द्रको निर्माण गर्ने उद्देश्य भएको एकीकृत प्रदेश प्रशासनिक केन्द्रको संघ सरकारसँगको सहलगानीमा भवन निर्माणका लागि प्रस्ताव र विस्तृत आयोजनामा प्रतिवेदन तयार भएको उल्लेख गरेतापनि बजेटको व्यवस्था गरेको छैन।

१०.३. बाग्लुङ्ग जिल्लाको ढोरपाटन क्षेत्रमा जलाशययुक्त विद्युत आयोजना निर्माण गरी प्रदेशको सन्तुलित विकास र औद्योगीकरण गर्ने उद्देश्य रहेको उत्तरगंगा जलाशयुक्त विद्युत आयोजनाको आयोजना पहिचान मात्र भएको तर हालसम्म बजेटको व्यवस्था भएको छैन । विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन तयार गरी आयोजना कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ ।

१०.४. शालीग्राम कोरिडोर लोकमार्ग निर्माण गर्ने उद्देश्य रहेको वैडी रुपटार खण्ड (शालीग्राम कोरिडोर लोकमार्ग) योजना अन्तर्गत ४१ कि.मि. सडकको निर्माण कार्य शुरु भएको छ ।

१०.५. मुस्ताङ्गको कोरलादेखि नवलपुरको त्रिवेणीसम्म पुरा प्रदेशलाई जोडने र प्रदेशको दक्षिणी क्षेत्रमा औद्योगीकरण गर्न सघाउने उद्देश्य रहेको पोखरा-डेडगाउँ-दुम्किबास-त्रिवेणी सडकको भिमाददेखि डेडगाउँ खण्ड २३ कि.मि. प्रदेश सरकारबाट स्तरोन्नति भई रहेको छ भने डेडगाउँदेखि दुम्किबाससम्मको सडकको डिपिआर तयारीको चरणमा छ।

मन्त्रालयले प्रदेश गौरवका आयोजनाको निर्धारित समयमा सम्पन्न गर्न आवश्यक बजेटको व्यवस्था र संचालित आयोजनाको प्रगति समीक्षा गर्नुपर्दछ ।

११. **आयोजना स्वीकृति** : आर्थिक कार्यविधि नियमावली, २०६४ को नियम २३(१) अनुसार विकास आयोजनाको बजेट तर्जुमा गर्दा प्रस्तावित आयोजनाको संभाव्यता अध्ययन र आर्थिक, प्राविधिक, वातावरणीय तथा प्रशासकीय उपयुक्तताको आधारमा त्यसबाट हुने प्रतिफलको समेत विचार गरी आयोजना स्वीकृत गर्नुपर्ने व्यवस्था छ। यस वर्ष रु.१० अर्ब ९५ करोड ५१ लाख ५ हजार बजेट भएका साना ठूला २ हजार ७६७ योजनाहरू मध्ये अधिकांश योजनाहरू सो प्रकृया पुरा नगरीकन बजेटमा राखेर कार्यान्वयन गरी रु.८ अर्ब ७ करोड ४७ लाख ३३ हजार खर्च भएको छ । विगतमा सञ्चालन भएका २७९ योजनाहरू कार्यान्वयनमा नआएको र अधुरो रहेका छन् । मन्त्रालयले निर्धारित प्रक्रियाको पालना गरेर आयोजना स्वीकृत गरी सञ्चालन गर्नुपर्दछ ।

१२. **मापदण्ड पालना** : संघ, प्रदेश तथा स्थानीय तहको कार्य जिम्मेवारीमा पर्ने विकास कार्यक्रम तथा आयोजनाको वर्गीकरण तथा बाँडफाँट सम्बन्धी मापदण्ड, २०७६ को उर्जा जलस्रोत तथा सिँचाइ सम्बन्धी मापदण्डमा तराई मधेशमा २०० हेक्टरदेखि ५ हजार हेक्टर र पहाडी क्षेत्रमा ५० देखि १०० हेक्टर भूमि सिंचित हुने आयोजनाको छनौट तथा कार्यान्वयन प्रदेशस्तरबाट हुने व्यवस्था भएकोमा मन्त्रालयले सो मापदण्डभन्दा घटीका आयोजना स्वीकृत गरी कार्यान्वयनको लागि कार्यालयहरूमा पठाएको छ । जलस्रोत तथा सिँचाइ डिभिजन कार्यालयहरूबाट यस वर्ष पहाडमा १० हेक्टर भन्दा तलका २४ र तराईमा २५ हेक्टर भन्दा तलका २० योजना सञ्चालन गरेका छन् । मन्त्रालयले आयोजना स्वीकृत गर्दा उल्लेखित मापदण्डको पालना गरी आफ्नो क्षेत्राधिकार भित्रका आयोजना छनौट गरी कार्यान्वयनका लागि पठाउनु पर्दछ ।

१३. **पोल खरिदको शेयर** : काठेपोल प्रतिस्थापन सम्बन्धी कार्यविधि, २०७५ मा काठेपोल प्रतिस्थापन कार्यमा प्रदेश सरकारबाट लगानी गर्ने रकमको शेयर गण्डकी प्रदेश सरकारको नाममा आउने व्यवस्थाको लागि नेपाल विद्युत प्राधिकरणलाई मन्त्रालयबाट लेखी पठाउने उल्लेख छ । यस कार्यविधि अन्तर्गत रही मन्त्रालयले विभिन्न सिँचाइ कार्यालयहरूबाट पोल खरिद गर्न रु.२२ करोड २१ लाख निकासा गरेको छ । मन्त्रालयले विद्युत प्राधिकरणसँग लिखित सहमति नगरी एकतर्फी रूपमा कार्यविधि बनाएको कारणले शेयर प्राप्त गर्न सकेको छैन । प्रदेशले लगानी गरेको रकमको शेयर एवं प्रतिफल लिने व्यवस्था मिलाउनुपर्दछ ।

१४. **नर्म्स** : मन्त्रालयको कार्यक्षेत्र अन्तर्गत सडक, सिँचाइ, भवन, खानेपानी, जल उत्पन्न प्रकोप व्यवस्थापन, भूमिगत सिंचाइ आदि पूर्वाधार निर्माण सम्बन्धी कार्य रहेकोमा उक्त पूर्वाधारहरूको कार्य गर्ने गरी स्ट्यान्डर्ड नर्म्स र स्पेशिफिकेशन तयार गरेको छैन । नर्म्स तयार गरी खर्चमा एकरूपता ल्याई पूर्वाधार विकासको कार्य गर्नुपर्दछ।

१५. **विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन :** मन्त्रालयले आ.व. २०७५।७६ रु.१२ लाख १६ हजारमा लागतमा तातोपानी पाउद्धार झोलुङ्गे पुल, म्याग्दीको विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन तयार गरेको छ । पुल निर्माणको लागि पूर्वाधार विकास कार्यालय, म्याग्दीले एक निर्माण व्यवसायीसँग २०७७।३।१५ मा काम सम्पन्न गर्ने गरी रु.४५ लाख ७० हजारमा सम्झौता गरी आवश्यक स्टील पार्टशहरू समेत खरिद गरी हस्तान्तरण गरी सकेकोमा कार्यालयले उक्त पुलको निर्माण स्थलमा पटक पटक रेखाङ्कन गर्ने प्रयास गर्दा पनि निर्माण गर्न सम्भव नभएको कारण निर्माण व्यवसायीलाई साइट उपलब्ध गराउन सकेको छैन । परामर्शदाताको गलत विस्तृत आयोजना प्रतिवेदनको कारण काम हुन नसक्दा हस्तान्तरित मालसमान जोखिममा पर्ने देखिन्छ भने अर्को ठाँउमा पुल स्थानान्तरण गरी बनाउनको लागि पुनः विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन तयार गर्नुपर्दा थप व्ययभार पर्न जाने देखिएको छ । निर्माण स्थलको भौगोलिक बनौटलाई ध्यान नदिइ प्रतिवेदन तयार गर्ने परामर्शदातालाई जिम्मेवार बनाई उक्त रकम असूल गर्नुपर्दछ ।

१६. **सप्टवेयर प्रयोग विहिन :** प्रदेश आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०७४ अनुसार लेखा सम्बन्धी प्रणाली विकास गर्नुपर्ने भएमा प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयको स्वीकृत लिनुपर्ने व्यवस्था छ । मन्त्रालयले आफ्नो र अन्तर्गतका ३२ निकायबाट गरिने खर्चको समग्र प्रगति स्थितिको जानकारी हासिल गर्ने उद्देश्यले ३३ वटा एकाउन्टिङ्ग म्यानेजमेन्ट सिस्टम खरिद गरी रु.९ लाख ९० हजार खर्च लेखेकोमा प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयबाट स्वीकृत गराएको छैन । महालेखा नियन्त्रक कार्यालयले २०७७।७८ देखि सबै संघीय र प्रदेश कार्यालयमा लेखा राख्दा एकरूपता कायम गर्ने उद्वेश्यले कम्प्युटराइज्ट गभरमेन्ट एकाउन्टिङ्ग सिस्टम लागू गरेकोले कार्यालयहरूले ३ महिना मात्र प्रयोग गरी हाल उक्त सफ्टवेयर प्रयोग विहिन अवस्थामा रहेको छ ।

१७. **कन्टिन्जेन्सी खर्च :** सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम १० को उपनियम (७) सँग सम्बन्धित अनुसुची १ अनुसार निर्माण कार्यको लागत अनुमान तयार गर्दा वर्क चार्ज र स्टाफ खर्चको लागि २ प्रतिशत र अन्य सानातिना खर्चको लागि २ प्रतिशत कन्टिन्जेन्सी खर्च गर्न सकिने व्यवस्था छ। मन्त्रालय र मातहतका २६ कार्यालयहरूले यस वर्ष रु.३७ करोड ३५ लाख ५० हजार कन्टिन्जेन्सी खर्च गरेका छन् । कन्टिन्जेन्सी खर्च गर्ने सम्बन्धमा नियम १०(७) अनुसार अनुसुची १ मा उल्लेखित व्यवस्था बाहेक अन्य कुनै आधार देखिदैन । वर्क चार्ट र सानातिना अन्य खर्च भन्नाले के कस्ता खर्च समावेश हुने हो सो सम्बन्धमा स्पष्ट उल्लेख छैन । कन्टिन्जेन्सी खर्च सम्बन्धमा स्पष्ट कार्यविधि तयार हुनुपर्दछ ।

१७.१. **परामर्श सेवा :** सार्वजनिक खरिद ऐन, २०६३ को दफा २९ अनुसार सार्वजनिक निकायमा उपलब्ध जनशक्तिबाट कुनै काम हुन नसक्ने भएमा परामर्श सेवा खरिद गर्न सक्ने र दफा ८ मा प्रतिस्पर्धा सीमित हुने गरी टुक्रा टुक्रा पारी खरिद गर्न नहुने उल्लेख छ । खानेपानी तथा सरसफाई डिभिजन कार्यालय, गोरखाले ९५ खानेपानी योजनाको सर्भेका लागि रु.२० लाखभित्रका १० लागत अनुमान तयार गरी मौजुदा सूचीमा रहेका १० परामर्शदाताबाट रु.१ करोड ३७ लाख ८३ हजार लागत अनुमान तयार गरी रु.१ करोड २८ लाख १३ हजार भुक्तानी भएको छ । सार्वजनिक खरिद कानुन बमोजिम प्रतिस्पर्धात्मक विधि अवलम्वन गरी परामर्श सेवा खरिद गर्नुपर्दछ ।

पूर्वाधार विकास कार्यालयहरू

१८. पूर्वनिर्धारित क्षतिपूर्ति : सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम १२०(१) मा समयमा कार्यसम्पन्न गर्न नसकिने मनासिव कारण भएमा म्याद सकिनु २१ दिन अगावै म्याद थपको लागि निवेदन दिनुपर्ने, नियम १२१ मा सेवा प्रदायक वा निर्माण व्यवसायीको ढिलाईको कारणले खरिद सम्झौतामा तोकिएको म्यादमा सम्पन्न हुन नसकेमा निजले सार्वजनिक निकायलाई १० प्रतिशतमा नबढ्ने गरी पूर्व निर्धारित क्षतिपूर्ति लिनुपर्ने व्यवस्था छ । पूर्वाधार विकास कार्यालय नवलपरासी (ब.सु.पू) ले नियमानुसार पूर्वनिर्धारित क्षतिपुर्ति लिएको छैन । सो सम्बन्धी देखिएका व्यहोरा निम्नानुसार रहेको छन्ः

१८.१. सिन्धु मार्ग चापाघाट सडक स्तरोन्नत्ति कार्यका लागि मिति २०७४।६।८ सम्म काम सम्पन्न गर्ने गरी एक निर्माण व्यवसायीसँग रु.८ करोड ७२ लाख ३४ हजारमा सम्झौता भई म्याद थप समेत कार्य सम्पन्न गर्नुपर्ने अन्तिम मिति २०७६।५।२० भएकोमा कार्यालयले उक्त मिति पश्चातपनि भुक्तानी गर्दा दशौं बिलसम्म रु.४० लाख ५६ हजार पूर्वनिर्धारित क्षतिपूर्ति असुल गरेको छ । एघारौं रनिङ्ग बिल भुक्तानी गर्दा कार्यालयले २४ दिनको दैनिक रु.४३ हजार ६१७ का दरले रु.१० लाख ४६ हजार पूर्वनिर्धारित क्षतिपूर्ति असुल गर्नुपर्नेमा रु.३ लाख ५ हजार मात्र कट्टा गरी भुक्तानी गरेकोले नपुग रु.७ लाख ४१ हजार सम्बन्धित निर्माण व्यवसायीबाट असुल हुनुपर्दछ ।

१८.२. कृष्ण मार्ग, सवुङ् देउराली केदालीघाट सडक कार्यका लागि मिति २०७४।६।२३ सम्म सम्पन्न गर्ने गरी एक निर्माण व्यवसायीसँग रु.९ करोड ५२ लाख २३ हजारमा सम्झौता भई म्याद थप समेत कार्य सम्पन्न गर्नुपर्ने अन्तिम मिति २०७६।५।२१ भएकोमा कार्यालयले तस्रो रनिङ्ग बिल भुक्तानीमा रु.७४ लाख २७ हजार पूर्वनिर्धारित क्षतिपूर्ति असुल गरेको छ । तेस्रो बिल पेस गरको मितिले १५४ पछि निर्माण व्यवसायीले चौथो रनिङ्ग बिल भुक्तानीको लागि निवेदन पेस गरेकोमा कार्यालयले पूर्वनिर्धारित क्षतिपूर्ति नलिएकोले सम्झौता रकमको १० प्रतिशत रु.९५ लाख २२ हजारमा तेस्रो रनिङ्ग बिलमा कट्टा गरेको रु.७४ लाख २७ हजार कट्टा गरी नपुग रु.२० लाख ९५ हजार सम्बन्धित निर्माण व्यवसायीबाट असुल हुनुपर्दछ ।

१८.३. भिमाद भिरकोट सडक स्तरउन्नत्ति कार्यका लागि मिति २०७५।६।७ सम्म काम सम्पन्न गर्ने एक निर्माण व्यवासायीसँग रु.९ करोड ८९ लाख ७५ हजारमा सम्झौता भएकोमा म्याद थप समेत कार्य सम्पन्न गर्नुपर्ने मिति २०७५।६।७ सम्म रहेको छ । कार्यालयले मिति २०७४।१।२९ मा भेरियशन आदेश स्वीकृत गरी भेरियशन पछि रु.९ करोड ४४ लाख ८० हजार कायम भएको भएको छ । निर्माण व्यवसायीले समयमा काम सम्पन्न गर्न नसकेको कारण कार्यालयले सुरु सम्झौता रकम मूल्य अभिवृद्धि कर बाहेक रु.८ करोड ७५ लाख ८८ हजारको १० प्रतिशतले हुने पूर्वनिर्धारित क्षतिपूर्ति रु.८७ लाख ५८ हजार असुल गरेकोले छ । कार्यालयले भेरियशन पछि कायम भएको सम्झौता रकमको १० प्रतिशत रु.९४ लाख ४८ हजार असुल गर्नुपर्नेमा नगरेकोले नपुग रु.६ लाख ८९ हजार सम्बन्धित निर्माण व्यवसायीबाट असुल हुनुपर्दछ ।

१८.४. विभिन्न योजना निर्माण एवं डि.पि.आर. तयार गर्नका लागि चार निर्माण व्यवसायी र तीन परामर्शदातासँग सम्झौता गरी रकम भुक्तानी गरेकोमा निर्माण व्यवसायी/परामर्शदाताहरूको सम्झौता अनुसार निर्धारित अवधिकमा काम सम्पन्न नगरेको र म्याद थप समेत नभएकोले म्याद समाप्त भएपछि अन्तिम बिल भुक्तानी

गर्दा नियमानुसार पूर्वनिर्धारित क्षतिपूर्ति असुल नगरेकोले रु.४ लाख ६१ हजार सम्बन्धित निर्माण व्यवसायी/परामर्शदाताहरूबाट असुल हुनुपर्दछ ।

१९. **मूल्य समायोजन** : सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम ११९ को उपनियम २(ख) अनुसार सम्पन्न भएको काममा लागेको श्रम, सामाग्री र उपकरणको मात्र मूल्य समायोजन हुने गरी सुत्र निर्धारण गर्नुपर्ने र सोही अनुसार सम्झौतामा उल्लेख गरी सोही आधारमा मूल्य वृद्धि भुक्तानी हुनुपर्ने उल्लेख छ । मूल्य समायोजन सम्बन्धी देखिएका व्यहोरा निम्नानुसार छन्ः-

१९.१. पूर्वाधार विकास कार्यालय, म्याग्दीले बागलुङ-बेनी सडक र बेनी-दरबाङ्ग सडक निर्माण कार्यको लागि मूल्य समायोजन गणना गर्दा फरक सूचकांकको आधारमा गणना गरेको कारण मूल्य समायोजन फ्याक्टर फरक पारी रु.२१ लाख ३८ हजार बढी भुक्तानी भएको रकम असुल हुनुपर्दछ ।

१९.२. पूर्वाधार विकास कार्यालय, म्याग्दीले बेनी-दरबाङ्ग सडक र बेनी-गलेश्वर सडक निर्माण कार्यको दुई निर्माण व्यवसायीबीच भएको सम्झौताको विशेष शर्तमा मोविलाइजेशन पेस्की कट्टा गरिसकेपछिको बिल रकममा मूल्य समायोजन भुक्तानी गर्ने उल्लेख छ । कार्यालयले पेस्की कट्टा नगरी मूल्य समायोजन भुक्तानी गरेकोले पेस्की रकममा दिएको मूल्य समायोजन रु.३७ लाख ८९ हजार असुल हुनुपर्दछ ।

२०. **बढी भुक्तानी** : सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम १२३ मा खरिद सम्झौता अनुसार सार्वजनिक निकायले रनिङ्ग बिल वा अन्य कुनै बिल विजकको भुक्तानी गर्दा करारका शर्तबमोजिम प्राविधिक नापजाँच गरी नापी कितावमा उल्लेख भएको वास्तविक कार्य सम्पादनको आधारमा भुक्तानी दिनुपर्नेमा पूर्वाधार विकास कार्यालय, कास्कीको रु.१९ लाख ३० हजार, म्याग्दीले रु.४ लाख ५६ हजार र लमजुङ्गले रु.३ लाख २२ हजार समेत रु.२७ लाख ८ हजार नापी किताब र स्वीकृत नर्म्श भन्दा बढी भुक्तानी गरेको रकम असुल हुनुपर्दछ ।

२१. **आयोजना स्वीकृति** — सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम ६ (३) अनुसार सार्वजनिक निकायले निर्माणस्थलको व्यवस्था नभई निर्माणस्थलबाट हटाउनुपर्ने रुख बिरुवा लगायतका संरचना हटाउने सुनिश्चितता नगरी तथा प्रचलित कानुन बमोजिम गर्नुपर्न वातारणीय अध्ययनको प्रतिवेदन स्वीकृत गराई बोलपत्र आह्वान गर्न नहुने व्यवस्था छ। पूर्वाधार विकास कार्यालय, नवलपरासी (ब.सु.पू) ले २०७८।१०।१५ मा सम्पन्न गर्ने गरी मुकुन्दपुर आहाले रत्नपुर कोथार डाँडाझेरीदेखि बुलिङ्गटार सडक खण्ड निर्माण कार्य रु.२४ करोड ८१ लाख ७ हजारमा सम्झौता गरेको छ । २०७६।१०।२९ मा रु.१ करोड ८५ लाख पेस्की दिएको र भौतिक प्रगति १० प्रतिशत मात्र भई काम स्थगित भएकोले आयोजना अलपत्र परेको अवस्था छ । बहुवर्षीय आयोजनाको पूर्व तयारी नगरी निर्माण कार्यको प्रक्रिया अगाडि बढाएकोले उक्त निर्माण कार्यबाट अपेक्षित प्रतिफल प्राप्त हुन नसकेको अवस्था छ।

२२. **कार्य सम्पादन जमानत** : सार्वजनिक खरिद ऐन, २०६३ को दफा २७(४) अनुसार बोलपत्रदाताले कार्यसम्पादन जमानत दाखिला गर्दा लागत अनुमानभन्दा १५ प्रतिशतभन्दा बढी घटेर कबुल गरेको अवस्थामा १५ प्रतिशतभन्दा जति रकमले घटी कबुल गरेको छ सोको ५० प्रतिशतले हुन आउने रकम कबुल अङ्कको ५ प्रतिशतमा थप गरी कार्य सम्पादन जमानतवापत रकम दाखिला गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । पूर्वाधार विकास कार्यालय, नवलपुरले रु.४९ करोड ३१ लाख ४९ हजार लागत अनुमान भएको आवु भागे छिम्केश्वरी हिले बाहुन भञ्याङ्ग छिम्केश्वरी पर्यटन मार्ग निर्माण २०७८।११।१३ मा सम्पन्न

गर्नेगरी एक निर्माण व्यवसायीसँग रु.३४ करोड ८० लाख ८९ हजारमा सम्झौतामा गरेको छ । निर्माण व्यवसायीले ऐनमा भएको व्यवस्थानुसार रु.५ करोड २९ लाख ४८ हजार कार्यसम्पादन जमानत राख्नुपर्नेमा रु.५ करोड १९ लाख ८८ हजारको कार्यसम्पादन जमानत पेस गरेकोले नपुग रु.९ लाख ६० हजार को कार्य सम्पादन जमानत पेस गर्नुपर्दछ ।

जलस्रोत तथा सिँचाइ विकास डिभिजन कार्यालयहरू

२३. **सीमाभन्दा बढीको कार्य :** सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ नियम ९७ अनुसार एक करोड रुपैयाँसम्म लागत अनुमान भएको निर्माण कार्य उपभोक्ता समितिबाट गराउन सकिने उल्लेख छ । जलस्रोत तथा सिँचाइ विकास डिभिजन कार्यालय, स्याङ्जाले रु.१ करोड १५ लाख लागत अनुमान भएको चापाकोट सिंचाई योजना, रु.१ करोड ६ लाखको सेतिखोला स्थानेश्वर सिंचाई योजना, रु.१ करोड ५ लाख को बाहविसे सिंचाई योजना र रु.१ करोड ९ लाख लागत अनुमान भएको बगरखेत सिँचाइ योजना समेत ४ योजना उपभोक्ता समिति मार्फत रु.१ करोडभन्दा बढी अनुमान रहेको निर्माण गराएको छ । नियमले तोकेको सीमाभन्दा बढीको काम उपभोक्ता समिति मार्फत गराएको अनियमित देखिन्छ।

२४. **मूल्य अभिवृद्धि कर :** मूल्य अभिवृद्धि कर नियमावली, २०५३ को नियम ६(ग) मा ठेक्का वा करार अन्तर्गतको भुक्तानीमा मूल्य अभिवृद्धि कर रकमको ५० प्रतिशत सम्बन्धित राजस्व शीर्षकमा र बाँकी ५० प्रतिशत सम्बन्धित फर्मलाई भुक्तानी दिनुपर्ने उल्लेख छ । जलस्रोत तथा सिँचाइ विकास डिभिजन कार्यालय, नवलपुरले ५, म्याग्दीले ९ र कास्कीले १ निर्माण व्यवसायी तथा परामर्शदातालाई भुक्तानी दिँदा पचास प्रतिशतले हुने मूल्य अभिवृद्धि कर रु.११ लाख ६२ हजार कट्टा नगरी भुक्तानी दिएको छ । उक्त रकम राजस्वमा जम्मा भएको सुनिश्चित गर्नुपर्दछ ।

२५. **बढी भुक्तानी :** सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम १२३ मा खरिद सम्झौता अनुसार सार्वजनिक निकायले रनिङ्ग बिल वा अन्य कुनै बिल विजकको भुक्तानी गर्दा करारका शर्तबमोजिम प्राविधिक नाप जाँच गरी नापी किताबमा उल्लेख भएको वास्तविक कार्य सम्पादनको आधारमा भुक्तानी दिनुपर्नेमा जलस्रोत तथा सिँचाइ विकास डिभिजन कार्यालय, गोरखाले घुन्चकटार सिँचाइ आयोजनाको निर्माण कार्य वापत एक निर्माण व्यवसायीलाई भुक्तानी गर्दा प्राविधिक मूल्याङ्कन भन्दा रु.५ लाख ३ हजार बढी भुक्तानी भएकोले सम्बन्धित निर्माण सेवाबाट असुल गर्नुपर्दछ ।

२६. **काठेपोल प्रतिस्थापन :** काठेपोल प्रतिस्थापन सम्बन्धी कार्यविधि, २०७५ अनुसार सम्बन्धित स्थानीय तहले स्टील पोल जडान कार्य सम्पन्न भएको ७ दिनभित्र त्यसको जानकारी वा प्रगति विवरण कार्यालयलाई पठाउनुपर्ने, यस सम्बन्धी निर्माण कार्य एक आर्थिक वर्षभित्र सम्पन्न गरी सक्नुपर्ने र मन्त्रालय र स्थानीय तहले काठेपोल प्रतिस्थापन कार्यको अनुगमन गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । यस वर्ष जलस्रोत तथा सिँचाइ विकास डिभिजन कार्यालयहरू गोरखा, कास्की, तनहुँ, म्याग्दी, पर्वत, स्याङ्जा र बागलुङले स्टील पोल खरिदमा रु.१८ करोड ६६ लाख २४ हजार खर्च लेखेका छन् । कार्यालयहरूले उक्त पोल स्थानीय तहलाई पठाएकोमा जडान कार्य सम्पन्न भएको प्रगति विवरण प्राप्त भएको छैन । विद्युत प्राधिकरणसँग समन्वय नगरी गरेको उक्त कार्यको अनुगमन गरी पोल प्रयोगको सुनिश्चितता गर्नुपर्दछ ।

खानेपानी तथा सरसफाई डिभिजन कार्यालयहरू

२७. **जडानभन्दा बढी खर्च** : खानेपानी आयोजनामा प्रयोग भएको पाइप नापी किताबमा जडान देखिए अनुसार जिन्सी खाताबाट मौज्दात घटाउनु पर्दछ । खानेपानी तथा सरसफाई डिभिजन कार्यालय, स्याङ्जाले १३, तनहुँले ३६, गोरखाले १९ र बागलुङले ४ खानेपानी आयोजनामा नापी किताबमा उल्लेख भएको परिमाण भन्दा रु.३ करोड २ लाख ९३ हजार बढी मूल्यका विभिन्न साइजका १ लाख ७० हजार ७३६ मिटर पाइप जिन्सी खाताबाट खर्च भएकोले उक्त पाइप प्रयोगको प्रमाण पेस गर्नुपर्दछ ।

२८. **पाइप मौज्दात** : खानेपानी आयोजनाहरूको लागि पाइप तथा फिटिङ्ग/औजार गत विगतको मौज्दातको उपयोग गर्ने र अत्यावश्यक भएमा मात्र मौज्दात नरहने गरी खरिद गर्नु पर्दछ । खानेपानी तथा सरसफाई डिभिजन कार्यालय, गोरखामा गत वर्ष रु.५ करोड ९ लाख ९७ हजारको पाइप तथा फिटिङ्गस् मौज्दात रहेकोमा यस वर्ष रु.३८ करोड ७१ लाख ३५ हजारको खरिद र रु.२९ करोड ५९ लाख ७० हजारको पाइप तथा फिटिङ्ग आयोजनामा खर्च भई रु.१४ करोड २१ लाख ६२ हजारको मौज्दात रहेको छ । गत वर्षको तुलनामा १७८ प्रतिशतले मौज्दात वृद्धि भएको छ । कार्यालयले न्यूनतम मौज्दात तोकी बढी नहुने गरी खरिद व्यवस्थापन गर्नु पर्दछ ।

२९. **घटी लागत सहभागिता** : सहलगानी कार्यान्वयन निर्देशिका, २०७२ (दोस्रो संशोधन २०७४) को बुदाँ नं. ५.१ (क) मा मौजुदा खानेपानी आयोजनाको सेवा क्षेत्र वा सेवास्तर वृद्धि वा क्रमागत वा नयाँ योजनाको निर्माण कार्यमा उपभोक्ता संस्थाले कुल लागतको कम्तिमा ३० प्रतिशत र नेपाल सरकारले ७० प्रतिशत पुँजीगत लगानी गर्ने व्यवस्था छ । खानेपानी तथा सरसफाई डिभिजन कार्यालय, स्याङ्जाले लेखनाथ दोस्रो सहलगानी खानेपानी तथा सरसफाई आयोजनाको लागि एक निर्माण व्यवसायीसँग उपभोक्ता संस्थाको लागत सझेदारीमा रु.८ करोड १३ लाख ६२ हजारमा सम्झौता गरेको छ । उक्त निर्माण कार्यको पाचौं रनिङ्ग बिलसम्मको कुल मूल्याङ्कन रु.५ करोड २१ लाख २९ हजारमा उपभोक्ता समितिको ३० प्रतिशत जनसहभागिता कट्टा गरी रु.३ करोड ६४ लाख ९० हजार मात्र भुक्तानी गर्नुपर्नेमा रु.४ करोड ५६ लाख १२ हजार भुक्तानी गरेकोले बढी भुक्तानी भएको रु.९१ लाख २२ हजार सम्बन्धित उपभोक्ता समितिबाट असुल हुनुपर्दछ ।

३०. **मुहान विवाद** : खानेपानी तथा सरसफाई डिभिजन कार्यालय, स्याङ्जाले सेतीदोभान खानेपानी आयोजनाको निर्माणको लागि एक निर्माण व्यवसायीसँग रु.१ करोड ८५ लाख २० हजारमा सम्झौता गरेको छ । स्थानीय स्तरमा अवरोध सृजना भएपछि निर्माण व्यवसायीलाई रु.६७ लाख १५ हजार भुक्तानी पश्चात उक्त स्थानमा काम गर्न नसकिएकोले पहिलेको स्थानबाट २ किलोमिटर परको अर्को स्थानमा संरचना निर्माण भईरहेको छ । यसरी मुहान विवाद हुँदा विवादित स्थानमा कार्यालयबाट भएको लगानी खेर जाने भएकोले आयोजना सञ्चालन गर्नु पूर्व नै मुहान विवाद नहुने गरी आयोजना सञ्चालनको प्रक्रिया अगाडि बढाउनु पर्दछ ।

३१. **भुक्तानीमा कर** : आयकर ऐन, २०५८ को दफा ८९(३क) मा उपभोक्ता समिति मार्फत काम गराउने गरी गरिएको रु.५० लाख भन्दा बढीको भुक्तानी रकममा एक दशमलव पाँच प्रतिशतको दरले कर कट्टी गर्नुपर्नेमा खानेपानी तथा सरसफाई डिभिजन कार्यालय, स्याङ्जाले उपभोक्ता समितिमार्फत गरेको ११

योजनामा रु.५० लाख भन्दा बढीको भुक्तानीमा कर कट्टी नगरेको र घटी कट्टी गरेको रु.८ लाख ७८ हजार असुल गरी राजस्व दाखिला गर्नुपर्दछ ।

शहरी विकास तथा भवन कार्यालयहरू

३२. **जनता आवास कार्यक्रम :** जनता आवास कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यविधि, २०७५ को बुँदा नं. ६(११) मा लाभग्राहीसँग भएको सम्झौता बमोजिम कार्य प्रगतिको आधारमा विल भरपाई प्राप्त भएपछि किस्ताबन्दी रकम उपलब्ध गराउनुपर्ने व्यवस्था छ । शहरी विकास तथा भवन निर्माण कार्यालय, कास्कीका ५७, पर्वतका ६२ र स्याङ्जाका १५६ लाभग्राहीलाई पहिलो किस्ताबाट भएको कार्यको बिल भरपाई र प्राविधिक मूल्याङ्कन बेगर रु.२ करोड ७५ लाख ५४ हजार भुक्तानी दिएको छ । पहिलो किस्ताबाट भएको कार्यको प्राविधिक मूल्याङ्कन पेस गर्नुपर्दछ ।

३३. **मूल्य अभिवृद्धि कर :** मूल्य अभिवृद्धि कर नियमावली, २०५३ को नियम ६(ग) मा ठेक्का वा करार अन्तर्गतको भुक्तानीमा मूल्य अभिवृद्धि कर रकमको ५० प्रतिशत सम्बन्धित राजस्व शीर्षकमा र बाँकी ५० प्रतिशत सम्बन्धित फर्मलाई भुक्तानी दिनुपर्ने उल्लेख छ । शहरी विकास तथा भवन निर्माण कार्यालय, कास्कीले २० र गोरखाले ६ निर्माण व्यवसायी तथा परामर्शदातालाई भुक्तानी दिँदा ५० प्रतिशतले हुने मूल्य अभिवृद्धि कर रु.१६ लाख ५८ हजार कट्टा नगरी भुक्तानी दिएका छन् । उक्त रकम राजस्वमा जम्मा भएको सुनिश्चित गर्नुपर्दछ ।

यातायात व्यवस्था कार्यालयहरू

३४. **सेवा प्रवाह :** यातायात व्यवस्था कार्यालय (सवारी चालक अनुमतिपत्र) बाट २ पाङ्ग्रे तथा ४ पाङ्ग्रे सवारी साधनको नयाँ सवारी चालक अनुमतिपत्र वितरण, नवीकरण तथा विदेशी सवारी चालक अनुमति पत्रको नेपालीकरण जस्ता सेवा प्रवाह हुँदै आईरहेको छ । यातायात व्यवस्था कार्यालय (सवारी चालक अनुमतिपत्र) गण्डकी, कास्कीले यस वर्ष २० हजार ३५० नयाँ सवारी चालक अनुमतिपत्र जारी, नवीकरण लगायतबाट रु.१६ करोड १८ लाख ७५ हजार राजस्व आम्दानी गरेको छ । हरेक वर्ष सवारी चालक अनुमतिपत्र लिने सेवाग्राहीको संख्या बढ्दो छ । कार्यबोझका तुलनामा कर्मचारीको संख्या कम रहेको, सूचना प्रविधिमैत्री जनशक्तिको न्यूनता रहेको, स्मार्ट कार्ड (सवारीचालक अनुमतिपत्र) वितरणमा ढिलाई, प्रयोगमा ल्याएको सफ्टवेयरको कनेक्टिभिटीमा बारम्बार समस्या आउने गरेको, सफ्टवेयरमा एकै सेवाग्राहीको दुई वा दुई पटक भन्दा बढी इन्ट्री हुने समस्या रहेको, प्रयोगात्मक परीक्षा सञ्चालनका लागि आफ्नै पर्याप्त ट्रायल सेण्टर नरहेको जस्ता समस्या तथा कठिनाई रहेको देखिन्छ । कार्यालयले सेवाग्राहीलाई प्रदान गर्ने विद्युतीय सवारी चालक अनुमतिपत्रको अभिलेख राखी समयमै सेवा उपलब्ध गर्नुपर्दछ ।

३४.१. यातायात सवारी कार्यालयबाट रुट पर्मिट प्रक्रिया अन्तर्गत सार्वजनिक यातायात सञ्चालन हुने सवारी साधनहरूलाई सडकको क्षमता, यात्रुको चाप, लाभान्वित जनसंख्या, सवारीको संख्या जस्ता प्राविधिक पक्षहरूमा पर्याप्त ध्यान नपुऱ्याइएको, पूर्ण रूपमा सडक पूर्वाधार सम्पन्न नभइसकेको अवस्थामा पनि बाटो अनुमतिपत्र दिनुपर्ने अवस्था रहेको, विना इजाजत सवारी साधन सञ्चालन हुने गरेको, यातायात

व्यवसायीहरूबीच अस्वस्थ प्रतिस्पर्धा एवं सीण्डिकेट प्रणालीबाट सेवाग्राहीले सुलभ, गुणस्तरीय, सुरक्षित र भरपर्दो यातायात सुविधाबाट बञ्चित रहनु परेको, रुट अनुमति प्रक्रिया व्यवस्थित, वैज्ञानिक र प्रभावकारी हुन नसकेको जस्ता समस्या रहेको देखिन्छ । सार्वजनिक यातायात सेवालाई व्यवस्थित, स्वच्छ र प्रभावकारी बनाउनको लागि बाटो इजाजत लगायतका सेवा प्रवाह प्रक्रियालाई सरल र चुस्त बनाउनु पर्दछ ।

३५. **राजस्व रकम भिडान :** आर्थिक कार्यविधि नियमावली, २०६४ को नियम ९ मा प्रचलित कानुन बमोजिम प्राप्त भएको राजस्व सरकारी कारोवार गर्न तोकिएको बैंकमा नन् अपरेटिभ रेभिन्यू एकाउण्टमा मात्र जम्मा गरी सोको अभिलेख राख्नुपर्ने व्यवस्था छ । यातायात व्यवस्था कार्यालय (सवारी साधन अनुमतिपत्र) गण्डकी, कास्कीले यस आर्थिक वर्षमा ७ शीर्षकमा यातायात व्यवस्था विभागको नेपाल इलेक्ट्रोनिक ड्राइभिङ् लाइसेन्स एण्ड भेइकल रजिष्ट्रेशन सिस्टमबाट रु.१५ करोड १६ लाख ८ हजार, प्रदेश आर्थिक ऐन, २०७६ को अनुसूची २ मा तोकिएको थप दर अनुसार कार्यालयले प्रयोग गरेको रु.१०० र रु.२०० को छापबाट प्राप्त भएको रु.१ करोड १९ लाख ८३ हजार एवं नगदी रसिद प्रयोग गरी रु.५ लाख ३६ हजार समेत रु.१६ करोड ४१ लाख २८ हजार आम्दानी हुनुपर्ने देखिन्छ । कार्यालयको प्रमाणित आर्थिक विवरणमा राजस्व दाखिला रु.१६ करोड १८ लाख ७५ हजार मात्रै भएकोले रु.२२ लाख ५२ हजार कम आम्दानी बाँधेको देखियो । कार्यालयले आर्थिक ऐन, २०७६ बमोजिमको थप दस्तुर लिँदा रु.१०० र रु.२०० को छाप बनाई सेवाग्राहीको रसिदमा मात्र छाप हानी रकम संकलन गर्ने गरेको कारण छाप हानेर के कति रकम संकलन भएको स्पष्ट नखुलेको र कुन मितिबाट सवारी चालक अनुमतिपत्रको नवीकरण शुल्क र प्रतिलिपी दस्तुरमा थप रकम नलिएको सम्बन्धमा कार्यालयको निर्णय वा अन्य कुनै अभिलेख समेत राखेको छैन । यस सम्बन्धमा छानविन गरी घटी दाखिला देखिएको रकम असुल गर्नुपर्दछ ।

- **बेरुजु स्थिति :** मन्त्रालय तथा मातहत २९ निकायको रु.५५ करोड ६६ लाख ८४ हजार बेरुजु देखिएकोमा प्रारम्भिक प्रतिवेदन उपलब्ध गराएपछि १६ निकायले रु.१६ करोड ९७ लाख ९५ हजार फस्यौंट गरेकोले रु.३८ करोड ६८ लाख ८८ हजार बाँकी बेरुजु देखिएको छ । सो मध्ये रु.१३ करोड ८६ लाख ८७ हजार म्याद नाघेको पेस्की बाँकी रहेको छ । यस सम्बन्धी विवरण **अनुसूची-१०** मा रहेको छ।

सामाजिक विकास मन्त्रालय

प्रदेश सरकार (कार्यविभाजन) नियमावली, २०७४ बमोजिम मन्त्रालयको कार्यक्षेत्रमा शिक्षा स्वास्थ्य जस्ता सामाजिक सेवाहरूमा पहुँच, उपयोग र गुणस्तर वृद्धि गर्ने, लक्षित वर्ग, क्षेत्र तथा समूहको आर्थिक र सामाजिक सशक्तीकरणमा अभिवृद्धि गर्ने, प्रदेशस्तरको विश्वविद्यालय तथा उच्च शिक्षा सम्बन्धी नीति, कानुन तथा मापदण्ड तर्जुमा, कार्यान्वयन र नियमन, शैक्षिक योजना निर्माण र कार्यान्वयन, माध्यमिक तहको परीक्षा व्यवस्थापन, महिला हक सम्बन्धी प्रादेशिक नीति, कानुन, मापदण्ड तथा योजना तर्जुमा, समाज कल्याण र संघ संस्था सम्बन्धी कार्यहरूको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन, खेलकुद प्रशासन र संघ संस्थाको समन्वय र नियमन गर्ने लगायतका कार्य रहेका छन्।

यो वर्ष मन्त्रालय र मातहतसमेत ३४ कार्यालयको विनियोजन रु.१ अर्ब ७१ करोड ६८ लाख ९१ हजार, राजस्व रु.४ करोड ५४ लाख १८ हजार, धरौटी रु.१ करोड ८२ लाख ६५ हजार र अन्य कारोवार रु.५३ करोड ७७ लाख ८५ हजार समेत रु.२ अर्ब ३१ करोड ८३ लाख ५९ हजारको लेखापरीक्षण सम्पन्न भएको छ । त्यसैगरी अन्य संस्था र समितितर्फ रु.१ अर्ब ९६ करोड ४१ लाख ९१ हजारको लेखापरीक्षण सम्पन्न भएको छ । लेखापरीक्षणबाट देखिएका व्यहोरा निम्नानुसार छन्:

१. **कार्य जिम्मेवारी :** प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७४ अनुसार उच्च शिक्षा सम्बन्धी नीति, कानुन तथा मापदण्ड तर्जुमा, शैक्षिक परामर्श सेवाको मापदण्ड निर्धारण, अनुमति तथा नियमन, प्रदेशस्तरको मानव संसाधनको अवश्यकता प्रक्षेपण, प्रदेशस्तरीय स्वास्थ्य सेवाको गुणस्तर निर्धारण, राष्ट्रिय मापदण्ड बमोजिम औषधिजन्य तथा स्वास्थ्य प्रविधि सम्बन्धी सामाग्रीको उत्पादन तथा सञ्चय, अधिकत्तम खुद्रा मूल्य निर्धारण, अन्तिम बिसर्जन, गुणस्तर तथा मापदण्ड निर्धारण, सूर्ति, मदिरा र लागूपदार्थजन्य वस्तुको मापदण्ड, नियन्त्रण तथा नियमन, लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट र लैङ्गिक परीक्षण, श्रमशक्ति, श्रमबजार सम्बन्धी अध्ययन, अनुसन्धान र श्रमशक्ति योजना लगायतका कार्यहरू शुरु हुन बाँकी देखिन्छ ।

२. **बजेट वक्तव्यको कार्यान्वयन :** प्रदेश सरकारको यस वर्षको बजेट वक्तव्यमा घोषणा भएका मन्त्रालयसँग सम्बन्धित प्रदेशलाई पूर्ण साक्षर प्रदेश घोषणा, गण्डकी प्राविधिक प्रतिष्ठान स्थापना, क्यान्सर मुटु र मृगौला रोगको उपचारको लागि प्रदेशभित्र अत्याधुनिक र सुविधा सम्पन्न विशिष्टिकृत अस्पताल स्थापनाको लागि डिपिआर निर्माण, आयुर्वेदिक तथा एलोप्याथिक औषधि उत्पादन केन्द्र स्थापना, अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको क्रिकेट मैदान तथा गल्फकोर्स निर्माण, प्रदेशभित्र १० हजार जनालाई रोजगारी श्रृजना हुने गरी सीपमूलक तालिम सञ्चालन लगायत १८ कार्यक्रमको लागि रु.५३ करोड ५५ लाख बजेट व्यवस्था भएकोमा ती कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन भएको छैन । बजेटमा समावेश कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ । यस वर्ष बजेट वक्तव्यमा आगामी २ वर्षभित्र प्रदेशलाई पूर्ण साक्षर प्रदेश घोषणा गर्न रु.५ करोड विनियोजन भएकोमा पहिलै नै साक्षर घोषणा भइसकेको भनी कार्यक्रम नभएको अवस्था छ । बजेट बनाउदा पर्याप्त गृहकार्य गरेर मात्र कार्यक्रम तयारी गर्नुपर्नेमा पूर्ण तयारी नभएको कारण पहिले नै घोषणा भइसकेको कार्यक्रम समेत हाल बजेटमा समावेश भएको छ ।

३. **पञ्चवर्षीय योजनाको कार्यान्वयन :** प्रदेशको प्रथम पञ्चवर्षीय योजना २०७६/७७ देखि कार्यान्वयनमा आएको छ । प्रथम वर्षमा देहायका कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने लक्ष्य राखेकोमा अधिकांश कार्यक्रममा लक्ष्य अनुसारको प्रगति हासिल नभएको अवस्था छ ।

क्र.सं.	पञ्चवर्षीय योजनामा उल्लेखित व्यहोरा	इकाइ	लक्ष्य	प्रगति स्थिति
१.	राज्यकोषबाट सुविधा पाएकाका सन्तानलाई सामुदायिक विद्यालयमा पढाउन प्रोत्साहन गर्ने कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	संख्या	२	नभएको
२.	प्राविधिक र साधारण शिक्षाको अनुपात वरावर गर्ने	प्रतिशत	३४/६६	नभएको
३.	उच्च शिक्षालाई गुणस्तरीय र प्रभावकारी बनाउन मापदण्ड तयारी	पटक	१	नभएको
४	प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षाको प्रादेशिक मापदण्ड तयारी	पटक	१	नभएको
५.	गण्डकी प्रदेश विज्ञान तथा प्रविधि सम्बन्धी नीति निर्माण	संख्या	१	नभएको
६.	प्रदेश विज्ञान प्रविधि प्रतिष्ठान स्थापना र सञ्चालन		१	नभएको
७.	स्वास्थ्य सम्बन्धी नीति तथा कानुन तयारी	संख्या	१	नभएको
८.	स्वास्थ्य बीमा कार्यक्रम विस्तार समेत कुल	जिल्ला	११	प्रदेशबाट नभएको
९.	रेफरेन्स प्रयोगशाला स्थापना तथा सञ्चालन	संख्या	१	नभएको

योजना लागू भएको शुरुवाती अवस्थामा लक्ष्य अनुसार काम हुन नसक्दा यसको असर समग्र योजनाको अवधिभर पर्ने देखिन्छ । अतः योजनाको पूर्ण कार्यान्वयन गर्न वार्षिक लक्ष्य अनुसारका क्रियाकलाप सञ्चालन गरी कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ ।

४. **प्रदेश गौरवका आयोजना :** प्रदेशको पञ्चवर्षीय योजनाले मन्त्रालय अन्तर्गत देहायका ३ आयोजनालाई प्रदेश गौरव र १ आयोजनालाई रुपान्तरणकारी प्रदेश गौरवको आयोजना घोषणा गरेको छः-

(रु. हजारमा)

क्र. सं.	प्रदेश गौरवका आयोजनाहरूको नाम	कुल लागत अनुमान	यस वर्षको बजेट	यस वर्षको खर्च
१	गण्डकी विश्वविद्यालय स्थापना	नखुलेको	९००००	७०३६
२	गण्डकी प्राविधिक प्रतिष्ठान स्थापना र सञ्चालन	नखुल्ने	४००००	०
३	प्रदेश क्रिकेट मैदान निर्माण आयोजना	१ अर्ब ६३ करोड	१००००	१९५०
	रुपान्तरणकारी प्रदेश गौरवका आयोजना			
४	मुटु, मृगौला र क्यान्सरको एकीकृत प्रदेश अस्पताल निर्माण आयोजना	१ अर्ब ५० करोड	२०००	०

यस सम्बन्धमा देखिएका व्यहोरा देहायअनुसार छन्ः

४.१. गण्डकी विश्वविद्यालय स्थापना र सञ्चालनको कुल लागत अनुमान तयार गरेको छैन । यस वर्ष रु.९ करोड विनियोजन गरेकोमा १३ पाठ्यक्रमको मस्यौदा निर्माण बाहेक अन्य काम भएको छैन । विश्वविद्यालयको लागि हालसम्म कर्मचारी तथा शिक्षकको दरवन्दी स्वीकृत समेत भएको छैन ।

४.२. गण्डकी प्राविधिक प्रतिष्ठान स्थापना र सञ्चालनको रु.४ करोड बजेट विनियोजन भएकोमा परिषद् गठन नभएकोले खर्च भएको छैन ।

४.३. प्रदेश क्रिकेट मैदान आयोजनाको विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयार भएकोमा श्रोतको सुनिश्चितता हुन बाँकी रहेको छ । आवश्यक बजेट व्यवस्था गरी निर्माण कार्य शुरु गर्नुपर्दछ ।

४.४. मुटु, मृगौला र क्यान्सरको एकीकृत प्रदेश अस्पताल निर्माणको सम्भाव्यता अध्ययन गर्न यो वर्ष रु.२० लाख बजेट विनियोजन भएकोमा खर्च भएको छैन । अस्पताल निर्माण गर्न जग्गा प्राप्त नभएको स्थिति छ। उच्च प्राथमिकता प्राप्त प्रदेश गौरवका आयोजना कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ ।

५. **रकमान्तर** : मन्त्रालयको शुरु बजेट रु.३ अर्ब ४१ करोड ८८ लाखमा रकमान्तरबाट थप भई रु.४ अर्ब ४३ करोड ६ लाख कायम भएकोमा रु.२ अर्ब ४५ करोड ४३ लाख खर्च भई शुरु बजेटको ७१.७८ प्रतिशत र संशोधित बजेटको ५५.३९ प्रतिशत खर्च भएको छ । शुरु विनियोजन बजेट नै खर्च गर्न नसक्ने अवस्थामा रकमान्तर गरी बजेटको आकार वृद्धि गर्नु उचित देखिएन । यथार्थपरक बजेट बनाउन ध्यान दिनुपर्दछ ।

६. **विशेष अनुदान** : संघले तयार गरेको विशेष अनुदान सम्बन्धी कार्यविधि, २०७५ मा प्रदेशको हकमा रु.१० करोड रुपैंयाभन्दा कम लागत भएको आयोजनामा विशेष अनुदान प्रदान नगर्ने उल्लेख छ । यस वर्ष मन्त्रालयले स्वास्थ्य क्षेत्र सुदृढीकरण आयोजना अन्तर्गत रु.३३ करोड विशेष अनुदान प्राप्त गरेकोमा रु.२० करोड ९९ लाख (६४ प्रतिशत) खर्च गरेको छ । संघीय विशेष अनुदान निश्चित आयोजनाको लागि खर्च गर्नुपर्नेमा स्वास्थ्य क्षेत्र सुदृढीकरण आयोजना अन्तर्गतको उक्त अनुदान प्रदेश स्थित सम्पूर्ण कार्यालयलाई बाँडफाँट गरेको छ । यस अनुदानबाट मन्त्रालयले रु.१० लाख, स्वास्थ्य निर्देशनालयले १५ लाख, तालिम केन्द्रले मात्र रु.८ लाख, ११ आयुर्वेद केन्द्रले औषतमा रु.९ लाख ९ हजारको दरले कुल रु.१ करोड बजेट राखेको छ । यसरी योजना तयार नगरी रकम बाँडफाँट गर्दा विशेष अनुदान उद्देश्य अनुरूप खर्च नहुने देखिएको छ । यसमा नियन्त्रण गरी आयोजना विशेषमा खर्च गर्नुपर्दछ ।

७. **कार्यविधि निर्माण र खर्च** : संघीय संसद राष्ट्रिय सभा प्रत्यायोजित व्यवस्थापन तथा सरकारी आश्वासन समिति वार्षिक प्रतिवेदन, २०७६ मा विधायिकी अधिकार संसदमा मात्र निहित हुने, संसदले बनाएको कानुनको आधारमा मात्र प्रत्यायोजित कानुन निर्माण गर्नुपर्ने उल्लेख छ । मन्त्रालयले यो वर्ष मुख्यमन्त्री उच्चशिक्षा प्रोत्साहन छात्रवृत्ति कार्यक्रम सञ्चालन सम्बन्धी कार्यविधि, २०७६ का आधारमा पाँचजना एम.वि.वि.एस अध्ययनरत विद्यार्थीलाई रु.१५ लाख तथा पूर्ण माध्यमिक विद्यालयलाई रु.७५ लाख अनुदान दिएकोमा आधार उल्लेख गरेको छैन । साथै उक्त माध्यमिक विद्यालयलाई दिएको रु.७५ लाख अनुदान रकमबाट २०१ जना असहाय विद्यार्थीलाई २०७६ श्रावणदेखि २०७७ आषाढ मसान्तसम्मको छात्रवृत्ति प्रदान गरेको छ । विश्वव्यापी कोरोना महामारीको कारण २०७६ चैत्र ११ देखि आषाढसम्म विद्यालय बन्द भएतापनि उक्त अवधिको औषतमा रु.२५ लाख छात्रवृत्ति भुक्तानी भएको छ । बन्दाबन्दीको समयमा समेत मन्त्रालयले छात्रवृत्ति अनुदान उपलब्ध गराउनु नियमसम्मत देखिएन ।

८. **कार्यक्रम सञ्चालन खर्च** : आर्थिक कार्यविधि नियमावली, २०६४ को नियम २४ मा लागत नबढ्ने गरी कार्यक्रममा आवश्यक संशोधन गर्न सक्ने व्यवस्था छ । मन्त्रालयले विभिन्न ५ कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा तोकिएको भन्दा कम कार्यक्रम सञ्चालन गरेकोमा आनुपातिक रूपमा खर्च गर्नुपर्नेमा सो अनुसार नगरी रु.३४ लाख ७१ हजार बढी खर्च गरेको छ ।

९. **क्षेत्रगत बजेट तथा खर्च** : वार्षिक कार्यक्रम अनुसारको प्रगति हासिल गर्नुपर्नेमा मन्त्रालय अन्तर्गतको क्षेत्रगत बजेट तथा खर्चको विश्लेषण गर्दा भाषा कला तथा संस्कृति क्षेत्रमा कुल बजेटको २३ प्रतिशत, शिक्षामा ५५.५६ प्रतिशत, स्वास्थ्यमा ५४.६१ प्रतिशत, सामाजिक विकासतर्फ ८१.५३ प्रतिशत, श्रम तथा रोजगारतर्फ २९.७७ प्रतिशत मात्र खर्च भएको छ । क्षेत्रगत लक्ष्य अनुसार प्रगति गर्नुपर्दछ ।

१०. **अस्पताललाई अनुदान :** मन्त्रालय र हिमालय आँखा अस्पताल पोखराबीच उपकरण खरिद गर्नको लागि रु.३५ लाखको लागत अनुमान गरी मन्त्रालयले रु.२० लाख व्यहोर्ने गरी २०७६।९।८ मा सम्झौता गरेकोमा सम्झौता बमोजिमको रकमको ५७.१४ प्रतिशत भुक्तानी गर्नुपर्नेमा हिमालय आँखा अस्पतालबाट प्राप्त कुल बिल रकम रु.२० लाख ५० हजार भुक्तानी गरेको छ । सम्झौताको अनुपात अनुसार रु.११ लाख ७१ हजार भुक्तानी गर्नुपर्नेमा रु.२० लाख नै भुक्तानी दिएकोले बढी भुक्तानी भएको रु.८ लाख २९ हजार असुल गर्नुपर्दछ ।

११. **दक्षिण एशियाली खेलकुदमा खर्च :** अन्तराष्ट्रिय खेलकुद संघको आयोजनामा नेपालमा तेह्रौं दक्षिण एशियाली खेलकुद-२०७६ पोखरामा पनि सञ्चालन भएको र उक्त खेलको सम्पूर्ण खर्च राष्ट्रिय खेलकुद परिषद्ले गरेको छ। मन्त्रालयले स्थानीय व्यवस्थापन तथा सहजीकरण गर्न सुरक्षाकर्मीको खाजाको लागि रु.४ लाख ५ हजार, पदक विजेता खेलाडीलाई रु.२३ लाख ९५ हजार, पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय खेलकुद विकास समितिलाई रु.४५ लाख ११ हजार खर्च गरेको छ । यस खेलकुदमा पोखरा महानगरपालिकाले समेत खर्च गरेको छ । एउटा सरकारको क्षेत्राधिकारमा अर्को सरकारले खर्च गर्दा दोहोरोपना हुन गई मितव्ययितामा असर पर्ने भएकोले यस्तो खर्चमा नियन्त्रण गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

१२. **बैठक भत्ता :** खर्चको मापदण्ड, २०७५ मा कानुन अनुसार स्थापित समितिको बैठकमा मात्र बैठक भत्ता भुक्तानी गर्ने र समितिका सदस्य बाहेककालाई आमन्त्रितको रूपमा अन्य व्यक्ति राख्न नपाइने उल्लेख छ। मन्त्रालयले कानुन अनुसार स्थापित समिति बाहेक अन्य समितिमा समेत बैठकमा रु.३ लाख १३ हजार, विद्यालय सञ्चालनको विस्तृत परियोजना प्रतिवेदनको लागि ११ बैठक बसी रु.१ लाख ३२ हजार, सवारीसाधन खरिद कार्यका ५ ठेक्का बन्दोबस्त गर्दा ४९ पटक बैठक बसी प्राविधिक र आर्थिक पक्षको मूल्याङ्कन वापत रु.४ लाख ७७ हजार बैठक भत्ता खर्च लेखेको छ । यसैगरी स्वास्थ्य तालिम केन्द्र, कास्कीले आयुर्वेद चिकित्सा सम्बन्धी पाठ्यक्रम तयारी तथा मुख स्वास्थ्य सम्बन्धी पाठ्यक्रम तयारीको लागि बैठक बसेकोमा बैठक भत्तामा रु.७ लाख ६४ हजार खर्च गरेको छ । कानुन अनुसार स्थापित समितिको बैठकमा मात्र बैठक भत्ता उपलब्ध गराउनुपर्दछ ।

१३. **मूल्य अभिवृद्धि कर :** मूल्य अभिवृद्धि कर नियमावली, २०५३ को नियम ६(ग) अनुसार ठेक्का वा करार अन्तर्गत भुक्तानी गर्दा कर रकमको ५० प्रतिशतले हुने रकम राजस्व शीर्षकमा जम्मा गरी बाँकी रकम मात्र भुक्तानी गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । मन्त्रालयले यसवर्ष २५ वटा फर्मलाई रकम भुक्तानी गर्दा ५० प्रतिशतले हुने रु.३० लाख ७६ हजार मूल्य अभिवृद्धि कर कट्टी नगरी पुरै रकम भुक्तानी गरेको छ । उक्त रकम राजस्वमा जम्मा भएको सुनिश्चितता गर्नुपर्दछ ।

१४. **पब्लिक कम्पनीलाई अनुदान :** मन्त्रालयले जनक शिक्षा सामग्री केन्द्र लि., प्रादेशिक कार्यालय गण्डकी प्रदेशसँग पुस्तक भण्डारणको लागि भवन निर्माण गर्न रु.१ करोड दिने सम्झौता गरी यस वर्ष रु.६३ लाख ८२ हजार भुक्तानी गरेको छ । पुस्तक तथा अन्य सामग्री छपाई गरी बिक्री गर्ने निकायलाई अनुदान प्रदान गरेको उचित देखिएन ।

१५. **सीमित प्रतिस्पर्धा :** सार्वजनिक खरिद ऐन, २०६३ को दफा ८(२) मा खरिद गर्दा प्रतिस्पर्धा सीमित हुनेगरी टुक्रा टुक्रा पारी खरिद कार्य गर्न नहुने उल्लेख छ । ऐनको व्यवस्था विपरीत मन्त्रालयले रु.७८ लाख ४५ हजारको सामानहरू सोझै खरिद गरेको छ । उक्त खरिद मध्ये मेशिनरी तथा औजारमा मात्र

रु.५० लाख ५५ हजार रहेको छ । कानुन बमोजिम प्रतिस्पर्धात्मक विधि अवलम्वन गरी खरिद गर्नुपर्दछ ।

१६. **सवारी साधन खरिद :** सार्वजनिक निकायले मालसामानको लागत अनुमान तयारी गर्दा सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम ९ र सम्बन्धित मालसामानको स्पेशिफिकेशनको अधिनमा रही तयार गर्नुपर्ने व्यवस्था सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम ११ मा उल्लेख छ । मन्त्रालयले हेभी इक्युपमेन्ट डिभिजन कार्यालय, पोखराका मेकानिकल इन्जिनियरले तयार पारेको सवारी साधनको टेक्निकल स्पेशिफिकेशन र लागत अनुमानको आधारमा रु.३ करोड ८८ लाख ६६ हजारका ९ सवारी साधन खरिद गरेको छ ।

ऐनको दफा ६२(क) मा बोलपत्र सम्बन्धी कागजात वा स्पेशिफिकेशन तयार गर्ने कार्यमा संलग्न व्यक्तिले बोलपत्र सम्बन्धी कारवाहीमा भाग लिन नहुने उल्लेख भएकोमा ३ प्याकेजका ९ थान सवारी साधन खरिदको स्पेशिफिकेशन सहित लागत अनुमान तयार गर्ने, प्राविधिक तथा आर्थिक पक्षको मूल्याङ्कन गर्ने र इन्सेप्सन रिपोर्ट तयार गर्ने कार्यमा हेभी इक्वीपमेन्ट डिभिजन पोखराका मेकानिकल इन्जिनियरको संलग्नता रहेको पाइयो । एउटै व्यक्ति एक भन्दा बढी कार्यमा संलग्न हुँदा प्रतिस्पर्धालाई असर गर्ने तथा कानुनमा भएको व्यवस्थाको विपरीत समेत हुने भएकोले यसमा सुधार गर्नुपर्दछ ।

१७. **बजेट निकासा :** कोभिड १९ को जटिलता व्यवस्थापन र जटिल बिरामीको सघन उपचारको लागि अस्पतालहरूमा ५ वेडको सघन उपचार कक्ष आइसियु सेट-अप तथा सन्चालनको लागि प्रदेश सरकारले २०७७।२।६ मा विभिन्न ९ अस्पताललाई रु.१३ करोड ७८ लाख ५३ हजार तथा धौलागिरी अस्पताललाइ भेन्टिलेटर खरिदको लागि रु.१ करोड ६० लाख र अक्सिजन प्लान्टको लागि रु.६० लाख निकासा गरेको छ । यसैगरी संघीय सशर्त अनुदानबाट कर्मचारीको जोखिम भत्ता लगायत कर्मचारी व्यवस्थापन र औषधि तथा औषधिजन्य सामग्रीहरूको लागि मातहतका कार्यालयलाई रु.५ करोड २७ लाख ७३ हजार निकासा गरेको छ । रकम निकासा भएअनुसार कार्य भए नभएको सम्बन्धमा अनुगमन गरेको छैन ।

कोभिड १९ सम्बन्धी कारोबार

१८. **कोभिड कोष :** विश्वव्यापी कोरोनाको महामारीसँगै यसलाई नियन्त्रण गर्नको लागि प्रदेश सरकारले कोभिड चल्ती कोष भनी विविध खाता सञ्चालन गरेको छ । जसअनुसार प्रदेश सरकारको विनियोजन बजेटबाट रु.३० करोड तथा बाँकी कर्मचारी तथा पदाधिकारीको तलब कट्टी, विभिन्न बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाबाट समेत गरी कुल रु.३४ करोड ७० लाख ६१ हजार जम्मा भएकोमा यस कोषबाट ३५ कार्यालयलाई रु.१८ करोड ५४ लाख ६७ हजार निकासा दिएको छ । यस सम्बन्धमा देखिएका व्यहोरा निम्न छन्ः

१८.१. सामाजिक विकास मन्त्रालयमा रहेको यस कोषबाट प्रदेश सरकार बाहेकका अन्य कार्यालय तथा संस्थाहरू जस्तै पोखरा स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान पोखरालाई रु.५० लाख, जिपि कोइराला श्वासप्रश्वास रोग अस्पताललाई रु.१० लाख, नेपाल रेडक्रस सोसाइटीलाई रु.१ लाख ६० हजार, जिल्ला प्रशासन कार्यालय, लमजुङलाई रु.३० लाख दिएको छ भने विभिन्न ७ पालिकाहरूलाई समेत रु.८० लाख दिएको छ । उक्त निकायलाई रकम दिएकोमा खर्चको विवरण तथा प्रगति माग गरेको छैन ।

१८.२. यस कोषबाट कुल रु.१८ करोड ५४ लाख ६७ हजार विभिन्न कार्यालयहरूलाई खर्च गर्न दिएकोमा उक्त रकम कति खर्च भयो तथा कति बाँकी छ सोको विवरण मन्त्रालयले तयार गरेको छैन । यसरी रकम मात्र दिने तर खर्चको विवरण नलिनु उचित देखिँएन । यस कोषबाट सबैभन्दा धेरै रकम प्रदेश स्वास्थ्य आपुर्ति व्यवस्थापन केन्द्रलाई रु.१२ करोड ८५ लाख ८१ हजार दिएकोमा उक्त केन्द्रबाट आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा औषधि तथा उपकरणमा रु.४ करोड ७३ लाख ६४ हजार मात्र खर्च गरी रु.८ करोड १२ लाख १७ हजार बाँकी रहेको अवस्था छ । बाँकी रहेको रकम मन्त्रालयले यकिन गरेको छैन ।

१८.३. यस कोषबाट स्वास्थ्य निर्देशनालय, कास्की, प्रदेश जनस्वास्थ्य प्रयोगशाला, कास्की, स्वास्थ्य तालिम केन्द्र, कास्की, प्रदेश स्वास्थ्य आपुर्ति केन्द्र, कास्की तथा स्वास्थ्य कार्यालय, कास्की समेत ५ कार्यालयलाई भिटिएम खरिदको लागि रु.५ लाख तथा पिसिआर टेष्ट किटको लागि रु.५ लाखको दरले कुल ५० लाख अख्तियारी दिएको छ । सार्वजनिक खरिद ऐन तथा नियमावलीमा विशेष परिस्थितिमा खरिद गर्ने छुट्टै व्यवस्था भएकोमा समेत सार्वजनिक खरिद नियमावली विपरीत टुक्रा टुक्रा गरी खरिद हुने गरी एउटै आइटमको लागि विभिन्न कार्यालयलाई अख्तियारी दिनु उचित देखिएन ।

१८.४. मन्त्रालयले प्रदेश अन्तर्गत क्वारेन्टाइन र आइसोलेशन केन्द्र र त्यसमा बस्नेको संख्या, स्वास्थ्य सामग्री एवं उपकरण खरिद, राशन वितरणमा खर्च लगायत कोभिड व्यवस्थापन भएका कार्य एवं खर्चको अभिलेख राखेको छैन । कोभिड व्यवस्थापनमा भएको खर्च अभिलेख राख्नुपर्दछ ।

शिक्षा विकास निर्देशनालय

१९. **उत्तरपुस्तिका खरिद :** प्रदेशका ११ जिल्लाभित्र सञ्चालन हुने एस.ई.ई परीक्षाका लागि निर्देशनालयले जनक शिक्षा सामाग्री केन्द्र लि. बाट रु.६२ लाख ७१ हजारको ६ लाख १५ हजार थान मूल उत्तरपुस्तिका र थप उत्तरपुस्तिका ४ लाख ९८ हजार ४०० थान खरिद गरेको छ । प्रदेश अन्तर्गत कुल ४७ हजार ७१३ परिक्षार्थी रहेका र १० बिषयको परिक्षाको लागि उत्तरपुस्तिका संख्या ४ लाख ७७ हजार १३० हुनेमा सोमा ५ प्रतिशत थप गर्दा ४ लाख ९८ हजार ८८६ थान उत्तर पुस्तिका छपाई गरे हुनेमा आवश्यकता र औचित्यताको विचार नगरी १ लाख १६ हजार ११४ थान उत्तरपुस्तिका बढी छपाई गरी रु.९ लाख ८३ हजार थप व्ययभार परेको छ । विश्वव्यापी महामारीको कारण परीक्षा नै स्थगन भएकोले उत्तरपुस्तिका सुरक्षित राखी अर्को वर्ष प्रयोगमा ल्याउनुपर्दछ।

प्रदेश स्वास्थ्य आपूर्ति व्यवस्थापन केन्द्र

२०. **औषधि खरिदको मापदण्ड :** प्रदेश स्वास्थ्य आपूर्ति व्यवस्थापन केन्द्रले खरिद गरेको तथा संघबाट प्राप्त गरेका औषधि तथा सर्जिकल सामानहरू प्रदेशका ११ जिल्लाका अस्पताल र स्वास्थ्य कार्यालयलाई हस्तान्तरण गरेको छ । केन्द्र सरकारले खरिद गरी प्रदेशलाई उपलब्ध गराउने औषधिको मापदण्ड भएतापनि प्रदेश र स्थानीय तहले खरिद गर्ने औषधिको मापदण्ड छैन । प्रदेशले अत्यावश्यक भित्र परेका ७० आइटममध्ये ३५ आइटमका औषधिहरू खरिद गरी वितरण गर्ने गरेको छ । सोही प्रकारका औषधि स्थानीय तहलाई हस्तान्तरण गर्ने तथा स्थानीय तहहरूले समेत खरिद गर्ने गरेको देखिदा दोहोरो खर्च हुने सम्भावना रहन्छ । औषधि खरिदको दोहोरोपना हटाउन प्रदेश र स्थानीय तहबीच खरिद गरिने औषधिको मापदण्ड बनाउनुपर्ने देखिन्छ ।

२१. **औषधि तथा उपकरण मौज्दात :** प्रदेश स्वास्थ्य आपूर्ति व्यवस्थापन केन्द्रमा यस आर्थिक वर्षको अन्तमा संघबाट प्राप्त समेत रु.१९ करोड ४४ लाख ४६ हजारका १०५ प्रकारका औषधि, उपकरण र सर्जिकल सामानहरू मौज्दात रहेको छ । लामो समयसम्म औषधि प्रयोगमा नआई मौज्दातमा राख्दा औषधिको म्याद गुर्जने सम्भावना रहन्छ । आवश्यक भन्दा बढी मौज्दात नरहने गरी खरिद तथा आपूर्तिको व्यवस्था गरी समयमै औषधिको वितरणको व्यवस्था मिलाउनुपर्दछ । साथै केन्द्रले औषधि तथा सर्जिकल सामग्री खरिद गर्दा मागमा आधारित रही खरिद गर्ने व्यवस्था मिलाउनुपर्दछ ।

जिल्ला अस्पताल तथा स्वास्थ्य तालिम केन्द्रहरू

२२. **सोझै खरिद :** सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम ८४ मा २० लाख (औषधिको हकमा रु.५० लाख) सम्मको सामान शिलबन्दी दरभाउपत्रको माध्यमबाट खरिद गर्नुपर्ने उल्लेख छ । गोरखा जिल्ला अस्पतालले यस वर्ष रु.३७ लाख ५२ हजार, दमौली अस्पतालले रु.१७ लाख ६४ हजार, धौलागिरी अञ्चल अस्पतालले रु.७६ लाख ६९ हजार र जिल्ला अस्पताल स्याङजाले रु.४८ लाख ९६ हजारका औषधि, उपकरण लागयतका सामानहरू पटक पटक सोझै खरिद गरेका छन् ।खरिद कार्य गर्दा नियममा भएको व्यवस्थाको पालना गर्नुपर्दछ ।

२३. **मूल्य अभिवृद्धि कर :** मूल्य अभिवृद्धि कर नियमावली, २०५३ को नियम ६(ग) मा वस्तु तथा सेवा भुक्तानी गर्दा कर रकमको ५० प्रतिशतले हुन आउने रकम निजको नामबाट सम्बन्धित आन्तरिक राजस्व कार्यालयमा जम्मा गरी बाँकी रकम मात्र भुक्तानी दिनुपर्ने व्यवस्था भएकोमा ५० प्रतिशत मूल्य अभिवृद्धि कर कट्टा नगरी मध्यविन्दु अस्पतालले रु.११ लाख ५ हजार तथा बेनी अस्पताल म्याग्दीले रु.९ लाख ९६ हजार समेत रु.२१ लाख १ हजार विभिन्न फर्मलाई भुक्तानी गरेको छ । उक्त रकम राजस्वमा जम्मा भएको सुनिश्चित हुनुपर्दछ ।

२४. **प्राविधिक जाँच बेगर भुक्तानी :** सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम ८ मा खरिद योजना तयार गर्दा मालसामान खरिद गर्ने भए स्पेसिफिकेशन तयार गर्नुपर्ने तथा नियम ११५ मा आपूर्ति गरिएका मालसामान सम्झौतामा उल्लेखित प्राविधिक स्पेशिफिकेशन र गुणस्तर बमोजिमको भए नभएको निरीक्षण वा परीक्षण गर्नु गराउनुपर्ने उल्लेख छ । पर्वत जिल्ला अस्पतालले एक फर्मबाट रु.६३ लाख ८७ हजारको अक्सिजन प्लान्ट खरिद गरेको तथा एक सर्जिकल हाउसबाट रु.१८ लाख ८० हजारका कार्डियाक मोनिटर, सिलिण्डर लगायत १२ प्रकारका उपकरण खरिद गरेकोमा प्राविधिक जाँच तथा स्पेशिफिकेशनको परीक्षण बेगर रकम भुक्तानी गरेको छ । प्राविधिक स्पेशिफिकेशन र गुणस्तरको परीक्षण पश्चात मात्र भुक्तानी गर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्दछ ।

२५. **शीर्षक फरक पारी खर्च :** एकीकृत आर्थिक संकेत तथा वर्गीकरण र व्याख्या, २०७४ मा खर्च संकेतमा व्याख्या गरे अनुसार सम्बन्धित शीर्षकबाट मात्र खर्च गर्नुपर्नेमा धौलागिरी अञ्चल अस्पतालले निर्मित भवनको संरचनात्मक सुधार शीर्षकबाट रु.३३ लाख ३४ हजारको फर्निचर खरिद गरेको छ भने मन्त्रालयले समेत अन्य खर्च शीर्षकबाट रु.१५ लाख ८५ हजार बैठक भत्ता लेखेको छ । शीर्षक फरक पारी खर्च गर्ने परिपाटी नियन्त्रण गर्नुपर्दछ ।

२६. **पारिश्रमिक कर :** आयकर ऐन, २०५८ को दफा ८ तथा अनुसूची १ मा पारिश्रमिकमा लाग्ने करको दर उल्लेख छ । सोही अनुसार पारिश्रमिक कर निर्धारण गर्नुपर्नेमा धौलागिरी अञ्चल अस्पतालले कर्मचारीको

तलब तथा भत्ता भुक्तानी गर्दा रु.७ लाख ४५ हजार तथा स्वास्थ्य कार्यालय, गोरखाले रु.७८ हजार तथा बेनी अस्पताल म्याग्दीले रु.२ लाख ५३ हजार समेत रु.१० लाख ७६ हजार पारिश्रमिक कर कट्टा गरेको छैन । उक्त रकम असुल गर्नुपर्दछ ।

२७. **मुद्दती खाता** : बेनी अस्पताल म्याग्दीले अस्पताल विकास समिति तर्फ तीनवटा वित्तीय संस्थामा मुद्दती खाता खोली रकम जम्मा गरेको छ । मुद्दती खातामा रु.१ करोड २३ लाख ९० हजार रहेकोमा प्राप्त व्याज समितिको आय-व्यय विवरणमा आम्दानी देखाएको छैन । उक्त वित्तीय संस्थासँग भएको सम्झौता बमोजिम प्राप्त हुनुपर्ने यस वर्षको व्याज रु.१२ लाख ६८ हजार असुल गर्नुपर्दछ ।

२८. **सञ्चालन र उपयोग** : सार्वजनिक निकायले खरिद गरेका सामाग्रीको समयमै उचित ढंगले उपयोग र व्यवस्थापन गर्नुपर्दछ । मनाङ जिल्ला अस्पतालले विभिन्न व्यवसायीसँग रु.४८ लाख ६० हजारको अक्सिजन प्लान्ट, रु.९६ लाख ७९ हजारको आइसियु उपकरण, विद्युतीय मेडिकल रेकर्डर सफ्टवेयर तथा हार्डवयर समेत गरी कुल रु.१ करोड ६४ लाख ४८ हजारको खरिद गरी भुक्तानी गरेकोमा खरिद गरिएका सामाग्रीहरू हालसम्म पनि सञ्चालन र प्रयोग भएको नदेखिएको, सामाग्रीको सञ्चालनका लागि जनशक्ति व्यवस्था नगरेको तथा वारेन्टी अवधि समाप्त हुँदासम्म पनि सञ्चालनमा ल्याउन नसकेको हुँदा प्लान्ट सञ्चालन र सामाग्रीको उपयोग यथाशीघ्र गर्नुपर्ने देखिन्छ। साथै कोभिड १९ रोग नियन्त्रण रोकथाम तथा अन्य रोगको लागि मातृशिशु मितेरी अस्पताल, कास्कीले रु.१ करोड ३२ लाख ५३ हजारको आइसियु भेन्टिलेटर लगायतको मेडीकल सामग्री खरिद गरेकोमा कोरोना महामारी फैलिरहेको अवस्थामा समेत उक्त उपकरणहरू प्रयोगमा आएको छैन ।

कोभिड - १९ सम्बन्धी

२९. **कर्मचारी प्रोत्साहन भत्ता** : कोरोनाको महामारीमा काम गर्ने स्वास्थ्यकर्मी तथा अन्य कर्मचारीलाई उत्प्रेरित गर्न संघीय सरकारले रकम उपलब्ध गराएकोमा उक्त रकमबाट कोरोना महामारीमा खटेका कर्मचारीलाई यस वर्ष दमौली अस्पताल तनहुँले रु.५० लाख, जिल्ला अस्पताल स्याङजाले रु.५९ लाख ६५ हजार, धौलागिरी अञ्चल अस्पतालले रु.९१ लाख १३ हजार समेत विभिन्न २३ कार्यालयबाट रु.४ करोड ३८ लाख ५३ हजार खर्च गरेका छन् ।

स्वास्थ्य मन्त्रालयबाट जारी भएको कोरोना भाइरसको संक्रमणको उपचारमा संलग्न जनशक्तिको जोखिम भत्ता व्यवस्थापन आदेश, २०७७ को दफा ७ मा तोकिएका जनशक्तिलाई दफा ९ बमोजिम चैत्र ९ गतेदेखि आषाढ मसान्तसम्म कोभिड १९ जोखिम भत्ता पाउने व्यवस्था भएबमोजिम स्याङ्जा जिल्ला अस्पतालले जोखिम भत्ता भुक्तानी गरेकोमा अस्पताल विकास समिति मार्फत निर्णय गरी थप १५ दिनको तलब बराबर कोभिड जोखिम भत्ता वितरण गर्दा दोहोरो पर्न गएको रु.७ लाख २६ हजार असुल गर्नुपर्दछ।

३०. **मेडीकल इक्युपमेन्ट खरिद** : कोभिड १९ रोग नियन्त्रण रोकथाम साथै अन्य रोगको लागि मातृशिशु मितेरी अस्पताल, कास्कीले भेन्टिलेटर लगायतको मेडिकल इक्युपमेन्टको खरिद कार्यमा ३ प्याकेज बनाइ खरिद गरी रु.१ करोड ३२ लाख ५३ हजार खर्च गरेकोमा अस्पतालको उक्त सघन उपचार कक्ष हालसम्म पनि प्रयोगमा ल्याएको छैन । स्वास्थ्य जटिलता हल गर्न बनाएको उपचार कक्ष प्रयोगमा नल्याई निस्कृय राख्नु उचित देखिएन ।

३१. **सोझै खरिद :** गोरखा जिल्ला अस्पतालले सार्वजनिक खरिद नियमावलीमा भएको व्यवस्था अनुसार विशेष परिस्थितिमा खरिद भनी एक बिक्रेताबाट रु.६९ लाख ४४ हजारको आइसियु भेन्टिलेटर सोझै खरिद गरेको छ भने उक्त भेन्टिलेटर सेटअपको लागि एबिजि मेशिन रु.४ लाख ४० हजारमा इ-विडिङबाट खरिद गरेको छ । ठूलो रकमको खरिद सोझै विधिबाट गर्नु उचित देखिएन ।

३२. **प्राविधिक जाँचपास :** सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम ८ मा खरिद योजना तयार गर्दा मालसामान खरिद गर्ने भए स्पेसिफिकेशन तयार गर्नुपर्ने तथा नियम ११५ मा आपूर्ति गरिएका मालसामान सम्झौतामा उल्लेखित प्राविधिक स्पेशिफिकेशन र गुणस्तर बमोजिमको भए नभएको निरीक्षण वा परीक्षण गर्नु गराउनुपर्ने उल्लेख छ । कोभिड १९ को व्यवस्थापनका लागि आइसियू भेन्टिलेटर लगायतका उपकरण खरिद गर्नका लागि जिल्ला अस्पताल, पर्वतलाई रु.१ करोड ६९ लाख १९ हजार विनियोजन भएको छ । भेन्टिलेटर लगायत १६ प्रकारका सामाग्री खरिद गर्न रु.१ करोड ६९ लाख ९ हजारको लागत अनुमान तयार गरी बोलपत्रमार्फत खरिद गरी रु.१ करोड ३६ लाख १५ हजार भुक्तानी भएको छ। उक्त १६ आइटम खरिद गर्न मिति २०७७।३।३० मा सम्झौता भएकोमा सोही दिन सामग्री आपूर्ति, दाखिला तथा जडान भएको भनी खर्च लेखेको छ भने एक सप्लायर्सबाट रु.१८ लाख ८० हजारका सामान ल्याएकोमा प्राविधिक जाँचपास नै भएको छैन ।

यसैगरी अक्सिजन प्लान्ट एण्ड पाइपलाइन खरिद गर्नको लागि बोलपत्र गरेकोमा एक मात्र फर्मले रु.६३ लाख ८७ हजारको प्रस्ताव गरेकोमा निज फर्मबाट उक्त सामान खरिद गरेको तर प्राविधिक जाँचपास बेगर खरिद भएकोले स्पेशिफिकेशन अनुसार खरिद भएको भनी यकिन गर्न सकिएन ।

३३. **खर्चको अवस्था :** धौलागिरी अञ्चल अस्पतालबाट उपलब्ध गराइएको विवरण अनुसार आ.व. २०७६।७७ को आषाढ मसान्तसम्म प्रदेश संचितकोष, संघीय कोभिड कोष र अन्य श्रोतबाट समेत रु.२ करोड ६६ लाख ३६ हजार आम्दानी भएकोमा कोरोना संक्रमण रोकथाम नियन्त्रण र व्यवस्थापन कार्यमा रु.२ करोड ६५ लाख २० हजार खर्च भई रु.१ लाख १६ हजार बाँकी रहेको छ । जसमध्ये क्वारेन्टिन व्यवस्थापनमा रु.९९ लाख ९८ हजार, आइशोलेसन केन्द्र निर्माण तथा व्यवस्थापनमा रु.७३ लाख ९ हजार खर्च गरेको छ।

स्वास्थ्य कार्यालय लमजुङले संघीय कोभिड कोषबाट रु.३३ लाख र अन्य श्रोतबाट रु.१६ लाख समेत जम्मा रु.४९ लाख आम्दानी गरेकोमा जोखिम भत्तामा रु.१९ लाख ८४ हजार, पिपिइमा रु.५ लाख, कन्ट्याक ट्रेसिङमा रु.४ लाख तथा औषधि खरिदमा रु.५ लाख खर्च गरी रु.१३ लाख ३२ हजार कोषमा बाँकी रहेको छ । बेनी अस्पतालले कोषबाट रु.८५ लाख ८३ हजार खर्च गरेको छ। जसबाट आईसोलेशन केन्द्र निर्माणमा रु.३५ लाख ७४ हजार, क्वारेन्टिन निर्माण तथा व्यवस्थापनमा रु.१३ लाख २२ हजार खर्च गरेको छ । आइसोलेशन केन्द्र, क्वारेन्टिन निर्माण तथा राहत आदिमा सबै स्थानीय तहले समेत खर्च गरेकोमा खर्च दोहोरो परे नपरेको सुनिश्चित गरेको छैन ।

३४. **सामानको प्रयोग :** मनाङ जिल्ला अस्पतालले विभिन्न व्यवसायीसँग रु.४८ लाख ६० हजारको अक्सिजन प्लान्ट तथा रु.९६ लाख ७९ हजारको आइसियु उपकरण खरिद गरी भुक्तानी गरेकोमा खरिद गरिएका सामग्रीहरू हालसम्म पनि सञ्चालन र प्रयोगमा आएको नदेखिएको, सामाग्रीको सञ्चालनका लागि जनशक्ति व्यवस्था नगरेको तथा वारेन्टी अवधि समाप्त हुँदासम्म पनि सञ्चालनमा ल्याउन सकेको छैन ।

- **बेरुजु स्थिति :** मन्त्रालय तथा मातहत समेत १२ निकायमा यो वर्ष रु.६ करोड २९ लाख ८७ हजार बेरुजु देखिएकोमा प्रारम्भिक प्रतिवेदन उपलब्ध गराएपछि ६ निकायबाट रु.२ करोड ४३ लाख ३८ हजार फस्यौंट गरेकोले रु.३ करोड ८६ लाख ४९ हजार बेरुजु बाँकी रहेको छ । सो मध्ये रु.६६ लाख १० हजार म्याद नाघेको पेस्की बाँकी रहेको छ । यसै गरी अन्य संस्था तथा समिति १० तर्फ रु.५ करोड ९१ लाख ८३ हजार बेरुजु देखिएकोमा प्रारम्भिक प्रतिवेदन उपलब्ध गराएपछि ३ निकायबाट रु.६२ लाख ४९ हजार फस्यौंट गरी रु.५ करोड २९ लाख ३४ हजार बेरुजु बाँकी रहेको छ । यससम्बन्धी विवरण **अनुसूची-१० र ११** मा रहेको छ ।

मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय

प्रदेश सरकार पक्ष वा विपक्ष भएको वा प्रदेश सरकारको हक हित वा सरोकार रहेको संविधान वा कानुनको व्याख्या सम्बन्धी कुनै जटिल संवैधानिक वा कानूनी प्रश्न समावेश भएको वा प्रदेशको सन्दर्भमा सार्वजनिक महत्त्व वा सार्वजनिक सरोकारको मुद्दामा प्रदेश सरकारको तर्फबाट अदालतमा उपस्थित भई बहस पैरवी गर्ने, गराउने उद्देश्यले यस कार्यालयको स्थापना भएको हो ।

यस कार्यालयको विनियोजन रु.१ करोड ४१ लाख ९९ हजार र धरौटी रु.८० हजार समेत रु.१ करोड ४२ लाख ७९ हजारको लेखापरीक्षण सम्पन्न भएको छ । सो कारोबारको लेखापरीक्षणबाट देखिएका व्यहोरा निम्नानुसार छन्:

१. **लक्ष्य तथा प्रगति** : आर्थिक कार्यविधि नियमावली, २०६४ को नियम २० बमोजिम कार्यालयले परिमाण र लागत खुल्ने गरी कार्यक्रम स्वीकृत गर्नुपर्नेमा सो नगरी चालु तथा पुँजीगतत तर्फका कार्यक्रममा खर्च गरेको छ । स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रमको आधारमा खर्च गरी लागत र परिमाण खुल्ने गरी प्रगति प्रतिवेदन तयार गर्नुपर्दछ ।

२. **बहस पैरवी** : कार्यालयले यस वर्ष उत्प्रेषण, परमादेश, प्रतिषेध, अधिकारपृच्छा र निषेधाज्ञा समेत ३१, अदालतको अवहेलना सम्बन्धी ३, पुनरावेदन सम्बन्धी ३ र किर्ते जालसाजी सम्बन्धी १ गरी जम्मा ३८ रिट निवेदन तथा मुद्दाको प्रतिरक्षा सम्बन्धी बहस पैरवी गरेको छ ।

३. **सम्झौता बेगरको भुक्तानी** : सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम १२३ मा सार्वजनिक निकायले रनिङ बिल वा अन्य कुनै बिल बीजकको भुक्तानी गर्दा खरिद सम्झौताका शर्तबमोजिम भुक्तानी गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । कार्यालयको भवन विस्तार र बगैंचा मर्मत सुधार कार्यको लागि शहरी विकास तथा भवन डिभिजन कार्यालय र एक निर्माण व्यावसायी विच सम्झौता भएकोमा दोस्रो रनिङ बिल भुक्तानीमा मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट रु.९ लाख ५४ हजार भुक्तानी भएको छ । यसरी स्वीकृत कार्यक्रम बेगर अन्य निकायको भुक्तानी दिनु उपयुक्त देखिएन ।

- **बेरुजु स्थिति** : कार्यालयको यो वर्ष रु.२ लाख २१ हजार बेरुजु देखिएकोमा प्रतिक्रियाबाट फस्यौंट नभई सोही बेरुजु बाँकी रहेको छ । यस सम्बन्धी विवरण **अनुसूची-१०** मा रहेको छ ।

प्रदेश नीति तथा योजना आयोग

प्रदेश सरकारको विकास नीति, योजना तथा कार्यक्रम तर्जुमा कार्यलाई लक्ष्यउन्मुख, सूचकमा आधारित र प्राथमिकताको क्षेत्र केन्द्रीत वनाउन सहयोग र सल्लाह दिनको लागि प्रदेश नीति तथा योजना आयोग गठन भएको छ ।

यो वर्ष आयोगको विनियोजन रु.३ करोड ४९ लाख ९२ हजार, राजस्व रु.९० हजार र धरौटी रु.९३ हजार र अन्य कारोवार रु.२३ लाख १५ हजार समेत रु.३ करोड ७४ लाख ९० हजारको लेखापरीक्षण सम्पन्न भएको छ । सो कारोवारको लेखापरीक्षणबाट देखिएका मूख्य व्यहोरा निम्नानुसार छन्ः

१. **दरबन्दी र पदपूर्ति** : आयोगको स्वीकृत कर्मचारी दरबन्दी २१ मध्ये ११ पदपुर्ति भई एक सचिव सहित १० पद रिक्त रहेको देखिन्छ । जनशक्तिको अभावमा आयोगको कार्य सम्पादनमा असर पर्ने देखिएकोले रिक्त दरबन्दी पूर्ति गर्नुपर्दछ ।

२. **लक्ष्य प्रगति** : प्रदेश योजना अनुगमन, प्रदेशस्तरीय तथ्याङ्कको जिआइएस म्यापिङ, कोरोना रोगको अध्ययन प्रतिवेदन, बहुक्षेत्रीय पोषण सम्बन्धी सरोकारवालहरू सहितको अन्तरक्रिया लगायतका १२ कार्यक्रम सञ्चालन गर्न रु.९९ लाख ४८ हजार प्राप्त भएकोमा स्थानीय तहलाई मध्यमकालीन खर्च संरचना तालिम र प्रतिवेदन छपाई, कोरोना रोगको अध्ययन प्रतिवेदन, प्रदेशस्तरीय पोषण तथा खाद्य सुरक्षा निर्देशक समितिको बैठक लगायतका कार्यमा ४० प्रतिशतसम्म प्रगति भई रु.९ लाख २८ हजार खर्च भएको छ । विभिन्न ७ कार्यक्रमहरू सञ्चालन नभई शून्य प्रगति रहेको छ ।

३. **दिगो विकास लक्ष्य** : आयोगले दिगो विकासका लक्ष्यहरूको आधार रेखा सूचकांक तयार गरी परिमाणात्मक लक्ष्यहरू निर्धारण गरेको छैन । दिगो विकासका सूचक र लक्ष्यहरूलाई आन्तरिकीकरण गरी मध्यकालीन सूचकहरू निर्धारण गर्ने र ती सूचकको आधारमा अनुगमन गरी निर्दिष्ट लक्ष्य समयमै हासिल गर्न आयोगले ध्यान दिनुपर्ने देखिन्छ ।

४. **आवधिक योजनाको समीक्षा** : प्रदेश सरकारको प्रथम पञ्चवर्षीय योजना २०७६/७७ देखि कार्यान्वयनमा आएको छ । उक्त योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि प्रत्येक वर्ष हासिल गर्नुपर्ने नतिजा सूचक उल्लेख छ । यस बमोजिम पहिलो वर्ष बहुआयमिक गरिबीमा रहेको जनसंख्या १२.५ प्रतिशतमा झार्ने, गरिबीको रेखामुनी रहेको जनसंख्या १३.५ प्रतिशतमा झार्ने, अपेक्षित आयु ७३ वर्ष पुऱ्याउने, मानव विकास सूचकाङ्क ०.६० पुऱ्याउने, आर्थिक वृद्धिदर ७.८ प्रतिशत, उद्योग क्षेत्रको वृद्धिदर १५ प्रतिशत र प्रतिव्यक्ति आय १ हजार ३११ अमेरिकी डलर पुऱ्याउने लगायतको लक्ष्य राखेकोमा सोको प्रगति समीक्षा गरेको छैन ।

५. **प्रतिवेदन कार्यान्वयन** : प्रदेश सरकारले २०७६/७७ को बजेटमा प्रदेश नीति तथा योजना आयोगको लागि विभिन्न क्षेत्रमा बजेटको व्यवस्था गरेको छ । प्रदेशले कृषि, पर्यटन, वन, वातारण, शिक्षा, स्वास्थ्य लगायतका विभिन्न विषयगत अध्ययन, अनुसन्धान, सर्वेक्षण कार्यक्रममा खर्च गरेको छ । आयोजना अध्ययन, गण्डकी प्रदेशको वेव पोर्टल निर्माण, लैङ्गिक समानता एवं सामाजिक समावेशीकरण निर्देशिका, तथ्याङ्क बैंक लगायतका ९ विषयमा अध्ययन, अनुसन्धान, सर्वेक्षण कार्यमा रु.४८ लाख ४१ हजार खर्च भएको छ । अध्ययन अनुसन्धानबाट तयार भएका प्रतिवेदन कार्यान्वयन गरी आयोगको कार्य सम्पादन स्तर बढाउनु पर्दछ ।

- **बेरुजु स्थिति** : आयोगको लेखापरीक्षणबाट यो वर्ष लगती बेरुजु देखिएको छैन । यस सम्बन्धी विवरण अनुसूची-१० मा रहेको छ ।

परिच्छेद - ४
प्रतिवेदन कार्यान्वयन स्थिति

प्रदेश आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०७४ को दफा ३५ बमोजिम महालेखापरीक्षकको कार्यालयबाट लेखापरीक्षण भई प्रारम्भिक प्रतिवेदनमा औंल्याइएका बेरुजुका सम्बन्धमा सो बेरुजुको सूचना प्राप्त भएको ३५ दिनभित्र सम्बन्धित कार्यालयले तोकिए बमोजिम फस्यौंट तथा सम्परीक्षण गरी महालेखापरीक्षकको कार्यालयलाई जानकारी गराउनु पर्ने व्यवस्था छ । यस सम्बन्धी ब्यहोरा निम्न छन्ः

१. **प्रतिवेदन कार्यान्वयन** : लेखापरीक्षण ऐन, २०७५ को दफा १९ (५) मा महालेखापरीक्षकले प्रदेश प्रमुख समक्ष पेस गरेको प्रतिवेदन मुख्यमन्त्रीमार्फत प्रदेश सभा समक्ष पेस गर्ने व्यवस्था छ । महालेखापरीक्षकको प्रतिवेदनको कार्यान्वयन स्थिति खुलाई पठाउन २०७८/३/९ मा मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयमा पत्राचार गरिएको थियो । कार्यालयले महालेखापरीक्षकको वार्षिक प्रतिवेदन, २०७७ प्रदेश सभामा २०७७/६/१३ मा पेस भएको जानकारी दिएको छ । वार्षिक प्रतिवेदन उपर समयमै छलफल गरी प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ ।

२. **बेरुजु फस्यौंट** : यो वर्ष प्रदेश सरकारी कार्यालयतर्फ १४३ निकायको विनियोजन, राजस्व, धरौटी तथा अन्य कारोबारको लेखापरीक्षण सम्पन्न गरी रु.७६ करोड ८० लाख ६२ हजार लगती बेरुजु सहितको लेखापरीक्षण सम्पन्न गरी प्रारम्भिक प्रतिवेदन उपलब्ध गराएकोमा ३७ निकायबाट प्रमाण तथा प्रतिक्रिया पेस भई सैद्धान्तिक दफा १ र लगती दफा ८२ बाट रु.२१ करोड ६८ लाख ९७ हजार फस्यौंट भई रु.५५ करोड ११ लाख ६६ हजार बाँकी रहेको छ । समिति तथा अन्य संस्थातर्फ लेखापरीक्षण भएका १० निकायको रु.५ करोड ९१ लाख ८३ हजारमा ३ निकायले प्रतिक्रियाबाट रु.६२ लाख ४९ हजार फस्यौंट गरेकोले रु.५ करोड २९ लाख ३४ हजार बेरुजु बाँकी रहेको छ । कानुन बमोजिम बेरुजु असुल फस्यौंट गर्नुपर्दछ ।

गत वर्ष प्रदेश सरकारी निकायतर्फको रु.१ अर्ब ६४ करोड ४८ लाख १६ हजार बेरुजु फस्यौंट गर्न बाँकी रहेकोमा सम्परीक्षणबाट रु.७० करोड ९१ लाख ७९ हजार फस्यौंट गरेकोले रु.९३ करोड ५६ लाख ३७ हजार बेरुजु बाँकी रहेको छ ।

३. **बेरुजु न्यूनीकरण** : प्रदेश सरकारको आर्थिक कारोबारमा महालेखापरीक्षकबाट औंल्याइएको त्रुटिलाई सुधार गरी आर्थिक अनुशासनको स्थिति मजबुत बनाउनु पर्दछ । प्रदेश कार्यालयहरू संचालन सुरुवाती चरणमा रहेकाले आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली स्थापना, प्रभावकारी आन्तरिक लेखापरीक्षण, खरिदलगायतका कानुनको पालना, अनुगमन तथा नियमन र कर्मचारीमा जिम्मेवारी वहनको स्थितिमा बढोत्तरी गरी बेरुजु न्यूनीकरणमा ध्यान दिनु पर्दछ ।

परिच्छेद - ५

सुधारका क्षेत्रहरू

सार्वजनिक जवाफदेहिता, पारदर्शिता र वित्तीय अनुशासनको माध्यमबाट वित्तीय सुशासन कायम गर्न मद्दत पुग्दछ । स्रोत र साधनको प्राप्ति एवं परिचालनबाट प्रदेशका विकास निर्माण, सेवाप्रवाहका गतिविधिलाई पारदर्शी, जवाफदेही, मितव्ययी र सुशासनयुक्त एवं प्रभावकारी बनाउन शासन सञ्चालन तथा आर्थिक कार्य प्रणालीमा सुधार गर्ने विषय निम्न छन् :

१. नीतिगत तथा कानुनी व्यवस्था

१.१. प्रदेश सरकार (कार्यविभाजन) नियमावली, २०७४ अनुसार विभिन्न मन्त्रालयहरूलाई तोकिएका तर सम्पादन नभएका कार्य जिम्मेवारीहरूलाई नीति तथा कार्यक्रममा समावेश गरी कार्यान्वयन तालिका बनाई कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ ।

१.२. नेपालको संविधानको धारा ५७ (६) बमोजिम प्रदेशले पहिचान गरेका क्षेत्रमा कानुन र कार्यविधि संघीय कानुनसँग सामन्जस्यता हुने गरी निर्माण गर्नुपर्दछ । कार्यविधि तर्जुमा गर्दा प्रत्यायोजित विधायनको स्रोत खुलाउनु पर्दछ ।

२. वित्तीय व्यवस्थापन

२.१. प्रदेशले दिगो विकासका लक्ष्यलाई आन्तरिकीकरण गरी ती लक्ष्य प्राप्त गर्न आवधिक योजना र बार्षिक बजेट तर्जुमा गर्ने, खर्च व्यवस्थापनमा सुधार गर्ने, खर्च र उपलब्धिलाई कार्य सम्पादन मूल्यांकनसँग आबद्ध गर्ने लगायतका काम गर्नुपर्दछ । दिगो विकास लक्ष्य कार्यान्वयन सम्बन्धमा प्रदेशस्तरीय निर्देशक एवं विषयगत समिति गठन गर्नुपर्दछ ।

२.२. बजेट प्रणालीमा सुधार गर्न प्राथमिकतामा रहेका कार्यक्रममा बजेट विनियोजन गर्ने, मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गरी सोही आधारमा बजेट तर्जुमा सोही आधारमा गर्ने, शुरुमा बजेट विनियोजन नगरी रकमान्तर तथा अबण्डा राखी खर्च गर्ने कार्यमा नियन्त्रण, विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयार भएका योजनामा मात्र विनियोजन गर्ने, धेरै कार्यक्रमभन्दा उपलब्धिमूलक कार्यक्रमलाई प्राथमिकताका आधारमा बजेट तर्जुमा गर्ने लगायतका कार्यहरू गर्नुपर्ने देखिएका छन् ।

२.३. बजेट कार्यान्वयन र खर्च व्यवस्थापनमा सुधार गर्न निर्देशनालय प्रमुख, कार्यालय प्रमुखसँग कार्य सम्पादन सम्झौता गरी बजेट विनियोजन, खर्च र उपलब्धिलाई कार्य सम्पादन मूल्याङ्कनसँग आवद्ध गर्नुपर्दछ । चालुखर्च नियन्त्रण गर्न मितव्ययिता सम्बन्धी निर्देशिका र मापदण्ड वनाई लागू गर्ने, अनुत्पादक खर्च नियन्त्रण गर्ने र आयोजना व्यवस्थापनमा सुधार गरी पुँजीगत खर्च वृद्धि गर्नुपर्दछ ।

२.४. प्रदेश तथा स्थानीयतहले खर्च गरेका वैदेशिक सहायताको संघीय सरकारमा प्रतिबेदन गर्ने र समयमै सोधभर्ना माग गर्ने उपयुक्त ब्यवस्था मिलाउनुपर्दछ ।

३. **आयोजना व्यवस्थापन -** सम्भाव्यता अध्ययन, आयोजना छनौट, बजेट तथा कार्यक्रम स्वीकृति, कार्यान्वयन, सुपरिवेक्षण, अनुगमन मूल्याङ्कन लगायत विभिन्न चरण पालना गर्दै आयोजना स्वीकृत र सञ्चालन गर्नुपर्दछ । आयोजना सम्पन्न भएपछि प्रतिफलको लेखाजोखा गर्नुपर्दछ । प्रदेश गौरवका आयोजना छनौटको कार्यविधि निर्माण गर्नुपर्दछ ।

३.१. आयोजनाको बिस्तृत संभाव्यता अध्ययन गरी लागत लाभ बिश्लेषणबाट उपयुक्त देखिएका आयोजना छनौटमा प्राथमिकता दिने, सम्पन्न नभएका आयोजनाहरूको विश्लेषण गरी कार्यतालिका बमोजिम कार्य गरी अधुरा आयोजना सम्पन्न गर्ने नीति लिनुपर्दछ । परियोजना बैंक तयार गरी प्राथमिकता प्राप्त आयोजनाको छनौट गरी पूँजीगत खर्चलाई उपलब्धिमुलक क्षेत्रमा परिचालन गर्नुपर्दछ ।

३.२. संघीय सरकारबाट हस्तान्तरण भइ आएका आयोजनाहरूमा पर्याप्त बजेट व्यवस्थापन गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ । निश्चित मापदण्ड निर्धारण गरी संघ र स्थानीय तहसँग दोहोरो नपर्ने गरी आयोजना कार्यान्वयन हुनुपर्दछ ।

३.३. आयोजनाको अनुगमन र मूल्याङ्कन कार्यलाई आयोजना कार्यालय, मन्त्रालय स्तर, प्रदेश नीति तथा योजना आयोग र मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रीपरिषदको कार्यालयले अनुगमन मुल्याङ्कन सम्बन्धी आधुनिक विधिहरू प्रयोगमा ल्याई प्रभावकारी बनाइनुपर्दछ । संघ र प्रदेशबाट सञ्चालन हुने आयोजनासँग सम्बन्धित सूचनाहरूलाई व्यवस्थित गर्न एवं प्रगतिको अनुगमन गर्न आयोजना व्यवस्थापन सूचना प्रणाली तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याउनु पर्दछ ।

४. **खरिद व्यवस्थापन** - सार्वजनिक निकायले खरिद गुरुयोजना तथा वार्षिक खरिद योजना तयार गरी प्रतिस्पर्धात्मक रूपमा खरिद कार्य गर्नुपर्दछ । परामर्श सेवा खरिदमा आन्तरिक जनशक्तिको अधिकत्तम परिचालन गरी अपनत्वको विकास गर्नुपर्दछ । साथै परामर्श सेवाको नर्म्स तयार गरी लागू गर्नुपर्दछ ।

४.१. निर्माण कार्य अधुरो रहँदा सरकारलाई ठूलो रकमको दायित्व सिर्जना हुने तर तोकिएको समयमा प्रतिफल प्राप्त नहुँदा लाभग्राहीले सेवाबाट वञ्चित भई नागरिकको जीवनस्तरमा अपेक्षित सुधार हुन सकेको छैन । निर्माण व्यवसायीलाई समयमा कार्यसम्पन्न गर्ने वातावरण तयार गर्ने र आईपरेका बाधा व्यवधान समाधान गर्न कार्यमा सम्बन्धित सार्वजनिक निकायले अग्रसरताका साथ सहयोग र सबै पक्ष निकायबीच समन्वय तथा सहकार्य हुने व्यवस्था गर्नुपर्दछ ।

४.२. खरिद कानुनमा उल्लेखित सीमाभन्दा बढीको काम टुक्राटुक्रा पारी उपभोक्ता समितिलाई दिने, उपभोक्ता समितिहरूले निर्माण व्यवसायीबाट काम गराउने कार्य नियन्त्रण गर्नुपर्दछ । उपभोक्ता समितिले समेत सार्वजनिक खरिद कानुन प्रयोग गर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्दछ ।मेशिन प्रयोग गर्नु नपर्ने श्रममूलक काममा मात्र उपभोक्ता समितिलाई सीमित गर्नुपर्दछ । उपभोक्ता समितिहरूबाटि गरिने कार्यमा जनसहभागिता सुनिस्चित गर्ने तथा निर्माण सम्पन्न पश्चात मर्मत संभारको जिम्मेवारीसहित हस्तान्तरण गर्नुपर्दछ ।

५. **खर्च व्यवस्थापन** - एउटै उद्देश्यमा बेग्लाबेग्लै निकायमा स्रोत विभाजन गरी खर्च गर्ने कार्यमा नियन्त्रण गर्ने, मन्त्रालयहरू कार्यक्रम/आयोजना कार्यान्वयन गर्ने कार्यको सट्टा नीतिगत निर्णय, अनुगमन र मूल्यांकनमा संलग्न हुनुपर्ने, पुँजीगत खर्चलाई कार्यक्रम, समय, बजेट परिचालनसँग आबद्ध गर्नुपर्ने विषयमा सुधार हुनुपर्दछ । साथै खर्च सम्बन्धी मापदण्ड तयार गरी मितव्ययी तवरले खर्च गर्ने व्यवस्था हुनुपर्दछ ।

६. **परामर्श खर्च** : सम्भाव्यता अध्ययन, विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन लगायतका कार्य सकभर आन्तरिक जनशक्तिबाट गराउन पहल गर्ने, बाह्य जनशक्तिबाट गराउनु पर्ने अवस्थामा प्याकेज बनाई प्रतिस्पर्धात्मक तरिकाले खरिद गर्ने, प्राप्त प्रतिवेदन उपर छलफल गरी वस्तुनिष्ठ बनाउने र अध्ययन भएका योजना वार्षिक कार्यक्रममा समावेश गर्ने लगायतका कार्य गरी परामर्श खर्चलाई प्रभावकारी बनाउनु पर्दछ ।

७. **अनुदान** : अनुदान कार्यक्रमहरूलाई व्यवस्थित रूपमा कार्यान्वयन गर्न आवश्यक पर्ने निर्देशिका र कार्यविधि ऐन तथा नियमावलीको आधारमा तर्जुमा गर्ने, दोहोरो अनुदान नियन्त्रण गर्ने, अनुदानमा समान पहुँचको सुनिश्चतता गर्ने, लाभग्राहीको लागत सहभागिता नहुने गरी निजी संथालाई अनुदान दिने परिपाटी अन्त्य गरिनुपर्ने तथा अनुदानको अनुगमन मूल्याङ्कन गर्ने लगायतका कार्य गरी उपलब्धि सुनिश्चित गरिनुपर्दछ । नतिजा वा उत्पादनका आधारमा अनुदान दिने नीति अबलम्बन गर्नुपर्दछ ।

८. **सार्वजनिक सम्पत्तिको उपयोग र संरक्षण** : सरकारी जग्गा तथा वन क्षेत्रको लिज, उपयोग, भोगाधिकार दिने तथा खानी उत्खनन् लगायत प्राकृतिक स्रोत साधनको उपयोगलाई व्यवस्थित गर्न स्पष्ट मापदण्ड तयार गरी सोको समुचित उपयोग र प्रतिफल प्राप्त हुने ढङ्गले व्यवस्थापन एवं अनुगमन गर्नुपर्दछ ।

संघबाट प्रदेश तथा स्थानीय तहमा जिन्सी सामान, सवारी साधन, भवन हस्तान्तरण गरिएका विवरण तथा वर्तमान अवस्थाको अभिलेख राख्ने एवं अद्यावधिक गरी प्रकाशन गर्नुपर्दछ ।

९. **सेवा प्रवाह** - सार्वजनिक स्रोत र साधनको अधिकत्तम उपयोग गरी सेवा प्रवाहलाई मितव्ययी, प्रभावकारी र दक्षतापूर्वक सञ्चालन गर्न चक्रीय समय प्रणाली, टोकन प्रणाली, एकद्वार सेवा प्रणाली र हेल्पडेस्क प्रणाली कार्यान्वयनमा ल्याउन आवश्यक व्यवस्था मिलाउनुपर्दछ । सेवाग्राहीको समय र लागत घटाउन विद्युतीय माध्यमबाट सेवा प्रवाह गर्ने व्यवस्था मिलाउनुपर्दछ । यसैगरी प्रदेश तहबाट प्रवाह हुने सेवालाई व्यवस्थित गर्न, घुम्ती सेवा प्रदान गर्ने, सेवा मापदण्ड निर्धारण गर्ने, अनुगमन संयन्त्र बनाउने र गुनासो सुनुवाई सयन्त्रको व्यवस्था र आवधिक रूपमा सार्वजनिक सुनुवाई गर्ने प्रक्रिया अवलम्वन गर्नुपर्दछ ।

९.१. सेवा प्रवाहमा संलग्न पदाधिकारी र जनशक्तिको विद्यमान घुमाउरो उत्तरदायित्व प्रणाली अन्त गरी सेवाग्राहीप्रति सिधै उत्तरदायी र जवाफदेही हुनुपर्ने प्रणाली लागु गर्नुपर्दछ । यसका लागि गुनासो सुनुवाईको विश्वसनियता अभिवृद्धि गर्न गुनासो व्यवस्थापनमा सामाजिक सञ्जाल र विद्युतिय माध्यमको प्रयोग गरी तालुक निकाय र स्वतन्त्र निकायको अनुगमन मूल्यांकन प्रणालीलाई व्यवहारिक रूपमा कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ ।

९.२. सार्वजनिक परीक्षण, सामाजिक परिक्षण, सार्वजनिक सुनुवाई, पत्रकार सम्मेलन, सार्वजनिक सवाल जवाफका माध्यमबाट सार्वजनिक सेवाका सम्बन्धमा प्राप्त पृष्ठपोषण अवलम्बन गरी सेवा प्रवाह सुदृढीकरण गर्न सार्वजनिक सेवाको गुणस्तर मापदण्ड निर्धारण गरी लागु गर्नुपर्दछ ।

१०. **बिपद व्यवस्थापन** : विपद् व्यवस्थापन लगायतका कोषहरूको उपयोग, परिचालन सम्बन्धमा मापदण्ड तयार गरी कोष परिचालनलाई प्रभावकारी बनाउनु पर्दछ ।

कोभिड १९ को रोकथाम तथा नियन्त्रणको लागि अपनाउनु पर्ने सावधानी तथा सतर्कताको लागि सूचना प्रवाहलाई प्रभावकारी वनाउनुपर्दछ । अस्पतालको क्षमता विकास, जनशक्ति व्यवस्था गरी उपचार सेवामा सुधार गर्नुपर्दछ । मानवीय जीवनलाई नै प्रधानता दिई सबैलाई खोपको समन्यायिक व्यवस्थापन गरिनुपर्दछ ।

११. **संगठन र कर्मचारी व्यवस्थापन :** प्रदेशस्तरको कार्य सम्पादनमा प्रभावकारिता ल्याउन सबै सरकारी निकायको संगठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षण र व्यवस्थापन परीक्षण गरी विकास निर्माण, सेवा प्रवाहका गतिविधिलाई प्रभावकारी बनाउन एकीकृत एवं समन्वयात्मक रूपले कार्य सम्पादन गर्न दोहोरो नपर्ने गरी संगठन संरचना स्वीकृत गरी कार्यान्वयनमा ल्याउनु पर्दछ ।

१२. **राजस्व सङ्कलन** : अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ बमोजिम प्रदेश सरकारको अधिकार क्षेत्रमा पर्ने घरजग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क, सवारी साधन कर, मनोरञ्जन कर, विज्ञापन कर, कृषि आयमा कर, सेवा शुल्क दस्तुर, पर्यटन शुल्क लगायतका क्षेत्र परिचालन गरी अधिकार क्षेत्र अन्तर्गत पर्ने विषयमा राजस्व सङ्कलनलाई प्रभावकारी बनाउनुपर्दछ ।

१३. **लेखाङ्कन प्रतिवेदन लेखापरीक्षण**

१३.१. आन्तरिक नियन्त्रणसम्बन्धी व्यवस्थालाई प्रभावकारी वनाउन प्रदेश मन्त्रालय र अन्तर्गत निकायबाट सम्पादन गर्ने कार्य मितव्ययी, दक्ष र प्रभावकारी ढंगबाट सम्पादन गर्न वित्तीय प्रतिवेदन प्रणालीलाई विश्वसनीय वनाउन तथा प्रचलित प्रदेश कानुनबमोजिम कार्य सम्पादन गर्न आ-आफ्नो कामको प्रकृति अनुसारको आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली तयार गरी लागू गर्नुपर्दछ ।

१३.२. सार्वजनिक निकायको लेखा प्रणाली, लेखा ढाँचाको स्वीकृति तथा वित्तीय प्रतिवेदन प्रणालीमा समयसापेक्ष सुधार गरी सार्वजनिक कोषको पारदर्शिता र विश्वसनीयता प्रबर्द्धन गर्न सार्वजनिक क्षेत्रको लागि नेपाल सार्वजनिक क्षेत्र लेखामान (नेप्सास) प्रदेशका सबै निकायहरूमा कार्यान्वयनमा ल्याउनु पर्दछ ।

१३.३. तोकिएको समयमा केन्द्रीय हिसाब र वित्तीय विवरण तयार गर्नुपर्ने, आन्तरिक एवं अन्तिम लेखापरीक्षण समयमा सम्पन्न गरी प्रतिवेदनको कार्यान्वयन गर्ने, सूचना प्रविधि प्रयोगमा ल्याउनुपर्दछ।

१३.४. संसदीय समिति, मन्त्रिपरिषद्का निर्णय तथा निर्देशनहरू तथा प्रदेश समन्वय परिषदको निर्णय कार्यान्वयन र पालना सम्बन्धमा अनुगमन संयन्त्र निर्माण गरी कार्यान्वयनको सुनिश्चितता गर्नुपर्दछ ।

१३.५. अन्तर सरकारी वित्तीय व्यवस्थापन ऐन, २०७४ बमोजिम आफू अन्तर्गतका स्थानीय तहबाट आयव्ययको विवरण लिई एकीकृत गरेर संघीय अर्थ मन्त्रालयमा पठाउने व्यवस्था गर्नुपर्दछ ।

१४. **अन्तरनिकाय समन्वय** : नेपालको संविधानले संघ र प्रदेशबीच सहकार्य र समन्वय हुनुपर्ने व्यवस्था गरेको छ । तीन तहका सरकार रहेको अवस्थामा प्रदेश सरकारले स्थानीय तह र संघीय सरकारबीच पुलको रूपमा कार्य गर्न तथा योजना तथा कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दा अन्तर सरकारबीच दोहोरो नपर्ने गरी योजना छनौट, बजेट विनियोजन तथा सञ्चालन हुनुपर्नेमा सरकारबीच समन्वयको अभावले एउटै योजनामा पनि तीन वटै तहका सरकारबाट बजेट विनियोजन तथा सञ्चालन भएको देखिएकोले तीनै तहका सरकारबीच समन्वय स्थापित हुनुपर्दछ ।

१५. महालेखापरीक्षकको प्रतिवेदनमा औंल्याइएका व्यहोराहरू समयमा नै प्रदेश सभाको लेखा समितिमा छलफल भई निर्णय तथा निर्देशन हुनु पर्दछ ।

उपर्युक्त बमोजिम नीतिगत, कानुनी, व्यवस्थापकीय, प्रक्रियागत, प्रणालीगत, सुधार कार्य हुनसकेमा वित्तीय व्यवस्थापनमा सुधार भई वित्तीय सुशासन कायम हुने अपेक्षा गर्न सकिन्छ ।

अनुसूचीहरू

अनुसूची-१
(प्रतिवेदनको परिच्छेद १ सँग सम्बन्धित)

लेखापरीक्षण गरिएका अन्य संस्था तथा समितिको विवरण

२०७६।७७

क्र.सं.	मन्त्रालय/निकाय/कार्यालयको नाम	कार्यालय संख्या	बेरुजु भएका कार्यालयको संख्या	बेरुजु रकम
१	प्रदेश सभा सचिवालय	१	१	२६०
२	मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषदको कार्यालय	३	१	२१४
३	प्रदेश लोक सेवा आयोग	१	०	०
४	आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय	१३	१	६६१९०
५	आन्तरिक मामिला तथा कानुन मन्त्रालय	१	१	१७७०
६	उद्योग, पर्यटन वन तथा वातावरण मन्त्रालय	२९	१४	२३५४७
७	भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	२६	१२	३३४२६
८	भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय	३३	२९	३८६८८८
९	सामाजिक विकास मन्त्रालय	३४	१२	३८६४९
१०	मुख्य न्यायाधिवक्ता कार्यालय	१	१	२२१
११	प्रदेश नीति तथा योजना आयोग	१	०	०
	जम्मा	**१४३**	**७२**	**५५११६६**

अनुसूची-१ (क)
(प्रतिवेदनको परिच्छेद १ सँग सम्बन्धित)

लेखापरीक्षण गरिएका प्रदेश कार्यालयहरूको विवरण (विनियोजन, राजस्व, धरौटी र अन्य कारोबार) २०७६।७७

क्र.सं.	मन्त्रालय/निकाय/कार्यालयको नाम	कार्यालय संख्या
१.	**प्रदेश सभा सचिवालय**	**१**
१.१.	प्रदेश सभा सचिवालय	१
२.	**मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषदको कार्यालय**	**३**
२.१.	मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषदको कार्यालय	१
२.२.	नगर विकास प्रशिक्षण केन्द्र	१
२.३.	गण्डकी प्रदेश प्रशिक्षण प्रतिष्ठान	१
३.	**प्रदेश लोक सेवा आयोग**	**१**
३.१.	प्रदेश लोक सेवा आयोग	१
४.	**आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय**	**१३**
४.१.	मन्त्रालय	१
४.२.	प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालय	१
४.३.	प्रदेश लेखा ईकाई कार्यालयहरू	११
५.	**आन्तरिक मामिला तथा कानुन मन्त्रालय**	**१**
५.१.	मन्त्रालय	१
६.	**उद्योग, पर्यटन वन तथा वातावरण मन्त्रालय**	**२९**
६.१.	मन्त्रालय	१
६.२.	निर्देशनालयहरू	२
६.३.	भू तथा जलाधार व्यवस्थापन कार्यालयहरू	२
६.४.	डिभिजन वन कार्यालयहरू	११
६.५.	घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालयहरू	११
६.६.	वन अनुसन्धान तथा सर्वेक्षण केन्द्र	१
६.७.	पर्यटन कार्यालय पोखरा	१
७.	**भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय**	**२६**
७.१.	मन्त्रालय	१
७.२.	निर्देशनालयहरू	२
७.३.	कृषि ज्ञान केन्द्रहरू	६
७.४.	भेटेरिनरी अस्पताल तथा पशु सेवा विज्ञ केन्द्रहरू	७
७.५.	रेशम विकास कार्यक्रमहरू	२
७.६.	कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन सहयोग तथा तालिम केन्द्र	१
७.७.	पशु सेवा तालिम केन्द्र	१
७.८.	प्रजनन पिढी बीज कोया स्रोत केन्द्र	१
७.९.	बाली संरक्षण प्रयोगशाला	१

क्र.सं.	मन्त्रालय/निकाय/कार्यालयको नाम	कार्यालय संख्या
७.१०.	बीउविजन प्रयोगशाला	१
७.११.	मत्स्य विकास केन्द्र	१
७.१२.	माटो तथा मल परीक्षण प्रयोगशाला	१
७.१३.	सहकारी रजिष्ट्रारको कार्यालय	१
८.	**भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय**	**३३**
८.१.	मन्त्रालय	१
८.२.	निर्देशनालय	१
८.३.	खानेपानी तथा सरसफाई डिभिजन कार्यालयहरू	४
८.४.	जलस्रोत तथा सिचाई विकास डिभिजन कार्यालयहरू	११
८.५.	पूर्वाधार बिकास कार्यालयहरू	५
८.६.	भूमिगत जलस्रोत तथा सिँचाइ कार्यालय	१
८.७.	यातायात व्यवस्था कार्यालयहरू	५
८.८.	शहरी विकास तथा भवन कार्यालयहरू	३
८.९.	सडक डिभिजन कार्यालयहरू	२
९.	**सामाजिक विकास मन्त्रालय**	**४४**
९.१.	मन्त्रालय	१
९.२.	निर्देशनालय	२
९.३.	गण्डकी विश्वविद्यालय	१
९.४.	आयुर्वेद औषधालय र केन्द्रहरू	११
९.५.	स्वास्थ्य कार्यालयहरू	११
९.६.	तालिम केन्द्रहरू	२
९.७.	व्यवसायिक सीप बिकास कार्यालयहरू	२
९.८.	प्रदेश स्वास्थ्य आपूर्ति व्यवस्थापन केन्द्र, कास्की	१
९.९.	प्रदेश जनस्वास्थ्य प्रयोगशाला, कास्की	१
९.१०.	प्रदेश संग्रहालय गण्डकी प्रदेश, पोखरा	१
९.११.	रोजगार सूचना केन्द्र, पोखरा	१
९.१२	अस्पताल विकास समितिहरु	१०
१०.	**मुख्य न्यायाधिवक्ता कार्यालय**	**१**
१०.१.	मुख्य न्यायाधिवक्ता कार्यालय	१
११.	**प्रदेश नीति तथा योजना आयोग**	**१**
११.१.	प्रदेश नीति तथा योजना आयोग	१
१२	**कार्यमुलक**	**१**
	जम्मा	**१५४**

अनुसूची-२

(प्रतिवेदनको परिच्छेद १ को दफा सँग १ सम्बन्धित)

प्रदेश कार्यालयको लेखापरीक्षण रकम
२०७६।७७

(रु. हजारमा)

क्र. सं.	मन्त्रालय/निकायको नाम	विनियोजन				राजस्व				धरौटी				अन्य कारोबार				लेखापरीक्षण सम्पन्न रकम
		लेखापरीक्षण गर्नुपर्ने		सम्पन्न		लेखापरीक्षण गर्नुपर्ने		सम्पन्न		लेखापरीक्षण गर्नुपर्ने		सम्पन्न		लेखापरीक्षण गर्नुपर्ने		सम्पन्न		
		इकाई	रकम	इकाई	रकम	इकाई	रकम	इकाई	रकम	इकाई	रकम	इकाई	रकम	इकाई	रकम	इकाई	रकम	
१.	प्रदेश सभा सचिवालय	१	१३७५१६	१	१३७५१६	१	११८	१	११८	१	१७१६	१	१७१६	०	0	०	0	१३९३५०
२.	मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय	३	८५६४५७	३	८५६४५७	१	१५९	१	१५९	३	२५०	३	२५०	०	0	०	0	८५६८६६
३.	प्रदेश लोक सेवा आयोग	१	३१२८१	१	३१२८१	१	५	१	५	०	0	०	0	०	0	०	0	३१२८६
४.	आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय	१३	१८०४००४	१३	१८०४००४	२	५७८११९३	२	५७८११९३	२	६२२	२	६२२	०	0	०	0	७५८५८१९
५.	आन्तरिक मामिला तथा कानुन मन्त्रलय	१	२००९८६	१	२००९८६	१	९६	१	९६	०	0	०	0	१	२६७४५	१	२६७४५	२२७८२७
६.	उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय	२९	१२०८५४४	२९	१२०८५४४	२८	२६४८७८	२८	२६४८७८	२८	२५४८७६	२८	२५४८७६	११	१२७८३६	११	१२७८३६	१८५६१३४
७.	भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	२६	१६१९९४३	२६	१६१९९४३	२१	३७६६	२१	३७६६	२१	३०८२९	२१	३०८२९	३	४९१	३	४९१	१६५५०२९
८.	भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय	३३	१२०५१४३०	३३	१२०५१४३०	३१	१२७८२६२	३१	१२७८२६२	२९	७२९८९९	२९	७२९८९९	३	६८६	३	६८६	१४०६०२७७
९.	सामाजिक विकास मन्त्रालय	३४	१७१६८९१	३४	१७१६८९१	२३	४५४१८	२३	४५४१८	२७	१८२६५	२७	१८२६५	१४	५३७७८५	१४	५३७७८५	२३१८३५९
१०.	मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय	१	१४१९९	१	१४१९९	०	०	०	०	१	८०	१	८०	०	0	०	0	१४२७९
११.	प्रदेश नीति तथा योजना आयोग	१	३४९९२	१	३४९९२	१	९०	१	९०	१	९३	१	९३	१	२३१५	१	२३१५	३७४९०
	जम्मा	**१४३**	**१९६७६२४३**	**१४३**	**१९६७६२४३**	**११०**	**७३७३९८५**	**११०**	**७३७३९८५**	**११३**	**१०३६६३०**	**११३**	**१०३६६३०**	**३३**	**६९५८५८**	**३३**	**६९५८५८**	**२८७८२७१६**

अनुसूची-३
(प्रतिवेदनको परिच्छेद ३ को दफा १ सँग सम्बन्धित)

सरकारी निकाय/मन्त्रालय लेखापरीक्षण बक्यौता विवरण

२०७६।७७

(रु. हजारमा)

क्र.सं.	मन्त्रालय/निकायको नाम	विनियोजन		राजस्व		धरौटी		जम्मा	
		इकाई	रकम	इकाई	रकम	इकाई	रकम	इकाई	रकम
१	सामाजिक विकास मन्त्रालय, स्वास्थ्य कार्यालय, कास्की (आ. व. २०७५।७६)	१	१७१०७	१	१०	१	९३६	३	१८०५३
	जम्मा	**१**	**१७१०७**	**१**	**१०**	**१**	**९३६**	**३**	**१८०५३**

अनुसूची-४
(प्रतिवेदनको परिच्छेद १ को दफा २ सँग सम्बन्धित)

समिति तथा अन्य संस्थाको लेखापरीक्षण विवरण
२०७६।७७

(रु. हजारमा)

क्र.सं.	मन्त्रालय/निकायको नाम	लेखापरीक्षण		प्रतिवेदन		लेखापरीक्षण सम्पन्न रकम	बक्यौता वर्ष
		गर्नुपर्ने	सम्पन्न	अन्तिम	प्रारम्भिक		
१.	अस्पताल विकास समितिहरू	१०	१०	१०	१०	१९६४१९१	-
	जम्मा	**१०**	**१०**	**१०**	**१०**	**१९६४१९१**	**-**

अनुसूची-५

(प्रतिवेदनको परिच्छेद १ को दफा २ सँग सम्बन्धित)

आय-व्यय हिसाब तयार गर्ने अन्य संस्था तथा समितिका लेखापरीक्षण रकम, बेरुजु र सञ्चालन नतिजा

२०७६।७७

(रु. हजारमा)

क्र. सं.	संस्थाको नाम	जिल्ला	लेखापरीक्षण गर्नुपर्ने आर्थिक वर्ष	लेखापरीक्षण रकम	बेरुजु रकम	लेखापरीक्षण भएको अन्तिम वर्षको संचालन नतिजा											यो वर्षको बचत	वर्षान्तको मौज्दात
						वर्षको शुरु मौज्दात	आय				व्यय							
							बिक्री/सेवा शुल्क	अनुदान	अन्य आय	जम्मा	प्रत्यक्ष खर्च	सञ्चालन खर्च	कर्मचारी खर्च	अन्य खर्च	जम्मा खर्च			
१	जिल्ला अस्पताल	स्याङजा	२०७६/७७	१८२६९७	२०८७	५३०	२५३२९	६६८८१	८६७	९३०७७	२२९९२	६०९१७	५९६४	२७७	९०१५०	२९२७	३४५७
२	धौलागिरी अञ्चल अस्पताल	वागलुङ	२०७६/७७	४३४३५९	११४३४	१५६९६	८९६७८	१३०८१०	२६९०	२२३१७८	९५४९५	९१६२३	३९१८७	५७२	२२६८७७	-३६९९	११९९७
३	जिल्ला अस्पताल म्याग्दी	म्याग्दी	२०७६/७७	२४२२७२	३७३४	२४८१०	४५४२५	८५२४८	२२६७	१३२९४०	४७०७९	५३७१६	३१५३२	१८१५	१३४१४२	-१२०२	२३६०८
४	जोमसोम अस्पताल	मुस्ताङ	२०७६/७७	५८५३४	१०	२६६३	२०८७	२७५५३	७३९	३०३७९	२९९१	१६३१९	११२३४	२७४	३०८१८	-४३९	२२२४
५	जिल्ला अस्पताल मनाङ्ग	मनाङ	२०७६/७७	७८८९३	२१७१०	८५२	६५२	३९१७४	१३२	३९९५८	१०७२	३४०३५	४६३९	४१	३९७८७	१७१	१०२३
६	जिल्ला अस्पताल	पर्वत	२०७६/७७	२२२६६८	९३७४	६६१	१२४०२	९८४६५	२०१५	११२८८२	११२९५	८००७१	१८३९४	६८७	११०४४७	२४३५	३०९६
७	मध्यविन्दु अस्पताल	नवलपुर	२०७६/७७	१५५९९१	२९९	१४३८	१२४७५	६४९४४	१२१७	७८६३६	१४२७२	५८६३२	५८१२	७७	७८७९३	-१५७	१२८१
८	दमौली अस्पताल	तनहुँ	२०७६/७७	१६०४७६	०	५६८८	२२१५१	५९०६०	२५९८	८३८०९	२२६५३	४८२३५	१०८२४	६४३	८२३५५	१४५४	७१४२
९	जिल्ला अस्पताल	गोरखा	२०७६/७७	१९६२२२	३९५२	११३८	२६२२५	७०४९९	३२२१	९९९४५	२६२३५	५८९५९	११५४०	६८१	९७४१५	२५३०	३६६८
१०	मातृशिशु मितेरी अस्पताल	कास्की	२०७६/७७	२३२०७९	३३४	२९७३	२०३४७	९४७४१	२५२१	११७६०९	२२४११	७९७१८	१५०२३	२९१	११७४४३	१६६	३१३९
	कूल जम्मा			**१९६४१९१**	**५२९३४**	**५६४४९**	**२५६७७१**	**७३७३७५**	**१८२६७**	**१०१२४१३**	**२६६४९५**	**५८२२२५**	**१५४१४९**	**५३५८**	**१००८२२७**	**४१८६**	**६०६३५**

अनुसूची-६

(प्रतिवेदनको परिच्छेद २ को दफा ३.५ सँग सम्बन्धित)

पेस्की बाँकीको विवरण
२०७६।७७

(रु. हजारमा)

क.सं.	मन्त्रालय/निकायको नाम	कर्मचारी पेस्की		अन्य पेस्की						जम्मा
		गत वर्ष सम्म	यो वर्ष	गत वर्षसम्म			यो वर्ष			
				मोविलाईजेशन	प्रतितपत्र	अन्य	मोविलाईजेशन	प्रतितपत्र	अन्य	
१.	**सरकारी कार्यालय तर्फ**	**१६०४**	**५७४**	**२६६८३९**	**०**	**२५६८४२**	१४०९१०१	**०**	**१३०६३३**	**२०६५५९३**
१.१	प्रदेश सभा सचिवालय		०		०			०	०	०
१.२	मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय		०		०			०	०	०
१.३	प्रदेश लोक सेवा आयोग		०		०			०	०	०
१.४	आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय		०		०			०	०	०
१.५	आन्तरिक मामिला तथा कानुन मन्त्रलय		०		०			०	०	०
१.६	उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय		०	१५०	०	०		०	०	१५०
१.७	भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	८५०	४००		०			०	०	१२५०
१.८	भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय		२५	२६६६८९	०	२५२३०८	१४०९१०१	०	१२४१७२	२०५२२९५
१.९	सामाजिक विकास मन्त्रालय	७५४	१४९		०	४५३४		०	६४६१	११८९८
१.१०	मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय		०		०			०	०	०
१.११	प्रदेश नीति तथा योजना आयोग		०		०			०	०	०
२.	**समिति तथा अन्य संस्था तर्फ**	५०	०	०	०		३५०	०		४००
	जम्मा	**१६५४**	**५७४**	**२६६८३९**	**०**	**२५६८४२**	**१४०९४५१**	**०**	**१३०६३३**	**२०६५९९३**

अनुसूची-७
(प्रतिवेदनको परिच्छेद २ को दफा ३.४ सँग सम्बन्धित)

कुल असुली विवरण
२०७६।७७

(रु. हजारमा)

क्र.सं.	मन्त्रालय/निकाय	लेखापरीक्षणको दौरानमा	प्रारम्भिक प्रतिवेदन पठाएपछि	सम्परीक्षणको क्रममा	कूल जम्मा
१.	**सरकारी कार्यालय तर्फ**	**११५८१**	**३३६०**	**१२८१९**	**२७७६०**
१.१	प्रदेश सभा सचिवालय	०	६५	०	६५
१.२	मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय	०	०	०	०
१.३	प्रदेश लोक सेवा आयोग	०	०	०	०
१.४	आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय	०	०	०	०
१.५	आन्तरिक मामिला तथा कानुन मन्त्रलय	०	०	७६	७६
१.६	उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय	१९४	०	११४३	१३३७
१.७	भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	१०७५८	३१७	८७८	११९५३
१.८	भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय	३६७	२९६३	१०२६१	१३५९१
१.९	सामाजिक विकास मन्त्रालय	२६२	१४	४६१	७३७
१.१०	मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय	०	०	०	०
१.११	प्रदेश नीति तथा योजना आयोग	०	०	०	०
२.	**समिति तथा अन्य संस्था तर्फ**	**१२७**	**१२**	**३५५३**	**३६९२**
	जम्मा	**११७०८**	**३३७२**	**१६३७२**	**३१४५२**

अनुसूची-८

(प्रतिवेदनको परिच्छेद २ को दफा ३.७ सँग सम्बन्धित)

अग्रिम कर कट्टी नगरेको समष्टिगत स्थिति
२०७६।७७

(रु. हजारमा)

सि.नं.	मन्त्रालय/निकायको नाम	असूल गर्नुपर्ने		असूल भएको		असूल गर्न बाँकी
		कार्यालय संख्या	रकम	कार्यालय संख्या	रकम	रकम
१.	**सरकारी कार्यालय तर्फ**	९	१७८८	२	३४१	१४४७
१.१	प्रदेश सभा सचिवालय	०	०	०	०	०
१.२	मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय	०	०	०	०	०
१.३	प्रदेश लोक सेवा आयोग	०	०	०	०	०
१.४	आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय	०	०	०	०	०
१.५	आन्तरिक मामिला तथा कानुन मन्त्रलय	०	०	०	०	०
१.६	उद्योग पर्यटन वन तथा वातावरण मन्त्रालय	०	०	०	०	०
१.७	भूमि व्यवस्था कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	२	६८	१	३	६५
१.८	भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय	३	१६२९	१	३३८	१२९१
१.९	सामाजिक विकास मन्त्रालय	४	९१	०	०	९१
१.१०	मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय	०	०	०	०	०
१.११	प्रदेश नीति तथा योजना आयोग	०	०	०	०	०
२.	**समिति तथा अन्य संस्था तर्फ**	३	७६०	०	०	७६०
	जम्मा	१२	२५४८	२	३४१	२२०७

अनुसूची-९

(प्रतिवेदनको परिच्छेद १ को दफा ६.२ सँग सम्बन्धित)

राजस्वको शीर्षकगत आम्दानी विवरण

२०७६।७७

(रु. हजारमा)

राजस्व संकेत	राजस्व शीर्षक	रकम
१	११३१५-बाँडफाँटबाट प्राप्त हुने घरजग्गा रजिष्टेशन दस्तुर	५७२४३०
२	११४११-बाँडफाँट भई प्राप्त हुने मूल्य अभिवृद्धि कर	३७१२३६२
३	११४२१-बाँडफाँट भई प्राप्त हुने अन्त शुल्क	११०४७०२
४	११४५१-सवारी साधन कर (साना सवारी)	६५०
५	११४७१-बाँडफाँटबाट प्राप्त हुने मनोरञ्जन कर	१३९०
६	११४७२-बाँडफाँटबाट प्राप्त हुने विज्ञापनकर	३५२२
७	११६१३-व्यावसाय, रजिष्ट्रेशन दस्तुर तथा व्यवसाय कर	१९५९७
८	१४१५१-सरकारी सम्पत्तिको वहालबाट प्राप्त आय	११९६
९	१४१५७-बाँडफाँट भई प्राप्त दहत्तर बहत्तरको बिक्रीबाट प्राप्त हुने आय	१०४९६८
१०	१४१७१-वन रोयल्टी	१२४०
११	१४१७८-सवारी साधन कर	२०७०३
१२	१४१९१-पर्यटन शुल्क	४६
१३	१४१९२-पदयात्रा शुल्क	१४०५
१४	१४२११-कृषि उत्पादनको बिक्रीबाट प्राप्त रकम	४०९
१५	१४२१२-सरकारी सम्पत्तीको बिक्रीबाट प्राप्त रकम	७४०
१६	१४२१३-अन्य बिक्रीबाट प्राप्त रकम	३३६
१७	१४२१७-नहर तथा कुलो उपयोग वापतको शुल्क	६४८
१८	१४२१९-अन्यसेवा शुल्क तथा बिक्री	१९७७
१९	१४२२३-शिक्षा क्षेत्रको आम्दानी	९३२
२०	१४२२४-परीक्षा शुल्क	८६३
२१	१४२२५-यातायात क्षेत्रको आम्दानी	३७२४१
२२	१४२२९-अन्य प्रशासनिक सेवा शुल्क	१९४१८८
२३	१४२५३-व्यावसाय रजिष्ट्रेशन दस्तुर	६१५५३
२४	१४२५६-चालक अनुमति पत्र, सवारी दर्ता किताब (Blue book) सम्बन्धी दस्तुर	२४९३७२
२५	१४२६४-वन क्षेत्रको अन्य आय	२०
२६	१४३११-न्यायिक दण्ड, जरिवाना र जफत	१५
२७	१४३१२-प्रशासनिक दण्ड, जरिवाना र जफत	५१२८६
२८	१४३१३-धरौटी सदरस्याहा	११८
२९	१४५२९-अन्य राजस्व	२४८
३०	१५१११-बेरूजू	२८३६३
३१	१५११२-निकासा फिर्ता	२९०८
३२	१५११३-अनुदान फिर्ता	३६१०५
३३	३३१५१-वनरोयल्टी संकलन	१८७७
३४	३३३४१-सवारीसाधन कर	१०१६०१५
३५	३३३६१-वन क्षेत्रको रोयल्टी	१४४५६१
	जम्मा	**७३७३९८५**

अनुसूची-१०

(प्रतिवेदनको परिच्छेद २ को दफा १ सँग सम्बन्धित)

प्रदेश कार्यालयहरूको बेरुजु वर्गीकरण
२०७६।७७

(रु. हजारमा)

क्र. सं.	जिल्ला	मन्त्रालय/निकायको नाम	प्रारम्भिक बेरुजु			प्रतिक्रियाबाट फस्यौंट			बाँकी बेरुजु			बेरुजु									
			दफा संख्या		रकम	दफा संख्या		रकम	दफा संख्या		रकम	असुल गर्नुपर्ने	नियमित गर्नुपर्ने					पेस्की		
			सैद्धान्तिक	लगति		सैद्धान्तिक	लगति		सैद्धान्तिक	लगति			अनियमित भएको	प्रमाणका कागजात पेस नभएको	राजस्व लगत जिम्मेवारी नसारेको	सोधभर्ना नलिएको	जम्मा	कर्मचारी पेस्की	अन्य पेस्की	जम्मा
१	कास्की	प्रदेश सभा सचिवालय	१३	४	९८४	०	३	७२४	१३	१	२६०	२६०	०	०	०	०	०	०	०	०
२	कास्की	मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय	२५	२	२२०	०	१	६	२५	१	२१४	०	२१४	०	०	०	२१४	०	०	०
३	कास्की	प्रदेश लोक सेवा आयोग	३	०	०	०	०	०	३	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
४	कास्की	आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय	७२	३	६७२२५	०	१	१०३५	७२	२	६६१९०	९४	०	६६०९६	०	०	६६०९६	०	०	०
५	कास्की	आन्तरिक मामिला तथा कानुन मन्त्रालय	२०	३	४७८४	०	२	३०१४	२०	१	१७७०	०	५०७	१२६३	०	०	१७७०	०	०	०
६	कास्की	उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय	१५९	४२	२४६६५	०	४	१११८	१५९	३८	२३५४७	९६६	३१२	२२२६९	०	०	२२५८१	०	०	०
७	कास्की	भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	१९७	६१	५०२९२	०	१९	१६८६६	१९७	४२	३३४२६	२९९५	२२६७१	७३६०	०	०	३००३१	४००	०	४००
८	कास्की	भौतिक पूर्वाधार तथा विकास मन्त्रालय	४३३	२२६	५५६६८४	१	३८	१६९७९५	४३२	१८८	३८६८८८	३२९८१	४४१३०	१७१०९०	०	०	२१५२२०	२५	१३८६६२	१३८६८७
९	कास्की	सामाजिक विकास मन्त्रालय	१३४	६१	६२९८७	०	१४	२४३३८	१३४	४७	३८६४९	५३६१	१५३५०	११३२८	०	०	२६६७८	१४९	६४६१	६६१०
१०	कास्की	मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय	६	२	२२१	०	०	०	६	२	२२१	०	१९३	२८	०	०	२२१	०	०	०
११	कास्की	प्रदेश नीति तथा योजना आयोग	१०	०	०	०	०	०	१०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
		जम्मा	१०७२	४०४	७६८०६२	१	८२	२१६८९७	१०७१	३२२	५५११६६	४२६५७	८३३७७	२७९४३४	०	०	३६२८१२	५७४	१४५१२३	१४५६९७

अनुसूची-११

(प्रतिवेदनको परिच्छेद २ को दफा १ सँग सम्बन्धित)

आय-व्ययको कारोबार गर्ने अन्य संस्था तथा समितिको बेरुजु वर्गीकरण

२०७६।७७

(रु. हजारमा)

क.सं.	जिल्ला	मन्त्रालय/निकायको नाम	प्रारम्भिक बेरुजु			प्रतिक्रियाबाट फस्यौट			बाँकी बेरुजु			बेरुजु								
			दफा संख्या		रकम	दफा संख्या		रकम	दफा संख्या		रकम	असुल गर्नुपर्ने	नियमित गर्नुपर्ने					पेस्की		
			सैद्धान्तिक	लगती		सैद्धान्तिक	लगती		सैद्धान्तिक	लगती			अनियमित भएको	प्रमाणका कागजात पेस नभएको	राजस्व लगत जिम्मेवारी नसारेको	सोधभर्ना नलिएको	जम्मा	कर्मचारी पेस्की	अन्य पेस्की	जम्मा
१	स्याङजा	जिल्ला अस्पताल	३	५	२०८७	०	०	०	३	५	२०८७	८३९	२४८	१०००			१२४८			०
२	वागलुङ	धौलागिरी अञ्चल अस्पताल	१८	२४	१६४७३		८	५०३९	१८	१६	११४३४	९०८	९६५०	८७६			१०५२६			०
३	म्याग्दी	जिल्ला अस्पताल म्याग्दी	७	८	३७३४	०	०	०	७	८	३७३४	२७०१	९९५	३८			१०३३			०
४	मुस्ताङ	जोमसोम अस्पताल	६	२	१०				६	२	१०	१०					०			०
५	मनाङ	जिल्ला अस्पताल मनाङ्ग	३	६	२१७१०	०	०	०	३	६	२१७१०	०	२१४८३	२२७			२१७१०			०
६	पर्वत	जिल्ला अस्पताल	१०	१०	९७२४			३५०	१०	१०	९३७४	८३	२४५८	६८३३			९२९१			०
७	नवलपुर	मध्यविन्दु अस्पताल	६	३	११५९	०	१	८६०	६	२	२९९	४२		२५७			२५७			०
८	तनहुँ	दमौली अस्पताल	७	०	०				७	०	०						०			०
९	गोरखा	जिल्ला अस्पताल	५	३	३९५२	०	०	०	५	३	३९५२	८	३७५२	१९२			३९४४			०
१०	कास्की	मातृशिशु मितेरी अस्पताल	१०	८	३३४				१०	८	३३४	२२३	१११				१११			०
		जम्मा	७५	६९	५९१८३	०	९	६२४९	७५	६०	५२९३४	४८१४	३८६९७	९४२३	०	०	४८१२०	०	०	०

अनुसूची-१२
(प्रतिवेदनको परिच्छेद २ को दफा २ सँग सम्बन्धित)

बेरुजु फस्यौंट तथा सम्परीक्षणको अद्यावधिक विवरण
२०७६।७७

(रु. हजारमा)

क्र. सं.	मन्त्रालय/निकायको नाम	गत वर्ष सम्मको बाँकी	सम्परीक्षण भएको	गत वर्ष सम्मको बाँकी	यो वर्षको थप	तेस्रो प्रतिवेदन सम्मको बाँकी बेरुजु	तेस्रो प्रतिवेदन सम्मको बाँकी बेरुजु मध्ये पेस्की
१.	**सरकारी कार्यालय तर्फ**	**१६०६२७०**		**१६०६२७०**	**५५११६६**	**२१५७४३६**	**६७०९८२**
१.१	प्रदेश सभा सचिवालय	०	०	०	२६०	**२६०**	०
१.२	मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय	०	०	०	२१४	**२१४**	०
१.३	प्रदेश लोक सेवा आयोग	०	०	०	०	**०**	०
१.४	आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय	१४०२	१४०२	०	६६१९०	**६६१९०**	०
१.५	आन्तरिक मामिला तथा कानुन मन्त्रलय	२७९१	२७४२	४९	१७७०	**१८१९**	०
१.६	उद्योग पर्यटन वन तथा वातावरण मन्त्रालय	५२६५०	१३८१७	३८८३३	२३५४७	**६२३८०**	१५०
१.७	भूमि व्यवस्था कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	७३७४६	१९९७६	५३७७०	३३४२६	**८७१९६**	१२५०
१.८	भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय	१४५६९५५	६४१८०२	८१५१५३	३८६८८८	**१२०२०४१**	६५७६८४
१.९	सामाजिक विकास मन्त्रालय	१८७२६	९१८९	९५३७	३८६४९	**४८१८६**	११८९८
१.१०	मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय	०	०	०	२२१	**२२१**	०
१.११	प्रदेश नीति तथा योजना आयोग	०	०	०	०	**०**	०
२.	**समिति तथा अन्य संस्था तर्फ**	**३८५४६**	**२०२५१**	**१८२९५**	५२९३४	७१२२९	५०
	जम्मा	**१६४४८१६**	**७०९१७९**	**९३५६३७**	**६०४१००**	**१५३९७३७**	**६७१०३२**

अनुसूची-१३
(प्रतिवेदनको परिच्छेद १ को दफा ५ सँग सम्बन्धित)

प्रदेश सरकारबाट अन्य सरकारलाई निकासा दिई खर्च भएको रकमको विवरण
२०७६।७७

(रु. हजारमा)

क सं.	जिल्ला	संघीय कार्यालय/स्थानीय तहको नाम	चालूगत निकासा रकम	पुँजीगत निकासा रकम	जम्मा निकासा रकम
१	गोरखा	मालपोत कार्यालय गोरखा	२००		२००
२	गोरखा	नापी कार्यालय गोरखा	२००		२००
३	गोरखा	मालपोत कार्यालय सिर्दिवास, गोरखा	५०		५०
४	गोरखा	जिल्ला प्रशासन कार्यालय, गोरखा	२५००		२५००
५	गोरखा	कारागार कार्यालय गोरखा		२९९	२९९
६	गोरखा	जिल्ला प्रहरी कार्यालय गोरखा		६४१	६४१
७	गोरखा	जिल्ला समन्वय समिति गोरखा	३५२		३५२
८	लमजुङ	मालपोत कार्यालय लमजुङ	२२५		२२५
९	लमजुङ	नापी कार्यालय लमजुङ	२२५		२२५
१०	लमजुङ	जिल्ला प्रशासन कार्यालय, लमजुङ	२०००		२०००
११	लमजुङ	कारागार कार्यालय लमजुङ		४९९	४९९
१२	लमजुङ	जिल्ला प्रहरी कार्यालय लमजुङ		६१८	६१८
१३	लमजुङ	जिल्ला समन्वय समिति लमजुङ	१६४		१६४
१४	तनहुँ	मालपोत कार्यालय तनहुँ	२५०		२५०
१५	तनहुँ	नापी कार्यालय तनहुँ	२४६		२४६
१६	तनहुँ	जिल्ला प्रशासन कार्यालय, तनहुँ	२४९९		२४९९
१७	तनहुँ	कारागार कार्यालय तनहुँ		१९९	१९९
१८	तनहुँ	जिल्ला प्रहरी कार्यालय तनहुँ		१३८७	१३८७
१९	तनहुँ	जिल्ला समन्वय समिति तनहुँ	७६३		७६३
२०	कास्की	मालपोत कार्यालय पोखरा, कास्की	५४३	१५०	६९३
२१	कास्की	नापी कार्यालय पोखरा, कास्की	४००		४००
२२	कास्की	गण्डकी प्रदेश प्रहरी कार्यालय	१५००	६५१२१	६६६२१
२३	कास्की	जिल्ला प्रशासन कार्यालय, कास्की	२४९५		२४९५
२४	कास्की	सशस्त्र प्रहरी बल नम्बर ४ मुक्तिनाथ बाहिनी	१५००		१५००
२५	कास्की	नेपाली सेना पश्चिम पृतना पोखरा	१५००		१५००
२६	कास्की	कारागार कार्यालय कास्की		१५००	१५००
२७	कास्की	गण्डकी प्रदेश ट्राफिक प्रहरी कार्यालय		५००	५००
२८	कास्की	जिल्ला प्रहरी कार्यालय कास्की		१९५१	१९५१
२९	कास्की	जिल्ला समन्वय समिति कास्की	७५०		७५०
३०	मनाङ	मालपोत कार्यालय मनाङ	४४		४४

क सं.	जिल्ला	संघीय कार्यालय/स्थानीय तहको नाम	चालूगत निकासा रकम	पुंजीगत निकासा रकम	जम्मा निकासा रकम
३१	मनाङ	नापी कार्यालय मनाङ	५०		५०
३२	मनाङ	जिल्ला प्रशासन कार्यालय, मनाङ	५००		५००
३३	मनाङ	जिल्ला प्रहरी कार्यालय मनाङ		३७८	३७८
३४	मनाङ	जिल्ला समन्वय समिति मनाङ	५००		५००
३५	मुस्ताङ	मालपोत कार्यालय मुस्ताङ	५०		५०
३६	मुस्ताङ	नापी कार्यालय मुस्ताङ	५०		५०
३७	मुस्ताङ	जिल्ला प्रशासन कार्यालय, मुस्ताङ	४९९		४९९
३८	मुस्ताङ	जिल्ला प्रहरी कार्यालय मुस्ताङ		३८३	३८३
३९	मुस्ताङ	जिल्ला समन्वय समिति मुस्ताङ	३८३		३८३
४०	पर्वत	मालपोत कार्यालय पर्वत	१००		१००
४१	पर्वत	नापी कार्यालय पर्वत	१००		१००
४२	पर्वत	जिल्ला प्रशासन कार्यालय, पर्वत	२०००	१४००	३४००
४३	पर्वत	कारागार कार्यालय पर्वत		९९५	९९५
४४	पर्वत	जिल्ला प्रहरी कार्यालय पर्वत		६४६	६४६
४५	पर्वत	जिल्ला समन्वय समिति पर्वत	३८६		३८६
४६	स्याङ्जा	मालपोत कार्यालय स्याङजा	१००		१००
४७	स्याङ्जा	नापी कार्यालय स्याङ्जा	१००		१००
४८	स्याङ्जा	नापी कार्यालय वालिङ, स्याङ्जा	१७३		१७३
४९	स्याङ्जा	जिल्ला प्रशासन कार्यालय, स्याङ्जा	३०००		३०००
५०	स्याङ्जा	जिल्ला प्रहरी कार्यालय स्याङ्जा		११५५	११५५
५१	स्याङ्जा	जिल्ला समन्वय समिति स्याङ्जा	६४४		६४४
५२	म्याग्दी	मालपोत कार्यालय म्याग्दी	१५०		१५०
५३	म्याग्दी	नापी कार्यालय म्याग्दी	१५५		१५५
५४	म्याग्दी	जिल्ला प्रशासन कार्यालय, म्याग्दी	१९४८		१९४८
५५	म्याग्दी	जिल्ला प्रहरी कार्यालय म्याग्दी		६३२	६३२
५६	म्याग्दी	जिल्ला समन्वय समिति म्याग्दी	१९२		१९२
५७	वागलुङ	मालपोत कार्यालय बाग्लुङ	१२५		१२५
५८	वागलुङ	नापी कार्यालय बाग्लुङ	१२४		१२४
५९	वागलुङ	मालपोत कार्यालय बुर्तिवाङ	५०		५०
६०	वागलुङ	नापी कार्यालय बुर्तिवाङ	५०		५०
६१	वागलुङ	जिल्ला प्रशासन कार्यालय, बाग्लुङ	२२८०		२२८०
६२	वागलुङ	जिल्ला प्रहरी कार्यालय बाग्लुङ		११४१	११४१
६३	वागलुङ	जिल्ला समन्वय समिति बाग्लुङ	७५०		७५०
६४	नवलपरासी (व. सु. पू.)	मालपोत कार्यालय नवलपूर	२००		२००
६५	नवलपरासी (व. सु. पू.)	नापी कार्यालय नवलपूर	१९९		१९९
६६	नवलपरासी (व. सु. पू.)	जिल्ला प्रशासन कार्यालय, नवलपुर	१७१४		१७१४

क्र सं.	जिल्ला	संघीय कार्यालय/स्थानीय तहको नाम	चालूगत निकासा रकम	पुंजीगत निकासा रकम	जम्मा निकासा रकम
६७	नवलपरासी (व. सु. पू.)	जिल्ला प्रहरी कार्यालय नवलपुर		७३६	७३६
६८	नवलपरासी (व. सु. पू.)	जिल्ला समन्वय समिति नवलपुर	९८३		९८३
		सङ्घीय कार्यालय जम्मा	**३५९६०**	**८०३३०**	**११६२८९**
६९	गोरखा	गोरखा नगरपालिका	४७४१		४७४१
७०	गोरखा	पालुङटार नगरपालिका	२९०९		२९०९
७१	गोरखा	अजिरकोट गाउँपालिका	५००		५००
७२	गोरखा	आरूघाट गाउँपालिका	१५५६	१९९४	३५५०
७३	गोरखा	गण्डकी गाउँपालिका	२४७०		२४७०
७४	गोरखा	चुमनुव्री गाउँपालिका	१४२०		१४२०
७५	गोरखा	धार्चे गाउँपालिका	४७११		४७११
७६	गोरखा	भिमसेन गाउँपालिका	१५११	१४४	१६५५
७७	गोरखा	शहिद लखन गाउँपालिका	१२७९	२०००	३२७९
७८	गोरखा	सिरानचोक गाउँपालिका	१८२४		१८२४
७९	गोरखा	बारपाक सुलिकोट गाउँपालिका	१४००	१८४३	३२४३
८०	लमजुङ	बेसीशहर नगरपालिका	२३३७	९२६	३२६३
८१	लमजुङ	मध्यनेपाल नगरपालिका	३३९३	११५०	४५४३
८२	लमजुङ	राईनास नगरपालिका	२३००	३१०	२६१०
८३	लमजुङ	सुन्दरबजार नगरपालिका	२०४९	११०५	३१५४
८४	लमजुङ	क्व्लासोथार गाउँपालिका	२९००		२९००
८५	लमजुङ	दुधपोखरी गाउँपालिका	७७५		७७५
८६	लमजुङ	दोर्दी गाउँपालिका	५००		५००
८७	लमजुङ	मर्स्याङदी गाउँपालिका	५००		५००
८८	तनहुँ	भानु नगरपालिका	२८००		२८००
८९	तनहुँ	भिमाद नगरपालिका	५१८२	२९२५	८१०७
९०	तनहुँ	व्यास नगरपालिका	२९६२	२०४२	५००४
९१	तनहुँ	शुक्लागण्डकी नगरपालिका	३२३५		३२३५
९२	तनहुँ	आँबुखैरेनी गाउँपालिका	१८६१	१९८६	३८४७
९३	तनहुँ	ऋषिङ्ग गाउँपालिका	७४८		७४८
९४	तनहुँ	घिरिङ गाउँपालिका	१०३७		१०३७
९५	तनहुँ	देवघाट गाउँपालिका	१७७३	२०५७	३८३०
९६	तनहुँ	म्याग्दे गाउँपालिका	८००		८००
९७	तनहुँ	बन्दिपुर गाउँपालिका	६००	२०००	२६००
९८	कास्की	पोखरा महानगरपालिका	३९५९२	१२०१६	५१६०९
९९	कास्की	अन्नपूर्ण गाउँपालिका	२८००		२८००
१००	कास्की	माछापुछ्रे गाउँपालिका	२१५०	३२४०	५३९०
१०१	कास्की	मादी गाउँपालिका	१०००		१०००

क्र सं.	जिल्ला	संघीय कार्यालय/स्थानीय तहको नाम	चालूगत निकासा रकम	पुंजीगत निकासा रकम	जम्मा निकासा रकम
१०२	कास्की	रूपा गाउँपालिका	२४०२	१६२८	४०३०
१०३	मनाङ	चामे गाउँपालिका	७४०		७४०
१०४	मनाङ	नार्फु गाउँपालिका	५००		५००
१०५	मनाङ	नासोङ गाउँपालिका	४५७९	२०००	६५७९
१०६	मनाङ	मनाङ दिछ्याङ गाउँपालिका	५००		५००
१०७	मुस्ताङ	घरपझोङ गाउँपालिका	१४७०		१४७०
१०८	मुस्ताङ	थासाङ गाउँपालिका	१८४०	१४२८	३२६८
१०९	मुस्ताङ	लो-केदार दामोदरकुण्ड गाउँपालिका	८२०		८२०
११०	मुस्ताङ	लोमन्थाङ गाउँपालिका	१५००		१५००
१११	मुस्ताङ	वाह्रगाँउदयपुरमुक्तिक्षेत्र गाउँपालिका	१४९०		१४९०
११२	पर्वत	कुश्मा नगरपालिका	५०७२	१८१६	६८८८
११३	पर्वत	फलेवास नगरपालिका	२८०६	२५२०	५३२६
११४	पर्वत	जलजला गाउँपालिका	११२३	२५००	३६२३
११५	पर्वत	पैयूं गाउँपालिका	१०००	१०५०	२०५०
११६	पर्वत	महाशिला गाउँपालिका	११८२		११८२
११७	पर्वत	मोदी गाउँपालिका	१५५०	२२२०	३७७०
११८	पर्वत	विहादी गाउँपालिका	२२५०	२०००	४२५०
११९	स्याङ्जा	गल्याङ नगरपालिका	७१९०	१३०६	८४९६
१२०	स्याङ्जा	चापाकोट नगरपालिका	३४६२		३४६२
१२१	स्याङ्जा	पुतलीबजार नगरपालिका	५१००	१६००	६७००
१२२	स्याङ्जा	भीरकोट नगरपालिका	३८२५	१०५०	४८७५
१२३	स्याङ्जा	वालिङ नगरपालिका	५३५०		५३५०
१२४	स्याङ्जा	अर्जुनचौपारी गाउँपालिका	५००	१९६५	२४६५
१२५	स्याङ्जा	आँधिखोला गाउँपालिका	२७८३	२८०७	५५९०
१२६	स्याङ्जा	कालीगण्डकी गाउँपालिका	२९००	२८५६	५७५६
१२७	स्याङ्जा	फेदीखोला गाउँपालिका	११००	२९७३	४०७३
१२८	स्याङ्जा	बिरुवा गाउँपालिका	१९२५		१९२५
१२९	स्याङ्जा	हरिनाश गाउँपालिका	२१००	२०००	४१००
१३०	म्याग्दी	बेनी नगरपालिका	४९१२	६००	५५१२
१३१	म्याग्दी	अन्नपूर्ण गाउँपालिका	७४३०		७४३०
१३२	म्याग्दी	धवलागिरी गाउँपालिका	१६०६	१९९२	३५९८
१३३	म्याग्दी	मंगला गाउँपालिका	२७५०	१२५०	४०००
१३४	म्याग्दी	मालिका गाउँपालिका	१८८५	९५०	२८३५
१३५	म्याग्दी	रघुगंगा गाउँपालिका	२२४४	२३०	२४७४
१३६	वागलुङ	गल्कोट नगरपालिका	२७५०		२७५०
१३७	वागलुङ	जैमिनी नगरपालिका	२७४२	२००३	४७४५

क सं.	जिल्ला	संघीय कार्यालय/स्थानीय तहको नाम	चालूगत निकासा रकम	पुंजीगत निकासा रकम	जम्मा निकासा रकम
१३८	वागलुङ	ढोरपाटन नगरपालिका	३८५०		३८५०
१३९	वागलुङ	बाग्लुङ नगरपालिका	७०१३	१४२०	८४३३
१४०	वागलुङ	काठेखोला गाउँपालिका	३८२५		३८२५
१४१	वागलुङ	तमानखोला गाउँपालिका	५००		५००
१४२	वागलुङ	ताराखोला गाउँपालिका	१८४४		१८४४
१४३	वागलुङ	निसीखोला गाउँपालिका	२१६८	८५१	३०१९
१४४	वागलुङ	वढिगाड गाउँपालिका	१८२५		१८२५
१४५	वागलुङ	बरेङ गाउँपालिका	१९००		१९००
१४६	नवलपरासी (व.सु. पू.)	कावासोती नगरपालिका	७६८१		७६८१
१४७	नवलपरासी (व.सु. पू.)	गैंडाकोट नगरपालिका	५१२५		५१२५
१४८	नवलपरासी (व.सु. पू.)	देवचुली नगरपालिका	४०००	२४०	४२४०
१४९	नवलपरासी (व.सु. पू.)	मध्यविन्दु नगरपालिका	४१६०	२९१०	७०७०
१५०	नवलपरासी (व.सु. पू.)	बौदीकाली गाउँपालिका	१५५०		१५५०
१५१	नवलपरासी (व.सु. पू.)	बुलिङटार गाउँपालिका	१३५१		१३५१
१५२	नवलपरासी (व.सु. पू.)	बिनयी त्रिवेणी गाउँपालिका	३७६६	१६९२	५४५८
१५३	नवलपरासी (व.सु. पू.)	हुप्सेकोट गाउँपालिका	२४५०		२४५०
		स्थानीय तह जम्मा	**२५२००२**	**८३५९४**	**३३५५९६**
१५४	गोरखा	गोरखा पोलिटेक्निक इन्सिच्युट	२१३५८	१३९१	२२७४९
१५५	तनहुँ	तनहुँ प्राविधिक शिक्षालय	१०३९८	३५	१०४३३
१५६	तनहुँ	कालिगण्डकी बहुप्राविधिक शिक्षालय	९९६६	९४१९	१९३८६
१५७	कास्की	पोखरा प्राविधिक शिक्षालय	२६९४७	७१७	२७६६३
१५८	कास्की	प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्, गण्डकी प्रदेश, प्रदेश कार्यालय	६४०५५	५९७	६४६५२
१५९	मुस्ताङ	धवलागिरी प्राविधिक शिक्षालय	३१०१०	४६७४	३५६८३
१६०	स्याङ्जा	किसान प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षालय	१३०७५	८७०७	२१७८२
१६१	स्याङ्जा	आँधिखोला बहुप्राविधिक शिक्षालय	४२२१	३८८०	८१०२
१६२	वागलुङ	धौलागिरी पोलिटेक्निक इन्स्टिच्युट	१४६३३	९२४	१५५५८
		प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद् जम्मा	**१९५६६३**	**३०३४५**	**२२६००८**
		कुल जम्मा	**४८३६२६**	**१९४२६८**	**६७७८९४**

अनुसूची-१४

(प्रतिवेदनको परिच्छेद २ को दफा ३.१ सँग सम्बन्धित)

लेखा उत्तरदायी अधिकृतहरूको विवरण र सो अवधिको बेरुजु स्थिति
२०७६।७७

(रु. हजारमा)

क्र.सं.	मन्त्रालय/निकायको नाम	लेखाउत्तरदायी अधिकृतको नाम	अवधि		आ.व. ०७६।७७ को कूल बेरुजु	ले.प. अंकको तुलनामा बेरुजु प्रतिशत
			देखि	सम्म		
१.	प्रदेश व्यवस्थापिका संसद सचिवालय	श्री हरि बास्तोला	२०७६।०४।०१	२०७६।१०।१९	२६०	०.१९
		श्री राजेन्द्र न्यौपाने	२०७६।१०।२०	२०७७।०३।३१		
२.	मुख्य मन्त्री तथा मन्त्रिपरिषदको कार्यालय	प्रमुख सचिव श्री हरि प्रसाद वस्याल	२०७६।०४।०१	२०७७।०३।३१	२१४	०.०२
		सचिव श्री गणेश प्रसाद पाण्डे				
३.	प्रदेश लोक सेवा आयोग	उप सचिव श्री कृष्ण प्रसाद आचार्य	२०७६।१२।०१	२०७७।०३।३१	०	०.००
४.	आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय	सचिव श्री मुक्तिप्रसाद पाण्डे	२०७६।०४।०१	२०७६।०५।१६	६६१९०	०.८७
		सचिव श्री रामेश्वर दंगाल	२०७६।०५।२३	२०७७।०३।३१		
५.	आन्तरिक मामिला तथा कानुन मन्त्रालय	सचिव श्री मनोहर प्रसाद खनाल	२०७६।०४।०१	२०७६।०५।२५	१७७०	०.७८
		सचिव श्री किरणराज शर्मा	२०७६।०५।२६	२०७७।०३।३१		
६.	उद्योग, पर्यटन वन तथा वातावरण मन्त्रालय	सचिव श्री विष्णुप्रसाद भण्डारी	२०७६।०४।०१	२०७६।०५।१४	२३५४७	१.२७
		सचिव श्री यमप्रसाद पोखरेल	२०७६।०५।१८	२०७६।१२।०६		
		सचिव श्री दिपक कुमार खराल	२०७७।०१।०७	२०७७।०३।३१		
७.	भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	सचिव श्री दुर्गा प्रसाद दवाडी	२०७६।०४।१	०५/०५/२०७६	३३४२६	२.०२
		सचिव श्री अच्युत प्रसाद ढकाल	०५/०६/२०७६	२०७७।०३।३१		
८.	भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय	सचिव श्री इश्वर प्रसाद मरहठ्ठा	२०७६।०४।१	२०७७।०३।३१	३८६८८८	२.७५
९.	सामाजिक विकास मन्त्रालय	सचिव श्री दीर्घनारायण पौडेल	२०७६।०४।१	२०७६।५।१२	३८६४९	१.६७
		सचिव श्री डिल्लीराम शर्मा	२०७६।५।१३	२०७७।२।१५		
		सचिव श्री राम प्रसद घिमिरे	२०७७।२।१६	२०७७।०३।३१		
१०.	मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय	श्री दयाशंकर अधिकारी	२०७६।०४।१	२०७७।०३।३१	२२१	१.५५
११.	प्रदेश नीति तथा योजना आयोग	उपसचिव श्री मोहनबहादुर थापा	२०७६।०४।१	२०७७।०३।३१	०	०.००

प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालय, पोखरा

संचित कोषको प्राप्ति तथा भुक्तानीको एकिकृत वार्षिक विवरण

आ.व. २०७६/७७

म.ले.प.फाराम नं. १७० (?)

प्राप्ति

रकम रु.

विवरण	टिप्पणी	यस आर्थिक वर्ष २०७६/७७	गत आर्थिक वर्ष २०७५/७६
१	२	३	४
१. राजस्व तथा अनुदान		२२,२३५,७३०,२३०.२२	२१,५३१,६३१,११३.०१
क. राजस्व		७,०६०,५२२,०४१.२३	८,७०२,०८१,३६८.००
अ. कर	१	६,०२४,२६२,०६९.४३	६,४८८,५८६,५७२.७१
आ अन्य राजस्व		७२९,५०३,९९१.२२	२,२१३,४९४,७९५.२९
इ प्राकृतिक श्रोत बापतको रोयल्टी		३०६,७५५,९८०.५८	-
ख. अनुदान	२	-	-
अ नगद अनुदान		-	-
आ सोधभर्ना बापत प्राप्त		-	-
इ सोझै भुक्तानी •		-	-
ई वस्तुगत अनुदान		-	-
ग. वित्तीय हस्तान्तरण बाट प्राप्त रकम		१५,१०७,८३३,०००.००	१२,८२२,३११,०००.००
अ. समानिकरण		७,११२,२००,०००.००	६,७७६,७००,०००.००
आ. सःशर्त		६,०२४,०३३,०००.००	६,०४५,६११,०००.००
इ. समपुरक		१,१११,६००,०००.००	-
ई. विशेष		८६०,०००,०००.००	-
घ. बेरुजु तथा अन्य प्राप्ती (बेरुजु रकम तथा अन्य रकम असुली बापतको प्राप्ति)		६७,३७५,१८८.९९	७,२३८,७४५.०१
२. वित्तीय व्यवस्था	३	-	-
क. ऋण लगानी फिर्ता		-	-
अ. आन्तरिक ऋण लगानी फिर्ता		-	-
आ. वैदेशिक ऋण लगानी फिर्ता		-	-
ख. शेयर बिक्री		-	-
अ. आन्तरिक शेयर बिक्री		-	-
आ. वैदेशिक शेयर बिक्री		-	-
ग. वैदेशिक ऋण		-	-
अ. नगद ऋण		-	-
आ. सोधभर्ना बापत प्राप्त		-	-
इ. सोझै भुक्तानी		-	-
घ. आन्तरिक ऋण	४	-	-
३. अन्य	५	-	-
अ. गत वर्ष निकासाबाट खर्च नभएको रकम फिर्ता (सःशर्त समेत)	६	-	-
आ. .....अन्य रकम (समायोजन लगायत)		-	-
४. विभाज्य कोषबाट बाँडफाँड हुन बाँकी रकम	७	-	-
५. यस वर्षको खुद प्राप्ती (१+२+३+४)		२२,२३५,७३०,२३०.२२	२१,५३१,६३१,११३.०१

लेखा अधिकृत

प्रदेश लेखा नियन्त्रक

प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालय, पोखरा

म.ले.प.फारम नं. १७०

संचित कोषको प्राप्ति तथा भुक्तानीको एकिकृत आर्थिक विवरण

आ.व. २०७६/७७

भुक्तानी

विवरण	टिप्पणी	यस आर्थिक वर्ष २०७६/७७	गत आर्थिक वर्ष २०७५/७६
६. चालु तथा पूँजिगत तर्फको भुक्तानी	८	१८,६८०,५४०,०५९.८८	१२,८७५,४९१,२६५.२५
क. संचित कोष माथि व्ययभार हुने रकमबाट खर्च		४,६३९,३३६.००	३,११९८,७२८.००
अ. चालु खर्च		४,६३९,३३६.००	३,११९८,७२८.००
आ. पुजीगत खर्च		-	-
ख. विनियोजन ऐनद्वारा भएको खर्च		१८,६७५,९००,७२३.८८	१२,८७१,२९२,५३७.२५
अ. चालु खर्च (अन्तर सरकारी वित्तीय हस्तान्तरण बाहेक)		४,६९५,१०५,५७९.४७	४,१५५,६७०,५८४.६३
आ. पुंजीगत खर्च		१३,९८१,७९६,१४४.४१	८,७१५,८२१,९५२.६२
७. वित्तीय व्यवस्था अन्तर्गतको भुक्तानी	८	-	
क. संचित कोष माथि व्ययभार हुने रकमबाट खर्च		-	
अ. आन्तरिक ऋणको सांवा भुक्तानी		-	
आ. बाह्य ऋणको सांवा भुक्तानी		-	
ख. विनियोजन ऐनद्वारा भएको खर्च		-	
अ. ऋण लगानी		-	
१. अन्तरिक ऋण लगानी		-	
२. वैदेशिक ऋण लगानी		-	
आ. शेयर लगानी		-	
१. आन्तरिक शेयर लगानी		-	
२. वैदेशिक शेयर लगानी		-	
८. वित्तीय हस्तान्तरण	९	१,७२५,६४८,८२१.००	१,०५१,८४२,२०५.००
९. अन्तर सरकारी कारोबार/अनुदान		२,७८२,४६८,९२५.००	८८६,३७८,४८६.६६
१०. अन्य कारोबारको समायोजन *	१०	८,४६४,३४८.००	३००,४९९,९९७.००
११. यस वर्षको जम्मा भुक्तानी (६+७+८+९+१०)		२३,१९७,१२२,१५३.८८	१५,११३,२११,९५३.९१
१२. यस अवधिको कोषमा भएको थप घट (+/-) १२=(५-११)		(९६१,३९१,९२३.६६)	६,४१८,४१९,१५९.१०
१३. आर्थिक वर्षको सुरुवातको मौज्दात		७,१४३,५६५,८२८.२०	७२५,१४५,६६९.१०
१४. आर्थिक वर्षको अन्त्यको मौज्दात (१२+१३)	११	६,१८२,१७२,९०४.५४	७,१४३,५६५,८२८.२०

तयार गर्नेको सही:
नाम: लेखा अधिकृत
मिति:

प्रदेश लेखा नियन्त्रकको सही:
नाम:
प्रदेश लेखा नियन्त्रक

महालेखा परिक्षकको सही:
नाम:
मिति:

आर्थिक वर्षको शुरुको मौज्दात	७,१४३,५६५,८२८.२०
आर्थिक वर्षको अन्त्यको मौज्दात (गत आ.व.को मौज्दात समेत जोड गरी)	६,१८२,१७२,९०४.५४

लेखा अधिकृत

लेखा अधिकृत

प्रदेश लेखा नियन्त्रक

प्रदेश लेखा नियन्त्रक

प्रदेश सरकार

आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय

प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालय, पोखरा

प्रदेश सञ्चित कोषको वार्षिक आर्थिक विवरण

आर्थिक वर्ष २०७६/७७

प्राप्ति तर्फः

क.सं.	विवरण			टिप्पणी नं.	रकम रु.		जम्मा रकम रु.
१	राजस्व तथा अनुदानः						२९,३७९,२९६,०५८.४२
	१.१	राजस्व				१४,२७१,४६३,०५८.४२	
		१.१.१	कर		६,०२४,२६२,०६९.४३		
		१.१.२	अन्य राजस्व मालपोत तथा दहतर बहतर		७२९,५०३,९९१.२२		
		१.१.३	बेरुजु		६७,३७५,१८८.९९		
		१.१.४	ढुंगा, गिट्टी, बालुवा लगायतका प्राकृतिक स्रोत बापतको रोयल्टी		३०६,७५५,९८०.५८		
		१.१.५	गत वर्षको नगद मौज्दात		७,१४३,५६५,८२८.२०		
	१.२	अनुदान				१५,१०७,८३३,०००.००	
		१.२.१	समानीकरण अनुदान		७,११२,२००,०००.००		
		१.२.२	सशर्त अनुदान		६,०२४,०३३,०००.००		
		१.२.३	समपूरक अनुदान		१,१११,६००,०००.००		
		१.२.४	विशेष अनुदान		८६०,०००,०००.००		
२	वित्तीय व्यवस्था						-
	२.१	ऋण लगानी फिर्ता					
		२.१.१	आन्तरिक ऋण लगानी फिर्ता				
		२.१.२	वैदेशिक ऋण लगानी फिर्ता				
	२.२	शेयर बिक्री				-	
		२.२.१	आन्तरिक शेयर बिक्री		-		
		२.२.२	वैदेशिक शेयर बिक्री		-		
	२.३	वैदेशिक ऋण प्राप्ति					
		२.३.१	नगद ऋण				
		२.३.२	सोधभर्ना हुने ऋण				
			(अ) चालु आ.व.को				
			(आ) गत विगत आ.व.को				
		२.३.३	वस्तुगत ऋण				
	२.४	आन्तरिक ऋण					
		यस वर्षको जम्मा प्राप्ति					२९,३७९,२९६,०५८.४२

लेखा अधिकृत

लेखा अधिकृत

प्रदेश लेखा नियन्त्रक

प्रदेश लेखा नियन्त्रक